અર્પણપત્ર

વૈદ્યરાજ પં. સદાનંદકાકા વસઈકર

પ્રાણાચાર્ય.

વૈદ્યકના નવા સાહિત્ય પ્રત્યે આપને શોખ છે અને તેમાં પણ આપને મ્હારા તરફથી પ્રગટ થએલાં કેટલાંક પુસ્તકો ઠીક પસંદ પડયા છે એ જ્યારે મેં આપની પાસેથી હુકીકત જાણી ત્યારે મ્હેં વૈદ્યકચિકિત્સાસારઉત્તરાર્ધ પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા બતાવી અને તેમાં ખુટતા પ્રયોગો માટે માગણી કરી, જે આપે સ્વીકારી લીધી અને ઉદારતાથી આપનું અમૂલ્ય ઔષધી પ્રયોગોનું સાહિત્ય તે માટે ખુલ્લું કરી ઉત્તમોત્તમ રત્નરૂપ પ્રયોગો આ પુસ્તકમાં લેવા માટે છુટ આપી એ આપના ઉદાર સ્વભાવને તથા આપના જ્ઞાન અને ઉચ્ચ ભાવનાને સ્મરણરૂપ રાખવા આ મ્હારી એક નવીન કૃતિ જેમાં આપનો પણ કંઇક હિસ્સો છે તે વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ) આપના ચરણોમાં અર્પણ કરી આનંદ માનું છું.

આપનો સદાનો મિત્ર,

ગોપાલજી કુંવરજી ઠક્કુર

નાં પ્રણામ સ્વીકારશો.

શ્રી. વૈદ્યરાજ સદાનંદકાકા વસઇકરનો પરિચય.

મૂળ વસઇના રહીશ પરંતુ હાલમાં ૨૮ વર્ષથી મુંબઇમાં રહેતા તથા જેઓ કોઇપણ પ્રકારનું અભિમાન રાખ્યા સિવાય આયુર્વેદની ખરા હૃદયથી સેવા કરી રહ્યા છે એવા એક વિદ્વાન વૈદ્યરાજનો આજે અહિ પરિચય આપતાં આનંદ થાય છે.

એમનું નામ વૈદ્યરાજ સદાનંદકાકા વસઇકર છે લોકો એમને **કાકાવૈદ્ય** તરીકે સારી રીતે જાણે છે, હાલમા તેમની ઉમર ૫૩ વર્ષની છે, અને મુબઇમાં ૨૮ વર્ષથી સ્થાયી રહી અનેક ગરીબ તથા શ્રીમંતોની ચિકિત્સા કરી સારી નામના મેળવેલી છે. અનેક ગૃહસ્થોના ગૃહવૈદ્ય યાને ફેમીલીડૉકટરનું કામ પણ તેઓ અનેક વર્ષોથી કરી રહ્યા છે. અને વર્ષાસનનો લાભ હજીપણ મેળવે છે, ગરીબ દરદીઓ પાસેથી તેઓ કંઇપણ બદલામાં રકમ લેતા નથી પરંતુ મફતમાં દવા આપે છે, તેથી તેમની નામના ગિરગામ, કાંદાવાડીના પ્રખ્યાત લતામાં ખુબ પ્રસિદ્ધ છે. સારા ચિકિત્સક હોવા ઉપરાંત તેમને રસ, રસાયન તેમજ કુપીપકવરસોનો સારો શોખ છે. તેમણે જુદાજુદા વિષયોપર ઘણીવાર મરાઠી સામયિકોમા લેખો પણ આપેલા છે એટલુંજ નહિં પણ પોતાનો અનુભવ,એક મન્થરૂપે અત્યારે લખી રહેલા છે, વળી એમને ત્યા અભ્યાસ કે અનુભવ લેવા માટે જે વિદ્યાર્થીઓ આવે છે તેમને કંઈપણ ભેદભાવ વગર વૈદકનું શિક્ષણ અનુભવ સાથે આપે છે અત્યારે પણ એમની પાસેથી શીખી ગયેલા અનેક વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે પ્રેકટીસ કરી રહ્યા છે.

સાચી સલાહ માટે એમને ત્યા અનેક ગૃહસ્થો વારવાર આવે છે અને તેમને એમની મુલાકાતથી સારો સતોષ થાય છે.

દવાઓ બનાવવામા અને ખાસ કરી રસાયનોમાં તેમણે પોતાને હાથે ક્રિયાકર્મ કરી સારો અનુભવ મેળવેલો છે. એમના કુટુબમાં સાત પેઢીથી વૈદકનો ધધો ચાલતો આવેલો છે, એટલુંજ નહિં પણ તેમના વડીલોએ વસઇના રાજ્યકર્તા પેશ્વાઇ રાજકુટુંબના **રાજવૈદ્ય** તરીકે અનેક વર્ષો લગી ચિકિત્સા કરી છે અને અત્યારસુધી તેઓએ આપેલી બક્ષીસની જમીનની

પ્રસ્તાવના

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર પૂર્વાર્ધની બીજી આવૃતિ આજથી ચાર વર્ષ પૂર્વે જ્યારે પ્રગટ થઇ ત્યારે પ્રસ્તાવનામાં અમોએ ઉલ્લેખ કરેલો કે બનતી ત્વરાએ વૈદ્યક ચિકિત્સાસારનો ઉતરાર્ધ પ્રગટ કરવા તૈયારી કરી લેશું. આજે બરાબર એ વાતને ચાર વર્ષ પુરાં થાય છે અને વૈદ્યક ચિકિત્સાસારનો ઉતરાર્ધ હવે તૈયાર થઇ છપાઇ પુરો થવા આવેલ છે.

પરમાત્માની કૃપા વગર કોઇપણ કાર્ય થઇ શકતું નથી, મનુષ્યની ધારણા તો ખુબ હોય છે પણ ઇશ્વરની આજ્ઞા હોય તોજ કાર્ય પાર પડે છે, વૈદ્યક ચિકિત્સાસારનો ઉતરાર્ધ પ્રગટ કરવાની ઘણીજ ઉતાવળે મરજી હતી અને એ મરજીમાં અમારા શુભેચ્છક ગ્રાહકો અને મિત્રોનો પૂર્ણ સાથ હતો, તેઓ વારંવાર એ પુસ્તકની માગણી પણ કરી રહ્યા હતા, પણ આવા પુસ્તકની તૈયારી માટે યોગ્ય સમય તથા પુરતી સામગ્રી હોય તોજ કામ પુરૂં થઇ શકે તે વગર એ કામ કરી લેવું બહુજ કઠણ છે અને તેનો કામ કરનારજ ખરી મુશ્કેલીનો અનુભવ સમજી શકે તેમ છે, છતાં પણ ઇષ્ટ કૃપાથી સમય, સંયોગ અને સાધનની અનુકુળતા થતાં જરાપણ વિલંબ ક્યાં વગર આ પુસ્તક તૈયાર કરી આપ ભાઇઓના ચરણમાં રજુ કરતાં ખુબ આનંદ થાય છે, કેમકે જે વસ્તુની લોકોએ કદર કરી છે અને જે વસ્તુની રોજને રોજ માગણી થયા કરે તે વસ્તુ તૈયાર થતાં લેખકને આનંદ થાય એ સ્વાભાવિક વસ્તુ છે.

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર એ નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવનાર પૂર્વાર્ધ જેવોજ આ ઉતરાર્ધ તૈયાર કરવામાં અમોએ જરાપણ મહેનતની

જરાપણ લોભ કરવામાં આવ્યો નથી, સારા નવા ટાઈપ, ઉત્તમ જાતની પ્રીન્ટીંગ ઇન્ક તેમજ સ્વદેશી જાડા એન્ટીક કાગળ અને સુંદર પાકું બાઇન્ડીંગ કરવાનો પૂર્ણ પ્રબંધ કરેલ છે એથી ગ્રન્થની સુંદરતા જેમ અંદરની ઉત્તમ વસ્તુથી છે તેવીજ રીતે બ્હારના છપાઈ વગેરે સર્વ કાર્યથી કરવામાં આવી છે ને તે માટે એવી આશા અવશ્ય રાખવામાં આવે છે કે આ ઉતરાર્ધ પણ વૈદ્યોની પ્રિય વસ્તુ બની શકશે તથા હમેશાં તેમના ટેબલપરની ઉપયોગી વસ્તુઓમાંજ સ્થાન મેળવી લે તો તે જરાપણ નવાઇ જેવું નથી.

આરોગ્યસિન્ધુ કાર્યાલયનાં પુસ્તકો માટે અત્યારે વૈદ્યસમાજ કે જનસમાજ વારંવાર પુછા કરે છે ને હમેશાં પ્રગટ થતા સાહિત્યને મંગાવી લે છે એ એની ખાસ વિશેષ પ્રકારની લોકપ્રિયતા છે તેવીજ રીતે વર્તમાનપત્રના સંપાદકો, લેખકો અને સારા વિદ્વાનવૈદ્યરાજો અમારા સાહિત્ય માટે બહુજ ઉંચા અભિપ્રાયો આપે છે એ જોતાં અમોને હજીપણ આ દિશામાં કામ કરવાનો ઉત્સાહ ચાલુ રહે છે.

ચિકિત્સાના વિષયપર આ બે પુસ્તક જે જે વૈદ્ય કે ડૉક્ટર પાસે હશે તેમને બીજા વધુ ગ્રન્થ રાખવાની કે ઘણાં થોથાં પોથાં જોવાની હવે જરૂર નહિંજ રહે. કેમકે ૨૫ વર્ષ અમોએ આ વૈદ્યકધંધામાં અને અભ્યાસકાર્યમાં આપેલા છે ને તેના અનુભવે કરી અમોને જે જરૂરી જણાયું તે સર્વ આમાં લઈ લીધેલું છે, એટલે કે પૂર્વાર્ધમાં જે ન હતું તે આ ઉતરાર્ધમાં જરૂરજ હશે એમ જોનારને જરૂર ખાત્રી કે સંતોષ થાય તેવી આની ગોઠવણ કરેલી છે, પછીતો મનુષ્યસ્વભાવની ખામી કયાંક રહી ગઇ હોય તો તે સુધારી લેવા અમો તૈયાર રહી બીજી આવૃતિમાં ઘટતો સુધારો કરી લઇશું અને તે માટે અમારા મિત્રો અમોને જરૂર સૂચના લખી મોકલાવે એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે.

આ પુસ્તક રૂા. ૨ માં મળી જવાનો છે આમ થતાં કિંમતનો બોજો ઠીક હળવો થઇ જાય છે અને પાછળથી પૂર્વાર્ધ તથા ઉત્તરાર્ધ બંન્ને સાથે લેનારને મૂળકિંમત કરતાં ઓછામાં મળે તેવી ગોઠવણ ચાલુ રહેશેજ.

અમોએ અમારા હંમેશના સ્વભાવ અને નિયમ પ્રમાણે ઉત્તમોત્તમ પ્રયોગો બહુજ સરળ અને સ્પષ્ટ ભાષામાં, સામાન્ય માણસ પણ સમજી લે અને બનાવી શકે તેવી ભાષામાં જરાપણ સંકોચ વગર જે કંઇ શીલકમાં હતું તે આમાં આપી દીધું છે અને તે સિવાય જે બ્હારનું મળ્યું તે તથા પ્રાચિનસાહિત્યમાંથી જરૂરી અને લેવા લાયક હતું તે સર્વ આમાં લઇ લીધું છે એટલે કે લેવા લાયક સર્વ વસ્તુ લઇ ગાગરમાંસાગર એ કહેવત પ્રમાણે બનતું સર્વ કરેલ છે, અને ગ્રન્થને તે પ્રમાણે પૂર્ણ બનાવેલ છે.

ગ્રન્થની સુંદરતા તેમાં રહેલા સારા તત્વો ઉપર રહે છે અને એ સારા તત્વો એટલે કે સારા સારા પ્રયોગો તેના મૂળલેખક ઉદારભાવનાવાળા વૈદ્યભાઇઓની ઉદારતાનું પરિણામ છે, એઓ જો આવા પ્રયોગો ન આપે કે ક્યાં પણ પ્રગટ ન કરે તો આવો સંગ્રહ તૈયાર કરવાનું નજ બને. પરંતુ હજી એવા ઉદારવૃતિવાળા વૈદ્યો આ દેશમાં છે ખરા અને તેથીજ મારે તે સર્વ વૈદ્યભાઇઓનો, વૈદ્યક-હિંદીમાસીકપત્રોના સંચાલકોનો અને જેમણે ખાનગી પ્રયોગોની બુકો અમારા હાથમાં સોંપી હતી તેમનો આભાર માનવાનું ભૂલી શકાય તેમ નથી, તેમના પગલે ચાલી મારે પણ મારી ફરજ બજાવવાની હતી તે મેં પણ બજાવી છે. આમાં ખાસ કરી મહારાષ્ટ્રિય પ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ પં. સદાનંદકાકા વસઇકર કે જેમને આ ગ્રન્થ અર્પણ કરવાનું સૌભાગ્ય અમોને પ્રાપ્ત થએલ છે તે વૃદ્ધ અને મુરબ્બી વૈદ્યનું નામ અહિં ખાસ ઉલ્લેખ કરવા વગર રહી શકાય તેમ નથી, કેમકે

ત્યારેજ આવી શકે કે જ્યારે આપ અમોને લેખીત અભિપ્રાય મોકલો ત્યારે. એ માટે આપ આ પુસ્તક જોયા બાદ તેમાં કંઈ દોષ જણાય તો તે માટે અમારૂં ધ્યાન ખેંચવા અને જે ઠીક જણાય તો તે માટે આપનો અભિપ્રાય એક કાગળમાં લખી સલાહ, સુચના લખવા જરૂર શ્રમલઇ અમોને અમારા કાર્યમાં ઉત્સાહ આપશો એવી આપની પાસે અમારી પ્રાર્થના છે.

અનૂભૂતપ્રયોગાવલી નામક અમારા પ્રગટ થઇ ગયેલા પુસ્તકમાંથી પણ કેટલાક ઉપયોગી અને આ ગ્રન્થને લાયક પ્રયોગો હતા તે આમાં લઇ લીધાછે અને તેમ કરવાથી આ પુસ્તકની ઉપયોગીતામાં સારો વધારો થયો છે એમ અમારી માન્યતા છે.

છેવટે આ પ્રસ્તાવના પુરી કર્યા અગાઉ અને આપની વિદાય લીધા પહેલાં અમારે એક નવી વાત કહેવી રહે છે અને તે એ કે હવે પછી આપને અમારા તરફથી વનસ્પતિવિજ્ઞાન નામનું ઉપયોગી પુસ્તક તરતમાં મળે તેની તૈયારી કરવાની રહે છે અને તે અત્યારથી શરૂ થાય છે અને તે તૈયાર થતાં તેનો પ્રથમ ભાગ કદાચ ૧૯૩૭ના જાનેવારીમાં આપ જોઇ શકશો એવી ઇચ્છા છે. બાકીતો પ્રભુની-કૃપા વગર કંઇપણ કાર્ય થવું અશકય છે.

કરાંચી લી॰ આપનો સદાનો મિત્ર,

તા. ૧-૮-૩૬ વૈદ્ય ગોપાળજી કુંવરજી ઠક્કુર

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ)માં આવેલા પ્રયોગોની

અ કા રા દિ અ નુ ક્ર મ ણિ કા

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ)ની પ્રકરણવાર

અનુક્રમણિકા

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ)માં આવેલા પ્રયોગોની

અકારાદિ અનુક્રમણિકા

રોગવાર ઔષધાનુક્રમણિકા

[નોંધ : વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર ઉત્તરાર્ધમાં આવેલી દવાઓ કયા રોગમાં કઇ દવા વાપરી શકાય તેની સમજણ આપવા માટે અહિં રોગના સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી નામો આપી તેની નીચે દવાઓનાં નામ તથા પૃષ્ઠ આપેલાં છે. એથી કોઈપણ માણસ પોતાને માટે જે રોગની દવા શોધવી હોય તે સહેલાઈથી શોધી તેની તમામ માહિતિ તે પૃષ્ઠ પર વાંચી શકે છે. આ અનુક્રમણિકામાં પણ પૃષ્ઠાંક આપેલાં છે.

રોગવાર ઔષધાનુક્રમણિકા

(નોંધ : વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર ઉત્તરાર્ધમાં આવેલી દવાઓ કયા રોગમાં કઇ દવા વાપરી શકાય તેની સમજણ આપવા માટે અહિ રોગના સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી નામો આપી તેની નીચે દવાઓનાં નામ તથા પૃષ્ઠ આપેલાં છે. એથી કોઈપણ માણસ પોતાને માટે જે રોગની દવા શોધવી હોય તે સહેલાઇથી શોધી તેની તમામ માહિતિ તે પૃષ્ઠ પર વાંચી શકે છે. આ અનુક્રમણિકામાં પણ પૃષ્ઠાંક આપેલાં છે.

વરાંધ—સસણી

વાતરોગ—વાનાંદરોગ

વાતરક્ત

વાજીકરણ—પૌષ્ટિકદવાઓ

ત્રણ

ओ३म्

श्री धन्वन्तरये नमः

वैद्यक चिकित्सासार

(उतरार्ध)

प्रकरण १ लुं—भस्म

१ गौदंतीभस्म

बनावट : ગૌદંતીહરતાલને સાફ કરી પછી તેને તલવણી (હુલહુલ) ના રસની સાત ભાવના આપી તેનાજ રસમાં રાખી ગજપુટ અગ્નિ આપવો જેથી ઉત્તમ શ્વેતરંગની ભસ્મ થશે.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં તાવને માટે ઉત્તમ દવા છે.

२ जहरमोहराभस्म

बनावट : સાચોજહરમોહરો લાવી તેને કુટી ખરલમાં ઘુંટી કુંવારનારસમાં વાટી ટીકડી કરી સુકવી લેવું, પછી તેને સંપુટમાં રાખી ગજપુટ અગ્નિ આપી સંભાળી કાઢી બારીક વાટી ને ફરી તેવીજ રીતે બીજા ચાર પુટ કુંવારના આપી ગજપુટ આંચ દેવી એટલે સારી ભસ્મ બની જશે.

प्रमाण : ૧ રતી.

अनुपान : ઘી અથવા બકરીનાદૂધ સાથે.

उपयोग : બાળકોનીનબળાઇ અને બાલશોષ મટાડવા માટે આ દવા અકસીર ઉપાય છે.

३ तालकसीभस्म

बनावट : ગૌદંતી તો. ૫, હીરાકસી તો. ૫, બંન્નેને બારીક વાટી કુંવારનારસમાં ત્રણ દહાડા ઘુંટી ટીકડી કરી સુકવી માટીના બે સરાવમાં રાખી સંપુટ કરી ગજપુટનો અગ્નિ આપી દેવો. ઠંડુ થયે કાઢી બારીક વાટી રાખવી.

प्रमाण : ૩ રતીભાર.

अनुपान : ગુલાબજળ કે સુદરસનનાકવાથ સાથે, દવા પ્રથમ મધમાં ચાટી ઉપર તે પીવું.

समय : તાવ આવવા અગાઉ ૭ કલાક પ્રથમ બે માત્રા આ દવાની લઇ લેવી જોઇએ અને તેનાપર થોડુંક ઉષ્ણજલ પીવું.

उपयोग : ટાઢીઓતાવ જેને મલેરીઆ તાવથી ઓળખવામાં આવે છે તેને અટકાવવા માટે ઉત્તમ છે.

४ नवसारभस्म

बनावट : પ્રથમ આ યોગ તૈયાર કરવો તેની વિધીઃ-કુંવાર, રસાંજન, હળદર, કપીલો, ખાપરીયું, યવક્ષાર, સાજીખાર, ટંકણખાર, સુરાખાર, ફટકડી, મીઠું, સીંધાલુણ, બીડલુણ, સંચરલુણ, કાચલવણ, આ પંદર ચીજો પાંચ પાંચ તોલા તથા મનુષ્યનું, હાથીનું, ઘોડાનું, ઉંટનું, ગધેડાનું, સુવરનું આ છનું મુત્ર દરેકનું એક શેર મળી ૭ શેર લેવું. આ બધી ચીજોને એક માટીના રીઢા વાસણમાં નાંખી તેમાં કાંજી શેર ૧ અને ગોળ શેર ૧ નાંખી વાસણ બરાબર બંધ કરી જમીનમાં ખાડો કરી એક વર્ષ સુધી દાટી રાખવું પછી તે દવા કાઢી લેવી, ને ત્યારે એ પાણી જેવી તૈયાર હશે.

भस्मनीविधी : નવસાર તો. ૨૦ લઈ તેને 'ઉપર બતાવેલી દવાના પ્રવાહીમાં ખરલમાં ઘુંટી જાડું થતાં સંપુટમાં રાખી ગજપુટ અગ્નિ આપવો. આવા ૪૯ ગજપુટ આપવાથી નવસારભસ્મ બની જાયછે.

प्रमाण : ૨ થી ૩ રતીભાર. **अनुपान :** માખણ કે મધ.

उपयोग : ગુલ્મરોગ અને ઉદરરોગ માટે ઉત્તમ છે.

विशेषलाभ : આ ભસ્મમાં સમાનભાગે ટંકણખાર મેળવી પાણીમાં વાટી કોઇપણ ધાતુપર લેપ કરી અગ્નિમાં તપાવવાથી તે ધાતુ દ્રવ–રસ રૂપ બની જાય છે.

५ प्रवालपंचामृत (भस्म)

बनावट : મુક્તાપિષ્ટ તો. ૧, છીપ(સાચી)ભસ્મ તો. ૧, શંખભસ્મ તો. ૧, પ્રવાલભસ્મ તો. ૨, કોડીભસ્મ તો. ૧.

विधी : આ ચીજોને બારીક વાટી આકડાનાંદૂધમાં મર્દન કરી ટીકડી કરી સુકવી સંપુટમાંભરી હલકો ગજપુટ અગ્નિ આપવો. ઉત્તમ ભસ્મ બને તેને વાટી સંભાળી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૩ રતીભાર.

अनुपान : માખણ કે મધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : કફ, વાયુ, આફરો, ખાંસી, ગુલ્મ, મૂત્રકૃચ્છ્ર, શ્વાસ, મંદાગ્નિ, અજીર્ણ, હૃદયરોગ, સંગ્રહણી, અતિસાર, પ્રમેહ, પથરી, મુત્રરોગ, છાતીનાંદરદ વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

६ म्युरांडभस्म

बनावट : મોરનાઇંડાની ઉપરની સફેદછાલ લાવી ધોઈ લેવી. પછી તેને ચાયનાદૂધમાં ૬ કલાક બાફી શુદ્ધ કરી લેવું. અને સુકવી

બે સરાવમાં રાખી ગજપુટ અગ્નિ આપી ભસ્મ કરી લેવી (જો કાચી રહે તો દૂધમાં વાટી ફરી ગજપુટ આપી દેવો) ભૂખરા રંગની ભસ્મ બને છે.

प्रमाण : ૦૧ થી ૧ ગ્રેન. **अनुपान :** માતાના દૂધ સાથે.

समय : સવાર, બપોર, સાંજ.

उपयोग : બાળકનું ભરાઈ જવું, વરાધ, સસણી, ખાંસી, શ્વાસ કે જેને ન્યુમોનીઆ નામથી ઓળખવામાં આવે છે તે માટે રામબાણ ઉપાય છે. એ કે ત્રણ માત્રામાં આરામ કરે છે.

૭ मधुमंडूरभस्म

बनावट : ગૌમુત્રમાં શુદ્ધ કરેલ મંડુર (લોઢાનો જુનો કાટાડો) ચૂર્ણ તો. ૫૦ લઇ તેને લોઢાનાખરલમાં નાંખી ત્રીફલાનાક્વાથમાં ત્રણ કલાક ઘુંટી સુકવી તેને સંપુટમાં રાખી ૫ શેર છાણાનો અગ્નિ આપવો. એવી રીતે ૨૧ પુટ ત્રિફળાક્વાથનાં, પછી ગૌમુત્ર, કુંવારનોરસ, અને પંચામૃત * નાં મળી કુલ્લે ૮૪ પુટ આપવા. એટલે પછી મધુમંડુરભસ્મ બની જશે.

प्रमाण : ૩ રતીભાર.

अनुपान : મધ સાથે અથવા પીપર ને મધ સાથે.

उपयोग : પાંડુ, શીતાશ, મંદાગ્નિ, કમળ્લેરી અને નબળાઇ માટે આ મંડુર ઉત્તમ છે.

૮ श्वेतअभ्रकभस्म

बनावट : [illegible]અભ્રકના પતરાં લાલ સગડીમાં તપાવવાં, પછી તેને [illegible] પતરાં જુદા થઇ જાય એટલે તેને ફરી તપાવી, [illegible] [illegible] પછી તેને ખાંડી, લીંબુનારસમાં

* [illegible], [illegible], સફેદમુસળી, મધ અને [illegible] [illegible], તેની ૨૧ ભાવના આપવી.

પલાળી, બારીક ભુક્કો કરી લેવો. ત્યારબાદ એ ધાન્યાભ્રક એક રતલ હોય તો તેમાં નવસાર તો. ૨॥ તથા થોડું બકરીનુંદૂધ અને થોડું આકડાનુંદૂધ મેળવીને એક વાસણમાં નાંખી, ચૂલા ઉપર મૂકી, પકાવી લેવું. એવી રીતે એકવીશવાર કરવું. પછી તૈયાર થયેલ દવાને બકરીનાદૂધમાં ખૂબ વાટી, એક નાની હાંડલીમાં ભરી, સંપૂટ કરી ચારપહોર અગ્નિ આપવી. અને એવા ત્રણ સંપૂટ, એવીજ રીતે આપવા. આ પ્રમાણે કરવા પછી તૈયાર થયેલ ભસ્મને સુરાખારની એક, ચિત્રકનાસ્વરસની કે કવાથની એક, ગોળની એક એમ ત્રણ ભાવના આપી, લઘુપૂટ આપવો, એટલે ભસ્મ તૈયાર થઇ નિશ્ચંદ્ર બની જશે.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતી સુધી.

ઉપયોગ : રક્તપ્રદર, રક્તપિત્ત અને કોઇપણ પ્રકારના રક્તસ્રાવમાં જેઠીમધનાકલ્ક અને મધ સાથે આપવાથી ચોવીસ કલાકમાં સારો ફાયદો થાય છે.

ચણોઠીનાંપાનનોરસ, સફેદજીરૂં અને સાકર સાથે આપવાથી ચાંદી અને ઉપદંશ મટે છે.

પીલુનાંફળ સાથે આપવાથી સંગ્રહણીનાઝાડા, પેટનોગોળો અને કૃમિરોગ મટે છે.

તજ, એલચી, શુંઠ, તેની સાથે આપવાથી પેટમાં થતી વાયુની-ચૂંક, ઉલટી, ઝાડા અને મોળ મટે છે.

હરડેને છાશમાં ઘસી તે સાથે આપવાથી પિત્તવાળા હરસ મટેછે.

મધ ને પીપર સાથે આપવાથી જીર્ણજ્વર, અરૂચી અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

જેઠીમધ, મીંઢીઆવળ અને સાકરનાચૂર્ણ સાથે આપવાથી ખાંસી, અજીર્ણ અને કમજ્ઞાન મટે છે.

નોંધ : પથ્ય રોગ પ્રમાણે રાખવું જોઇએ.

९ शृंगभस्म

बनावट : સાબરશીંગના ટુકડા કરી તેને તીલવણીનારસમાં તપાવી તપાવીને ૨૧ વાર બુઝાવવા, પછી તેને તીલવણીનારસમાં ઘુંટી લઇ ટીકડી કરી સંપુટમાં રાખી ગજપુટઅગ્નિ આપવો. સફેદરંગની ભસ્મ થઈ જશે. (તીલવણીને હુલહુલ અથવા ખીવરો પણ કહે છે.)

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : ન્યુમોનીઆ કે શરદીનાતાવમાં જ્યારે પાર્શ્વશુળ નીકળતું હોય ત્યારે આ દવાથી બહુજ સારો લાભ થાય છે. કફજવર અને પડખાનાંશુળમાં વાપરવી.

१० सूर्यपूटीलोहभस्म

बनावट : શુદ્ધલોહનુંબારીકચૂર્ણ તોલા ૧૦ લઈ તેને ખાવગની-ફલીનારસમાં દરરોજ ઘુંટવું અને તડકે સુકવી લેવું. આમ ૭ માસ કરવાથી આંચ આપ્યા વગર સૂર્યપુટીલોહભસ્મ બની જશે.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** ઉશીરાનાકવાથ સાથે.

उपयोग : સ્ત્રીઓને થતા રક્તશ્રાવને તુરત બંધ કરી તાકાત વધારે છે. ખાસ કરી રક્તપ્રદર, કસુવાવડ અને અત્યંત ઋતુશ્રાવના દરદમાં વાપરવી લાભકારક છે.

११ सोमनाथीताम्रभस्म

बनावट : તાંબાના શુદ્ધ બારીક પત્રાં તોલા ૫ લેવાં, શુદ્ધ પારદ તોલા ૫, શુદ્ધ ગંધક તોલા ૧૦, શુદ્ધ હરતાલ તોલા ૫, શુદ્ધ મનશીલ તોલા ૨॥. તામ્ર સિવાયની બીજી ચીજોને લીંબુનારસમાં ઘુંટી તાંબાના પતરાપર તેનો લેપ કરી સુકવી લેવું. પછી તેને સંપુટમાં [illegible]ી કપડમટી કરી તે સંપુટને વાલુકાયંત્રમાં રાખી (જેની વચ્ચે

રાખી દેવું) ૬ કલાક અગ્નિ આપવો. ઠંડુ થયે કાઢી બારીક
લેવું. (પત્રાં બારીક હશે તો આ એકજવારમાં ભસ્મ બનીજશે

પ્રમાણ : ૨ રતીભાર.

અનુપાન : મધ, પીપર સાથે, કે યવક્ષાર અને આદુનારસ

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, મંદાગ્નિ, શૂળ, અર્શ, પાંડુ,
વાતરક્ત, ઉદરરોગ અને કફનારોગ મટાડે છે.

१२ संगयरावभस्म

બનાવટ : સંગયરાવને બારીકવાટી, બકરીનાદુધમાં
ટીકડી બનાવી સુકવી ગજપુટમાં ફુંકી દેવું. તેવીજ રીતે વાસારસ
તથા ગળોનારસમાં એક એક વાર ઘુંટી ગજપુટ આપવું અને
કરી રાખી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર. **અનુપાન :** મલાઈ

સમય : ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ : ખાંસીમાં લોહી આવવું, રક્તપિત અને ઉ
યા જીર્ણજ્વર માટે ઉત્તમ છે.

प्रकरण २ जुं—रस

१३ उन्मादभैरवरस

બનાવટ :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ વછનાગ	તો
જાયફળ	,, ૧	મરી	
લવંગ	,, ૧	શુદ્ધ ગંધક	
શુદ્ધ કનકબીજ	,, ૧	જાવંત્રી	
કોઠ	-		

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ત્રણ દહાડા ઘુંટી કપડછાણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ત્રણ રતીભાર.

अनुपान : રોગાનુસાર નીચે પ્રમાણે: (૧) મધ સાથે આપવાથી તાવ મટે. (૨) ચિત્રક અને શુંઠ સાથે આપવાથી ખાંસી મટે. (૩) સાકર ને લીંબુનારસ સાથે આપવાથી શરીરનીકળતર મટે. (૪) મધ અને પીપર સાથે આપવાથી સન્નિપાત અને ઉન્માદ મટે. (૫) આદુનોરસ અને મધ સાથે આપવાથી ધનુર્વાત મટે. (૬) મધ ને પીપર સાથે આપવાથી વાતરોગ ને સધીવા મટે. (૭) અતિવિષ અને મધ સાથે દેવાથી જ્વર-જીર્ણજ્વર મટે. (૮) અકલકરો ને પીપર સાથે આપવાથી શરદવાયુ મટે.

पथ्य : ભાત, રોટલો, મગનીદાળ, રોટલી, ગરમકરેલુંપાણી આપવું. વાયડાપદાર્થ ન અપાય.

१४ उन्मादहरमात्रा

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	અકલકરો	તો. ૧
જાવંત્રી	„ ૧	શુદ્ધ કનકબીજ	„ ૧
શુદ્ધ વચ્છનાગ	„ ૧	શુદ્ધ ભાંગ	„ ૧
શુદ્ધ ગંધક	„ ૧	જાયફળ	„ ૧
શુંઠ	„ ૧	મરી	„ ૧
પીપર	„ ૧	શુદ્ધ ગાંજો	„ ૧

विधी : બધી ચીજે બારીક લેવી પારદ ને ગંધકની કજ્જલી કરી તેમા મેળવી આપી ભાંગનારસમાં ત્રણ દહાડા મર્દન કરી [illegible] કરી સુકવી લેવી

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** પાણી કે આદુનોરસ.

उपयोग : [illegible] અપસ્માર, આંકડી, તાણ, ઉન્માદ અને [illegible] મટે ઉત્તમ છે.

૧૫ कफांतकरस

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧,	વજ્ર	તો. ૨,
બ્રાહ્મીનાંપાંન	તો. ૩,	વાસાપત્ર	તો. ૬,
પેટુભજાર	તો. ૧,	ફુલાવેલફટકડી	તો. ૧,
શુદ્ધ ગંધક	તો. ૨,	પીપર	તો. ૩,
બહેડાછાલ	તો. ૪,	મોટીહરડેછાલ	તો. ૫,
ભારંગમૂળ	તો. ૭,	ફુલાવેલટંકણ	તો. ૧.

विधी : બધી ચીજોને બારીક વાટી તેને ખરલમાં નાંખી આવળનીછાલનાકવાથમાં ૭ દહાડા મર્દન કરી વટાણાજેવડી ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, દમ, કફ, શરદી, કફજ્વર વગેરે મટે છે.

૧૬ कामिनीविद्रावणरस

बनावट : અકલકરો, શુંઠ, લવંગ, કેસર, પીપર, જાયફલ, જાવંત્રી, રક્તચંદન, એ દરેક એક તોલો મળી ૮ તોલા. કજ્જલી તો. ૧, અફીણ તો. ૪ બધાને સાથે મેળવી અફીણનો કમુંબો કરી તેમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** દુધ સાથે.

समय : સાંજે ૬ વાગે દવા લેવી.

उपयोग : વીર્યસ્થંભન કરવા માટે વપરાય છે અને શરીરમાં બળ તથા નસોમાં જામતિ પણ સારી લાવે છે.

सुचना : નબળા દરદીઓએ આ દવા ન લેવી, કેમકે તેમાં અફીણ છે તેથી ખરાબ આદત પડે છે.

१७ काळोवालार्करस

ઘનાવટ :

શુદ્ધહિંગુલ	તો.	૧	પ્રવાલભસ્મ	તો.	૧
મુક્તાપિષ્ટ	,,	૧	કુલાવેલટંકણ	,,	૧
શૃંગભસ્મ	,,	૧	શંખભસ્મ	,,	૧
કૌડીભસ્મ	,,	૧	વાવડીંગ	,,	૧
શુદ્ધગંધક	,,	૧	તમાલપત્ર	,,	૧
કુલીંજન	,,	૧	પીપર	,,	૧
સોનાગેરૂ	,,	૧	કપુરકાચડી	,,	૧
ભીમસેનીકપુર	,,	૧	સફેદમરી	,,	૧
કસ્તુરી	,,	०॥	કેશર	,,	૧
શુદ્ધપારદ	,,	૧	ગોરોચન	,,	૧
એલચી	,,	૧			

વિધી : બધી ચીજોને બારીક લઈ સાથે મેળવી ખરલમાં ઘુંટી લીંબુનારસમાં ૧૪ દહાડા ઘુંટી લેવું અને રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી રોગાનુસાર અનુપાન જોઇને.

ઉપયોગ : જ્વર, કૃમિ, મરડો, શુળ, ઝાડા, અજીર્ણ, ખાંસી, શ્વાસ, શરદી, આંચકી અને દેડકી વગેરે બાળકોની બિમારી માટે ઉત્તમ છે.

નોંધ : દવા ઘુંટાઇ તૈયાર થઈ જાય ત્યારે તેમાં કેશર, કસ્તુરી, ભીમસેનીકપુર અને ગોરોચન વગેરે મેળવી પછી ગોળી વાળવી. આ દવાઓ પ્રથમ નાખવી નહિં.

१८ कुचलादिप्रयोग

ઘનાવટ : રસસિંદુર, શુદ્ધકુચલા, લોહભસ્મ, અભ્રકભસ્મ, સુવર્ણભસ્મ [illegible].

विधी : બધી ચીજો સમભાગે લઈ બારીક વાટી તેને ભાંગરો, ધાહ્રી, કુંવારનોરસ વિગેરેની એકેક ભાવના આપી વાટી એક ગોળો કરી એરંડનાપાનમાં વીંટી ૩ દહાડા અનાજના ઢગલામાં રાખી પછી કાઢી લઇ વાટી રાખવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર.

अनुपान : દવા ઘીમાં ચાટી ઉપર મહારાસ્નાદિ કવાથ પીવો.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : આમવાત, ઉન્માદ, અપસ્માર, વાતરોગ, ક્ષય અને નબળાઇ મટે છે.

१९ क्रमीकुठाररस (काळो)

बनावट : કડાછાલ, ત્રાયમાણ, અજમોદ, વાવડીંગ, કેશર, કાકડાશીંગ, વજ, સિંધવ, સંચળ, હરડેછાલ, ખોરાસાણીઅજમો, કિરમાણીઅજમો, ફુલાવેલહિંગ, હિંગળોક, વચ્છનાગ, આ પંદર ચીજો એકેક તોલો, કપીલો તો. ૪, કપુર દેશી તોલા ૧૯ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેને ધાહ્રી, ઉંદરકની તથા ભાંગરાનારસનો એકેક પુટ આપી ઘુંટી વાટી સુકવી કપડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર.

अनुपान : પાણી સાથે કે રૂચી મુજબ.

उपयोग : પેટનાંકૃમિ, જ્વર, મંદાંગ્નિ, વગેરે બાળકોનાં કૃમિજન્ય દરેક વિકારો મટાડવા માટે આ ઉતમ બનાવટ છે.

२० गर्भचिन्तामणीरस

बनावट : જાયફલ તો. ૧, કુલાવેલટંકણ તો. ૧, સુંઠ તો. ૧, મરી તો. ૧, પીપર તો. ૧, શુદ્ધહિંગુલ તો. ૧, બધાને સાથે મેળવી ખરલમાં મર્દન કરી લીંબુનારસમાં ૩ કલાક, પછી આદુનારસમાં ૩ કલાક વાટી ચણા જેવડી ગોળી કરી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** નવશેકું પાણી.

उपयोग : ગર્ભિણીસ્ત્રીનાં સર્વ રોગોમાં આ દવા વાપરવાથી લાભ થાય છે.

२१ ग्रहणीकपाटरस (काळो)

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
શુદ્ધ હિંગુલ	,, ૧	અફીણ શુદ્ધ	,, ૧
દાડમછાલ	,, ૧	જાયફળ	,, ૧
બીલફળ	,, ૧	અતિવિષ	,, ૧
કમળકાકડીમગજ	,, ૧	હીમજશેકેલી	,, ૧
શુદ્ધભાંગ	,, ૧	કસંબો	,, ૧

विधी : બધી દવાઓને બારીક લઈ વિધીસર મેળવી લીંબુનારસમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : જુનાઝાડા, સંગ્રહણી, અજીર્ણ અને અપચાને મટાડે છે.

२२ ग्रहणीगजकेसरीरस

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
અભ્રકભસ્મ	,, ૧	લોહભસ્મ	,, ૧
શુદ્ધ હિંગળો	,, ૧	શુદ્ધ વછનાગ	,, ૧
કરેડીઅસ	,, ૧	મોથ	,, ૧
દાડમબીજ	,, ૧	ધાવડીપુષ્પ	,, ૧
અજમો	,, ૧	ટંકણફુલાવેલ	,, ૧
[illegible]	,, ૧	સુંઠ	,, ૧

મરી	તો. ૧	પીપર	તો. ૧
શુદ્ધ ભાંગ	,, ૧	ઇંદ્રિયવ	,, ૧
જાયફળ	,, ૧	મોચરસ	,, ૧
અતિવિષ	,, ૧	ચિત્રકમૂળછાલ	,, ૧
કાકચનાંબીજ	,, ૧	અફીણ શુદ્ધ	,, ૧
કોંઠ	,, ૧		

विधी : બધાને વિધીસર મેળવી ધતુરાનાપાનનારસમાં મર્દન કરી મરીજેવડી ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** છાસ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : સંગ્રહણી, ઝાડા, પાંડુ, પેટનોદુખાવો અને પેટનાં જુનાં દરદ ને મટાડે છે.

२३ चंद्रामृतरस

बनावट :

ચંદ્રોદય	માસા ૬	પીપર	માસા ૪
અકલકરો	,, ૪	અંબર	,, ૪
કસ્તુરી	રતી ૧૨	સુવર્ણવરખ	રતી ૧૨
મુક્તાપિષ્ટ	તો. ૦॥	અફીણ શુદ્ધ	તો. ૦॥

विधी : બધી ચીજોને ખરલમાં વિધીસર મેળવી તેને નાગરવેલના પાનનારસમાં મર્દનકરી મગજેવડી ગોળી કરી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી.

अनुपान : ગાયનુદૂધ લઇ તેમાં સાકર નાંખી તે સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : ક્ષય, જીર્ણજ્વર, મંદાગ્નિ, ધાતુક્ષીણતા, મગજની-કમજોરી, ખાસી, શ્લેષ્મ અને નબળાઇ મટાડી તાકાત વધારે છે.

२४ तक्रवटी (१)

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
શુદ્ધ વચ્છનાગ ,, ૨ તામ્રભસ્મ ,, ૪
પીપર ,, ૧૬ મંડુરભસ્મ ,, ૧૬

विधी : પ્રથમ પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં ભસ્મો મેળવી બાદ બીજી ચીજોનું ચૂર્ણ મેળવી લઈ તેને શાહજીરાના ક્વાથની સાત ભાવના આપી બરાબર ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર. **अनुपान :** છાશ.

उपयोग : સંગ્રહણી, સોજા, મંદાગ્નિ, પાંડુ અને ઉદરરોગને મટાડે છે.

२५ तक्रवटी (२)

बनावट : શુદ્ધ હિંગળ તો. ૧, અફીણ તો. ૧, શુદ્ધ વચ્છનાગ તો. ૧ ત્રણેને બારીક વાટી વડનાદૂધમાં ઘુંટી મરીજેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **समय :** સવાર સાંજ.

उपयोग : સંગ્રહણી અને સોજા માટે આ દવા રામબાણ છે.

२६ त्रिपुरभैरवरस

बनावट : શુદ્ધ વચ્છનાગ તો. ૧, મરી તો. ૪, સૂંઠ તો. ૨ પીપર તો. ૩, તામ્રભસ્મ તો. ૫, શુદ્ધ હિંગળ તો. ૬. સર્વ બારીક વાટી પાણીમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે

उपयोग : વાયુ અને કફનોભાર મટે છે.

૨૭ दुर्जलजेतारस

बनावट : શુદ્ધ વચ્છનાગ તો. ૨, પીળીકાડીનીભસ્મ તો. ૫, કાળાંમરીનુંચૂર્ણ તો. ૯, બધાને સાથે મેળવી કપડછાણ કરી લેવું. અને પછી તેને આદુનારસમાં ઘુંટી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : આ દવા નિયમિત લેવાથી દેશપરદેશનાં ખરાબ પાણીનો વિકાર લાગતો નથી. તથા તાવ, અજીર્ણ, ખાંસી, શરદી, શ્વાસ કબજીઅત, શુળ, આફરો વગેરે મટે છે.

૨૮ दुर्लभरस

बनावट : રસસિંદુર તો. ०१, પીપર તો. ०१, આમળા તો. ०१, રૂદ્રાક્ષ તો. ०१. સાથે મેળવી ઘુંટી રાખવું.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** મધ અને ઘી સાથે.

उपयोग : મસુરીકા, શીતળા, ઓરી વગેરેમાં વાપરવા યોગ્ય દવા છે.

૨૯ देवकुसुमादिवटी

बनावट : કસ્તુરી તો. ०१ સફેદ ચંદન તો. ०१
લવંગ „ ०१ કેસર „ ०१
શુદ્ધ રસકપુર „ ०१

विधी : બધી ચીજોને બારીક વાટી મેળવી ગુલાબજળમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી.

अनुपान : પાનના તાજાપત્રીમાં લપેટી ગોળી ગળી જવી. દાંતે ન લગાડવી. તેવીજ રીતે કાગીકાપુની વચ્ચે રાખીને ગળી જવી

ઉપયોગ : શીરંગરોગ, ઉપદંશ, ગરમી, ચાંદી મટે છે.

પથ્ય : ચણાનાલોટની રોટલી અને ઘી ખાવું. ૨૧ દહાડા આ પ્રયોગ કરવો. તેલ, ખટાશ, મરચાં, મીઠું ન ખાવું.

૨૦ प्रदररिपु

બનાવટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક એ બેની કજ્જલી કરી લેવી તે તો. ૪, નાગભસ્મ તો. ૨, તથા રસવંતી (રસાંજન) તો. ૬ અને લોદરનુંચૂર્ણ તો. ૧૨ એ સર્વ બારીક કરી ખરલમાં મેળવી તેને અરડુસી (વાસા) ના રસમાં મર્દન કરી સુકવી રાખી લેવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાન : મધ સાથે, સવાર, સાંજ લેવાય.

ઉપયોગ : પ્રદર ગમે તેવા પ્રકારનો હોય તો આ દવા તરત ફાયદો બતાવે છે. અત્યંતશ્રાવ અથવા ઘણા દહાડા ઋતુશ્રાવ ચાલતો હોય તેમાં પણ ફાયદો કરે છે.

સૂચના : દર્દ જુનું હોય તો દવા વધારે વખત લેવી અને રોગ વધારનાર અપથ્ય પદાર્થો ન લેવા, સાથે બ્રહ્મચર્ય પાલન કરવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૨૧ पित्तमंजीरस

બનાવટ : અભ્રકભસ્મ નિશ્ચંદ્ર કરેલી તો. ૪૦ લેવી. તેને કરીઆતાના કવાથની રોજ એક ભાવના આપવી તેવી ૭ ભાવના દેવી. પછી ગરમાળાનોગોળ લાવી તેના કવાથની ૩ ભાવના આપવી. પછી ગળોના ઉકાળાની ૩ ભાવના આપવી. પછી કડુના કવાથની ૨૦ ભાવના આપવી. એ રીતે ૩૩ ભાવના આપવા બાદ એક ગજપુટનો અગ્નિ આપવો (ટીકડી કરી સુકવી પછી ગજપુટ આપવો.) આ રીતે ૭ વખત જુદીજુદી ભાવનાઓ આપી પછી એક ગજપુટ મૂકી [illegible] ગજપુટ આપવાથી દવા તૈયાર થશે.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાન : પીપર સાથે દવા લઈ ઉપર પાણી કે દૂધ આપવું.

ઉપયોગ : પિત્તવાળોતાવ, પિત્ત વિશેષ હોય તેવો વિષમજ્વર (ટાઢીઓતાવ), ગર્ભિણીનોતાવ, તાવનીનબળાઇ, પિત્તનોપ્રકોપ, બાળકોનોતાવ, નબળાઇ વગેરે મટાડનાર ઉત્તમ માત્રા છે. તાવ ઉતારે જ્યાં નબળાઇ આવતી નથી. પૌષ્ટિક આહાર આપવો જોઇએ.

૩૨ પીળોજ્વરાંકુશ

બનાવટ :

શુદ્ધ હરતાલ	તો. ૧	શુદ્ધ મનશીલ	તો. ૧
મરી	,, ૧	શુદ્ધ ગંધક	,, ૧
શુંઠ	,, ૧	શુદ્ધ કનકબીજ	,, ૫

વિધી : બધી ચીજોને બારીક વાટી ખરલમાં મેળવી તેને કારેલાનાપાનની ૩ ભાવના તથા તુલસીપાનનારસની ૩ ભાવના ધમાસાના કવાથ કે રસની ૧ ભાવના આપી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **અનુપાન :** પાણી કે જળોનોસ્વરસ.

ઉપયોગ : જ્વર, સાન્નિપાતજ્વર, જીર્ણજ્વર, અને સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે.

૩૩ પંચવક્ત્રરસ

બનાવટ :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૨	શુદ્ધ વચ્છનાગ	તો. ૨
શુદ્ધ ટંકણ	,, ૨	શુદ્ધ ગંધક	,, ૨
મરી	,, ૨	પીપર	,, ૨

વિધી : બધાને બારીક લઇ વિધીસર મેળવી લઇ ધતુરાના તાજા પાનનારસમાં મર્દન કરી એક દીવસ ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **અનુપાન :** પાણી.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : તાવ, રતવાનોતાવ, ચોરીઆનોસોજો, ન્યુમોનીઆ, દરદનીપીડા, ચસકા વગેરે તાવના ઉપદ્રવોમાં ઉપયોગી છે.

३४ पंचाननवटी

बनावट : રસસિન્દુર તો. ૧ અભ્રકભસ્મ તો. ૧
લોહભસ્મ ,, ૧ તામ્રભસ્મ ,, ૧
શુદ્ધ ગંધક ,, ૧ ભીલામ ,, ૫

विधी : પ્રથમની પાંચ દવા બરાબર મેળવી ઘુંટી તેમાં ભીલામ નાંખી વાટી લેવું અને પછી તેને જંગલી સુરણુનારસમાં ત્રણ દહાડા ઘુંટી રતી જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવું.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** ઘૃત સાથે, સવાર સાંજ.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં અર્શરોગ, કુષ્ટરોગ, વાતરોગ અને મંદાગ્નિ તથા નબળાઇ મટી જાય છે, અર્શ માટે ઉત્તમ છે.

सूचना : આ દવામાં ભીલામ આવે છે માટે બનાવતી વખતે સંભાળ રાખવી.

३५ बृहत्वातचिंतामणीरस

बनावट : સુવર્ણભસ્મ તો. ૩, રૌપ્યભસ્મ તો. ૨, અભ્રકભસ્મ તો. ૨, લોહભસ્મ તો. ૫, પ્રવાલભસ્મ તો. ૩, મોતીભસ્મ તો. ૩, રસસિંદુર તો. ૭ બધાને બારીક મર્દન કરી કુંવારનારસમાં ઘુંટી ચણોઠીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** માખણ કે મધ સાથે.

उपयोग : સર્વ વાતરોગ, નવજ્વર અને વાતપિત્તના રોગ માટે [illegible] ઉત્તમ છે.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : તાવ, રતવાનોતાવ, ચોરીઆનોસોજો, ન્યુમે
દરદનીપીડ, ચસકો વગેરે તાવના ઉપદ્રવોમાં ઉપયોગી છે.

३४ पंचाननवटी

वनावट : રસસિન્દુર તો. ૧ · અભ્રકભસ્મ
લોહભસ્મ ,, ૧. તામ્રભસ્મ
શુદ્ધ ગંધક ,, ૧ બીલામ

विधी : પ્રથમની પાંચ દવા બરાબર મેળવી ઘુંટ
બીલામ નાંખી વાટી લેવું અને પછી તેને જંગલી સુરણનારસ
દહાડ ઘુંટી રતી જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવું.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** ઘૃત સાથે, સવાર

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં અર્શરોગ, કુષ્ટરોગ, વાતરે
મંદાગ્નિ તથા નબળાઇ મટી જાય છે, અર્શ માટે ઉત્તમ છે.

सूचना : આ દવામાં બીલામ આવે છે માટે
વખતે સંભાળ રાખવી.

३५ व्रहत्वातचिंतामणीरस

वनायट : સુવર્ણભસ્મ તો. ૩, રૌપ્યભસ્મ તો. ૨, અ
તો. ૨, લોહભસ્મ તો. ૫, પ્રવાલભસ્મ તો. ૩, મોતીભસ્મ
રસસિંદુર તો. ૭ બધાને ભેગાં કરી મર્દન કરી કુંવારનારસમાં ઘુ

३६ वालज्वरांकुश

घनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો.
શુદ્ધ હિંગુલ ,, ૧ શુદ્ધ કનકબીજ ,,
શુદ્ધ વછનાગ ,, ૧ ખેરસાર ,,

विधी : બધી દવાઓ વિધીસર સાથે મેળવી લીંબુનારસમ
ઘુંટી બાજરીનાદાણા પ્રમાણે ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી.

अनुपान : જીરાનાપાણી સાથે.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે, બાળકો મા
ખાસ વપરાય તેમ છે.

३७ वालरस

घनावट : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, જાયફળ, જાવંત્રી, લવીં
સમભાગે લેવાં. પ્રથમની બે ચીજોની કજ્જલી કરી તેમાં બાકીન
ચીજોનું ચૂર્ણ મેળવી ઘુંટી રાખવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર

अनुपान : મધ અથવા માતાનુંધાવણ કે તુલસીનોરસ.

समय : સવાર, સાંજ અથવા જરૂર પ્રમાણે.

उपयोग : શરદી, ખાંસી, તાવ, આંત્રિકજ્વર, કફ અને વાયુન
દરદો, દાંત નીકળની વખતનાં દરદો તથા બાળકોને થતાં તમા
દરદોમાં ચમત્કારીક ફાયદો આપે છે.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : તાવ, રતવાનોતાવ, ચોરીઆનોસોજો, ન્યુમો
દરદનીપીડાં, ચસકા વગેરે તાવના ઉપદ્રવોમાં ઉપયોગી છે.

३४ पंचाननवटी

बनावट : રસસિન્દુર તો. ૧ અભ્રકભસ્મ
લોહભસ્મ „ ૧. તામ્રભસ્મ
શુદ્ધ ગંધક „ ૧ બીલામ

विधी : પ્રથમની પાંચ દવા બરાબર મેળવી ઘુંટી
બીલામ નાંખી વાટી લેવું અને પછી તેને જંગલી સુરણનારસમ
દહાડા ઘુંટી રતી જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવું.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** ઘૃત સાથે, સવાર

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં અર્શરોગ, કુષ્ટરોગ, વાતરોગ
મંદાગ્નિ તથા નબળાઇ મટી જાય છે, અર્શ માટે ઉત્તમ છે.

सूचना : આ દવામાં બીલામ આવે છે માટે બન
વખતે સંભાળ રાખવી.

३५ व्रहत्वातचिंतामणीरस

बनावट : સુવર્ણભસ્મ તો. ૩, રૌપ્યભસ્મ તો. ૨, અભ્ર
તો. ૨, લોહભસ્મ તો. ૫, પ્રવાલભસ્મ તો. ૩, મોતીભસ્મ તે
રસસિન્દુર તો. ૭ બધાને બારીક મર્દન કરી કુંવારનારસમાં ઘુંટ
રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

उपयोग : તાવને રોકવા તાવ આવ્યા પહેલાં આપી શકાય છે. તાવ ઉતારવા માટે તાવ ચડયો હોય ત્યારે આપી શકાય છે. પ્રસ્વેદ લાવી તાવ ઉતારે, ટાઢ મટાડે, યકૃત અને પ્લીહાની વૃદ્ધિમાં ફાયદો કરે. મંદાગ્નિ, અજીર્ણ, શૂળ, કફ, ખાંસી, જ્વર વિગેરેમાં સારો ફાયદો કરે છે.

पथ्य : દૂધ, ભાત આપી શકાય.

सुचना : નાનાં બાળકોને સંભાળીને યોગ્ય પ્રમાણમાં આપવું:

૪૧ मल्लज्वरांकुश (૨)

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
શુદ્ધ સોમલ	,, ૧	મરી	,, ૧
સુંઠ	,, ૧	પીપર	,, ૧
જાયફળ	,, ૧	લવંગ	,, ૧
જાવંત્રી	,, ૧	શુદ્ધ ભાંગ	,, ૧

विधी : બધી ચીજોને ત્રણ દિવસ લગી બારીક વાટી કપડ-છાણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ના થી ૧ રતી.

अनुपान : સાકર અને મધ સાથે.

उपयोग : ટાઢીઓતાવ (શીતજ્વર) તથા કફવાતજ્વર મટાડે છે.

૪૨ मसुरिकारस

बनावट : રસસિન્દુર તોલા ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨ સાથે મેળવી તેને બીલપત્રનારસમાં એક બે દહાડા ઘુંટી વાટી લેવું, પછી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૧ થી ૩ રતીભાર.

अनुपान : મધમાં દવા મેળવી ચાટી તેના પર તલવણી (હુલહુલ)નો રસ તો. ૧ પી જવો.

प्रमाण : ૧ થી ૩ રતીભાર. **अनुपान :** માખણ સાથે.

उपयोग : પ્રમેહ, ધાતુક્ષીણતા, નબળાઇ, ખાંસી, શ્વાસ, મૂત્રરોગ, ઉપદંશ, વગેરે મટાડી તાકાત લાવે છે.

३९ मदनकामेश्वररस

बनावट : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક અને અફીણ એ ત્રણે સમભાગે લેવાં.

विधी : એ ત્રણે દવાને વિધીસર મેળવી, નાગરવેલના પાનના રસમાં ઘુંટી, ચણોઠી જેવડી ગોળી કરવી.

प्रमाण : દરરોજ સાંજે ૧ ગોળી લેવી.

अनुपान : સાકર સાથે દવા લેવી, ઉપર ભેંસનું દૂધ પીવું.

उपयोग : સ્ત્રીસેવનની ઇચ્છા પ્રાપ્ત કરી, વધુ આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે.

४० मल्लज्वरांकुश (१)

बनावट :

કળીચૂનો	તો. ૫	ટંકણખાર	તો. ૫
પીપરીકાઠી	,, ૫	સુરાખાર	,, ૫
સફેદ ફટકડી	,, ૫	સોમલ	,, ૧

विधी : આ સર્વ ચીજોને બારીક વાટી લીંબુનારસમાં [illegible] બનાવી, સુકવી માટીના સંપુટમાં નાખી કપડમાટી કરી ગજપુટના જેવું [illegible] એટલે અગ્નિ આપવી. ઠંડું થયે કાઢી લેવું અને તેનું વજન [illegible] વજને [illegible] લઈ તેનું [illegible] [illegible]

प्रमाण : [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : તાવને રોકવા તાવ આવ્યા પહેલાં આપી શકાય છે. તાવ ઉતારવા માટે તાવ ચડયો હોય ત્યારે આપી શકાય છે. પરસેવો લાવી તાવ ઉતારે, ટાઢ મટાડે, યકૃત અને પ્લીહાની વૃદ્ધિમાં ફાયદો કરે. મંદાગ્નિ, અજીર્ણ, શૂળ, કફ, ખાંસી, જ્વર વિગેરેમાં સારો ફાયદો કરે છે.

पथ्य : દૂધ, ભાત આપી શકાય.

सुचना : નાનાં બાળકોને સંભાળીને યોગ્ય પ્રમાણમાં આપવું:

૪૧ मल्लज्वरांकुश (२)

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
શુદ્ધ સોમલ	,, ૧	મરી	,, ૧
શુંઠ	,, ૧	પીપર	,, ૧
જાયફળ	,, ૧	લવંગ	,, ૧
જાવંત્રી	,, ૧	શુદ્ધ ભાંગ	,, ૧

विधी : બધી ચીજોને ત્રણ દિવસ લગી બારીક વાટી કપડછાણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ાા થી ૧ રતી.

अनुपान : સાકર અને મધ સાથે.

उपयोग : ટાઢીઓતાવ (શીતજ્વર) તથા કફવાતજ્વર મટાડે છે.

૪૨ मसुरिकारस

बनावट : રસસિન્દુર તોલા ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨ સાથે મેળવી તેને બીલપત્રનારસમાં એક બે દહાડા ઘુંટી વાટી લેવું, પછી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૧ થી ૩ રતીભાર.

अनुपान : મધમાં દવા મેળવી ચાટી તેના પર તલવણી (દુધલુવ)નો રસ તો. ૧ પી જવો.

उपयोग : શીતળા–મસુરીકા નીકળેલા હોય ને તે બહુજ જોરમાં હોય તો આ દવા લેવાથી જલદીથી બહાર આવી શીઘ્ર આરામ કરી આપે છે.

४३ महावालार्करस

बनावट :

શુદ્ધ હિંગુલ	તો.	૨	પ્રવાલભસ્મ	તો.	૧
જસતભસ્મ	,,	૧	ફુલાવેલટંકણ	,,	૧
શંખભસ્મ	,,	૧	શૃંગભસ્મ	,,	૧
મુક્તાપિષ્ટ	,,	૧	તમાલપત્ર	,,	૧
એલચીબીજ	,,	૧	ઉપલેટ	,,	૧
સફેદમરી	,,	૧	ગોરોચન	,,	૧
કપુરકાચલી	,,	૧	પીપર	,,	૧
સોનાગેરૂ	,,	૧	ભીમસેની કપુર	,,	૧
કસ્તુરી	,,	૧	કેશર	,,	૦।

विधी : બધી ચીજોને બારીક વાટી [illegible] મેળવી તેમાં માખણ તો. ૨ નાંખી પછી મર્દન કરવું. ત્યારબાદ તેને લીંબુના રસમાં ૧૪ દિવસ સુધી ઘુંટી લેવું અને પછી ચીકાશ મટતાં રતીભારની ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી સવાર, સાંજ. **अनुपान :** મધ સાથે

उपयोग : ખાંસી, તાવ, ઇન્ફ્લુએન્ઝા, કફ, શરદી, [illegible] [illegible], હૃદરોગ વગેરે બાળકોના તમામ દર્દો મટાડે છે અને પૌષ્ટિક શક્તિ ઉત્તમ છે

नोंध : [illegible] કસ્તુરી અને ભીમસેનીકપુર તથા [illegible] [illegible]

૪૪ महामृत्युंज्यरस

बनावट : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, લોહભસ્મ, અભ્રકભસ્મ, શુદ્ધ મનશીલ, મોરથુથાનીભસ્મ, તામ્રભસ્મ, કોડીભસ્મ, સિંધાલુણ, બાબચી, બીડલવણ, શંખભસ્મ, ચિત્રકમૂળ, હીંગ, કડુ, જવખાર, સાજીખાર, કાયફલ, રસવંતી, અરણી અને ફુલાવેલટંકણખાર બધી દવાઓ સમભાગે લઇ બારીક કરી સાથે મેળવી, તેને આદુ અને ગળોના સ્વરસમાં એકેક દિવસ મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : ગુલ્મ, યકૃતરોગ, બરલ, મંદાગ્નિ, અરૂચી અને ઉદરરોગ મટે છે.

૪૫ महामृत्युंज्यवटी

बनावट : શુંઠ તો. ૪, સિંધાલુણ તો. ૮, ટંકણફુલાવેલ તો. ૪, મરી તો. ૪, શુદ્ધ વછનાગ તો. ૪, પીપર તો. ૪, હિંગ તો. ૧, કપુર તો. ૦॥, અજમો, તો. ૪, લોબાન તો. ૨, જીરૂં તો. ૪, શંખભસ્મ તો. ૪, પારદ શુદ્ધ તો. ૨, ગંધક શુદ્ધ તો. ૨ બધાને વિધીસર મેળવી લીંબુનારસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : પ્લેગ (ગ્રન્થીજ્વર), ત્રિદોષજ્વર મટાડે છે તથા આ દવા લેવાથી પ્લેગ થતો અટકે છે.

૪૬ महाशंखवटी

बनावट : પારદ, ગંધક, વછનાગ, લોહભસ્મ, બંગભસ્મ, શુંઠ, મરી, પીપર, શુદ્ધ હિંગ, શંખભસ્મ, પાંચે જાતનાં લવણ

(સિંધવ, બીડ, સમુદ્ર, વડાગરૂં, કાચલવણ એ દરેક એક તોલો મળી તો. ૫ લેવા છે), આમલીનોક્ષાર, એ સોળ ચીજ દરેક એક તોલો લેવી.

विधी : આ ચીજોને વિધીસર મેળવી લેવી પછી તેને ચણાનોખાર, લીંબુ કે બીજોરાનોરસ, અઘેડા તથા ચિત્રકનોક્વાથ આ ચીજોની ચાર ભાવના આપી ઘુંટી ચણીબોર પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી સવાર, બપોર ને સાંજ

अनुपान : ગરમપાણી સાથે.

उपयोग : મંદાગ્નિ, શૂળ, ઝાડા, ઉલટી અર્શ, પાંડુ, અજીર્ણ, સોજા, ગુલ્મ તથા જ્વર આદિ પેટનાં સર્વ રોગ મટાડે છે.

४७ मात्तिकरसायन

बनावट : સુવર્ણમાક્ષિકભસ્મ તો. ૧, અભ્રકભસ્મ તો. ૧, સાબરશૃંગભસ્મ તો. ૧, કજ્જલી (પારદ ગંધકની) તો. ૧, બોરીગજીનાં ફુલનાંતંતુ તો. ૧ આ બધાને બારીકવાટી ખરલમાં ઘુંટી પાનના રસમાં મર્દન કરી સરસવનાદાણા જેવડી ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૩ ગોળી.

अनुपान : આદુનો કે અરડુસીનોરસ અને તે સાથે મધ.

समय : સવાર અને સાંજ.

उपयोग : ક્ષય, ખાંસી, જ્વર, ન્યુમોનીઆ, જીર્ણજ્વર [illegible] વગેરેમાં ઉત્તમ ફાયદો આપે છે. [illegible] કરી આપવી.

४८ रसपीपरी

बनावट : શુદ્ધ પારો તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
[illegible] ,, ૧ મરી ,, ૧

પીપર	તો. ૧	અતિવિષ	તો. ૧
કાકડાશીંગ	,, ૧	નાગરમોથ	,, ૧
મોચરસ	,, ૧	જાયફળ	,, ૧
જાવંત્રી	,, ૧	ફુલાવેલટંકણ	,, ૧
નાનીપીપર	,, ૧	કસ્તુરી	,, ০।

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં કસ્તુરી મેળવી પછી બીજી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી મેળવી પાણીથી ઘુંટી મગના-દાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી સવાર સાંજ.

अनुपान : દૂધ, મધ કે પાણી સાથે.

उपयोग : બાળકોના સર્વ રોગ માટે આ દવા પ્રસિદ્ધ ને ફાયદાકારક છે. શરદી, ખાંસી, તાવ, ઝાડા, નબળાઇ વગેરેમાં ઉપયોગી છે. આ દવા બિહારના વૈદ્યોમાં પ્રસિદ્ધ છે.

૪૧ रसमंडुर

बनावट :

મંડુરભસ્મ	તો. ૧૦	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧૦
શુદ્ધ ગંધક	,, ૧૦	હરડેનુંચૂર્ણ	,, ૨૦
ભાંગરાનોરસ	,, ૧૬૦		

विधी : ખરલમાં પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં મંડુર મેળવી, પછી હરડેનુંચૂર્ણ મેળવી ભાંગરાનારસમાં મર્દન કરી તમામ રસ પી ને સુકાઇ જાય એટલે કપડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ રતીભાર.

अनुपान : ০। તોલો ઘી અને ૧ તોલો મધ સાથે.

उपयोग : અમ્લપિત્ત, પાંડુ, કમળો, પિત્તજન્યશૂળ, સંગ્રહણી અને મંદાગ્નિ મટાડી તાકાત લાવે છે.

૫૦ राजवल्लभरस

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૩, ચિત્રકમૂળ તો. ૧, નવસાર તો. ૧૮ બધાને બારીક વાટી મેળવી રાખવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર. **अनुपान :** પાણી.

उपयोग : યકૃતદોષ, જ્વર, લીવરનોસોજો, પિતનોઉભાર અને પેટનાંદરદો મટાડે છે.

૫૧ रामबाणज्वरांकुश

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
શુદ્ધ મનશીલ ,, ૧ શુદ્ધ સોમલ ,, ૨
સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ ,, ૧ અફીણ ,, ૧

विधी : બધાને ખરલમાં ઘુંટી તેમાં જંગલી કારેલાના પાનનોરસ નાખી ૨૧ દહાડા મર્દન કરવું, પછી તેની અડદનાદાણા પ્રમાણે ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી પાણી સાથે.

उपयोग : દરેક પ્રકારનાં તાવ મટાડવા માટે રામબાણ ઉપાય છે.

नोंध : આ દવામા સોમલ આવે છે માટે બરાબર સમજીને ઉપયોગ કરવો.

૫૨ लघुमृगांकरस

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ સોનાનાંવરખ તો. ૧
[illegible] ,, ૨ શુદ્ધ ગંધક ,, ૧
શુદ્ધ [illegible] ,, ૦।

विधी : [illegible]

દવાને રાખી કપડમાટી કરી સુકવી લઇ એક માટીના હાંડલામાં મીઠું ભરી તેની વચ્ચે એ સંપુટ મુકી તેને ૩૬ કલાક ચૂલાપર રાખી તાપ આપવો પછી ઠંડુ કર્યા બાદ એ હાંડલાને ખોલી અંદરથી સંપુટ કાઢી ખોલી દવા લઇ બારીક વાટી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર.

अनुपान : મધ અને પીપર અથવા ઘી ને પીપર સાથે.

उपयोग : ક્ષયરોગ માટે આ રસ બહુજ પ્રસિદ્ધ અને ઉત્તમ બનાવટ ગણાય છે.

૫૩ लघुलोकनाथरस

बनावट : કોડીભસ્મ તો. ૨॥, મંડુરભસ્મ તો. ૨॥ બંન્નેને સાથે વાટી તેમાં ૫ તોલા ઘી નાંખી કડાઇમાં ધીમેતાપે પકાવી લઇ ઘી પચી જાય ત્યારે ઉતારી તેમાં ૫ તોલા મરીનુંચૂર્ણ મેળવી બારીક કરી પાનનારસમાં ઘુંટી સુકવી રાખવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતી દિવસમાં ૩ વખત.

अनुपान : મધ કે માખણ.

उपयोग : ક્ષયમાં આ દવા સારૂં કામ આપે છે. ૪૦ દહાડા આપવાથી સારો લાભ બતાવે છે.

૫૪ लोकनाथरस

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨, કજ્જલી કરી તેને પીળીકોડી તોલા ૮ માં ભરી કોડીઓના મોઢાં ટંકણને દુધમાં વાટી તેથી બંધ કરી લેવા. પછી ૮ તોલા શંખના ટુકડા લેવા અને બે શરાવ લઇ તેમાં નીચે શંખના ટુકડા રાખી ઉપર કોડીઓ ગોઠવી તેના પર શંખના ટુકડા મુકી સરાવ ઢાંકી તેનાપર ત્યારબાંધી કપડમાટી કરી સુકવી લેવું. અને પછી તેને ૧૦ શેર

છાણાનો હલકો ગજપુટનો અગ્નિ આપી દેવો. અને પછી ઠંડુ થતાં દવાની કોડી તથા શંખના ટુકડા બળેલા મળે છે તે લઇ વાટી કપડછાણ કરી બાટલીમાં રાખી લેવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર.

अनुपान : કાળાંમરીનુંચૂર્ણ રતી ૬ થી ૧૨ લઇ તેમાં દવા મેળવી પિત્ત માટે માખણ, વાત માટે ઘૃત અને કફ માટે મધમાં દવા આપવી.

उपयोग : ક્ષય, અતિસાર, સંગ્રહણી, અરૂચી, ગુલ્મ, શુળ, ખાંસી, શ્વાસ અને નબળાઇ મટાડી પાચનશક્તિ સતેજ કરે છે. ખોરાક સાદો અને પૌષ્ટિક લેવો.

૫૫ लौहरसायन

बनावट : પારદ ગંધકની કજ્જલી તો. ૧, લોહભસ્મ તો. ॥, સુવર્ણમાક્ષિકભસ્મ તો. ॥, બધાને સાથે મેળવી તેને પીંડી (કાકમાચી)ના રસમાં ૩ દિવસ મર્દન કરી બાજરીનાદાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી.

अनुपान : મધ અને પીપરનું ચૂર્ણ સાથે.

उपयोग : પાંડુ, કમળો, સોજા, [illegible], [illegible], કૃમિ, [illegible], [illegible], [illegible] વગેરે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

૫૬ वडवानलरस

बनावट : [illegible]

અપામાર્ગક્ષાર, પલાશક્ષાર, વછનાગ આ કુલ્લે તેર દવાઓ એકેક તોલો લઈ તેને વિધીસર મેળવી લેવું.

विधी : ઘુંટેલી દવાને ચણાનોખાર, આદુનોરસ, હસ્તીશુંડી, વારનોરસ, આ ચીજોની એકેક ભાવના એ રીતે ૪ ભાવના આપવી. પછી તે દવાને સંપુટમાં રાખી હલકો લઘુપુટ આપવો ને પછી તૈયાર દવાને બારીક વાટી રાખવી.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** મધ કે છાશ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : પેટનાં સર્વ દરદો, સંગ્રહણી, ગુલ્મ, શૂળ, અને વાયુ મટે છે, પેટનાંદર્દોમાં ઉત્તમ છે.

૫૭ वसंततिलकरस

बनावट : સુવર્ણભસ્મ તો. ૧, અભ્રકભસ્મ તો. ૨, લોહભસ્મ તો. ૩, રસસિન્દુર તો. ૪, શુદ્ધ ગંધક તો. ૪, બંગભસ્મ તો. ૨, મોતીભસ્મ તો. ૪, પ્રવાલભસ્મ તો. ૪, બધાને ખરલમાં બારીક વાટી મેળવી લેવું પછી તેને ગોખરૂનાકવાથની, વાસાપત્ર સ્વરસની, શેરડીનારસની એકેક ભાવના આપી ઘુંટી ગોળો કરી સુકવી સંપુટમાં રાખી બરોર છાણાનો હલકો અગ્નિ આપી, સંપુટ ખોલી ફરી એજ ત્રણ ચીજોની ભાવના આપી બીજીવાર હલકો અગ્નિ એજ રીતે આપવો. એવા સાત ગજપુટ પ્રથમ ભાવના આપીને દેવા, પછી તેમાં કસ્તુરી તો. ०। અને બીમસેનીકપુર તો. ०॥ મેળવી પાણીમાં મર્દન કરી સુકવી રાખવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર.

अनुपान : માખણ કે મધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, ક્ષય, પાંડુ, સંગ્રહણી, દર્જીર્ણજ્વર, પ્રમેહ, ધાતુક્ષીણતા મટી બળ અને વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે

૫૮ वसंतमालती

बनावट : સફેદમરીનુંચૂર્ણ તો. ૧૦ શુદ્ધ ખાપરીયું તો. ૨૦
ગાયનુંમાખણ ,, ૨

विधी : ખરલમાં પ્રથમની બે દવાઓને બરાબર મેળવી પછી તેનાં માખણ નાંખી બરાબર ઘુંટી લેવું, અને ત્યારબાદ તેમાં રોજ લીંબુનોનાજેરસ ગાળીને નાંખવો અને ઘુંટવું. લગભગ ૧૫ દહાડા સુધી એવી રીતે ઘુંટવાથી દવામાંની ચીકાશ દૂર થાય પછી તેની રતીભારની ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૩ રતીભાર

अनुपान : મધ અને પીપરનાચૂર્ણ સાથે.

उपयोग : જીર્ણજ્વર, બાલશોષ, પ્રદર, રાતે જાનો પસીનો, મંદાગ્નિ અને નબળાઈ મટાડે છે તથા સગર્ભાઓને આપવાથી તેને પણ ફાયદો કરે છે.

૫૯ वातगजकेशरी

बनावट : અભ્રકભસ્મ તો. ૧, [illegible] તો. ૧, કેશર તો. ૧, [illegible] તો ૧, [illegible] તો ૧, [illegible] તો. ૧, [illegible] તો. ૧, [illegible] તો. ૮, [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

૬૦ वातगजांकुशरस (१)

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૮, શુદ્ધ ઝેરકુચલાં તો. ૮
શુદ્ધ ગંધક ,, ૮, શુંઠ ,, ૪
પીપર ,, ૪, મરી ,, ૪

विधी : પારદગંધકને ઘુંટી તેમાં બાકીની વસ્તુઓનું ચૂર્ણ મેળવી ઘુંટી બાટલી ભરી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૩ રતીભાર. **अनुपान :** ઘીસાથે ચાટવું.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં વાતવ્યાધિ અને વાયુનું શૂળ સત્વર મટાડે છે.

६१ वातगजांकुशरस (२)

बनावट : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, લોહભસ્મ, સુવર્ણ-માક્ષીકભસ્મ, માણેકરસ, (હરતાલનો બનાવેલો), હરડેછાલ, કાકડાશીંગી, શુદ્ધ વછનાગ, શુંઠ, મરી, પીપર, પીપરીમળ, ફુલાવેલટંકણ, આ ચીજો સમભાગે લઇ વિધીસર મેળવી બારીક કરી તેને ગોરખમુંડી અને નગોડનાપાનનારસની એકેક ભાવના દઈ બેરતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : હીમજનાકવાથમાં જરા પીપરનુંચૂર્ણ નાંખી સવાર, સાંજ દવા લેવી.

उपयोग : વાતવ્યાધિ, ઉરૂસ્થંભ, કમરનુંદરદ અને સાંધાનું-દરદ વગેરેમાં સારો લાભ આપે છે.

६२ वातनाशकरसायन

बनावट : રસસિન્દુર તો. ૦l, લોહભસ્મ વાલ ૪
અભ્રકભસ્મ ,, ૦l, સુવર્ણભસ્મ ,, ૨

विधी : બધાને બારીકવાટી કુંવારનારસમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

अनुपान : ઘી સાથે લેવી. **प्रमाण :** ૧ થી ૨ ગોળી.

उपयोग : હ્રદયસ્થંભ, નબળાઈ, લકવો અને ક્ષય, રોગ વગેરે મટે છે.

६३ वातारिरस

बनावट : પ્રવાલભસ્મ તો. ૪, રૌપ્યભસ્મ તો. ૧, અભ્રકસત્વ ,, ૮.

विधी : એ બધાને એકત્ર કરી લેવું.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : અપસ્માર, વાતવ્યાધિ, મગજનોવાયુ, અને જ્ઞાન તંતુઓની નબળાઇ મટાડે છે.

६४ विजयचंद्ररस

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
શુદ્ધ મનશીલ	,, ૧	સુવર્ણભસ્મ	,, ૧
શુદ્ધ હરતાલ	,, ૧	મુક્તાપિષ્ટિ	,, ૧
સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ	,, ૧	પ્રવાલપિષ્ટિ	,, ૧

विधी : [illegible] કજ્જલી કરી તેમાં બાકી [illegible] કુંવારનારસમાં મર્દન કરીને [illegible] કજ્જલી કરી લેવી. એ કજ્જલીને [illegible] [illegible]

प्रमाण : ૧ રતીભાર.

अनुपान : રોગાનુસાર અથવા માખણ, મધ કે ઘી સાથે.

उपयोग : ક્ષય, પાંડુ, વાતવ્યાધિ, મંદાગ્નિ, શૂળ, પ્રમેહ, સંગ્રહણી, રક્તપિત, નબળાઇ, ધાતુક્ષીણતા સર્વ મટાડે છે.

૬૫ विजयमृगांकरस

बनावट :				
શુદ્ધ પારદ	તો. ૪	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૪
શુદ્ધ વચ્છનાગ	,, ૪	કોડીભસ્મ	,, ૪
શંખભસ્મ	,, ૪	શુંઠ	,, ૪
મરી	,, ૪	પીપર	,, ૪

विधी : બધાને એકત્ર વાટી ખરલ કરી તેને લીંબુનારસની ૭ ભાવના આપવી પછી આદુનારસની ૭ ભાવના આપી અને રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** રોગ પ્રમાણે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, આફરો, અપસ્માર, કોલેરા, આમવાત, પ્રમેહ, વાતવ્યાધિ અને તેના ઉપદ્રવોને મટાડે છે.

૬૬ विश्वतापहरणरस

बनावट : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વચ્છનાગ, ફુલાવેલ-ટંકણખાર, તામ્રભસ્મ, શુંઠ, મરી, પીપર, અકલકરો, એ ચીજો દરેક સરખેભાગે યાને એકેક તોલો મળી ૯ તોલા લઇ, વિધીસર મેળવી પછી તેને કારેલાનાપાનનારસની એક ભાવના આપી મરી જેવડી ગોળી કરી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : સાકર અને જીરાનાપાણી સાથે લેવી.

उपयोग : વિષમજ્વર, જુનો અને હઠીલો તાવ કે જે ફરી ફરી આવતો હોય તે તાવ મટી જાય છે.

૬૭ वैतालेश्वररस

घनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
શુદ્ધ વચ્છનાગ ,, ૧ મરી ,, ૧
શુદ્ધ હરતાલ ,, ૧ સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ., ૧

विधी : બધાને ખરલમાં બારીક વાટી આદુનારસમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** મધ અને પાનનોરસ.

उपयोग : સન્નિપાતજ્વર, શ્વાસ અને ગળામાં કફ બોલતો હોય તેવી ખરાબ હાલતમાં પણ દરદીને ટેકો આપે છે. ત્રિદોષજ્વર માટે સારી બનાવટ છે.

૬૮ श्वासकाळेश्वररस

घनावट : બંગભસ્મ, લોહભસ્મ, તામ્રભસ્મ, સુવર્ણમાક્ષીક ભસ્મ, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, અભ્રકભસ્મ, શુદ્ધ હિંગુલ, શુદ્ધ વચ્છનાગ, શુદ્ધ [illegible], શુદ્ધ નેપાળો તથા કપૂર, હળદર, નાગકેશર, એલચી, [illegible] એ સર્વ દવાઓ બે બે તોલા લઈ બારીક [illegible] કરી જુદું રાખવું અને પ્રથમ [illegible] કરી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભસ્મના [illegible] અને તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૨૧ [illegible] [illegible] [illegible]

प्रमाण : [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

૬૯ शृंगाराभ्रक

बनावट : અભ્રકભસ્મ તો. ૧૬, શુદ્ધ પારદ, કપુર, જાવંત્રી, સુગંધીવાળો, ગજપીપર, તમાલપત્ર, લવીંગ, જટામાંસી, તાલીસપત્ર, તજ, નાગકેશર, કુષ્ટ, ધાવડીનાંફૂલ, હરડે, બહેડાં, આમળા, શુંઠ, મરી, પીપર દરેક તો. ૦॥, એલચી, જાયફળ, શુદ્ધ ગંધક એ દરેક તો. ૧.

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં ભસ્મ મેળવી પછી બાકીની ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી, મેળવી બારીક ઘુંટી રાખવું. અને કપડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર.

अनुपान : મધ સાથે. **समय :** સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : ક્ષય, શ્વાસ, ખાંસી, કફ અને છાતીનાંદરદો માટે ઉત્તમ છે.

૭૦ शिरशूलारिरस

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૪	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૪
લોહભસ્મ	,, ૪	તામ્રભસ્મ	,, ૪
શુદ્ધ ગુગળ	,, ૧૬	ત્રીફળા	,, ૮
જેઠીમધ	,, ૧	ગોખરૂ	,, ૧
વાવડીંગ	,, ૧	પીપર	,, ૧
શુંઠ	,, ૧	દશમૂળ	,, ૧૦

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બાકીની દવાઓનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ મેળવી તેને દશમૂલનાકવાથમાં ત્રણ દહાડા ઘુંટી લેવું, અને પછી ઘીવાળો હાથ કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** બકરીકે ગાયનુદૂધ.

उपयोग : ગમે તે પ્રકારનું મસ્તકશૂળ (શીરોવેદના) મટે છે, માથાનું દરદ મટાડી મગજને પણ તાકાત આપે છે.

૭૧ शीतभंजीवटी

बनावट : કડુ, કાળીજીરી, કુલંજો, શુદ્ધ વચ્છનાગ, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, સમભાગે લેવાય. પ્રથમ પારદગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી તુલસીના રસમાં મર્દન કરી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૬ રતીભાર. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : શીતજ્વર, ટાઢીઓતાવ મટાડવા માટે સારો ઉપાય છે.

૭૨ सिद्धामृतरस

बनावट : ઘી અને દૂધથી સાતવાર શુદ્ધ કરેલા નપાળા તો. ૧. [illegible] તો. ૪. [illegible] પુટી [illegible] તો. ૧૨. [illegible] શુદ્ધ [illegible] તો. ૪ [illegible] નાખી, ઘુંટી, [illegible] કરી લેવું.

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

नोंध : [illegible]

૭૩ सूतिकाविनोदरस

बनावट : [illegible]

તામ્રભસ્મ	તો. ૨	જાવંત્રી	તો. ૧
લોહભસ્મ	,, ૨	તજ	,, ૧
અભ્રકભસ્મ	,, ૨	લવંગ	,, ૧
રસસિંદુર	,, ૨	હળદર	,, ૧
સુવાબીજ	,, ૧	અતિવિષ	,, ૧
અસેળીઓ	,, ૧	સિંધાલુણ	,, ૧
વજ	,, ૧	કાળીપાટ	,, ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી લઇ સાથે મેળવી તેને દેવદાર્વાદિકવાથની ૩ ભાવના આપવી પછી નગોડનાપાનનોરસ લઇ તેની ૧ ભાવના આપી ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : પાણી સાથે, દશમૂલકવાથ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : સુવાવડીનાંદરદો, સુવારોગ, તાવ, ખાંસી, ઝાડા, મંદાગ્નિ, નબળાઇ તથા ગર્ભાશયનીકમજોરી મટાડી તાકાત આપે છે.

૭૪ हरगौरीरस

बनावट :

રસસિંદુર	તો. ૧	અભ્રકભસ્મ	તો. ૧
સુવર્ણભસ્મ	,, ૧	રૌપ્યભસ્મ	,, ૧
બંગભસ્મ	,, ૧	સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ	,, ૧
નાગભસ્મ	,, ૧	તામ્રભસ્મ	,, ૧
કાન્તભસ્મ	,, ૧	અફીણ	,, ૩
કૌચબીજ	,, ૩	એખરો	,, ૩

विधी : ભસ્મોને બરાબર મેળવી તેમાં બીજી ચીજો મેળવી ઘુંટી લેવુ પછી તેને ગાયનુંદૂધ, સેમળાનાંમૂળનોરસ, તાડનાંમૂળનોરસ એ ત્રણેની એકેક ભાવના આપી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી.

अनुपान : સાકર અને ઘી સાથે.

उपयोग : પ્રમેહરોગ મટાડી મનુષ્યને નવયુવાન બનાવે છે.

૭૫ क्षयकेसरीरस

बनावट : સુંઠ, મરી, પીપર, હરડેછાલ, બહેડાછાલ, આમળા, એલચી, જાયફળ, લવંગ એ દરેક એક એક તોલો મળી તોલા ૯ તથા લોહભસ્મ તો. ૯.

विधी : બધાને બારીક વાટી બકરીના દૂધમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. समय : સવાર સાંજ.

अनुपान : દૂધ અથવા મધ સાથે.

उपयोग : ક્ષય અને તેના ઉપદ્રવ માટે આ યોગ સરસ ઉત્તમ છે તે સાથે તે વાજીકરણ પણ છે.

प्रकरण ३ जुं—कुपीस्थरस

૭૬ अमीरस

बनावट : [illegible]

ઢાંકી આપો ને બાકી રહેલ સીંધાલુણ તો. ૧૦ ને પાણીમાં વાટી વાટકાને તાવડીની સાંધપર લેપ કરી સંધી બંધ કરી સુકવી લ્યો, પછી એ તાવડીને ચૂલાપર રાખી ૯ કલાક સાધારણ તાપ આપો. અંદર રહેલ રસ ઉડીને વાટકામાં લાગી જશે. આ વેળા વાટકાપર ભીનું કપડું ઠંડક માટે ચાલુ રાખશો. ઠંડુ થતાં સંભાળથી વાટકો ખોલી તેમાં લાગેલ ચમકદાર રસ-પુષ્પ હશે તે કાઢી લ્યો. આનુંનામ અમીરરસ છે.

प्रमाण : ૧ રતી.

अनुपान : કાળીદ્રાક્ષની લુગદી વચ્ચે દવા રાખી દાંતને ન લાગે તે રીતે દવા ગળી જવી, સાત કે નવ દહાડા રોજ બે વખત લેવી.

उपयोग : ચાંદી, ઉપદંશ, વીસ્ફોટક, ગડીઓવાયુ, સાંધા-ઝલાઇજવા, સાંધાપરસોજોથવો, ગરમીફુટીનીકળવી તથા ચાંદી હોવી વગેરે માટે છે.

पथ्य : ઘઉંનીરોટલી, ભાત, દૂધ, સાકર ને ઘી લેવું બીજું સર્વ બંધ કરવું.

सूचना : દવા લેવાથી કદાચ મોઢું આવી જાય તો દવા બંધ કરી બાવળ અને બોરડીનાછાલનો કવાથ કરી તેનાં કોગળા કરવા જોઇએ તો મટી જશે. ગભરાવું નહિ. દવા રામબાણ છે ને તુરત લાભ કરે છે માટે સમજીને કરવી જોઇએ.

૭૭ नवग्रहराजशिरोभूषण

बनावट :			
પીળુંસોમલ	તો. ૨	શુદ્ધ હિંગલો	તો. ૨
શુદ્ધ ગંધક	,, ૨	શુદ્ધ પારદ	,, ૨
ગૌદંતીભસ્મ	,, ૨	શુદ્ધ મોરથુથો	,, ૨
શુદ્ધ મનશીલ	,, ૨	શુદ્ધ ખર્પર	,, ૨

विधी : બધી ચીજોને ખરલમાં નિર્ગુંડી મેળવી કારેલાના રસની એક ભાવના આપી પછી સુકવી લેવું અને ત્યારબાદ કપડમાટી કરેલી એક આતશીશીમાં ભરી વાલુકાયંત્રમાં રાખી ૧૨ કલાક અગ્નિ આપી સ્વાંગશીત થયે ઉતારી કાઢી લેવું. દવાનો રંગ પીળા વર્ણનો થાય તો સરસ થઈ સમજી લેવું, પછી તેને ખરલમાં ઘૂંટી કારેલાના પાનના રસમાં મર્દન કરી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૪ ચોખાભાર. **अनुपान :** ઘૃત મ.પે.

उपयोग : આ દવા અર્ધાંગ વાને લકવારોગ માટે ઉત્તમ સ્વરૂપ છે, ખાસ કરી વાતરોગ માટે સારી છે અને આ રોગ અત્યંતમાં વધુ વપરાય છે.

૭૮ सुवर्णसमीरपन्नगरस

बनावट :

સુવર્ણવરખ	તો.	૦॥	સોમલ	તો.	૪
હરતાલ	..	૪	મનશીલ	..	૪
ગંધક	..	૪	અભ્રકસત્વ	..	૪
શુદ્ધ પારદ	..	૪			

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજો મેળવી પછી વરખ મેળવી ઘુંટી કપડમાટી કરેલી શીશીમાં નાખી [illegible] અગ્નિ આપી પછી [illegible]

[illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

[illegible] છે.

प्रकरण ४ थुं—पर्पटी

७९ प्राणदापर्पटी

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	અભ્રકભસ્મ	તો. ૧
લોહભસ્મ	,, ૧	નાગભસ્મ	,, ૧
બંગભસ્મ	,, ૧	શુદ્ધ વચ્છનાગ	,, ૧
કાળાંમરી	,, ૧	શુદ્ધ ગંધક	,, ૭

विधी : બધી દવાઓને ખરલમાં વિધીસર મેળવી ઘુંટી રાખવું. પછી એક લોઢાનાવાટકાને લઇ તેમાં જરા ઘી લગાડી ધીમે તાપે એ દવા ગરમ કરી કેળનાપાન નિચે છાણુ મુકી તેનાપર પર્પટીની વિધીએ ઢાળી લેવું અને પછી ઘુંટી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : અતિસાર, પાંડુ, સંગ્રહણી, જ્વર, ખાંસી, ક્ષય, પ્રમેહ, મંદાગ્નિ અને નબળાઇ મટે છે. તથા અનુપાનભેદથી અનેક રોગમાં વપરાય છે.

८० बाळपर्पटी

बनावट : ગૌદંતીહરતાલભસ્મ તો. ૨ા, શુદ્ધ ગંધક તો. ૦ાા સાથે મેળવી બારીક વાટી લેવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર.

उपयोग : તાવ, અજીર્ણ, ઝાડા, કૃમી અને બાલશોષ જેવા દરદોમાં સારો ફાયદો બતાવે છે. પાચનશક્તિ સુધારી હાડકાંને મજબુત કરે છે.

૮૧ विजयपर्पटी

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૪ શુદ્ધ ગંધક તો. ૮
રૌપ્યભસ્મ ,, ૨ સુવર્ણભસ્મ ,, ૧
વૈક્રાંતભસ્મ ,, ાા મુક્તાપિષ્ટ ,, ાા

विधी : બધાને બારીક વાટી પછી તેની વિધીસર પર્પટી બનાવી બારીકવાટી રાખી લેવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ રતીભાર. समय : સવારે તથા સાંજે.

उपयोग : ક્ષય, અતિસાર, સોજા, આમ, સંગ્રહણી પાંડુ, કમળો, પ્રમેહ, અમ્લપિત્ત, વાતરક્ત વગેરે મટે છે.

पथ्य : દૂધ, છાશ, પણ જો વાયુનો ઉપદ્રવ હોય તો છાશ ન આપવી પણ લીલાં કાચાં નાળીએરનું પાણી આપવું.

૮૨ श्वेतपर्पटी

बनावट : નવસાર તો. ૨ ટંકણ તો. ૧૦
ફટકડી ,, ૧૦ સિંધવ ,, ૧૦
[illegible] (સુરો) ,, ાા

विधी : [illegible]

प्रमाण : [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

મ્યપર્પટી

નાવટ : સુરાખાર તો. ૨૦ નવસાર તો. ૨
ફટકડી " ૨

વિધી : બધાંને પ્રથમ જુદાજુદા વાટી લેવા પછી એ
ક માટીના વાસણમાં નાંખી ધીમે તાપે ગરમ કરવું અને
જાય પછી તેને એક ચીનાઇમાટીનીથાળીમાં ઢાળી આપવું
શ્વેતપર્પટી બનશે.

प्रमाण : ા થી ાા તોલા સુધી.

अनुपान : ૧૦ તોલા ઠંડા પાણી સાથે.

उपयोग : પેશાબ છુટ લાવે છે તથા અમ્લપિત્ત મટાડેછે.

सूचना : પેશાબ છુટ લાવવા એક એક કલાકે દવા આપવી.

प्रकरण ५ मुं—लोह

૪ गडुचीलोहम्

यनावट : ગળોસત્વ તો. ૧, શુંઠ તો. ૧, મરી તો. ૧,
પીપર તો. ૧, હરડે તો. ૧, બહેડા તો. ૧, આમળા તો. ૧, તજ
તો. ૧ તમાલપત્ર તો ૧, નાગકેશર તો. ૧, લોહભસ્મ તો. ૧ સાથે
મેળવી રાખવું.

प्रमाण : તો. ા. अनुपान : મધ અને ઘી સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : વાતરક્ત મટાડે છે.

८५ चन्दनादिलोह

बनावट : લાલચંદન તો. ૧, નેત્રવાળો તો. ૧, કાળીપાટ તો. ૧, વાળો તો. ૧, પીપર તો. ૧, હરડે તો. ૧, સુંઠ તો. ૧, આમળા તો. ૧, નાગરમોથ તો. ૧, ચિત્રકમૂળ તો. ૧, વાવડીંગ તો. ૧, નીસોતર તો. ૧, લોહભસ્મ તો. ૧૨. બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં લોહભસ્મ મેળવી રાખવી.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : વિષમજ્વર મટાડવા માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

८६ धात्रीलोह

बनावट : આમળાનું ચૂર્ણ તો. ૧૬, લોહભસ્મ તો. ૮, જેઠીમધનું ચૂર્ણ તો. ૪. બધાને સાથે મેળવી તેને [illegible] ભાવના આપવી પછી સુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર. **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : રક્તપિત્ત [illegible], નેત્રરોગ, [illegible] પાંડુ, કાસ, શ્વાસ, અને ઉન્માદ વગેરે મટે છે.

८७ प्रदरारिलोह

बनावट :

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	તો.	૧૦૦૦
[illegible]	..	[illegible]	[illegible]	..	[illegible]
[illegible]	..	[illegible]	[illegible]	..	[illegible]
[illegible]	..	[illegible]	[illegible]	..	[illegible]
[illegible]	..	[illegible]	[illegible]	..	[illegible]
[illegible]	..	[illegible]			

विधि : [illegible]

જાડું થાય ત્યારે તેમાં બીજી ચીજોનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ તૈયાર હોય તે મેળવી ગોળી વાળવા જેવું કરી લેવું અને ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી.

अनुपान : દર્ભનારસ સાથે કે ચોખાનાધોવણ સાથે.

उपयोग : શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર, ગર્ભાશયમાંથી પાણી વહેતું હોય, કટીશૂળ, મસ્તકશૂળ, નબળાઇ વગેરેમાં ફાયદો આપે છે અને પાચનશક્તિ સુધારે છે.

૮૮ वालयकृतहरलोह

बनावट : હજારપુટીઅભ્રકભસ્મ, લોહભસ્મ, રસસિંદુર, અતિવિષ, સરપુંખાનામૂળ, રક્તચંદન, લીંબુનાંબીજ, પાષાણભેદ આ આઠ ચીજો સમભાગે લેવી, બારીક વાટી ગળોનારસમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ કે ગૌમૂત્ર સાથે.

उपयोग : જ્વર, યકૃત, સોજા, બરલ, પાંડુ, ખાંસી, મુખરોગ અને ઉદરરોગ મટાડે છે.

૮૯ महाश्वासारिलौह

बनावट : લોહભસ્મ તો. ૨ાા, અભ્રકભસ્મ માસા ૭ાા, સાકર તો. ૨ાા, મધ તો. ૨ાા, ત્રીફલા તો. ૨, જેઠીમધ, પીપર, બોરડીનાંઠડીઆનીમીંજ, તાલીસપત્ર, વંસલોચન, વાવડીંગ, એલચી, પુષ્કરમૂળ, નાગકેશર, કાળીદ્રાક્ષ આ દશ ચીજ દરેક દશ દશ આનીભાર લઇ લેવી અને બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી સાથે મેળવી ભોંદાનાખરલમાં ઘુંટી મધમાં ગોળી વાળવી.

प्रमाण : બે આનીભાર.

अनुपान : મધમાં વાળેલી ગોળી પાણી સાથે લેવી.

उपयोग : શ્વાસ, ખાંસી, રક્તપિત્ત અને સન્નિપાતજન્ય મહાશ્વાસ પણ મટાડે.

१० रोहीतकलोह

बनावट : રગતરોહીડાનીછાલ, શુંઠ, મરી, પીપર, હરડેની છાલ, બહેડાછાલ, આમળા, વાવડીંગ, નાગરમોથ, ચિત્રકમૂલ, એ દરેક ઓસડ તોલો લઈ બારીકચૂર્ણ કરી લેવું તેમાં ઉત્તમ લોહભસ્મ તો. १० મેળવી २० તોલા થાય તેને બારીક રીતે ઘુંટી લેવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતી. अनुपान : મધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : બરલ, સોજા, પાંડુ, મધુપ્રમેહ, તથા રોગ મટાડી શક્તિ વધારે છે.

११ विडंगाद्यलोहम्

बनावट : વાવડીંગ, હરડે, બહેડા, આમળા, શુંઠ, મરી, [illegible], મંડૂરભસ્મ અને લોહભસ્મ આ દશ [illegible] લેવી, [illegible] બારીકચૂર્ણ કરી તેમાં [illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : મધ અને [illegible]

उपयोग : [illegible]

१२ विषमज्वरांतकलोह

बनावट : [illegible]

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતીભાર. **अनुपान :** પાણી કે મધસાથે.
उपयोग : વિષમજ્વર, મંદાગ્નિ, ગુલ્મ, બરલ, નબળાઇ, પાંડુ, કમળો, ફીકાશ તથા અત્યંત નબળાઇ સાથેનો તાવ મટાડે છે.

९३ सर्वज्वरहरलोह

बनावट : ચિત્રક, હરડે, બહેડાં, આમળા, શુંઠ, મરી, પીપર, વાવડીંગ, નાગરમોથ, ગજપીપર, પીપરીમૂળ, વાળો, દેવદાર, કરીઆતું, કડુ, ભોરીંગણી, સરગવાનાબીજ, કાળીપાટ, જેઠીમધ, ઇંદ્રજવ એ દરેક ચીજ એકેક તોલો મળી તો. ૨૦નું બારીક ચૂર્ણ લઇ તે સાથે ઉત્તમ લોહભસ્મ તો. ૨૦ મેળવી સાથે ઘુંટી તુલશીપત્રના રસમાં મર્દન કરી બે બે રતીભારની ગોળી બનાવી લેવી.
प्रमाण : ૨ ગોળી. **समय :** સવાર, સાંજ બે વખત.
अनुपान : મહાસુદર્શનચૂર્ણના ફાંટ સાથે.
उपयोग : સર્વ પ્રકારના તાવ, વિષમજ્વર, જીર્ણજ્વર તથા તાવના દરેક ઉપદ્રવો, બરલ, ઉદરરોગ, પાંડુ અને ગુલ્મ તથા કલેજાની-વ્યાધિ સાથેનો તાવ આ દવાથી અવશ્ય મટે છે.

प्रकरण ६ ठुं—वटी–गोळी–गुटीका

९४ अजमोदादिवटी

बनावट : અજમોદ તો. ૧. મીંઢીઆવળ, તો. ૦ll, ગોળ તો. ૧ બધાને સાથે મેળવી, બોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.
प्रमाण : તો. ०ll. **अनुपान :** ગરમપાણી સાથે.
उपयोग : શીતપિત્ત (જેને શીળસ કહે છે તે) મટે છે.

९५ अतिविषादिगुटीका

बनावट : અતિવિષ તો. ૧ કાંકચનાંબીજગીરીઓ તો.
ગળોસત્વ „ ૧ કડાછાલનુંઘન „

विधी : પ્રથમની ત્રણ ચીજોનું બારીકચૂર્ણ કરી, કડાછાલનુંઘન મેળવી, રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. अनुपान : પાણી સાથે.

समय : ચાર, ચાર કલાકે.

उपयोग : તાવ, જીર્ણજ્વર, જુનોતાવ, મંદાગ્નિ, ઉલટી. અજીર્ણ, ઝાડા, મરડો, આંતરડાનીનબળાઈ તથા બાળકોના મરડો, કૃમિ અને તાવમાં ખાસ ઉપયોગી છે.

९६ अतिसारनाशकवटी

बनावट : અતિવિષ, બીલીનોગરભ, સુંઠ, [illegible], મોચરસ, આંબાનીગોટલી, એલચી, દાડમનીછાલ, અફીણ. સમભાગે લેવી.

विधी : પ્રથમની ચીજો લઇ બારીક કરી તેમાં [illegible] પુરી ગોળી કરી લેવી. એક રતીભારની ગોળી [illegible]

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. अनुपान : પાણી સાથે

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : ઝાડા, મરડો, [illegible]

पथ्य : [illegible]

९७ अग्निमान्द्यहरवटी

बनावट : [illegible]

विधी : ખીણને જરા ગરમ કરી તેમાં બીજી ચીજો મેળવી
ઘુંટી ગોળી રતીભારની કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : જુલાબ–ઝાડા બંધ કરવા માટે ઉત્તમ છે.

९८ अपस्मारनाशकवटी

घनावट :

સોનાનાવરખ	તો.	૦॥	અંબર	તો.	૦
ચાંદીનાવરખ	,,	૦॥	કસ્તુરી	,,	૦
લોહભસ્મ	,,	૨	તામ્રભસ્મ	,,	૨
અભ્રકભસ્મ	,,	૨	મંડુરભસ્મ	,,	૨
રસસિંદુર	,,	૨	મુક્તાપિષ્ટ	,,	૪
ગોરોચન	,,	૨	વજ	,,	૮
અકલકરો	,,	૪			

विधी : બધી ચીજોને ખરલમાં બારીક વાટી પછી તે
બ્રાહ્મીનારસમાં કે કવાથમાં ૨૧ દહાડા ઘુંટવું (૨૧ ભાવના આપવી
પછી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** બ્રાહ્મીનોરસ અને મધ

उपयोग : અપસ્માર, આંચકી, ઉન્માદ, જ્વર, ક્ષય, ખાંસી
શ્વાસ વગેરે માટે છે.

अपथ्य : ખાટું, તેલવાળાપદાર્થો, ગરમચીજો અને વાયડ
પદાર્થો ખાવા નહિ.

९९ अपस्मारहरवटी

घनावट : કસ્તુરી તો. ૦॥ પીપળાનીજટા તો.
જાવંત્રી તો. ૨

विधी : બધાને બારીક વાટી, ગુલાબજળમાં ઘુંટી,
જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. अनुपान : ઠંડા પાણી સાથે.

उपयोग : અપસ્માર, વાઇ, આંચકી, ફીટ મટે છે. રોજ [illegible] દહાડા આ દવા આપવાથી રોગ થતો અટકી જાય છે.

१०० अम्लपितहरीवटी

बनावट : જવાસાનું મૂળ તો. ૧૦, શતાવરી તો. ૧૦ એરંડાની તો. ૧૦, ગોળ તો. ૧૦, પાણી તો. ૧૬૦માં ક્વાથ કરી ૪૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી તેને ફરી લેહ જેવો જાડો કરવો ને તેમાં પીપર તો. ૫, જીરૂં તો. ૫, તજ તો. ૧, નાગકેશર તો. ૧ એલચી તો. ૧, તમાલપત્ર તો. ૧, મંડુરભસ્મ તો. ૧૦. બધાને સાથે મેળવી ગોળી વાળવા જેવું કરી રાખવું.

प्रमाण ૧ થી ૧૨ રતીભાર. अनुपान : પાણી સાથે.

उपयोग : અમ્લપિત્ત તથા પેટનું [illegible] રોગ તેને મટાડે છે.

१०१ अर्शहरवटी

बनावट : [illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

१०२ उन्मादनाशकवटी

बनावट : [illegible]

બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી કપડછાણ કરી લેવું અને ગુલાબજળમાં વાટી ચણીબોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : ગુલાબજળ સાથે અથવા શંખપુષ્પીના અર્ક સાથે.

समय : સવાર, બપોર ને સાંજ.

उपयोग : અપસ્માર, ઉન્માદ, શીરોરોગ, કમળો, અનિદ્રા, તોફાનવાળી હાલતનું ગાંડપણ, અંડવૃદ્ધિ, નપુંસકતા, બાલગ્રહ, ઉદરરોગ વગેરેને મટાડે છે. મગજ ઉપર આ દવાની ખાસ અસર થાય છે વળી બ્લડપ્રેસરમાં પણ ગુણકારક છે.

१०३ उष्णवीर्यगुटीका

बनावट : સારી હરડે લાવી ઠળીઆ કાઢી તેને આઠગણુ પાણીમાં ઉકાળો કરી બાફી લેવી. પછી તે હરડેને કાઢી કપડે ચાળી તેનો માવો અને કવાથ જુદા કાઢી ચૂલે ચડાવી ઘન જેવું કરી લેવું એ ઘનનું વજન તો. ૪૦ તથા ચંદ્રપ્રભા નં. ૧લાનો તૈયાર ભુકો તો. ૪૦ સાથે મેળવી ઘુંટી વાલ વાલની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : પેટનોવાયુ, કબજીઅત, ધાતુક્ષીણતા, વાતપ્રકૃતિ અને નબળાઇ મટાડે છે.

१०४ एलादिवटी

बनावट :

એલચી	તો.	૨॥	પીપર	તો.	૨॥
તમાલપત્ર	,,	૨॥	સાકર	,,	૫
જેઠીમધ	,,	૨૦			
ખજુર (ઠળીયાવગરની)	તો.	૨૦			
દ્રાક્ષ (કાળી) સાફ કરેલી	,,	૨૦			

विधी : પ્રથમની ૫ ચીજોનું બારીકચૂર્ણ કરીને રાખવું [illegible] ખજુર તથા દ્રાક્ષને બીજ વિનાની કરી, તેમાં તે ચૂર્ણ મેળ[illegible] હાથવડે ગોળી, ખાંડણી દસ્તાથી ખાંડી, લોંદા જેવું કરી લેવું. [illegible] તેમાં જરૂર જણાય તો થોડુંક મધ મેળવવું. અને તેની ચણી[illegible] જેવડી ગોળી બનાવી રાખવી.

प्रमाण : ૨ થી ૧૨ ગોળી આખા દહાડામાં લેવી.

उपयोग : ગોળી મોઢામાં રાખી ચૂસવી, ઉધરસ [illegible] માટે આ ઉપાય અકસીર, નિર્દોષ, સરળ, અને સારો છે.

१०५ एळीआनीगोळी

बनावट : [illegible] તો. ૧ શુદ્ધ [illegible] [illegible]
[illegible] „ ૧ [illegible] તો. [illegible]
[illegible] „ ૨

विधी : [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

१०६ [illegible]

बनावट : [illegible]

प्रमाण : [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

उपयोग : હીસ્ટીરીઆને મટાડે છે, ફીટ આવતી અટકાવે છે. પ્રથમ જુલાબ આપી પેટ સાફ કરાવી આ દવા આપવી જોઇએ. થોડાક દહાડા આ દવા આપવાથી ફીટ આવતી અટકી જાય છે.

१०७ कडापाकनीगोळी

बनावट : કડાછાલ તાજી લાવી તેનો રસ કાઢવો તે તો. ૧૫, (રસની અવેજીમાં કડાછાલ તો. ૩૦, પાણી તો. ૨૪૦ માં કવાથ કરી તો. ૬૦, રહે ઉતારી ગાળી તેનો ફરી પાક કરી ઘટ્ટ થાય ઉતારીને તે વાપરવું.) જીરૂં તો. ૦॥, જાવંત્રી તો. ૦॥, ઈંદ્રિપત્ર તો. ૦॥, બીલફળ તો. ૦॥, પીપર તો. ૦॥, પીપરીમૂળ તો. ૦॥, અતિવિષ તો. ૦॥, માયાફળ તો. ૦॥, ધાવડીપુષ્પ તો. ૦॥, શુદ્ધભાંગ તો. ૦॥, કાંટાસેરીઓ તો. ૦॥, જાયફળ તો. ૦॥, રક્તચંદન તો. ૦॥, ધાણા તો. ૦॥, મરી તો. ૦॥, આમળા તો. ૦॥, નાગરમોથ તો. ૦॥, મોચરસ તો. ૦॥, શુદ્ધ અફીણ તો. ૧. બધી ચીજોને સાથે મેળવી ઘુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : સાકર તો. ૦॥ ને છાસ તો. ૪ સાથે લેવી.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : સંગ્રહણી, ઝાડા, મરડો અને રક્તાતિસાર મટે છે.

पथ्य : છાસ અને સાઠીચોખા લેવા.

१०८ कन्यालोहादिगुटीका

बनावट :

એળીઓ	તો.	૧૦	શુદ્ધ હીરાકશી	તો.	૭॥
તજ	,,	૫	એલચી	,,	૫
સુંઠ	,,	૫	ગુલકંદ	,,	૨૦

વિધી : પ્રથમની પાંચ ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કર, તે બારીક વાટેલ ગુલકંદ તો. ૨૦ મેળવી ગોળી બનાવવા જેવું લેવું અને વાલ વાલની ગોળી કરી લેવી અથવા એમજ રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી અથવા બેઆનીભાર.

અનુપાન : પાણી સાથે. **સમય :** સવાર સાંજ બે વખ

ઉપયોગ : ઋતુ સાફ લાવે છે, પાંડુ, નબળાઇ, કષ્ટઆ અને ફિક્કીરોવાળાઓ માટે આ દવા વધુ માફક આવે છે.

૧૦૯ कफघ्नवटी

बनावट :

અભ્રકભસ્મ	તો. ૧	કાળાંમરી	તો. [illegible]
કુટ	,, ૧	બાવળનોગુંદ	,, [illegible]
બહેડાંનીછાલ	,, ૧	શ્વેતચંદનનો ભુકો	,, [illegible]
કાકડાશીંગ	,, ૨	લવીંગ	,, [illegible]
જેઠીમધનોશીરો	,, ૪	સોફટાયો	,, [illegible]

બાવળનીછાલ તાજી તો. ૮૦

વિધી : પ્રથમની દશ ચીજોને વાટી બારીક ચૂર્ણ [illegible] તો. ૮૦, [illegible] તેનાં પાણી તો. ૩૨૦ [illegible] જ્યારે તે ૮૦ [illegible] [illegible] ચૂર્ણ [illegible] ગોળી બનાવવી.

પ્રમાણ : ૧ [illegible]

[illegible]

कफनाशकवटी

बनावट : શુદ્ધ ઝેરકુચલાં તો. ૧ અક્કલકરો તો. ૧
જાવંત્રી „ ૧ લવીંગ „ ૧
કેસર „ ૧ શુદ્ધ ધતુરબીજ „ ૧
તજ „ ૧ જાયફળ „ ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી, નાગરવેલનાપાનનારસમાં
ન કરી મરી જેવડી ગોળી બનાવી, સુકવી રાખવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ અથવા ચહા સાથે.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત લેવી.

उपयोग : શરદી, સળેખમ, છીંકો આવવી, માથાનું દરદ,
થઇ જવો, મંદાગ્નિ, નબળાઈ વગેરે મટે.

११ करंजवटी

बनावट : કાંકચનાંબીજ લાવી તેને જરા શેકી લઇ બારીક
ર્ણ કરી લેવું. અને તે તો.૧૫ હોય તો તેમાં પીપરનું ચૂર્ણ તો. ૫
ળવી મધમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી.

अनुपान : પાણી સાથે, પણ દવા લેતાં પહેલાં દરદીએ
ચહા કે દૂધ લેવું, પછી દવા લેવી.

उपयोग : મલેરીઆતાવ મટાડવા, તાવ અટકાવવા માટે
રામબાણ છે ને ક્વીનાઈનથી પણ ઉત્તમ અસર બતાવે છે, સેંકડો વૈદ્યો,
ડૉક્ટરોએ વાપરેલી દવા છે.

११२ करंजादिवटी

बनावट : ક્વીનાઈનસલ્ફ તો. ૧, કાંકચનાંબીજ તો. ૧,
(ફોલાં લેવાં) કુલાવેલફટકડી તો. ૧. બધાને બારીક વાટી જરા
પાણી મેળવી બે બે રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : તાવ આવ્યા અગાઉ આ દવા લેવી, તાવનો સમય હોય તેથી પહેલાં ૭ કલાક અગાઉ એકવાર ને ત્રણ કલાક અગાઉ બીજીવાર એમ બે વખત લેવાથી લાભ થાય.

उपयोग : મલેરીઆતાવ, જ્યાં બીજી દવા તુરત ફાયદો ન આપે ત્યાં આ દવાથી પુરો લાભ થાય છે.

११३ कल्पलतावटी

बनावट :

કેશર	તો. ૨॥	જાવંત્રી	તો. ૨॥
પીપર	,, ૨॥	પીપરીમૂળ	,, ૨॥
[illegible]મરી	,, ૨॥	જાયફળ	,, ૨॥
શુદ્ધ અફીણ	,, ૧[illegible]	શુદ્ધ વછનાગ	,, ૧
શુદ્ધ કુચલા	,, ૧૦		

विधी : બધી ઔષધિને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

प्रमाण : ૧ [illegible] **समय :** [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

११४ [illegible]

बनावट : [illegible]

કચૂરો, મિંદોળ, જાયફળ, સિંધાલુણ, ભારંગી, કાકડાશીંગી, શુંઠ, મરી, પીપર, જીરૂં, શાહજીરૂં, ચિત્રક, તજ, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેશર, સારોડીનુંમૂળ, ગજપીપર, કાળીદ્રાક્ષ, કપુરકાચલી, સુગંધીવાળો, સેમળાનું મૂળ, હરડે, બહેડા, આમળા, કૌચબીજ એ દરેક ચીજ એક એક તોલો. શુદ્ધ ભાંગ તો. ૪૫, સાકર તો. ૧૮૦.

વિધી : સાકરની થોડા પાણીમાં ચાસણી કરી, તેમાં ઉપલી બધી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ નાખવું. અને મધ તો. ૧૦, તથા ઘી તો. ૫, નાખી ગોળી વાળવા જેવો પાક કરી લેવો. અને તો. ∘। ની ગોળી વાળવી.

प्रमाण : તો. ∘। થી ∘॥. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : નબળાઇ, ધાતુક્ષીણતા, ક્ષય, ખાંસી, શ્વાસ, અતિસાર, સંગ્રહણી, પ્રમેહ, શીઘ્રપતન અને નસોનીકમજોરી મટાડવા માટે વપરાય છે.

૧૧૫ कामोत्तेजकवटी

बनावट : કસ્તુરી તો. ૧, મોતીનીભસ્મ તો. ૧, સોનાના વરખ તો. ૧, બંગભસ્મ તો. ૨, ચાંદીનાવરખ તો. ૪, લોહભસ્મ તો. ૪, આ બધી ચીજોને ખરલમાં ઘુંટી તેને શુદ્ધ શીલાજીત તો. ૪. સાથે મેળવી ઘુંટી, રતીભારની ગોળીઓ કરી, તેના ઉપર સોનાનોવરખ ચડાવી દેવો. આ વરખ ઉપર લખેલ વજન સિવાય જુદાજ લેવા. ગોળી છાયામાં સુકવી પછી સંભાળી રાખવી.

प्रमाण : એક ગોળી સવારે તથા એક સાંજે દૂધ સાથે લેવી.

उपयोग : વીર્ય વધારી નબળાઈ મટાડે છે. ખાંસી, શરદી, મગજનીકમજોરી, મંદાગ્નિ તથા ધાતુક્ષીણતા માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. અને કામશક્તિ વધારે છે.

पथ्य : પૌષ્ટિક ખોરાક લેવો, ગરમ તથા ખાટી ચીજો ન લેવી.

૧૧૬ कालमेघवटी

बनावट : કાલમેઘ તો. ૫, તજ તો. ૨॥, એલચી તો. ૨॥, સફેદમરી તો. ૫, લવંગ તો. ૨॥, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું, પછી કાલમેઘનારસમાં કે તેના અભાવે તેના કવાથમાં ત્રણ દહાડા મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : બાળક માટે ૧ ગોળી. મોટા માણસ માટે ૪ ગોળી.

अनुपान : સહેજ ગરમ પાણી.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : યકૃતરોગ, જીર્ણજ્વર, પાંડુ, બરલ, કમળો, કૃમિ, મંદાગ્નિ, ફીકાસ, સુસ્તી, અરુચી વગેરે મટાડે છે. કટુપૌષ્ટિક છે.

नोंध : કાલમેઘ બંગાળમાં પુષ્કળ મળે છે, મરાઠીમાં તેને ઓલેકીરાત યાને લીલું કરીઆતું કહે છે તે કરીઆતાનો એક પ્રકાર છે. યકૃત માટે ઉત્તમ વનસ્પતિ છે.

૧૧૭ कासिसादिवटी

बनावट : હીરાકસી, હીંગ, ફટકડી, દેવદાર, બધી ચીજોને સમભાગે લઇ બારીક વાટી, પાણીમાં ગોળી બનાવી લેવી.

उपयोग : આ ગોળી મોઢામાં રાખવાથી દાંતનો દુઃખાવો, તેમજ દંતકૃમિનો નાશ થાય છે.

૧૧૮ कुबेराक्षवटी

बनावट : શોધેલાં કાંચકાબીજ તો. ૫, સૂંઠ તો. ૫, હિંગ તો. ૨॥, [illegible] તો. ૨॥. બધાને બારીક વાટી, લસણના રસમાં ઘૂંટી, ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી

उपयोग : શૂળ, પરિણામશૂળ, પેટનોવાયુ, દુઃખાવો, તેમજ ઉદાવર્તરોગ મટે છે.

११९ केशरवटी

बनावट : કેશર, જાવંત્રી, જાયફળ, ચંદ્રોદય, લવંગ, કુષ્ટ, ભોરીંગણીનાંફૂલનુંપીળુકેશર બધાને બારીક વાટી લેવું. પછી તેને ગૌમુત્રમાં ૭ દિવસ લગી ઘુંટી લેવું. ત્યારબાદ તેની મગ જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **समय :** દિવસમાં ત્રણ વખત.

अनुपान : ગાયના તાજાદૂધમાં ઘસીને પાવી.

उपयोग : તાલુકંટક (તાળવામાં ખાડો પડવો તે) બાલશોષ, ઝાડા, નબળાઈ, તરસ, આંખોદુઃખવી, ગળાનોપાક, મુખપાક, કાકડાનું દબવું વગેરે ઉપદ્રવયુક્ત બાલશોષ નામનો ભયંકર વ્યાધિ આ દવાના ઉપયોગથી મટે છે. દવા અનેક વર્ષોની અનુભવી છે. આ દવાની સાથે મહામરિચ્યાદિતેલ શરીરપર મર્દન કરવું જોઇએ.

१२० कांकायनवटी

बनावट :

જીરૂં	તો.	૪	ધાણા	તો.	૪
મરી	,,	૪	ગરણીનાંબીજ	,,	૪
અજમોદ	,,	૪	શાહજીરૂં	,,	૪
શેકેલીહીંગ	,,	૬	જવખાર	,,	૮
સાજીખાર	,,	૮	સીંધાલુણ	,,	૮
સંચળ	,,	૮	બીડલવણ	,,	૮
મીઠું	,,	૮	વડાગરૂંમીઠું	,,	૮
નસોતર	,,	૮	દંતીમૂળ	,,	૧૬
કચૂરો	,,	૧૬	પુષ્કરમૂળ	,,	૧૬

વાવડીંગ	તો. ૧૬	દાડમનાંબીજ	તો. ૧૬
હરડેછાલ	„ ૧૬	ચિત્રક	„ ૧૬
અમ્લવેતસ	„ ૧૬	શુંઠ	„ ૧૬

विधी : બધી ચીજોને બારીક વાટી, કપડછાણ ચૂર્ણ કરી, લીંબુનારસમાં અથવા બીજોરાનારસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **समय :** દિવસમાં ત્રણ વખત.

उपयोग : પેટનાંદરદો, વાયુ, શૂળ, ગુલ્મ, હૃદયરોગ, અર્શ, મંદાગ્નિ, કબજીઅત વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

१२१ खांसलीवटी

बनावट : શુદ્ધ વચ્છનાગ તો. ०।, શુદ્ધ અફીણ તો. ०।।, તમાકુનાબાળેલાડાંખળાનાકોલસા તો. ०।।, શુદ્ધ કનકબીજ તો. ०।. બધાને બારીક વાટી પાણીમાં મર્દન કરી સરસવનાદાણા જેવડી ગોળી કરી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાનનારસ સાથે.

समय : સવાર, બપોર, સાંજ.

उपयोग : ઉટાંટીઓ, મોટીખાંસી અને બાળકો કે મોટા માણસને થતી ખાંસી–શ્વાસનો રોગ મટે છે.

१२२ गुडमारवटी

बनावट : જાંબુનાઠળીઆનુંચૂર્ણ તો. ૧૦, શુંઠ તો. ૧૦, ગુડમારબુટીનુંચૂર્ણ તો. ૨૦. બધાને બારીક વાટી કુંવારનારસમાં ઘુંટી મોટા બોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી.

अनुपान : મધમાં મેળવી ચાટી જવી અથવા પાણી સાથે લેવી

उपयोग : મધુપ્રમેહ જેમાં પેશાબમાં સાકર જતી હોય તે રોગમાં બહુજ સારો ફાયદો આપે છે.

૧૨૩ गुडाष्टकमवटी

बनावट : શુંઠ, મરી, પીપર, ચિત્રક, દંતીમૂળ, નસોતર, પીપરીમૂળ એ સાત ચીજો એકેક તોલો જુનોગોળ તો. ૭, બધાને મેળવી ગોળી સોપારી જેવડી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **समय :** દરરોજ સવારે લેવી.

उपयोग : મંદાગ્નિ, પાંડુ, કબજીઅત, વાયુ, શૂળ, બરલ, ઉદાવર્તવાયુ વગેરે સર્વ રોગો મટી અગ્નિ પ્રદિપ્ત કરે છે.

૧૨૪ गोरोचनगुटीका

बनावट : ગોરોચન તો. ૧, કસ્તુરી તો. ૦।, બીરંજુટી તો. ૧, કેશર તો. ૧, ઉપલેટ તો. ૧. બધાને બારીક વાટી નાગરવેલનાપાનના રસમાં મર્દન કરી બાજરીનાદાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** ધાવણ સાથે.

उपयोग : સસણી, ખાંસી, વરાધ, આંચકી, ભરાઇજવું, અને નબળાઇ મટાડે છે. આ દવા બાલરોગ માટે ઉત્તમ છે.

૧૨૫ गोरोचनवटी (१)

बनावट : ગોરોચન તો. ૦।, ફુલાવેલટંકણખાર તો. ૦।, કાયફળ તો. ૦।, દૂધીઓવજ તો. ૦।. બધાને બારીક વાટી પાનનારસમાં એક દહાડો ઘુંટી અડદનાદાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ના થી ૧ ગોળી.

अनुपान : પાનનોરસ અથવા ધાવણ સાથે.

उपयोग : બાળકનુંભરાઇજવું, શ્વાસ, પેટનુંફુલવું, તાવ, શરદી, ન્યુમોનીઆ, કબજીઅત વગેરે ઉપદ્રવો સાથે જે બાળક શરદીથી કે વરાધથી બિમાર હોય તે માટે ઉત્તમ છે.

सूचना : દવાની માત્રા બે બે કલાકે એક બે વખત આપતાંજ દરદ ઘટે છે, પછી દવા મોડેથી આપવી જોઇએ.

१२६ गोरोचनवटी (२)

बनावट : ગોરોચન રતી ૬　અતિવિષ　તો. ૧
　　　　રૈવતરસ તો. ૧　વંસલોચન　તો. ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી પાનનારસમાં ઘુંટી મગ જેવડી ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** ધાવણ અથવા દૂધ સાથે.

समय : દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

उपयोग : બાળકોનુંભરાઇજવું (વરાધ) શરદી વગેરે માટે અકસીર છે.

१२७ गोरोचनवटी (३)

बनावट : ગોરોચન તો. ૧, કસ્તુરી રતી ૩, કેશર તો. ૧, પીપરાનીજટા તો. ૨ બધાને બારીક વાટી ખરલમાં ઘુંટી તેમાં લોમુત નાંખી ગોળી વાળવા જેવું કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી, બાળકોમાટે ૦। ગોળી.

अनुपान : મધમાં મેળવી ચટાડી દેવી.

उपयोग : આંચકી, મસ્તકપીડા, ટીરડીરીઆ, ધનુર્વાત, ઊંઘ, [illegible] (નાનું[illegible]) ન્યુમોનીઆ વગેરે બાળરોગોમાં ઉત્તમ [illegible] છે

१२८ चन्द्रकळावटी

बनावट :				
	એલચી	તો. ૧	કપુર	તો. ૧
	શીલાજીત	,, ૧	આંબળા	,, ૧
	જાયફળ	,, ૧	નાગકેશર અસલી	,, ૧
	સેમળાનુંમૂળ	,, ૧	રસસિન્દુર	,, ૧
	અભ્રકભસ્મ	,, ૧	બંગભસ્મ	,, ૧
	લોહભસ્મ	,, ૧.		

विधी : બધાને વિધીસર મેળવી ખરલમાં ઘુંટી પછી તેને ગળોનારસની તથા સેમળાનામૂળનાકવાથની એક એક ભાવના આપી ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** મધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : પ્રમેહ, મુત્રરોગ, ધાતુક્ષીણતા, નબળાઇ, ઉષ્ણવાત અને સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

१२९ छर्दीनाशकवटी

बनावट : શુદ્ધ ગંધક, કમળકાકડીનાંબીજ, શીલાજીત, જેઠીમધ, રુદ્રાક્ષ, ફુલાવેલટંકણ, મૃગશૃંગભસ્મકાળી, વંસલોચન, ચંદનચૂરો, ગોરોચન. બધી ચીજો સમભાગે લઇ તેને બારીક વાટી ખરલમાં મેળવી ઘુંટી લેવું. અને તેમાં બીલાંનાંમૂળનોકવાથ નાંખી ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : બધી જાતની ઉપદ્રવવાળી ઉલટી આ દવા બે ચાર વખત લેવાથી તુરત મટી જાય છે.

૧૩૦ ज्वरघ्नीवटी

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૪
એળીઓ	,, ૪	પીપર	,, ૪
દારૂડીનીછાલ	,, ૪	અક્કલકરો	,, ૪

ઇંદ્રવર્ણનાફળનોગર્ભ તો. ૪

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી, તેમાં બીજી વસ્તુઓનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી, ઇંદ્રવર્ણનાફળનારસમાં બરાબર ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : ગડુચ્યાદિક્વાથ અથવા ગળોનોરસ.

उपयोग : નવા અથવા જુનોતાવ, કબજીઅત, મળવિકાર અને સર્વ તાવમાં વપરાય છે.

૧૩૧ ज्वरशत्रुवटी

बनावट : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, અભ્રકભસ્મ, તામ્રભસ્મ, સુંઠ, મરી, પીપર, મોટીદારૂડીછાલ, શુદ્ધ નેપાળો એ દરેક ચીજો એક એક તોલો.

विधी : પ્રથમ પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી, તેને દ્રોણપુષ્પીની ત્રણ ભાવના આપી રતીભારની ગોળી કરી મુકી રાખવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : પાણી અથવા દોષાનુસાર યોગ્ય વસ્તુ સાથે.

उपयोग : વાયુ, પિત્ત, કફ, બે દોષ, ત્રણદોષ, અને આગંતુકજ્વર માટે ઉત્તમ કામ આપનાર દવા છે. દરેક પ્રકારના તાવમાં વાપરી શકાય છે.

૧૩૨ ज्वरहरटीका

बनावट : [illegible] તો. ૧, મોરની[illegible]ભસ્મ તો. ૧.

ફૂલાવેલટંકણખાર તો. ૧, સોનાગેરૂ તો. ૧, કાળાંમરી તો. ૧, કાંકચનાંબીજ તો. ૧, ગળોસત્વ તો. ૧, તુલસીપત્રચૂર્ણ તો. ૧.

વિધી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેને કરીઆતાનાકવાથની તથા લવીંગનાકવાથની એક એક ભાવના આપી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી. અને જો બની શકે તો એ ગોળીપર સાકરની ચાસણી નાંખી કલઇવાળા વાસણમાં ખૂબ ફેરવીને પડ ચડાવી પોલીશદાર, સફેદ ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. **અનુપાન :** પાણી અથવા દૂધ.

સમય : દિવસમાં ત્રણ વખત લેવી.

ઉપયોગ : તાવ ઉતારે તથા આવતો તાવ અટકાવે છે. જે દિવસે તાવ આવતો હોય તે દહાડા પહેલાં તથા તે દહાડે ત્રણ વખત થોડા થોડા સમયને અંતરે લેવી તો તાવ અટકી જશે.

૧૩૩ જ્વરાન્તકવટી

બનાવટ : કાંક્ચનાંછોકલાંબીજ, કરીઆતાનીપાંદડી, સફેદમરી એ દરેક બેબે તોલા, છરૂં, ગળોસત્વ, પીપર, ફુલાવેલફટકડી, નવસાર અને કોકલીઅતિવિષનીકળી એ દરેક એક તોલો, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેને તુલસીનાપાનનોરસ, સહદેવીનોરસ, કુવાનોરસ, ખડસલીઆનોરસ, લીંબઆમલીનોરસ એ દરેકની એકેક ભાવના આપી મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન : દૂધ, આદુનોરસ, કમળનું શરબત કે મધ એમાંથી દોષના વિચાર પ્રમાણે.

ઉપયોગ : જીર્ણજ્વર, ટાઢીઓતાવ, વાત પિત્ત કે કફજ્વર તથા મોસમીતાવ માટે અકસીર છે.

૧૩૪ जातिपत्रीगुटीका

बनावट : અફીણ, જાયફળ, જાવંત્રી, લવંગ, નાગકેશ[illegible] પાંચ વસ્તુ સમભાગે લઈ બારીક વાટી પાણીમાં અફીણનોકસુંબો[illegible] તેમાં ઘુંટી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી.

अनुपान : શુંઠ કે જીરાનાચૂર્ણ સાથે.

उपयोग : સર્વપ્રકારનો ઝાડો, મરડો કે અતિસારને મટાડે[illegible]

૧૩૫ जातिफलादिवटी (१)

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૪	શુદ્ધ ગંધક	તો.	[illegible]
જાયફળ	,, ૪	મોચરસ	,,	[illegible]
નાગરમોથ	,, ૪	કુડાંછાલટંકણ	,,	[illegible]
અતિવિષ	,, ૪	જીરૂં	,,	[illegible]
મરી	,, ૪	શુદ્ધ વછનાગ	,,	[illegible]

विधी : બધાને બારીક લઈ સાથે મેળવી પછી તેને[illegible] આંબાનાપાન, વાંસનાંપાન, પ્રસારણીપાન, નગોડનાંપાન, જાંબુનાપાન, દાડમનાંપાન, આંબરાનાપાન, કાળીપાટનોક્વાથ, ભાંગનાંપાન, ઇંદ્રવાર[illegible] ણીનાપાન એ દરેકના રસ કે ક્વાથની એક ભાવના આપવી. પછી [illegible] ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **समय :** સવાર, બપોર, સાંજ.

अनुपान : પાણી સાથે

उपयोग : મરડો, [illegible], ઝાડા, પેટનુંશૂળ, ખાંસી, શ્વાસ, અને [illegible] ... [illegible] મટાડનારી છે. મુખ્યત્વે [illegible] અને [illegible]

१३६ जातिफलादिवटी (२)

बनावट : જાયફલ ૧ ભાગ, અફીણુ ૧ ભાગ, અજમોદ ૧ભાગ, કપુર ૧ ભાગ, વંસલોચન ૩ ભાગ, ગોળ ૫ ભાગ. બધાને સાથે મેળવી ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : સવારે તથા સાંજે લેવી.

उपयोग : શુક્રનું સ્થંભન કરે છે.

१३७ जीरकादिमोदक

बनावट : જીરૂં તો. ૨૦ સુંઠ તો. ૫ ધાણા તો. ૧૦ વરેઆરી તો. ૫ અજમો તો. ૨॥ શાહજીરૂં તો. ૨॥ મરી તો. ૨॥ પીપર તો. ૨॥ તજ તો. ૨॥ તમાલપત્ર તો. ૨॥ વાવડીંગ તો. ૨॥ ચવક તો. ૨॥ ચિત્રક તો. ૨॥ નાગરમોથ તો. ૨॥ લવંગ તો. ૨॥ આ બધાનું ચૂર્ણ કરી રાખવું. સાકર તો. ૧૪૦ અને દૂધ તો. ૧૪૦ લઇ એની પાક જેવી ચાસણી કરી લેવી. પછી તેમાં ઉપરની ચીજોનું ચૂર્ણ નાંખી પાકનાં ચોસલાં કરવાં કે ગોળી બનાવી લેવી.

प्रमाण : ०॥ થી ૧ તોલો **अनुपान :** પાણી કે દૂધ સાથે

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : સુવારોગ, સંગ્રહણી, મંદાગ્નિ અને મુખપાક સાથેનાં ઝાડા તથા જીર્ણતાવ મટે છે.

१३८ जुलाबनीगोळी (१)

बनावट : એળીઓ. તો. ૨॥, સુંઠ તો. ૨॥,
રેવીચાનુન ,, ૨, હીંગ ,, ०॥.

विधी : બધાને બારીક કરી પાણીમાં વાટી રતીભારની ગોળી બનાવી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે

समय : રાત્રે સુતી વખતે.

उपयोग : કબજીઆત મટે, પેટ સાફ થાય અને આં
સાફ રાખે છે.

૧૩૯ जुलाबनीगोळी (२)

बनावट : શુદ્ધ હિંગુલ તો. ૧ સુંઠ તે
મરી ,, ૧ રેવચીનીનોશીરો
હરડેછાલ ,, ૧ આમળા ,
બહેડાછાલ ,, ૧ તજ ,
સિંધાલુણ ,, ૧ સાજીખાર ,,
શુદ્ધ નેપાળો ,, ૮

विधी : બધી ચીજોને બારીક વાટી ખરલમાં મર્દન ક
ભાંગરાનારસમાં એક બે દહાડા ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળી ક
સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** સાકર તથા મધ સાથે

उपयोग : જુલાબ લાવવા માટે ઉત્તમ છે. કફ અને વ
દુરો કરે છે. નાનાં મોટાં બાળકોને કફ છુટો કરવા યોગ્
માત્રામાં આપી શકાય છે.

૧૪૦ टंकणादिवटी

बनावट : ફુલાવેલટંકણખાર, તો. ૨, એળીઓ તો. ૨,
મરી ,, ૧, ચોલીદીમ ,, ૧,
સાજીખાર ,, ૧.

विधी : બધાને બારીક વાટી, કુંવારનોરસ તો. ૨૦ લઈ
તેના પુરી ચણોઠી જેવડી ગોળી કરી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : એક ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે લેવી.
समय : સવારે તથા સાંજે.
उपयोग : વાયુ, ગોળો, અને પેટનીગાંઠ (ગુલ્મ) મટે છે.

१४१ तावनीयुनानीगोळी

बनावट : શેકેલકાંકચનાંમીંજ તો. ૨, પીપર તો. ૧, જીરૂં તો. ૦॥, બાવળનાંકુમળાંપાન તો. ૦॥. બધાને બારીક વાટી પાણીમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : તાવ આવવા અગાઉ ત્રણ કલાક પહેલાં આ દવા લેવી. અથવા તો દર ચાર ચાર કલાકે લેવી.

उपयोग : ટાઢીઓતાવ, વિષમજ્વર, મલેરીઆ કે એકાંતરીઓતાવ આ દવાથી મટે છે.

१४२ दरदादिपुटपाकवटी

बनावट : શુદ્ધ હિંગુલ તો. ૦।, શુદ્ધ અફીણ તો. ૦।≡ ફુલાવેલટંકણ તો. ૦)≡ બધાને સાથે વાટી લેવું. એક સારૂં જાયફળ લઈ તેમાં ખાડો કરી તેમાં આ દવા ભરવી ને બંધ કરી દેવું અને તેના પર ઘઉંનોલોટ લગાડી ધીમા તાપમાં લાલ થતાં લગી પકાવી કાઢી લેવું અને જાયફળ સહીત આ દવાને વાટી મગ જેવડી ગોળી કરી લેવી. ગોળી બનાવવા માટે તેમાં જરા પાણી નાંખી લેવું.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** આપનુંદૂધ.

उपयोग : જ્વરાતિસાર, ખાંસી, નિદ્રાનાશ, મંદાગ્નિ, અરૂચી, મરડો વગેરે મટે છે. અને શરીરને પુષ્ટ કરે છે.

१४३ दाडीमचतुष्कवटी

बनावट : જાયફળ, લવંગ, જીરૂં, ફુલાવેલટંકણખાર એ ચારે

ચીજ એકેક તોલો લઈ બારીકચૂર્ણ કરી લેવું. પછી એક સારૂં પાકેલું દાડમ લઇ તેમાં ડગળી આપી ખાડો કરી આ ચૂર્ણ તેમાં ભરી મોઢું બંધ કરી ઉપર લીલુ કપડું લપેટી તેના પર માટી ચોપડી જરા સુકવી લઇ પછી મંદાગ્નિ જેવા તાપમાં પકાવી લેવું અને લાલ થાય કે બહાર કાઢી લઇ ઠંડુ કરી બારીકવાટી લેવું અને તેમાં બકરીનુંદૂધ નાંખી વાટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી અથવા મધમાં ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : અતિસાર, મરડો, કફ, ખાંસી વગેરે મટે છે. ખાસ કરી બાળકોના આંતસાર માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

૧૪૪ धातुवर्धकवटी

बनावट :

રસસિંદુર	તો. ૨	બંગભસ્મ	તો. ાા
સુવર્ણભસ્મ	,, ાા	તામ્રભસ્મ	,, ૦)*
શુદ્ધ કનકબીજ	,, ૧	જાયફળ	,, ૧
જાવંત્રી	,, ૧	વરધારાનાંબીજ	,, ૧
ભીમસેનીકપુર	,, ૧	અભ્રકભસ્મ નં. ૧	,, ૨
સુવર્ણમાક્ષીભસ્મ	તો ાા.		

विधी : બધી ચીજોને બારીક કરી, ખરલમાં નાખી નાગરવેલનાપાનનારસમા સાત દિવસ સુધી ઘુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : [illegible] ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે લેવી.

समय : સવારે તથા સાંજ.

उपयोग : પ્રમેહ, નપુંસકતા, ધાતુક્ષીણતા, મંદાગ્નિ, [illegible] [illegible] [illegible], શિઘ્રવિર્યપાત વગેરેને મટાડે છે, [illegible]

पथ्य : [illegible]

१४५ नवचेतनवटी

बनावट :

શુદ્ધ કુચલા તો. ૧ — તજ તો. ૧
અકલકરો ,, ૧ — કેસર ,, ૧
મરી ,, ૧ — રૂમીમસ્તકી ,, ૧
એલચીબીજ ,, ૧ — ચંદન ,, ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી કપડાથી ચાળી, ખરલમાં નાખવું. અને તેને મરી, તજ, લવીંગ એ ત્રણ ચીજ બે બે તોલા લઇ પાણી તો. ૫૦માં કવાથ કરતાં તે જ્યારે તો. ૮ રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી તેમાં ઉપરની દવા ઘુંટી મરી જેવડી ગોળી કરી, સુકાવી રાખી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે લેવી.

समय : જમ્યાબાદ.

उपयोग : વિર્યવિકાર, સંધીવાયુ, પેટનીકમજોરી, મંદાગ્નિ તથા નબળાઇ મટાડે છે. વાયુ મટાડનાર અને પૌષ્ટિક છે.

१४६ नागबलावटी

बनावट :

નાગબલાનીજડ તો. ૧ — સફેદમુશળી તો. ૧
આસગંધ ,, ૧ — મોટાંગોખરૂ ,, ૧
સાટોડીનીજડ ,, ૧ — રસસિંદુર ,, ૧
અકકલકરો ,, ૧ — શતાવરી ,, ૨
સેમળમુશળી (સેમળાનુંમૂળ) તો. ૧.

विधी : બધાને બારીક વાટી, કપડાવડે ચાળી, ચૂર્ણ કરી, બે બે રતીભારની ગોળી મધમાં કરી લેવી.

प्रमाण : ૩ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે લેવી.

समय : રાત્રે સુતી વખતે લેવી.

उपयोग : વીર્યસ્રાવ શીઘ્રપતન અને સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

१४७ निद्राप्रदवटी

बनावट :

શુદ્ધ હિંગળોક	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
અક્કલકરો	,, ०।	શુંઠ	,, ०।
લવીંગ	,, ०।	કેસર	,, ०।
પીપર	,, ०।	જાયફળ	,, ०।
જાઇનાંફુલ	,, ०।	અફીણ	,, ૨

विधी : સુકી વસ્તુઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી, સાથે મેળવી, અફીણનાકસુંબામાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : જરૂર જણાય ત્યારે.

उपयोग : એક થી બે ગોળી લેવાથી, ચાર છ કલાક સુધી સારી ઉંઘ આવે છે. એ સિવાય જુલાબ બંધ કરવા તેમજ શુક્રસ્થંભન માટે પણ વપરાય છે.

१४८ निम्बादिवटी

बनावट : લીમડાનાંપાનનુંચૂર્ણ તો. ૫, અરડૂસાનાંપાન તો. ૫, લીલીનાછલીમડાનીમજા તો. ૫, તથા દગડર તો. ૫ આ સર્વેને બારીક વાટી, પાણીથી ઘુટી સુકાયાબાદ રતીભારની ગોળી કે તેથી મોટી બનાવી છાંયે સુકવી રાખવી.

प्रमाण : એક અથવા બે ગોળી.

अनुपान : ઠંડા પાણી સાથે. **समय :** સવાર, સાંજ.

उपयोग : આ દવા લોહી સુધારે છે. રક્તની ઉત્પત્તિને [illegible] અને તેથી ચામડી વગેરે રક્તની ઉત્પત્તિને [illegible] [illegible] ઉપાય છે. લીમડો [illegible] ત્યારે માટે [illegible] છે

સૂચના : દરરોજ શીતળાની ઋતુમાં લેવાથી શીતળા નીકળતા અટકી જાય છે. તેવીજ રીતે ઓરી, અછબડા, માટે પણ ફાયદો કરે છે.

१४९ निशादिवटी

बनावट : હળદર તો. ૧, શુંઠ તો. ૩, તુવરકબીજ તો. ૫, સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ તો. ૭, પીપર તો. ૨, વાવડીંગ તો. ૪, ચિત્રકમૂળ-છાલ તો. ૬. બધાને સાથે મેળવી ઘુંટી લેવું અને ગૌમુત્રમાં મર્દન કરી ચણીબોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **समय :** સવાર, સાંજ.

अनुपान : ગૌમુત્ર સાથે અથવા પાણી સાથે.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં કુષ્ટરોગ મટે છે. અને વાતરક્ત (ગૃધ્રસી) પણ મટે છે.

नोंध : તુવરક મુંબઈની બજારમાં ગાંધીઓને ત્યાં મળે છે, તુવરકનુંતેલ પણ મળે છે, તુવરક કુષ્ટરોગ માટે પ્રસિદ્ધ દવા છે.

१५० पथ्यादिगुटीका

बनावट :				
હરડેછાલ	તો. ૩૦	દંતીમૂળ	તો. ૪
નસોતર	,, ૧	ચિત્રકમૂળ	,, ૪
પીપર	,, ૬	ગોળ	,, ૩૨

विधी : બધાનું બારીકચૂર્ણ કરી, ગોળમાં ગોળી વાળી લેવી.

प्रमाण : ॥ થી ॥। તોલો.

अनुपान : ગરમપાણી સાથે.

उपयोग : શીતપિત્ત (શીળસ) રક્તવિકાર, અને જુના-ઝાડા મટે છે.

૧૫૧ प्लीहारिवटी (१)

बनावट :

પંચલવણ	તો. ૫	નસોતર	તો. ૧
સાજીખાર	,, ૧	ચિત્રકમૂળ	,, ૧
જવખાર	,, ૧	અજમો	,, ૧
એળીઓ	,, ૨	હીંગ	,, ૧
વાવડીંગ	,, ૧	ટંકણખાર	,, ૧
દંતીમૂળ	,, ૧	સરપંખાનુંમૂળ,,	૨=
વરધારામૂળ	,, ૧		

विधी : બધાને બારીક વાટી, કપડાથી ચાળી, લીંબુના રસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. अनुपान : ગરમપાણી સાથે

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : બરલ, કલેજાનાંદરદો, ઉદરરોગ અને ગુલ્મ [illegible] મટે છે.

૧૫૨ प्लीहारिवटी (२)

बनावट : એળીઓ, અભ્રકભસ્મ, હીરાકસીભસ્મ, [illegible] એ ચારેને સમભાગે લઇ બારીક વાટી કુમા (દોજપુષ્પી) ના રસમાં ઘુંટી એક વાલની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. अनुपान : તાજાપાણી સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : બરલ, કલેજાનીગાંઠ, સોજો, મંદાગ્નિ, [illegible] [illegible] [illegible] ઉલટી વગેરે મટે છે.

૧૫૩ पर्णीनावटी

बनावट : [illegible]

નું ચૂર્ણ કરી લેવું. એ ચૂર્ણ તોલો ૧૦, મરી તો. ૨, નવસાગર તો. ૨ સાંભરલુણ તો. ૫ બધાને ખરલમાં નાંખી બારીક વાટી પાણીમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી બાળક માટે, મોટા માટે ૪ થી ૮ ગોળી.

अनुपान : પાણી સાથે. **समय :** સવાર, સાંજ.

उपयोग : અજીર્ણ, પેટનુંદરદ, ખાટાઓડકાર આવવા, મંદાગ્નિ અરૂચી, વાયુ વગેરે મટાડી પાચનશક્તિ સુધારે છે. ખાસ કરી બાળકો માટે ઉત્તમ છે.

१५४ प्रदरविनाशकवटी

बनावट : આસગંધ તો. ૨, આમળા તો. ૧, ગુલાબનાં-ફુલ તો. ૧, વંસલોચન તો. ૨, શુદ્ધ શીલાજીત તો. ૨, મરી તો. ૨, એલચીનાંબીજ તો. ૨, મોટાગોખરૂ તો. ૨, વરધારાનુંમૂળ તો. ૨, ભીંડાનુંમૂળ તો. ૨. સફેદમુસલી તો. ૨, શતાવરી તો. ૨, શેમળાનું-મૂળ તો. ૨, સાકર તો. ૧૦. બધાનું બારીકચૂર્ણ કરી એ દવાને એખરાનાકુઆબની ૩ ભાવના આપવી, ચૂર્ણ જેવું થાય ત્યારે થોડું મધ નાંખી, ચણીબોર જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** ગાયનું તાજું દૂધ.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : સ્ત્રીઓનોપ્રદર, સોમરોગ, નબળાઇ, અને શ્વેત-પ્રદરના બધા ઉપદ્રવો મટે છે.

१५५ प्रदरारिमोदक

बनावट : શીલાજીત તો. ૪ સફેદમુસલી તો. ૨
આમ્બાહળદર ,, ૨ વંસલોચન ,, ૩

એલચી	તો.	૩	કાકડાશીંગ	તો.	૨
તજ	,,	૨	જાવંત્રી	,,	૩
સુંઠ	,,	૧	મરી	,,	૧
કેશર	,,	૧	ભોંરીંગણીમુળ	,,	૩
પ્રવાલભસ્મ	,,	૩	સોનાના વરખ નંગ		૫૦
સાલમ	,,	૧૦	ચાંદીના વરખ નંગ		૫૦
ઘી	,,	૪૦	બદામનોમગજ	તો.	૪૦
સાકર	,,	૧૦૦	આસગંધ	,,	૧૦

विधी : પ્રથમની ચીજોનું ચૂર્ણ કરી તેમાં વરખ મેળવી લેવા, બદામને ગરમ પાણીથી સાફ કરી જુદો કરી લેવો, અને એ જુદો તથા બીજી દવાને ઘીમાં જુદા શેકી લેવું પછી સાકરની ચાસણી કડક કરી તેમાં એ સર્વ મેળવી લાડુ કરી લેવા.

प्रमाण : ૫ તોલા. **अनुपान :** દવા ખાઈ ઉપર દુધ પીવું.

समय : દરરોજ સવારે.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં પ્રદરરોગ અને નબળાઈ મટાડી ગર્ભાશયને સારી પેઠે બળવાન બનાવે છે.

૧૫૬ प्रमेहारीवटी

बनावट :

વંશલોચન	તો.	૧	એલચીબીજ	તો.	૧
[illegible]	,,	૧	કબાબચીની	,,	૧
[illegible]	,,	૧	નાગકેસર [illegible]	,,	૧
[illegible]	,,	૧	[illegible]	,,	[illegible]

विधी : [illegible] સાફ કરી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] લેવા અને તે ઉપર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible]

प्रमाण : ૧ [illegible] **समय :** [illegible] અને [illegible]

अनुपान : ગોખરૂ અને બહુફલીનાક્વાથ સાથે.

उपयोग : પરમીયો, પેશાબમાંદાહ તથા રસીનુંઆવવું, સોજો, પીડા વગેરે મટાડે છે.

१५७ प्रवाहीकावटी

बनावट : માયાફળ તો. ૧, હરડેનીછાલ તો. ૧, કપુર તો. ૧, કેસર તો. ૦ાા, આમળા તો. ૧. એ સર્વને બારીક વાટી ખરલમાં નાંખી ગુલાબજળમાં વાટી અડદનાદાણા જેવડી ગોળી વાળવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **समय :** રાત્રે લેવી.

उपयोग : મરડો, જુનોમરડો આ દવાના સેવનથી તુરત મટે છે અને દવા લેનાંજ ફાયદો બતાવે છે.

१५८ पुत्रप्रदावटी

बनावट :

પુત્રજીવકનાંફળ	તો.૧૬	શીવલીંગીબીજ	તો. ૪
પારસપીપળાનાંબીજ	,, ૪	નાગકેશર	,, ૪
આસગંધ	,, ૪	સરપુંખમૂળ	,, ૪
બલબીજ	,, ૪	જેઠીમધ	,, ૪
સુખડ	,, ૪	ત્રીફળા	,,૧૨
રતાંજળી	,, ૪	દેવદાર	,, ૪
દારૂહળદર	,, ૪	ઉત્કટકંબલ	,, ૪
બંગભસ્મ	,, ૪	કમળકાકડી	,, ૪
લોહભસ્મ	,, ૪	સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ	,, ૪
વાંસકપુર	,, ૪		

विधी : ભસ્મોને જુદી રાખી વનસ્પતિઓનું બારીકચૂર્ણ કરી સર્વ સાથે મેળવી તેને નિચેની ચીજોનારસ કે ક્વાથની એક

જાયના દેરી અશોકછાલ, પુત્રજીવકનાંફ્લો, સફેદમોરીગણી, શતાવરી પછી મર્દન કરી વાલ વાલની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : બે બે કે ચાર ચાર ગોળી.

अनुपान : દૂધ સાથે લેવી. **समय :** સવાર, સાંજ.

उपयोग : વંધ્યત્વ, ગર્ભશ્રાવ, ઋતુસાફ ન આવવું, ગર્ભ ન રહેવો વગેરે મટી ગર્ભધારણ થાય છે, કાકવંધ્યા, મૃતવત્સા માટે ઉત્તમ છે.

१५९ पुष्पवर्तनीवटी

बनावट : કુવારેલ્યટકનું તો. ૧ શુદ્ધ હીંગ તો. ૧
શુદ્ધ હીરાકસી „ ૧ જંગલીકારેલાં „ ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી, કુંવારનારસમાં ઘુંટી, મગ પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **समय :** સવાર સાંજ.

अनुपान : પાણી સાથે અથવા [illegible]નારસ સાથે.

उपयोग : [illegible] ઋતુ સાફ [illegible] અને થોડું થોડું આવતુ હોય તો સાફ [illegible] છે, [illegible] પણ મટાડે છે

१६० फलवर्ति

बनावट : [illegible]

उपदेश : [illegible]

सूचना : [illegible]

૧૬૧ फलादिवटी

बनावट : જાયફળ તો. ૩॥, અફીણ તો. ૨, શુદ્ધ હિંગ તો. ૨. બધાને બારીક વાટી પાણીમાં ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી (એકેક રતીભારની)

अनुपान : પાણી સાથે. **समय :** દિવસમાં ત્રણ વખત.

उपयोग : અતિસાર, ઝાડા, મરડો મટાડે છે. ને તુરત મળનું પાચન કરે છે.

पथ्य : છાસ ને ભાત આપવા.

૧૬૨ बहुमुत्रान्तकवटी

घनावट : બીજબંધ, એખરો, જેઠીમધનોશીરો, બેરજાનુંસત્વ, વંસલોચન, સાલમ, છીપનીભસ્મ, પ્રવાલભસ્મ, બહેડાનીમીંજ, હરડેનીમીંજ, એલચીબીજ, શીલાજીત, બંગભસ્મ એ સર્વ સમભાગે લઇ મધમાં મેળવી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ આનીભાર. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : બહુમૂત્ર, વારંવાર પેશાબ આવવો અને વંધારે પેશાબ આવતો અટકાવે છે.

૧૬૩ बालग्रहनाशकवटी

घनावट : રાઇ, કરંજબીજ, ચક્રમર્દનાંબીજ, સરસડાનાંબીજ, આકડાનાંફૂલ, હળદર, દારૂહળદર, માલકાંગણી, હરડે, બહેડા, આમળા, દેવદાર, હીંગ, સુંઠ, મરી, પીપર, લાલચંદન, મજીઠ, વજ આ બધી ચીજો સમભાગે લઇ બધાને બારીક વાટી બકરીનામૂત્રમાં વાટી બોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

उपयोग : બાળકોને નડતા ગ્રહો તથા વ્યાધિઓને દૂર કરવા માટે વાપરી શકાય છે.

ભાવના દેવી અશોકછાલ, પુત્રજીવકનાંફળો, સફેદભોંયરીંગણી, શતાવ પછી મર્દન કરી વાલ વાલની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : બે બે કે ચાર ચાર ગોળી.

अनुपान : દૂધ સાથે લેવી. **समय :** સવાર, સાંજ.

उपयोग : વંધ્યત્વ, ગર્ભસ્રાવ, ઋતુસાવ ન આવવું, ગર્ભ રહેવો વગેરે મટી ગર્ભધારણ થાય છે, કાકવંધ્યા, મૃતવત્સા માટે ઉત્તમ છે

१५९ पुष्पवर्तनीवटी

बनावट : કુમારેલટંકણ તો. ૧ શુદ્ધ હીંગ તો. ૧
શુદ્ધ હીરાકસી ,, ૧ જંગલીકારેલાં ,, ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી, કુંવારનારસમાં ઘુંટી, મગ પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **समय :** સવાર સાંજ.

अनुपान : પાણી સાથે અથવા કુંવારનારસ સાથે.

उपयोग : ગમે તે કારણે બંધ થએલ ઋતુ સાવ ખુલ્લીને આવે છે અને થોડું થોડું આવતુ હોય તો સાવ આવે છે, પીડા પણ મટાડે છે.

१६० फलवर्ति

बनावट : મીંઢળ[illegible], પીપર, કૂઠ, વજ, [illegible] [illegible] મર્દન કરી [illegible] કરી લેવી

उपयोग : [illegible]

सूचना : [illegible]

१६१ फलादिवटी

घनावट : જાયફળ તો. ૩ા, અફીણ તો. ૨, શુદ્ધ હિંગ તો. ૨. બધાને બારીક વાટી પાણીમાં ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી (એકેક રતીભારની)

अनुपान : પાણી સાથે. **समय :** દિવસમાં ત્રણ વખત.

उपयोग : અતિસાર, ઝાડા, મરડો મટાડે છે. ને તુરત મળનું પાચન કરે છે.

पथ्य : છાસ ને ભાત આપવા.

१६२ बहुमुत्रान्तकवटी

घनावट : બીજબંધ, એખરો, જેઠીમધનો શીરો, બેરજાનું સત્વ, વંસલોચન, સાલમ, છીપનીભસ્મ, પ્રવાલભસ્મ, બહેડાનીમીંજ, હરડેનીમીંજ, એલચીબીજ, ગીલોઈસત્વ, બંગભસ્મ એ સર્વ સમભાગે લઈ મધમાં મેળવી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ આનીભાર. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : બહુમૂત્ર, વારંવાર પેશાબ આવવો અને વધારે પેશાબ આવતો અટકાવે છે.

१६३ बालग्रहनाशकवटी

घनावट : રાઇ, કરંજબીજ, ચક્રમર્દનાંબીજ, આકડાનાંફૂલ, હળદર, દારૂહળદર, માલકાંગણી, સરસડાનાંબીજ, દેવદાર, હીંગ, સુંઠ, મરી, પીપર, લાલચંદન, કડુ, બહેડા, આમળા, મેંદ, વજ આ બધી ચીજો સમભાગે લઈ બધાને બારીક વાટી બકરીનામૂત્રમાં વાટી બોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

उपयोग : બાળકોને નડતા ગ્રહોની વ્યાધિઓને દૂર કરવા માટે વાપરી શકાય છે

वापरवानी विधी : ગોળીનું પાણી કરી તે વડે સ્નાન કરી શકાય. ગોળાને પાણીમાં ઘસી શરીરે મર્દન કરી શકાય. આંખમાં અંજન કરી શકાય, નસ્ય આપી શકાય, એથી સંપૂર્ણ બાહ્ય ... મટે છે. આ દવા ખાવા માટે વાપરવી નહિ.

१६४ बालपौष्टिकवटी

बनावट : શુદ્ધ હિંગળો, પ્રવાલપિષ્ટિ, શંખભસ્મ, ... પ્રવાલભસ્મ, કેસર, પીપર, કચૂરો, ખડુંસા, પાનનીજડ, મરી, પીપરામૂળ, એલચી, વાવડીંગ, જેઠીમધ એ સર્વ એક તોલો.

विधी : બધી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી સાથે મેળવી લેવું, અને પાનનારસમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : १ ગોળી. अनुपान : દૂધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : ખાંસી, તાવ, ઉધ્ધર્વજ્વર, કમિરોગ, શ્વાસ, બાળકોના ... વગેરે મટાડી બાળકોના શરીરને શક્તિમાન બનાવે છે.

१६५ बालरोगान्तकवटी

बनावट : શુદ્ધ ... પીપર, ... [illegible] ... નું ચૂર્ણ, ... [illegible] ... ના રસમાં ... [illegible] (... તેને ... પણ કહે છે, ... [illegible]) ... [illegible] ... [illegible]

प्रमाण : १ [illegible] अनुपान : [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : [illegible]

૧૬૬ बालशोपनाशकवटी

बनावट : પ્રવાલભસ્મ તો. ૧ કોડીભસ્મ તો. ૧
સાચીછીપભસ્મ ,, ૧ ફુલાવેલફટકડી ,, ૧
ટંકણફુલાવેલ ,, ૧ રસવંતી ,, ૧
પીપરઝીણી ,, ૧॥ હળદરશેકેલી ,, ૧
અધેડાનાંપાન ,, ૧૧ તુલસીનાંપાન ,, ૧૧
કોડા (શંખની જાત) ભસ્મ તો. ૧.

विधी : પ્રથમની ચીજો બારીક મેળવી પછી તેમાં તુલસી તથા અધેડાનાંતાજા પાન વાટેલા લઇ ઘુંટી ચણીબોર જેવડી ગોળી બનાવી રાખવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી અથવા વય પ્રમાણે.

अनुपान : શિયાળામાં મધ સાથે, ચોમાસામાં દાડમ શરબત સાથે અને ઉનાળામાં શરબત કાસની સાથે આપવી.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : બાળકોને થતો તાલુકંટક રોગ, હાથપગ સુકીજવા, પેટ મોટુંથવું, જીર્ણતાવ, ખાંસી, ઝાડા અને બીજા જે જે લક્ષણ હોય તે સર્વ બાલશોષ નામે રોગ આ દવાના સેવનથી મટે છે. દવા બને તો ૪૦ દહાડા આપવી.

विशेष सूचना : કાળીગાયનું ગૌમુત્ર તો. ૪૦, કેસર તો. ૧, સાથે મેળવી તેના અનુપાનમાં આ દવા રોજ ત્રણ વખત અપાય તો બહુ જલદી લાભ કરે છે.

૧૬૭ बालार्कवटी

बनावट : શુદ્ધ ખાપરીયું તો. ૧૦ પીપર તો. ૫
શુદ્ધ હિંગુલ ,, ૫ કપુરકાચલી ,, ૫
હીરાદખણ ,, ૫ કેસર ,, ૨
ફુલાવેલટંકણ ,, ૫ સફેદમરી ,, ૫

विधी : બધી દવાઓ બારીક લઈ, સાથે મેળવી તેમાં ૨ તોલા માખણ મેળવી ઘુંટી લેવું અને પછી તેને ૨૧ દિવસ લીંબુનારસમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** મધ સાથે.

समय : સવાર, બપોર, સાંજ.

उपयोग : તાવ, ખાંસી, કૃમી, ઝાડા, શરદી અને નબળાઈ વગેરે બાલરોગ માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

१६८ भल्लातकरसायन

बनावट :

બીલામ	તો. ૪૦	હરડેછાલ	તો. ૪૦
ભીલામા	,, ૪૦	ગોળ	,, ૧૨૦

विधी : પ્રથમની ત્રણ ચીજોને સાથે મેળવી બારીક ખાંડી તેમાં ગોળ મેળવી લેવા અને બોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** તાજા પાણી સાથે

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : અર્શ, વાતવ્યાધિ, પ્રમેહ, નબળાઈ અને મંદાગ્નિ મટાડે છે. અર્શ માટે ઉત્તમ છે.

१६९ भस्मेश्वरवटी

बनावट :

[illegible]	તો. ૦॥	બંગેશ્વરરસ	તો. ૦।
[illegible]	,, ૦॥	ખેરસાર	,, ૦।
શુદ્ધ શીલાજીત	,, ૦॥	એલચીનાં બીજ	,, ૦।
[illegible]	,, ૦॥	[illegible]	,, ૦।
[illegible]	,, ૦॥	પ્રવાલભસ્મ	,, ૦।
[illegible]	,, ૦॥		

विधी : [illegible]

प्रमाण : [illegible]

अनुपान : પીપર અને મધ સાથે અથવા શરબત બનફસા સાથે લેવી જોઇએ.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : રાજ્યક્ષ્મા, સર્વ પ્રકારનો તાવ, ખાંસી, જીર્ણજ્વર, ઉરઃક્ષત, ક્ષય, નબળાઈ વગેરે માટે છે. યોગ્યરીતે વાપરવામાં આવે તો સારો ફાયદો આપે છે.

१७० भूनिम्बादिवटी

बनावट : કરીઆતું, નાગરમોથ, પટોલપત્ર, લીંબડાનીછાલ, કડુ, દારૂહળદર, વાવડીંગ, ગળો, વાસાપત્ર, બહેડાછાલ, આમળા, હરડેછાલ, દેવદાર, પીપર, શુંઠ, ખડસલીઓ, ચિત્રકમૂળનીછાલ, લોહભસ્મ આ ચીજો દરેક એકેક તોલો લઇ બારીક વાટી લોહભસ્મ મેળવી આદુનારસમાં ઘુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ०। તોલો. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : પાંડુરોગ, જીર્ણજ્વર, બરલ, યકૃત અને નબળાઇ તથા મંદાગ્નિ માટે છે.

१७१ भोगपुरंदरीवटी

बनावट :

શુદ્ધ હિંગુલ	તો. ૧	લવંગ	તો. ૧
તજ	,, ૧	તમાલપત્ર	,, ૧
એલચી	,, ૧	નાગકેશર	,, ૧
સફેદચંદન	,, ૧	શુંઠ	,, ૧
જાયફળ	,, ૧	કેશર	,, ૧
પીપર	,, ૧	અકલકરો	,, ૧
અફીણ	,, ૧	કસ્તુરી	,, ૧
કપુર	,, ૧	સાકર	,, ૭॥
શુદ્ધ ભાંગ	,, ૭॥		

विधी : બધી દવાઓ બારીક વાટી સાથે મેળવી મધમાં ઘુંટી ચણીઓર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : આ દવા અત્યંત વાજીકરણ છે અને માંસ, બળ તથા શુક્ર વધારનાર છે અને સ્થંભનશક્તિ પણ આમાં ઉત્તમ છે.

१७२ मधुप्रमेहारिवटी

बनावट : બંગભસ્મ તો. ૧, શીલાજીત તો. ૧, લોહભસ્મ તો. ૧, સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ તો. ૧, ઉંબરસાર તો. ૪, જાંબુના ઠળીઆ તો. ૪, દારૂહળદર તો. ૪, હળદર તો. ૪, સેમલીછાલચુર્ણ તો. ૪, બધાને સાથે મેળવી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **समय :** સવાર, સાંજ.

अनुपान : ત્રીફળાનોકવાથ તથા લોધ્રાસવ સાથે.

उपयोग : મધુપ્રમેહ, પેશાબમાં જતી સાકર બંધ કરે અને તેના ઉપદ્રવોને મટાડે છે.

१७३ मधुमेहनाशीनीवटी

बनावट : સુવર્ણભસ્મ તોલ ૧ શીલાજીત તો. ૩
[illegible] તો. ॥ [illegible] „ ૩
[illegible] „ ૩

विधी : બધાને સાથે મેળવી શીલાજીતમાં મર્દન કરી ૧૦૦ [illegible] કરી લેવી.

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : [illegible]

पथ्य : જવનીરોટલી, ભૂસાની કે ઘઉંનાજાડાલોટની રોટલી, માખણ, બાજરીનોરોટલો, મગનીદાળ, દૂધ, ઘી, સોયાબીન-સનેલોટ મેળવી બનાવેલ રોટલી, પાનવાળી શાકભાજી, મગ ને બાજરાની-. ખીચડી વગેરે લેવું.

१७४ मरडानीगोळी

बनावट : અફીણ તો. ૧, કેશર તો. ૧, જાયફળ તો. ૧, જાવંત્રી તો. ૧. બધાને બારીક વાટી અફીણમાં મેળવી તેમાં ઉમરડાનું દૂધ નાંખી મેળવી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : આમ, લોહી અને પરૂ યુકત મરડાનો રોગ આ ગોળીથી ત્રણ દહાડામાં મટી જાય છે, અને એકજ ગોળી લેતાં ફાયદો દેખાય છે.

१७५ मलचंद्रोदयवटी

बनावट :

ધુટેલોમલચંદ્રોદય	તો. ૨॥	પીપરીમૂળ	તો. ૨॥
અકકલકરો	,, ૨॥	કેશર	,, ૨॥
જાયફળ	,, ૨॥	શુંઠ	,, ૨॥
એલચી	,, ૨॥	પીપર	,, ૨॥
લવીંગ	,, ૨॥	મરી	,, ૨॥

विधी : બધી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી, કપડાથી ચાળી લેવું અને તે ધુટેલામલચંદ્રોદયમાં મેળવી દેવું. પછી તે સર્વને ઘુંટી તેમાં નાગરવેલનાંપાનનોરસ નાંખી, ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી અને સુકવી રાખવી

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : વાતરોગ, લકવો, કંપવાયુ, અર્ધાંગવાયુ, પક્ષાઘા[illegible] તથા નબળાઇ અને જ્ઞાનતંતુઓનીકમજોરી મટાડી બળ વધારે [illegible] ઉન્માદવાયુ અને શ્વાસ, ખાંસી પણ મટે છે

पथ्य : દોષોને કોપાવનાર પદાર્થો ન ખાવા. પરંતુ પૌષ્ટિ[illegible] ખોરાક લેવા જોઇએ.

૧૭૬ मृगनाभीवटीका

बनावट : કસ્તુરી તો. ૨, કેશર તો. ૪, જાયફળ તો. [illegible] જાવંત્રી તો. ૬, ટંકણખાર તો. ૫, લવંગ તો. ૫, પીપર તો. [illegible] બધાને સાથે મેળવી બારીક વાટી આદુનારસમાં ઘુંટી રતી [illegible] ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળીથી ૨ ગોળી. **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : પાચનશક્તિ સુધારે, શરદી મટાડે, [illegible] તથા શક્તિ લાવે છે.

૧૭૭ मृतसंजीवनीवटी

बनावट : [illegible]

विधी : [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

દરદી હુશીઆરીમાં આવે અને બે કલાક શુદ્ધિમાં રહે. વાતચિત કરી શકે અને જાગ્રતિ રાખે. એ શિવાય શ્વાસ, કફ, ત્રિદોષજ્વર વગેરેમાં સમજીને વાપરી શકાય છે.

૧૭૮ માણેકરસાદિવટી

બનાવટ : માણેકરસ તો. ૪, (શુદ્ધહરતાલના ટુકડાને અભ્રકનાં પતરાપર રાખીને બનાવાય છે તે) એળીઓ તો. ૪, હીરાબોળ તો. ૨, શુદ્ધ હિંગળો તો. ૪, કેશર તો. ૧, પીપર તો. ૪, મરી તો. ૨, શુંઠ તો. ૨, જાયફળ તો. ૧, જાવંત્રી તો. ૧, અકલકરો તો. ૨, એલચીબીજ તો. ૧, તમાલપત્ર તો. ૧, સિંધાલુણ તો. ૪, સંચળ તો. ૪, જવખાર તો. ૨, ફુલાવેલટંકણ તો. ૨, અજમો તો. ૨, વાવડીંગ તો. ૨, ઈંદ્રજવ તો. ૪, રેવતચીનીનોસીરો તો. ૧, ગરણીનાં-બીજ તો. ૪, શુદ્ધ મનશીલ તો. ૨. બધી ચીજો બારીક લઇ પ્રથમ શુદ્ધ ચીજો મેળવી પછી તેમાં દવાઓનું ચૂર્ણ નાંખી કેશરનું પાણી મેળવી નાગરવેલનાપાનનારસમાં ૩ દહાડા ઘુંટી મગ જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : બાળક માટે ૧ થી ૨ ગોળી, મોટા માણસ માટે ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોનાતાવ, શરદી, સસણી, વરાધ, જીર્ણતાવ અને મોટા માણસોનોતાવ આ દવાથી મટે છે.

૧૭૯ મારકંડેયવટી

બનાવટ : સુવર્ણભસ્મ, મુક્તાપિષ્ટ, રસસિંદુર(?), ગેરૂ, કાથો, રેવતચીનીનોસીરો, રેવતચીનીનીલાકડી, રક્તચંદન, સફેદચંદન, અજમોદ, ગુડ, લીમડાનાંપાન, ગોરખમુંડી, અમરવેલ, અતિવિષ, ષમાસ્ત્ર,

કરીઆતું, મોઢીહરડે, લીમજ, મીંઢીઆવળ બધાને સમભાગે લઇ વિધીસર મેળવી લીમડાનાપાનનારસમાં સાત ભાવના આપી બરાબર ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી, અને છાંયે સુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** તાજા પાણી સાથે.

उपयोग : ગર્ભ રહ્યા પછી આ દવા સવાર સાંજ આપવાની છે, એથી ગર્ભનું પોષણ થાય છે, બાળક નિરોગી જન્મે છે તથા ગર્ભપાત વગેરે ફરિયાદ થવા પામતી નથી. જે સ્ત્રીને બાળક જન્મી મરી જતાં હોય તેવી સ્ત્રીઓ માટે પણ આ અકસીર ઉપાય છે, બધા વૈદો બનાવીને વાપરે છે. દવા અત્યંત ખાત્રીવાળી તથા અનેક વર્ષોની અનુભવ કરેલી છે. આ ગોળી સાથે પૌષ્ટિક દવાઓ પણ આપી શકાય છે.

पथ्य : અયોગ્ય ચીજો ન ખાવી.

१८० मालकांगणीनीगोळी

बनावट : માલકાંગણી તો. ૮, સુંઠ તો. ૮, અજમો [illegible] [illegible] તો. ૮, તેનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] તેટલી [illegible] જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૪ થી ૮ ગોળી.

अनुपान : ઘી સાથે [illegible] લેવી.

उपयोग : અપચો, [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

१८१ मुस्तादी

बनावट : [illegible]

માયાફળ શેકેલાં તો. ૨ ચાંદીનીભસ્મ તો. ૦।
ફુલાવેલ ટંકણખાર તો. ૧.

વિધી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ ખરલમાં મર્દન કરી લેવું. પછી તેને ગુલાબજળમાં બે દિવસ, ચંદનનાઅર્કમાં બે દિવસ, કેવડાનાઅર્કમાં બે દિવસ, એવી રીતે ૭ દિવસ ઘુંટી, ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. **સમય :** સવારે અને સાંજે.

અનુપાન : ઉંબરાનુંચૂર્ણ તો. ૦॥, ગોળી સાથે લઈ ઉપર અંબરનોઅર્ક પીવો. (ન મળે તોપણ ચાલે).

ઉપયોગ : શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર, સોમરોગ, ધાતુશ્રાવ,નબળાઇ વગેરે મટે છે.

૧૮૨ यकृतशोधकवटी

ઘનાવટ : કજ્જલી (પારદ અને ગંધકની) તો. ૧, લોહભસ્મ તો. ૧, સુવર્ણમાક્ષીકભસ્મ તો. ૦॥, આ ચીજોને ખરલમાં ઘુંટી તેને કાકમાચી એટલે પીલુડીનારસની ત્રણ ભાવના આપી સરસવનાદાણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ ગોળી. **સમય :** સવાર, સાંજ.

અનુપાન : મધ અને પીપરનુંચૂર્ણ.

ઉપયોગ : પાંડુ, સોજો, કમળો, હલીમક, પાનકી, યકૃત અને બરલનીવૃદ્ધિ, હૃદયરોગ, કૃમી, શરીરપીળુંથવું, માટી ખાવાથી થયેલ વિકાર, ઝાડો, ખાંસી વગેરે બાળકોનારોગ મટાડે છે.

૧૮૩ योगवाहीवटी

ઘનાવટ : શુદ્ધ વછનાગ, કાળીપાટ, આસગંધ, વજ, તાલીસપત્ર, મરી, પીપર, લીમડાનીછાલ આ આઠ ચીજો સમભાગે

લઈ બારીક વાટી બકરીનાદૂધમાં ઘુંટી મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી રાખવી. આનુંનામ જયંતીવટીકા છે અને તે [illegible] દવા ગણાય છે.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** રોગાનુસાર.

उपयोग : વાત, પિત્ત, કફ અને ત્રિદોષથી થતી દીર્ઘ વ્યાધિમાં આ દવા વાપરી શકાય છે અને યોગ્ય અનુપાન સાથે આપવાથી તમામ દરદોમાં લાભ આપે છે.

૧૮૪ रजःप्रवर्तकवटी

बनावट : એળીઓ, મંડુરભસ્મ, અસ્સદીગ, હીરાબોળ અને [illegible] દરેક એક તોલો.

विधी : બધી ચીજોને બારીક વાટી, કુંવારનારસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી બનાવી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : સવાર સાંજ લેવી.

उपयोग : આ દવાના સેવનથી ઋતુ (અટકાવ) ચાલુ થાય છે. [illegible] ઉપર ન થતાં ઋતુ સાફ આવે છે.

सूचना : આ દવા ઋતુ આવવાની મુદત હોય તે પહેલા [illegible] દિવસ અગાઉ લેવી અને ઋતુ આવે એટલે બંધ કરવી. [illegible]

૧૮૫ रजःप्रवर्तिनीवटी

बनावट : [illegible]

समय : રૂતુ આવવાના ટાઇમથી અગાઉ આઠ દહાડા પહેલાં આ દવા લેવી.

समय : સવાર, સાંજ લેવી.

उपयोग : ઋતુ સાફ આવે ને બંધ પડેલ ઋતુ ખુલે છે અને પીડા થતી નથી.

૧૮૬ रामबाणवटी

बनावट : મલયચંદ્રોદય તો. ૧ આંબાનીગોટલી તો. ૦ાા
અફીણ „ ૦ા શેકેલીઉંચીહીંગ „ ૦ા
કપુર „ ૦ાા અજમાનાંફુલ „ ૦ા
બીજનગરનાં લાલ મરચાં તો. ૧ાા

विधी : પ્રથમ મરચાંને ખરલમાં બારીક વાટી તેમાં થોડો આદુનોરસ નાંખી પછી તેમાં મલ્લયચંદ્રોદય સિવાયની બીજી દવાઓ નાંખી ઘુંટવું ને કડણ થાય ત્યારે તેમાં લસણનોરસ નાંખી એક દિવસ ઘુંટી લેવું, છેલ્લે મલયચંદ્રોદય નાંખી પછી લીંબુનારસનો પુટ આપી ઘુંટી બે રતીભારની ગોળી કરી લેવી અને તેને સુકવી બાટલીમાં ભરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : દર બે બે કલાકે આપતા જવું.

उपयोग : કોલેરાની શરૂવાતની અવસ્થા ચુકયા પછી (ઝાડા થઈ ગયા બાદ) આ દવા આપવાથી ગમે તેવા ઉપદ્રવવાળો કોલેરાનો રોગી આ દવાથી સારો થાય છે.

૧૮૭ ऋतुरोधावटी

बनावट : એળીઓ તો. ૨, હીરાબોળ તો. ૨, કેશર તો. ૧, શુદ્ધ હિંગ તો. ૦ાા. બધાને બારીક વાટી પાણીમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : સુઆ, વાંસનીગાંઠો, જુનોગોળ એ ત્રણેનો [illegible]
કરી તે સાથે લેવી.

उपयोग : ઋતુ સાફ લાવે છે.

૧૮૮ ऋतुशूलहरवटी

बनावट : હીરાકસી, એળીઓ, અફીણ, બંગભસ્મ, [illegible]
જાયફળ, કેશર, બધાને સમભાગે લઈ વાટી ગુલાબજળમાં ઘુંટી
રતીભારની ગોળી કરી સુકવી લેવી.

उपयोग : ઋતુ સમયે થતી પીડા મટાડવા માટે [illegible]
દરદીને ૩ થી ૪ માત્રા આપવાથી ઋતુ સાફ આવે, કમર પેડુ [illegible]
માથાનું દરદ મટે છે અને દરદીને સત્વર આરામ થાય છે.

प्रमाण : ૨ થી ૩ ગોળી. **अनुपान :** [illegible]

समय : ઋતુ સમયે પીડા વધુ થાય તે આ દવા [illegible]
[illegible] છે.

सूचना : [illegible]
[illegible]
[illegible]

?૮૯. वाजीकरणवटी (?)

[illegible]

નારસની, શંખપુષ્પીનારસની, નાગરવેલનાંપાનનારસની, દરેકની
ક ભાવના આપી ઘુંટી, ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : સવારે તથા સાંજે.

उपयोग : વિર્યશ્રાવ, નસોનીકમજોરી, ઇંદ્રિયનીશિથિલતા, ાખમાંધાતુજવી વગેરે મટાડી પુરૂષાતન આપે છે.

पथ्य : પૌષ્ટિકપદાર્થો, દૂધ અને નિયમિત ખોરાક લેવો. ટાશ, ગરમ કે તેલવાળા પદાર્થો ઓછા ખાવા અથવા ખાવા નહિ.

९० वाजीकरणवटी (२)

बनावट :

જુન્દબેદસ્તર	તો. ૬	કેશર	તો. ૮
કસ્તુરી	,, ૧	અંબર	,, ૧
લવંગ	,, ૧	જાવંત્રી	,, ૧
બંગભસ્મ	,, ૧	ચંદ્રોદય	,, ૦॥
સોનાનાવરખ	,, ૦॥	હીનાનુંઅતર	,, ૧

विधी : ચંદ્રોદયને બારીક વાટી લેવો. પછી ખરલમાં જુન્દબેદસ્તર વાટવું અને તેમાં મધ નાંખી ઘુટવું પછી તેમાં ચંદ્રોદય અને બીજી ચીજો મેળવી, વરખ મેળવી વટાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી. ગોળી કરતી વખતે હીનાનુંઅત્તર મેળવી દેવું કે હાથ વડે લગાડતા જવું.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** ગાયનુંદૂધ.

समय : સવાર સાંજ.

पथ्य : ઘી, ગહું, સાકર, માખણ, દૂધ.

उपयोग : શરીરમાં બળ અને વીર્ય વધારનાર ઉત્તમ ઉપાય છે.

१९१ वातनाशकवटी

बनावट : આસગંધ તો. ૪૦, પાણી તો. ૫
સેમરમુસલી „ ૨, ચોપચીની „
શતાવરી „ ૨, ગળો „
રાસ્ના „ ૨, ગોખરૂ „
અજમોદ „ ૨, કસુરો „
પીપર „ ૨, સૂંઠ „
શુદ્ધ ગુગળ „ ૧૦, મરી „

विधी : પ્રથમ આસગંધ ખાંડી, તેમાં પાણી નાખી
કરવો. જ્યારે ૧૦૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી, કપડાછે
તેમાં ગુગળ સાફ કરેલ હોય તે નાંખી, જાડો ક્વાથ કરી તેમાં બ
બાકી બીજીનું ચૂર્ણ કરી મેળવી આપવું. અને પછી ઘટ્ટ થતાં
જેવડી [illegible] વાળી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : બે ગોળી अनुपान : ગરમ[illegible]

समय : સવારે તથા સાંજે.

उपयोग : વાતરોગ, આમવાત અને [illegible] માટે ઉ

१९२ वातशूलनाशकवटी

बनावट : [illegible]

[illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : [illegible]

[illegible]

૧૯૩ विज्यागुटीका

बनावट : રાતાકમળનુંમૂળ, ભાંગને ઉકાળીને કાઢેલું ઘન, ...ડાનુંમૂળ, એળીઓ, બધાને બારીક વાટી પાણીમાં મર્દન કરી ...રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

उपयोग : ઋતુ સાફ લાવે છે તથા ગર્ભાશયમાં અને ઋતુ ...મયે જે કમર વગેરેમાં દરદ થાય છે તે પણ મટી જાય છે.

૧૯૪ विषमज्वरघ्नीवटी

बनावट : કાંકચનાંબીજ તો. ૫ પીપર તો. ૨ા દ્રોણપુષ્પી-(...ડુંબા)નાંપાન તો. ૨ા મરી તો. ૨ા, લાલફટકડીનીભસ્મ તો. ૨ા ...બધાને ખરલમાં બારીક કરી તેને તુલસીપત્રનારસની ૩ ભાવના ...આપી ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : તાવ આવ્યા અગાઉ એકેક કલાકે દવા લેવી. અને ...તે ત્રણ વખત લઇ લેવી.

उपयोग : ટાઢીઓતાવ, મલેરીઆતાવ આવતો અટકે છે. ...તાવ અટકાવવા માટે અકસીર છે.

पथ्य : તે દીવસે ખોરાકમાં માત્ર દૂધ આપવું.

૧૯૫ विषूचिकावटी

बनावट : શુદ્ધ ચંધક, ફુલાવેલી હિંગ, ચિત્રકમૂળનીછાલ, ...મરી, જીરૂં, અજમોદ, વાવડીંગનુંમગજ, સિંધાલુણ. તમામ ચીજો ...સમભાગે લઇ, બારીક કરી તેને લીંબડાનાપાનનારસમાં ખુબ વાટી ...ચણીબોર જેવડી ગોળી કરવી.

૧૩૧ वातनाशकवटी

बनावट :	આસગંધ	તો. ૪૦,	પાણી	તો. ૫૦૦,
	સેમરમુસલી	,, ૨,	ચોપચીની	,, ૨,
	શતાવરી	,, ૨,	ગળો	,, ૨,
	રાસ્ના	,, ૨,	ગોખરૂ	,, ૨,
	અજમોદ	,, ૨,	કચુરો	,, ૨,
	પીપર	,, ૨,	સુંઠ	,, ૨,
	શુદ્ધ ગુગળ	,, ૧૦,	મરી	,, ૨,

विधी : પ્રથમ આસગંધ ખાંડી, તેમાં પાણી નાખી ક્વાથ કરવો. જ્યારે ૧૦૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી, કપડાથી ગાળી તેમાં ગુગળ સાફ કરેલ હોય તે નાંખી, ફરી ક્વાથ કરી તેમાં બાકીની બધી ઔષધિનું ચૂર્ણ કરી મેળવી આપવું. અને પછી ચણા જેવડી ગોળી વાળી સુકવી રાખવી.

प्रमाण : બે ગોળી अनुपान : [illegible]

समय : સવારે તથા સાંજે.

उपयोग : વાતરોગ, આમવાત અને મંદાગ્નિ મટે છે.

૧૩૨ वातशूलनाशकवटी

बनावट : [illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : [illegible]

૨९३ विज्यागुटीका

बनावट : રાતાકમળ [illegible]
પીડાતુંમૂળ, એળીઓ, બંધાને [illegible]
રતીભારની ગોળી કરી લેવી

प्रमाण : ૨ ગોળી

उपयोग : [illegible]
મચે જે કમર વગેરેમાં [illegible]

૨९४ विषमज्वरघ्नीवटी

बनावट : [illegible]
(કુઆ)નાંપાન તો. ૨ાા [illegible]
ધાને ખરલમાં બારીક [illegible]
આપી ચણા પ્રમાણે ગોળી [illegible]

प्रमाण : [illegible]

समय : [illegible]
ત્રણ વખત [illegible]

उपयोग : [illegible]
[illegible]

पथ्य : [illegible]

૨९५ [illegible]

[illegible]

. ૪
ગોળી
રે છે.
ાા. ૨ાા
બીજી
ારબાદ
ભાવના
ી.
કે દૂધ.
. શ્વાસ,
તો. ૩
,, ૩
,, ૧
,, ૫
૭

प्रमाण : બે ગોળી.　**अनुपान :** થોડા ગરમ પાણી સાથે

समय : દર એક કલાકે.

उपयोग : કોલેરા–વિષુચિકા માટે અત્યંત અકસીર ને અનુભવી ઉપાય છે. તેનાથી ઉલટી, ઝાડા બંધ થાય છે. આપતાં અસર ઠીક જણાય તો પછી દવાનું પ્રમાણ ઓછું કરતા જવું

सूचना : આવા દરદીને લવીંગ, વરીઆળી અને ... પાણીમાં નાખી, ઉકાળી તૈયાર કરેલું પાણી પીવા માટે આપવું. જેથી તુરત ફાયદો થાય છે. પાણી ગમે તેટલું માગે તો ... દેવું, તેને બંધ ન કરવું.

१३६ वीर्यवर्धकगुटीका

बनावट : કસ્તુરી તો. ૦ા કેશર તો. ૧
જાયફળ ,, ૧ ગુલાબમાં પીસેલ મોતી ,, [illegible]
જાવંત્રી ,, ૦ાા અકલકરો ,, ૧
[illegible] ,, ૧ [illegible] ,, [illegible]
[illegible] ,, ૧ સોનાના વરખ નંગ ૨૦
શુદ્ધ [illegible] ,, ૦ાા ચાંદીના વરખ નંગ ૫૦
[illegible] ,, ૦ા શુદ્ધ [illegible] તો. [illegible]

विधी : [illegible]

प्रमाण : [illegible]　**अनुपान :** [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : [illegible]

उपयोग : ધાતુનીઉષ્ણતા, કબજીઅત, દાહ, સ્વપ્નદોષ, પિતનોદોષ તથા વીર્યનીગરમી મટાડી ધાતુ ઘટ્ટ કરી સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

२०२ शुक्रस्थंभनवटी (१)

बनावट : પારદ, ગંધક, જાયફળ, લવંગ, ઉંટીંગણનાંબીજ, અફીણ, કેશર, રૂમીમસ્તકી, કપુર, જાવંત્રી આ ચીજો સમભાગે લેવી.

विधी : પારદ, ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી પછી અફીણનાકસુંબામાં ઘુંટી લઈ ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : મધમાં ચાટી જવું કે નાગરવેલનાપાનમાં ખાઇ ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : સ્થંભન ગુણ માટે ઉત્તમ છે તથા શીઘ્રપતન-રોગ મટાડે છે સ્વપ્નદોષ, ધાતુનીનબળાઇ વગેરે મટે છે.

२०३ शुक्रस्थंभनवटी (२)

बनावट :

જાયફળ	તો. ૧	જાવંત્રી	તો. ૧
કેસર	,, ૧	એલચીબીજ	,, ૧
લવીંગ	,, ૧	તજ	,, ૧
બહમનલાલ	,, ૧	શકાકુલમીશ્રી	,, ૧
કુલીંજન (કુળીંજડો)	,, ૧	કસ્તુરી	રતી ૧૬
અંબર	રતી ૧૬	સોનાનાવરખ	,, ૧૬
સુવર્ણબંગ	તો. ૨	શુદ્ધ અફીણ	તો. ૨
દેશીસાકર	,, ૪		

विधी : પ્રથમ કાષ્ટાદિક દવાઓને જુદી જુદી લઇ ખાંડી, બારીક કપડછાણ કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ઘુંટી લેવી અને

टिप्पणी : [illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

२०० शीतज्वरारि (मलेरीआगोर)

द्रव्यादि : [illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

[illegible]

[illegible]

उपयोग : ધાતુનીઉષ્ણતા, કબજીઅત, દાહ, સ્વપ્નદોષ, પિતનોદોષ તથા વીર્યનીગરમી મટાડી ધાતુ ઘટ કરી સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

२०२ शुक्रस्थंभनवटी (१)

बनावट : પારદ, ગંધક, જાયફળ, લવંગ, ઉંટીગણનાંબીજ, અફીણ, કેશર. રૂમીમસ્તકી, કપુર, જાવંત્રી આ ચીજો સમભાગે લેવી.

विधी : પારદ, ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી પછી અફીણનાકસુંબામાં ઘુંટી લઈ ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : મધમાં ચાટી જવું કે નાગરવેલનાપાનમાં ખાઇ ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : સ્થંભન ગુણ માટે ઉત્તમ છે તથા શીઘ્રપતન-રોગ મટાડે છે સ્વપ્નદોષ, ધાતુનીનબળાઇ વગેરે મટે છે.

२०३ शुक्रस्थंभनवटी (२)

बनावट :

જાયફળ	તો. ૧	જાવંત્રી	તો. ૧
કેસર	,, ૧	એલચીબીજ	,, ૧
લવીંગ	,, ૧	તજ	,, ૧
બહમનલાલ	,, ૧	શકાકુલમીશ્રી	,, ૧
કુલીંજન (કુલીંજડો)	,, ૧	કસ્તુરી	રતી ૧૬
અંબર	રતી ૧૬	સોનાનાવરખ	,, ૧૬
સુવર્ણભંગ	તો. ૨	શુદ્ધ અફીણ	તો. ૨
દેશીસાકર	,, ૪		

विधी : પ્રથમ કાષ્ટાદિક દવાઓને જુદી જુદી લઇ ખાંડી, બારીક કપડછાણ કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ઘુંટી લેવી અને

विधी : સુકકી દવાઓ બારીક વાટી તેમાં શીલાજીત મે
અને જોઇએ તેટલું ચંદનનુંતેલ નાંખીને ચણા જેવડી ગોળી બનાવી લે

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** તાજા દૂધ સા

उपयोग : પ્રમેહ, પરમીયો, પ્રદર, ઉષ્ણવાત, પૂયસ્ત્રાવ વ
મટાડે તથા દાહનું શમન થાય છે.

२०० शीतज्वरशत्रु (मलेरीआक्योर)

बनावट : પીતપાપડાનાં બીજ (ખાખરાનાંબીજ)ને લા
તેની છાલ ઉતારી સાફ કરી લેવા. તથા કાંકચનાંબીજ (અંદર
સફેદ મગજ) આ બે ચીજ સમભાગે. એટલે પાંચ પાંચ તોલા લ
બારીક ચૂર્ણ કરી તેને ખરલમાં નાંખી થોડું તુલસીપત્રસ્વરસ નાંખ
ઘુંટી લઇ ગોળી કરી લેવી. ગોળી ચણા જેવડી કરી સુકવી રાખવી

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : તાવ આવ્યા અગાઉ ૭ કલાક પ્રથમ દવા લેવ
અને બબ્બે કલાકે બે બે ગોળી ત્રણ વખત લેવી જોઇએ.

उपयोग : ટાઢીઓતાવ, મલેરીઆતાવ અને વિષમજ્વ
મટાડે છે. લગભગ ક્વીનાઇનની જગાએ વાપરી શકાય છે.

सूचना : તાવ આવવાનો હોય તેને આગલે દિવસે જુલાબ
લઇ પેટ સાફ કરી પછી દવા લેવી.

२०१ शीतवीर्यवटी

बनावट : ચીકણા જાડા કુટી તેને ૮ ગણા પાણીમાં ઉકાળી
૪ થો ભાગ બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું પછી તેનો ઘન-શીરા જેવ
પાક કરી તોલનાં ૪૦ તોલા થાય તો તેમાં ચંદ્રપ્રભા નં. ૧ નો તૈયાર
ભુકો તો ૪૦ મેળવી એકેક વાલની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : ધાતુનીઉબણુના, કબજીઅત, દાહ, સ્વપ્નદોષ, દોષ તથા વીર્યનીગરમી મટાડી ધાતુ ઘટ કરી સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

. शुक्रस्थंभनवटी (१)

बनावट : પારદ, ગંધક, જાયફળ, લવંગ, ઉંદીગણુનાંબીજ, ણુ, કેશર, રૂમીમસ્તકી, કપુર, જાવંત્રી આ ચીજો સમભાગે લેવી.

विधी : પારદ, ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું ક ચૂર્ણ મેળવી પછી અફીણુનાકસુંબામાં ઘુંટી લઈ ચણા ડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : મધમાં ચાટી જવું કે નાગરવેલનાપાનમાં ખાઇ ર દૂધ પીવું.

उपयोग : સ્થંભન ગુણુ માટે ઉત્તમ છે તથા શીઘ્રપતન-ગ મટાડે છે સ્વપ્નદોષ, ધાતુનીનબળાઇ વગેરે મટે છે.

૨૦૨ शुक्रस्थंभनवटी (२)

बनावट :

જાયફળ	તો. ૧	જાવંત્રી	તો. ૧
કેસર	,, ૧	એલચીબીજ	,, ૧
લવીંગ	,, ૧	તજ	,, ૧
બહમનલાલ	,, ૧	ચકાકુલમીશ્રી	,, ૧
કુલીંજન (કરીગડો)	,, ૧	કસ્તુરી	રતી ૧૬
અંબર	રતી ૧૬	સોનાનાવરખ	,, ૧૬
સુવર્ણબંગ	તો. ૨	શુદ્ધ અફીણ	તો. ૨
દેશીસાકર	,, ૪		

विधी : પ્રથમ કાષ્ટાદિક દવાઓને જુદી જુદી લઇ ખાંડી, ગારીક કપડછાણ કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ઘુંટી લેવી અને

तेने ખરલમાં નાંખી વડનાદૂધની એક ભાવના આપી ઘુંટી લેવું અને ચાર રતીભારની ગોળી કરી સુકવી લેવી પછી સ્ટોપર બાટલીમાં ભરી રાખવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી.

समय : સ્ત્રી સેવનની ઇચ્છા થાય તે પહેલાં ૪ કલાક અગાઉ દૂધ (સાકરયુકત) સાથે લેવી.

उपयोग : વીર્ય સ્થંભન કરવા, નસોમાં બળ લાવવા, તથા ઈંદ્રિયનીકમજોરી-શિથીલતા દૂર કરવા મર્દાઇ કાયમ રાખવા અતિ ઉત્તમ છે. હંમેશાં વાપરવાથી અદ્દભુત બળ બતાવે છે.

सूचना : દસ્તની કબજીઆત થાય તો દૂધ, ઘીવાળો ખોરાક વધારે લેવો જોઇએ.

२०४ स्थंभनवटी (१)

बनावट : અફીણ ૧ ભાગ, તજ ૧ ભાગ, કેશર ૧ ભાગ, જદવાર ૧ ભાગ, બદામનાંબીજ સાફ કરેલા ૩ ભાગ, જાયફળ ૨ ભાગ, સાલમ ૨ ભાગ, શુદ્ધ ભાંગ ૧૩ ભાગ, બધાને બારીક વાટી તેને ખસખસના ડોડવાનોકવાથ કરી તેમાં ઘુટી ચણીબોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે લેવાય.

समय : સાંજે ૬ વાગે લેવી.

उपयोग : શીઘ્રપતનરોગ મટાડે તથા શુક્રનું સ્થંભન-રોકાણ કરે છે.

२०५ स्थंभनवटी (२)

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧, શુદ્ધ ધતુરાનાબીજ તો. ૨ એ સર્વને મેળવીને ધતુરાનાબીજનાતેલમાં ઘુટીને ગોળી કરી લેવી. અથવા ઘુંટીને બાટલીમાં ભરી રાખવું.

२०९ सिंदुरादिवटी

बनावट :

રસસિંદુર	તો. ૪	શુંઠ	તો. ૧
પીપરીમૂળ	„ ૧	પીપર	„ ૧
તાલીસપત્ર	„ ૧	મરી	„ ૧
ઉપલેટ	„ ૧	જાવંત્રી	„ ૧
લવંગ	„ ૧	જાયફળ	„ ૧
અકલકરો	„ ૧	કાકડાસીંગ	„ ૧
ભારંગમૂળ	„ ૧	કેશર	„ ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી ખરલમાં બરાબર ઘુંટી પછી નાગરવેલનાપાનનારસમાં મર્દન કરી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે કે મધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, કફ અને શરદી માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. અને તાકાત વધારે છે. શ્વાસરોગ માટે સારી છે.

२१० सोथशत्रुवटी

बनावट :

હીમેજ	તો. ૪૦	આંબળા	તો. ૨૦
સુરાખાર	„ ૧૦	મોરથુથો	„ ૫

विधी : પ્રથમ હીમેજ, આંબળા અને સુરાખારને વાટી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી મોરથુથાને વાટી એમાં થોડુંક પાણી નાંખી મેળવી લેવું અને તે પાણી ઉપલી ત્રણ ચીજોના ચૂર્ણમાં નાંખી ખુબ ઘુંટવું ઘટે તો બીજું સાદું પાણી નાખી ઘુંટી રાખી લેવું. પછી બીજે દહાડે ફરી ઘુંટી બોર જેવડી ગોળી કે સોગઠી કરી લેવી.

उपयोग : આ દવાની ગોળી કે સોગઠીને પથરપર જરા પાણી નાંખી તે પર ઘસી લઇ પછી તે દવાના ઘસારાને સોજાપર લગાડવી. વાગવાથી, કરડવાથી, સાંધાનાદરદથી, રસથી કે બીજા કોઇ કારણથી આવેલો સોજો તુરત મટી જાય છે.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **समय :** સવાર, સાંજ.

अनुपान : ગોળીનો ભુકો કરી દૂધ સાથે લેવો.

उपयोग : રક્તવિકાર, ઉપદંશ, ગરમી, વાતફીરંગ, સાંધા ઝલાઈ જવા અને બીજી પણ એવીજ ફરીયાદો, ગાંઠો વગેરે મટાડે છે, લોહી સાફ કરે છે.

पथ्य : રોટલી, દૂધને ભાત તથા સાકર ને ઘી.

सूचना : આ દવામાં પારદ આવે છે, રક્તશોધક તરીકે ઉત્તમ છે. દવા ૧૫ દહાડા આપી પછી બંધ કરી, જરૂર હોય તો થોડા દહાડા બાદ ફરીને આપવી.

૨૦૮ सर्वरोगहरीवटी

बनावट :

શુદ્ધ હિંગળો	તો. ૧		હરડેછાલ	તો. ૧
આમળા	,, ૧		બહેડાછાલ	,, ૧
લવંગ	,, ૧		સોનાગેરૂ	,, ૧
બાળેલએલચી	,, ૧			

विधी : બધી ચીજો ખરલમાં વાટી લીંબુનારસમાં ૩ દહાડા મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી.

अनुपान : રોગાનુસાર લેવાય, વાયુના દરદમાં મધને પીપર સાથે, પિત્તના રોગમાં સાકર, એલચી અને જીરા સાથે, કફના રોગમાં આદુનારસ સાથે આપવી. એ શિવાય ગમે તે અનુપાન યોજી કોઈ પણ રોગમાં આપી શકાય તેમ છે.

उपयोग : વાયુ, પિત્ત અને કફવિકારના તમામ રોગમાં રામબાણ જેવી આ યોગવાહી દવા છે.

૨૦૯ सिंदुरादिवटी

बनावट :

રસસિંદુર	તો. ૪	શુંઠ	તો. ૧
પીપરીમૂળ	„ ૧	પીપર	„ ૧
તાલીસપત્ર	„ ૧	મરી	„ ૧
ઉપલેટ	„ ૧	જાવંત્રી	„ ૧
લવંગ	„ ૧	જાયફળ	„ ૧
અકલકરો	„ ૧	કાકડાસીંગ	„ ૧
ભારંગમૂળ	„ ૧	કેશર	„ ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી ખરલમાં બરાબર ઘુંટી પછી નાગરવેલનાપાનનારસમાં મર્દન કરી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે કે મધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, કફ અને શરદી માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. અને તાકાત વધારે છે. શ્વાસરોગ માટે સારી છે.

૨૧૦ सोथशत्रुवटी

बनावट :

હીમેજ	તો. ૪૦	આંબળા	તો. ૨૦
સુરાખાર	„ ૧૦	મોરથુથો	„ ૫

विधी : પ્રથમ હીમેજ, આંબળા અને સુરાખારને વાટી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી મોરથુથાને વાટી એમાં થોડુંક પાણી નાંખી મેળવી લેવું અને તે પાણી ઉપલી ત્રણ ચીજોના ચૂર્ણમાં નાંખી ખુબ ઘુંટવું ઘટે તો બીજું સાદું પાણી નાખી ઘુંટી રાખી લેવું. પછી બીજે દહાડે ફરી ઘુંટી બોર જેવડી ગોળી કે સોગઠી કરી લેવી.

उपयोग : આ દવાની ગોળી કે સોગઠીને પથરપર જરા પાણી નાંખી તે પર ઘસી લઇ પછી તે દવાના ઘસારાને સોજાપર લગાડવો. વાગવાથી, કરડથી, સાંધાનાદરદથી, રસથી કે બીજા કોઇ કારણથી આવેલો સોજો તુરત મટી જાય છે.

२११ सौराष्टिवटी

बनावट : फुलावेलफटकडी, शुद्ध हिंगळो, कोडीभस्म, सौंद भस्म, नवसार, शुद्ध वछनाग, ए सर्व चीजो एकेक तोलो.

विधी : बधाने साथे वाटी, लींबुनारसमां घुंटी रतीभार गोळी करी लेवी.

प्रमाण : २ थी ४ गोळी.

अनुपान : पाणी अथवा सुदर्शनना फांट साथे.

उपयोग : विषमज्वर, जीर्णज्वर, मलेरीया, धातुगतज्वर अने त्रिदोषज्वरमां सारो फायदो आपे छे.

२१२ संकोचनवटी

बनावट : मायाफळ तो. १ भांगनांबीज तो.
हीराकसी „ १ कडायोगुंद „
बावळनांपान „ १

विधी : बधानुं बारीक चूर्ण करी जोइता प्रमाणमां शीशम लइ तेमां मेळवी चणा प्रमाणे गोळी करी राखवी.

उपयोग : आ गोळी स्त्रीओने गुह्यभागमां राखवा मा आपवाथी प्रदर बंध थाय छे, अवाज थतो बंध थाय छे योनी संकोचन बराबर थइ ताकात आवे छे.

२१३ हरसनाशकवटी

बनावट : लींबोळीनोमगज तो. २, एळीओ तो. २ रसवंती तो. २, मरुक तो. २, साकर तो. २, बधाने एकत्र वाटी रसवंतीमां मेळवी, जरूर पडे तो पाणी नाखी, चणीबोर जेवी गोळी करी लेवी.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** પાણી પાથે.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : લોહીવાળા કે સુકકા હરસ માટે સારો ઉપાય છે.

૨૧૪ हरीतक्यादिवटी

बनावट : હરડે, વજ, કુષ્ટ, પીપર, બહેડા, મરી, લોદર, ઉગદર, રક્તચંદન, કરંજબીજ, શંખભસ્મ, મનસીલભસ્મ, સુવર્ણભસ્મ, રસસિંદુર, સફેદસુરમાનીભસ્મ, કાકડાશીંગ, પઠાણીલોદર, આમલીનાંબીજ, રસવંતી, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વચ્છનાગ, બધાને સાથે મેળવી બારીક મર્દન કરી રાતીગાયના મુત્રમાં ઘુંટી ૩ રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : ગલગંડ, કંઠમાળ, ઉપદંશ, વ્રણ, વીસ્ફોટક, રક્તવિકારનીગાંઠો વગેરે મટે છે.

नोंध : ખોરાક સાદો લેવો, અને જરૂર પડે તો આ દવાની ગોળી પાણીમાં ઘસી કંઠમાળની ગાંઠોપર લગાડવી.

૨૧૫ हितप्रभावटी

घनावट :

હરડેછાલ	તો.	૩	તજ	તો.	૧
તમાલપત્ર	,,	૧	એલચી	,,	૧
નાગકેશર	,,	૧	પીપરામૂળ	,,	૧
સુંઠ	,,	૦॥	મરી	,,	૦॥
પીપર	,,	૦॥	નાગરમોથ	,,	૦॥
શુદ્ધ ગંધક	,,	૨	શુદ્ધ પારદ	,,	૧
ચિત્રકમૂળછાલ	,,	૩	શુદ્ધ વચ્છનાગ	,,	૧
ગળોનુંઘન	,,	૧૭			

विधी : પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું

બારીક ચૂર્ણ મેળવી પછી ગળોસત્વનને નરમ બનાવી તેમ આ ચીજો મેળવી મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી રાખવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : પાંડુરોગ માટે આ દવા ઉત્તમ છે.

२१६ हिस्टीरीआहरवटी

बनावट : શુદ્ધ કુચલા તો. ૦॥ એળીઓ તો. ૨
તજ „ ૨ કુલંજો „ ૨
કડુ „ ૪ શેકેલીહીંગ „ ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી, કપડા વડે ચાળી, બીજોરા-નારસમાં ઘુંટી, ચણા જેવડી ગોળી બનાવી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : દિવસમાં બે વખત.

उपयोग : અપસ્માર તથા હીસ્ટીરીઆ માટે છે.

२१७ हिंग्वादिवटी

बनावट : શેકેલીહિંગ, કપુર, શુદ્ધ હિંગળો, અફીણ, કેસર, જાયફળ બધી ચીજો સમભાગે લઇ ખરલમાં આદુનારસમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** વરેઆરીનાઅર્ક સાથે.

समय : સવાર, બપોર ને સાંજ.

उपयोग : મરડો, આમાતિસાર, રક્તાતિસાર માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

प्रकरण ७ मुं—गुगळ

२१८ त्रिफलागुगळ

बनावट : હરડે, બહેડા, આમળા, પીપર આ ચાર ચીજો સમભાગે લઈ સાફ કરી તેનું ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી એ ચૂર્ણ તોલા ૨૦ હોય તો શુદ્ધ ગુગળ તોલા ૨૦ લેવું ને તે ગુગળનો પાક નરમ કરી તેમાં આ ચૂર્ણ મેળવી ગોળી વાળવા જેવું કરી ઘી વાળો હાથ કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૮ ગોળી.

अनुपान : રકતશોધક દવાના કવાથ સાથે કે પાણી સાથે.

उपयोग : વ્રણ, નાડીવ્રણ, ભગંદર સોજા, ગુલ્મ અને હરસ મટાડે છે.

२१९ रसेन्द्रगुगळ

बनावट :

શુદ્ધ હિંગુલ	તો. ૪	શુંઠ	તો. ૨
મરી	,, ૨	પીપર	,, ૨
શુદ્ધ ગુગળ	,, ૧૦		

विधी : વનસ્પતિનુંચૂર્ણ કપડછાણ કરી તેમાં શુદ્ધ હિંગુલ મેળવી પછી શુદ્ધ ગુગળના શીરામાં આ દવા મેળવી ઘુંટી ચણા પ્રમાણેની ગોળા બનાવી સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૨ ગોળી. **अनुपान :** આદુનારસ સાથે.

उपयोग : સાંધામાંદરદ, વાયુનુંશુળ (વાતરોગ) વગેરે મટી તાકાત વધારે-સેઢી દૂરે છે.

२२० लोहगुगळ

बनावट : लोहभस्म तो. ૧ શુદ્ધ ગુગળ તો. ૩ ત્રીફળા ચૂર્ણ તો. ૫ ત્રીકટુ તો. ૬ બધાને સાથે મેળવી પાણીમાં વાટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગોળી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : વાતરોગ, સોજા, પાંડુરોગ, કંઠમાળ, હૃદયરોગ, ધાતુક્ષીણતા, વૃદ્ધાવસ્થાનીનબળાઇ, સ્ત્રીઓનીનબળાઇ વગેરેમાં ઉપયોગી છે.

प्रकरण ८ मुं—क्वाथ

२२१ अतिविपादिक्वाथ

बनावट : અતિવિપનીકળી તો. ૫ લીમડાનીગળો તો. ૫ લીમડાનીઅંતરછાલ તો. ૫.

विधी : બધી ચીજોને બારીક ખાંડી, કવાથ જેવો ભુકો કરી લેવો. અને તેમાંથી ૨ તોલા કવાથનો ભુકો લઇ, પાણી તો. ૪૦માં ઉકાળી, દશ તોલા રહે, ઉતારી કપડાથી ગાળી લેવું. અને તેના ચાર ભાગ કરવા. અને દર ચાર ચાર કલાકે એકેક ભાગ આપવો.

उपयोग : વિષમજ્વર, જીર્ણજ્વર, દાહ, તરસ, પિત્તવિકાર, મંદાગ્નિ અને નબળાઇ મટાડે છે.

२२२ अन्नतादिक्वाथ

बनावट : [illegible], કરીઆતું, હરડે, બહેડા, આમળા, હળદર, [illegible] અને [illegible] [illegible] કરી તેમાં [illegible] નાંખી પીવો. [illegible]

ચીજો તો. ૨, પાણી તો. ૨૦, બાકી પાણી તો. ૫, ગોળ તો. ૧ બે ભાગ કરવા જોઇએ.

उपयोग : માથાનોદુખાવો, કાનનુંદરદ, નેત્રનીપીડા, દાંતનો-દુખાવો અને ગળાથી ઉપરના ભાગમાં થતા ગમે તેવા દુખાવાને મટાડે છે.

२२३ अशोकादिक्वाथ

घनावट :

અશોકછાલ	તો.	૧૦	દારૂહળદર	તો.	૧૦
દર્ભનુંમૂળ	,,	૧૦	લોદર	,,	૧૦
રસવંતી	,,	૧	આંબળા	,,	૧૦
અનંતમૂળ	,,	૫	હીમજ	,,	૫
ભોંઆંબળા	,,	૧૦	જીરૂં	,,	૫
ગોખરૂ	,,	૧૦	ચંદન	,,	૫
જાસુંદીનાપાન	,,	૫	સતાવરી	,,	૧૦

विधी : બધાને ખાંડી જાડો ભુકો કરી લેવો. ૨ તોલા કવાથ ૨૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળો કરી તો. ૫ રહે ઉતારી ગાળી તેનાં બે ભાગ કરવા.

समय : સવાર સાંજ પીવો.

उपयोग : પ્રદર, રક્તપ્રદર અને ગર્ભાશયનીબિમારી મટાડી શરીરમાં તાકાત લાવે છે. ગરમીને મટાડે છે.

२२४ आरोग्यपंचक

घनावट : હરડેછાલ, કડુ, ગરમાળાનોગોળ, નસોતર તથા આંબળા એ પાંચ ચીજો સમભાગે લઈ જાડો ભુકો કરી લેવો અને તે દવા ૧૦ તોલા લઇ તેને ૮૦ તોલા પાણીમાં કવાથ કરી બાકી ૧૦ તોલા રહે ઉતારી તેમા મધ તોલા ૫ નાંખી બાટલીમાં ભરી લેવું

प्रमाण : ૨ તોલા દવા, ૨ તોલા પાણીમાં નાંખી લેવી

समय : દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

उपयोग : નવોતાવ, વિષમજ્વર અને પેટનાઅગાડથી આવતા કોઇપણ તાવને પેટ સાફ કરી મટાડે છે. આ દવાની ત્રણ થી ચાર માત્રા એકજ દહાડામાં લેવાથી તાવ ન મટે તો બીજે દહાડે બે ચાર માત્રા આપવાથી જલદી ફાયદો થશે.

૨૨૫ उपदंशनाशकक्वाथ

बनावट :

ઈંદ્રવારૂણીમૂળ	તો. ૨૦	ભોંરીંગણી	તો. ૨૦
કાંચનારછાલ	,, ૨૦	લીંબડાનીછાલ	,, ૨૦
બાવળનીછાલ	,, ૨૦	વાવડીંગ	,, ૨૦
સીસમનુંચૂર્ણ	,, ૨૦	હરડેકાળુલી	,, ૨૦
ગોળ	,, ૨૦		

विधी : પાણી તો. ૪૦૦ માં પ્રથમ ત્રણ દહાડા પલાળી રાખવું પછી તેને ફક્ત એક ઉભરો આવે તેટલું ઉકાળી લેવું અને ઉતારી ગાળી લઇ બાટલીમાં ભરી રાખવું. આશરે ૩૦૦ તોલા રાખવું.

समय : જમવા અગાઉ બે કલાક પ્રથમ લેવું.

प्रमाण : તો. ૫.

उपयोग : ઉપદંશ, રક્તવિકાર, ચાંદી, વાતરક્ત, સંધિવા, નખ, ચુમડા વગેરે મટાડવામાં ઉત્તમ છે.

पथ्य : ચણાનોરોટલો મગનીદાળ ને ઘી એ સિવાય ખોરાકમાં કંઇ લેવું નહિ.

૨૨૬ उष्णताशामकहीम

बनावट : ખડમલીઓ, બળબીજનાંમૂળ, કરીઆતું પદ્માક, [illegible] ફુલ, રક્તચંદન, લીમડાનીછાલ, અરડુસાનીછાલ, આ સર્વેનું

જાડું ચૂર્ણ કરી લેવું. તેમાંથી બે તોલા ભુક્કો લઇ પાણી તો. ૪૦ માં રાત્રે પલાળી રાખવું. સવારે હાથથી ચોળી, કપડાવડે ગાળી રાખવું.

प्रमाण : તૈયાર થએલ પ્રવાહીમાંથી, પાંચ તોલા દવા બબ્બે કલાકે લેવી, આખા દિવસમાં બે તોલા ભુક્કામાંથી તૈયાર થયેલી દવા પુરી કરવી.

उपयोग : માસિકસ્ત્રાવ પ્રમાણથી વધારે થતો હોય અને તેથી શરીરમાં નબળાઈ, પીકાશ અને દાહ જણાય તે બંધ કરવા આ દવા વાપરવાથી સ્ત્રાવ સત્વર બંધ થઇ ફાયદો કરી પ્રમાણસર સ્ત્રાવ આવે છે.

२२७ कफहरक्वाथ

बनावट : કાયફળનીછાલ, ભારંગમૂળ, ભોરીંગણી, કાકડાશીંગ, સુંઠ, આકડાનામૂળનીછાલ, હરડેછાલ, બહેડાછાલ, જેઠીમધ, અરડુસીનાંપાન, પુષ્કરમૂળ, નાગરમોથ અને ગળો આ તેર ચીજો સમભાગે લઇ કુટી લેવા.

विधी : ૨ાા તોલા ક્વાથ પાણી રતલ ૧ માં ઉકાળો કરી ૧૦ તોલા બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું અને તેનાં ૪ ભાગ કરી લેવા.

प्रमाण : ત્રણ ત્રણ કલાકે એકેકભાગ.

अनुपान : દવા મધ મેળવીને પીવી.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, શરદી, કફ, કફજ્વર, ગળાનો-વરમ અને સુસ્તી વગેરે કફવિકારનાં બધા ઉપદ્રવો મટે છે.

२२८ कंटकार्यादिक्वाथ

बनावट : ભોરીંગણી, ગળો, ભારંગમૂળ, સુંઠ, ઇંદ્રિયવ, વાસાપત્ર, કરીઆતું, ચંદન, નાગરમોથ, પટોલપત્ર, કડુ આ ૧૧ ચીજો સમભાગે લઇ ક્વાથ જેવો જાડો ભુકો કરી લેવો.

प्रमाण : ૨ તોલા ક્વાથનો ભુકો લઇ ૩૦ તોલા પાણીમાં ક્વાથ કરી લેવો અને ૮ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી બે ભાગ કરવા.

समय : સવાર સાંજ આપવો.

उपयोग : કફ અને પિત્તનોતાવ, ખાંસી, દાહ, તૃષ્ણા અરૂચી, ઉલટી, શુળ વગેરે મટાડે છે.

२२९ खांसीनोक्वाथ

बनावट : વરેઆરી, જેઠીમધ, નીલોફર, વાસાપત્ર, ગરમાળાનોગોળ, કાળીદ્રાક્ષ, વડગુંદા, હંસરાજ આ ચીજો સમભાગે લઈ જાડો ક્વાથ જેવો ભુકો કરી લેવો.

प्रमाण : ૧ા તોલો ક્વાથ, પાણી તો. ૨૦ માં ક્વાથ કરી ૧૦ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી બે ભાગ કરવા.

अनुपान : એકેક ભાગ મધ નાંખી પીવો. **समय :** સવાર સાંજ

उपयोग : ખાંસી, સુકીખાંસી, અને વારંવાર આવતી ખાંસી મટે છે.

२३० गडुच्यादिक्वाथ

बनावट : ગળો, કડુ, જેઠીમધ, કાળીદ્રાક્ષ, વાલામૂળ, કરીઆતું, ભોંરીંગણીમૂળ, ભોંયઆમળા, બધી ચીજો સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવી કુટી લેવી. અને ૨ તોલા દવા ૪૦ તોલા પાણીમાં પકાવી ૧૦ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી તેમાં ૧ તોલો મધ નાંખી ચાર ભાગ કરવા.

प्रमाण : ૨ાા તોલા તૈયાર ક્વાથ લેવો.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : આ ક્વાથના સેવનથી જીર્ણજ્વર મટે છે, ખાંસી દાહ, રક્તઅન અને જુનોતાવ વીગનાથી મટે છે.

૨૩૧ ज्वरनाशकक्वाथ

बनावट : લીંબડાનીઅંતરછાલ, ગ.ળોનાતાજાવેલા, વાસાનાં-પાન, પટોલપત્ર ભોંરીંગણીનુંમૂળ, કરીઆતું, ધાણા, કડુ, ખડસલીઓ, સહદેવી, ભોંયઆમળાં, કાંકચનાંકુણાંપાન, આ ચીજો સારી તાજી ને સાફ લઈ સમભાગે લેવી, કુટી ક્વાથ જેવો ભુકો કરી લેવો. પછી તો. ૫ ભુકો પાણી તો. ૮૦માં ઉકાળી ૨૦ તોલા બાકી રહે ઉતારી ગાળી તેમાં કાંકચનાંબીજનુંચુર્ણ તો. ૧ મેળવી ૯ ભાગ કરી લેવા.

समय : દર ચાર ચાર કલાકે, રોજ ત્રણ ભાગ.

प्रमाण : તૈયાર ક્વાથ ૨ાા તોલા.

उपयोग : નવો કે જુનોતાવ, ટાઢીઓતાવ, મલેરીઆ અને ઉર્ધ્વતાવ આ દવાથી ત્રણ દહાડામાં મટી જાય છે.

૨૩૨ धान्यादिपंचकहिम

बनावट : ધાણા, કાળીદ્રાક્ષ, ખડસલીઓ, આમળા અને વાસાપત્ર સમભાગે લઈ અધકચર્યું કરી તોલા ૨ાા લેવું. પાણી તોલા ૧૦ માં રાત્રે પલાળી રાખવું. સવારે તેને હાથવડે ચોળી પાણી ગાળી તેમાં સાકર તો. ૧ નાંખી તૈયાર કરી એકજ વખતે સવારનાં પી જવું.

उपयोग : રકતપિત, જવર, દાહ, તરસ ઈત્યાદિને મટાડે છે.

૨૩૩ व्रहत्कटफलादिक्वाथ

बनावट : કાયફળ, મોથ, વજ, કાળીપાટ, પુષ્કરમૂળ, છરું, ખડસલીઓ, કાકડાશીંગ, ઈંદ્રયવ, ધાણા, કચૂરો, તજ, પીપર, કડુ, વાળો, હરડેછાલ, ભારંગી, કરીઆતું, બલામૂળ, પીપરામૂળ અને દશમૂળ આ ચીજો સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો ભૂકો કરી લેવો.

प्रमाण : તો. ૧ા, પાણી તોલા ૧૦માં ક્વાથ કરી ૨ાા તોલા રહે ઉતારી કપડે ગાળી તેમાં હીંગ તથા આદુનોરસ નાંખી પીવા આપવો.

समय : આ પ્રમાણે ચાર ચાર કલાકે પાવું.

उपयोग : ઉપદ્રવો સાથેનો ત્રિદોષજ્વર (સન્નીપાતજ્વર) માટે અકસીર ઉપાય છે.

२३४ भारंग्यादिक्वाथ

बनावट : ભારંગીનાંમૂળ, અરડુસીનાંપાન, દેવદાર, જેઠીમધ, મોથ, પુષ્કરમૂળ, બધાને સરખે ભાગે લઇ, બધાનો કવાથ જેવો જાડો ભૂક્કો કરી લેવો.

प्रमाण : ૨ તોલા કવાથમાં ૪૦ તોલા પાણી નાખી ૧૦ તોલા બાકી રહે ગાળી લેવું અને તેના ૪ ભાગ કરવા, અને ત્રણ ત્રણ કલાકે એકેક ભાગ આપવો.

उपयोग : જ્વર, કફ, ત્રિદોષ, સસણી, તંદ્રા, ભ્રમ, દમ, શ્વાસ, ખાંસી વગેરે મટાડે છે.

२३५ रक्तशोधकक्वाथ

बनावट : શતાવરી તો. ૮, લવંગ તો. ૦ા, એલચો તો. ૦ા, જાયફળ તો. ૦ા, જટામાસી તો. ૧, ચોપચીની તો. ૧, મજીઠ તો. ૨, ગોખરૂ તો. ૨, અનંતમૂળ તો. ૨, નાગકેશર તો. ૧, ઉપલેટ તો. ૦ા, ખેરછાલ તો. ૪, પુંવાડીઆનુંમૂળ તો. ૮ બધાનું જાડું ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૧ તોલો ભુકો ૨૦ તોલા પાણીમાં કવાથ કરી ૫ તોલા રહે ઉતારી ગાળી રોજ સવારે પીવો.

उपयोग : તમામ પ્રકારનાં રક્તદોષ મટાડે છે.

२३६ लघुमंजीष्टादिक्वाथ

बनावट : મજીઠ, કડુ, વજ, દારૂહળદર, ગળો, લીંબડાની છાલ,

હરડા, બહેડા, આમળા એ નવ ચીજોનું જાડું ચૂર્ણ કરી ક્વાથ માટે તૈયાર કરી લેવું.

प्रमाण : ૧। તોલો, પાણી તોલા ૨૦માં ક્વાથ કરી ૫ તોલા રહે ઉતારી ગાળી સવાર સાંજ બે વખત પીવો.

उपयोग : વાતરક્ત, રક્તવિકાર, કુષ્ટ, ખસ, ખરજવું અને ચામડીનાંદરદો માટે ઉત્તમ ગણાય છે.

२३७ वरुणादिक्वाथ

बनावट : વાયવરણાનીછાલ, અગથીઆનાંકુલ, બીલાંનીછાલ, અઘેડાનુંપંચાગ, ચિત્રક, અરણીછાલ, અરણીમૂળ, સરગવાનીછાલ, ભોંરીંગણી, ઉભીરીંગણી, કાંટાસેળીઓ, મૂર્વામૂળ, મરડાશીંગ, કરીઆતું, કાકડાશીંગી, કરંજનીછાલ, સતાવરી, એ સર્વ સમભાગે લઇ ક્વાથ જેવો જાડો ભુકો કરી લેવો.

प्रमाण : ૨ તોલા ક્વાથ ૪૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી ૫ તોલા રહે બે ભાગ કરવા ને સવાર સાંજ બે વખત આપવું.

उपयोग : ગુલ્મ, પેટનોદુખાવો, માથાનુંશૂળ, પેટનીઅંદરની ગાંઠ વગેરે ઉદરરોગ મટે છે અને મેદરોગ તથા કફરોગને પણ મટાડે છે.

२३८ वृपादिक्वाथ

बनावट : વાસા, દેવદાર, હળદર, કરીઆતું, બીલામ, રસવંતી, નાગરમોથ અને બીલાંનીગરભ સમભાગે લઇ ક્વાથ જેવો ભુકો કરી લેવો.

प्रमाण : ૧। તોલો, ૧૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી ૨॥ તોલા રહે ઉતારી ગાળી એકવાર મધ મેળવીને પીવું.

उपयोग : પ્રદર, રક્તપ્રદર મટાડે છે.

२३९ वासादिक्वाथ

बनावट : વાસાપત્ર, ગળો, કડુ, પટોલપત્ર, કચૂરો, ભોરીંગણીમૂળ, ધાણા, હળદર, શુંઠ, ભારંગી સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવું કુટી લેવું.

प्रमाण : ૧। તોલો ક્વાથ ૧૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળો કરી ૨॥ તોલા રહે ઉતારી ગાળીને પી જવું.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, કફ અને જ્વરને મટાડે છે.

२४० सारिवादिक्वाथ

बनावट : અનંતમૂળ, ચોપચીની, પટોલપત્ર, ઉનાબ, ગળો, લીમડાનીઅંતરછાલ, ઈદ્રિવર્ણાનુંમૂળ, આ દરેક ચીજ સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો જાડો ભુકો કરી લેવો.

प्रमाण : ૨ તોલા ક્વાથના ભુકાને ૪૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી લેવું અને ૧૦ તોલા બાકી રહે, ઉતારી ગાળી તેના ૪ ભાગ કરવા.

उपयोग : સન્નિપાત, વિસ્ફોટક, ઉપદંશ, ગરમીનાંચુમડાં, આમરીનાંદરદો, પેશાબનીગરમી, છર્દ્યતાવ, વગેરેમાં વાપરવો.

प्रकरण ९ मुं—चूर्ण

२४१ अग्निमारसुधाचूर्ण

बनावट : [illegible], [illegible], [illegible], તમાલપત્ર, એલચી, [illegible], [illegible], જાવંત્રી [illegible], [illegible], નાગરમોથ, સમભાગે લઈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કપડછાણ કરી રાખવું

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતી બાળક માટે.

अनुपान : પાણી સાથે.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : બાળકોનાં દરેક પ્રકારનાં ઝાડા-અતિસાર મટાડે છે.

२४२ अपस्मारनाशकचूर्ण

बनावट : વાવડીંગ તો. ૨, ત્રિફલા તો. ૬, સિંધાલુણ તો. ૨, ધાણા તો. ૨, અજમો તો. ૨, શાહજીરૂં તો. ૨, મરી તો. ૨, બીડલવણ તો. ૨, માલકાંકણી તો. ૨, ત્રિકટુ તો. ૬, પીપરીમૂળ તો. ૨, ચિત્રક તો. ૨. ઉપરની બધી ચીજોને બારીક વાટી, કપડાથી ચાળી લેવું.

प्रमाण : તો. ०। **अनुपान :** દશમૂળનાક્વાથ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત. **पथ्य :** દૂધ અને ભાત.

उपयोग : અપસ્માર રોગ મટે છે.

सूचना : આ દવા એક માસ સુધી આપવી.

२४३ अश्वगंधादिचूर्ण

बनावट : આસગંધ તો. ૨०, વરધારાનું મૂળ તો ૨०. બંને સાથે લઈ ખાંડી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ०। થી ०॥ તોલો. **अनुपान :** ગાયના દૂધ સાથે.

उपयोग : શરીરની નબળાઈ મટાડે, વાયુને ઓછો કરે અને તાકાત વધારે છે.

२४४ आमातिसारनाशकचूर्ण

बनावट : સુંઠ, વરીઆળી, મોટીહરડેનીછાલ, નાગકેસર, સર્વ એક તોલો લેવા. પછી બધાંને અધકચરાં કરી, તવામાં થોડાં

થોડાં શેકી લેવાં. અને તેનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં તેટલાજ વજનની સાકર મેળવી તેનું ચૂર્ણ બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૦। થી ૦॥ તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : ત્રણ ત્રણ કલાકે.

उपयोग : રક્તાતિસાર, આમાતિસાર અને ઝાડાવાટે પડતું લોહી બંધ કરે છે.

२४५ एलादिचूर्ण

बनावट : એલચીબીજ, પાષાણભેદ, શીલાજીત, પીપર, કાકડીનોમગજ (બીજ), સીંધાલુણ, કેશર આ સાત ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ રતીભાર. **समय :** સવાર બપોર ને સાંજ.

अनुपान : ચોખાના ધોવણ સાથે.

उपयोग : પેશાબનીબળતરા, પેશાબનીમુશ્કેલી, મૂત્રકૃચ્છ, સંધિવા, નબળો, સોજાવાળો નવો પરમીયો, રસણી, ઇન્દ્રિયમુએંઝા વગેરેમાં ઉપયોગી છે. કફને છુટો કરી પેશાબ સાફ લાવે છે.

२४६ ककुंभादिचूर्ण

बनावट : અર્જુનછાલ, વજ, રાસ્નામૂળ, ખરેંટીનુંમૂળ, નાગબલાનુંમૂળ, હરડેદળ, કચૂરો, પુષ્કરમૂળ, પીપર, સૂંઠ, આ સૌને બારીક વાટી કપડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : તો. ૦।

अनुपान : પાણી સાથે અથવા ઘીમાં ચાટવું.

उपयोग : હૃદયરોગ, [illegible] અને ફેફસાંની જેવું [illegible] તે [illegible] ઉપયોગી છે.

૨૪૭ कटुरोहीणीचूर्ण

बनावट : કડુનાંમૂળીઆં લાવી સાફ કરી તવાપર જરા શેકી બારીકચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૧૨ થી ૨૪ રતીભાર.

अनुपान : દૂધ કે પાણી સાથે.

विशेषअनुपान : કલેજાનાદરદ માટે નવસાર સાથે અને મંદાગ્નિ વગેરેમાં સ્વર્જીકાક્ષાર (સોડાબાયકાર્બ) સાથે લેવાય છે.

उपयोग : જુલાબ લાવે છે, મંદાગ્નિ, પિતજ્વર, કમળો, કલેજાનાંદરદો, ઝીણો તાવ બાળકોની કબજીઅત અને પેટનાંકૃમિ માટે ઉપયોગી બનાવટ છે. જ્વર વગેરેમાં પ્રથમ આ દવા આપવાથી સારો લાભ થાય છે.

૨૪૮ कडुभर्जीतचूर्ण

बनावट : કડુ તો. ૧૦ લઇ તેને લોખંડના તવામાં, સગડી ઉપર મૂકી શેકી લેવું. બરાબર શેકાઇ રહે ત્યારે બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી તેમાં સાકર તોલા ૧૦ મેળવી લેવી.

प्रमाण : બાળકો માટે રતી ૩ થી ૬ મોટા માણસ માટે ૦। તોલો.

अनुपान : પાણી સાથે.

उपयोग : કબજીઅત, તાવ, યકૃતનોરોગ, પાંડુ, કમળો, સોજા, વગેરે મટી ઝાડો સાફ આવે છે.

૨૪૯ कफज्वरनाशकचूर्ण

बनावट : સુંઠ, સીંધાલુણ, મરી, જાયફળ પીપર, નવસાર, પુષ્કરમૂળ, ટંકણખાર, એ સર્વ એકેક તોલો લેવાં અને બધાને બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : તોલો ०। **अनुपान :** આદુનારસ સાથે.

समय : ત્રણ ત્રણ કલાકે.

उपयोग : ખાંસી, કફજ્વર, સળેખમ, તાવ અને ગળાનો તથા ફેફસાંનો કફ મટે છે.

२५० कफनाशकचूर्ण

बनावट : ચણકબાબ તો. ૧, એલચી તો. ૧।।, પીપર તો. ૩, જેઠીમધ તો. ૩, મરી તો. ૪, શુંઠ તો. ૪, તજ તો. ૩, ભારંગીમૂળ તો. ૪, લવંગ તો. ૨, સાકર તો. ૫० બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : તો. ०। થી તો. ०।। સુધી.

अनुपान : મધ કે દૂધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, કફનોભરાવ, પડખાનુંશુળ, કફજ્વર, શ્વાસ વગેરે કફવિકારનાં દરદો મટે છે. ને કફ છુટે છે.

२५१ कमलेपुररसायन

बनावट : આંબળા, શુંઠ, મરી, પીપર, હળદર અને ઉત્તમ [illegible] આ ૭ દવાઓ સરખેભાગે લઈ બારીક કરી કપડછાણ કરી રાખવુ

प्रमाण : બે આનીભાર.

अनुपान : સાકર, મધ અને ઘી સાથે આ દવા મેળવીને લેવી.

समय : સવાર, બપોર ને સાંજ

उपयोग : કમળાના [illegible] આ દવા ૩ થી ૭ દિવસ [illegible] મટે

...ोत्तेजकचूर्ण

...वट :

સાલમ	તો. ૨	સફેદમુસલી	તો. ૨
કાળીમુસલી	,, ૨	સકાકુલમીશ્રી	,, ૨
બહમનસફેદ	,, ૨	બહમનલાલ	,, ૨
જાવંત્રી	,, ૧	તજ	,, ૧
શુંઠ	,, ૧	પીપર	,, ૧
કુલીંજન	,, ૧	જાયફળ	,, ૧
શતાવરી	,, ૧	એખરો	,, ૨
ગોખરૂ	,, ૧	વિદારીકંદ	,, ૩

...धी : બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી કપડાવડે ચાળી અને ભરી દેવું.

प्रमाण : તો. ०। થી ०॥.

अनुपान : સાકરવાળા દૂધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : નબળાઇ, ક્ષીણતા, ધાતુક્ષીણતા, કામશક્તિની- પ્રમેહ વગેરે મટે છે અને બળ, વીર્ય વધે છે.

... कुष्टादिचूर्ण (१)

बनावट : કુષ્ટ તો. ૧, અતિવિષ તો. ૧, કાકડાશીંગ તો. ૧, ... તો. ૧, જ્વાસો તો. ૧. બધાને બારીક વાટી, કપડા વડે ... રાખવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : બાળકોનીખાંસી, તાવ, શરદી માટે ખાસ ...સાર છે.

२५४ कुष्टादिचूर्ण (२)

बनावट : કુષ્ટ, દૂધીઓવજ, અકકલકરો એ ત્રણેનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૧ થી ૩ રતી. **अनुपान :** મધ સાથે.

समय : સવાર સાંજ અપાય.

उपयोग : બાળકોને થતી આંચકી, મૂર્છા અપસ્માર વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

२५५ केसरीचूर्ण

बनावट : તજ તો. ૪, જાયફળ તો. ૩, લવીંગ તો. ૧॥ એલચીનાંબીજ તો. ૧, કેશર તો. ૩, ચાક તો. ૧૧, સાકર તો. ૨૫ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી, ખરલમાં વાટી, કપડછાણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૨ થી ૬ રતીભાર.

अनुपान : ધાવણ, પાણી અથવા ઘી સાથે.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : આમ, પેટનોવાયુ, અજીર્ણ, પેટનીનિર્બળતા, પાણી જેવા કાચા દસ્ત વગેરે મટાડી પાચન સુધારે છે.

२५६ गडुच्यादिचूर्ण

बनावट : ગળો, અતિવિષ, સૂંઠ, કરીઆતું, દેવદાર, નાગરમોથ, પીપર, [illegible], [illegible], ચમ્પાનાંફુલ આ દશ ચીજો સમભાગે સર્વ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** તાજા પાણી સાથે

उपयोग : [illegible] બરલ, અરુચિ, મંદાગ્નિ, ઉલટી, [illegible] આ દવાના સેવનથી મટે છે.

૫૭ गुडमारादिचूर्ण

बनावट : ગુડમારબુટી તો. ૫, જાંબુનાકળીઆ તો. ૫, ર્મેથીનાંબીજ તો. ૨ા, ઉંબરાનીછાલ તો. ૫, અર્જુનછાલ તો. ૨ા, ધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : તો. ૦ા થી ૦ાા अनुपान : પાણી કે છાસ.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : પેશાબમાં જતી સાકર બંધ કરે છે.

पथ्य : બનેતો એકલી છાસ પરજ રહેવું ને પેશાબમાં જતી સાકર બંધ થાય પછી પથ્ય ભોજન લેવું.

૨૫૮ गुलमनाशकचूर्ण

बनावट : એલચી તો. ૧, પાંચલવણ તો. ૫, શેશશુંદર તો. ૧, પથરચટી તો. ૧, કાકડીબીજ તો. ૧, ચિત્રક તો. ૧, જટામાસી તો. ૧, શ્રીફલા તો. ૩, દેવદાર તો. ૧, યવક્ષાર તો. ૧, કપીલો તો. ૧, ગોખરૂ તો. ૧, ચીભડાનાંબીજ તો. ૧, હીંગ તો. ૧, અજમો તો. ૧, બધાને સાફ કરી બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : તો. ૦ા अनुपान : દ્રાક્ષના સુરકા સાથે.

उपयोग : ગુલ્મ, પેટનાગાંઠ તથા પથરી મટાડે છે.

૨૫૯ गोक्षुरादिचूर्ण

बनावट : ગોખરૂ, એખરો, શતાવરી. કૌચબીજ, ખરેંટીનાંબીજ, બધી ચીજો પાંચ પાચ તોલા સરખે ભાગે લેવી અને તેનુ બારીક ચૂર્ણ કરી ચાળી લેવું.

प्रमाण : તો. ૦ા अनुपान : દૂધ સાથે

समय : સવાર, સાંજ બે વખત

उपयोग : धातुक्षीणता, स्वप्नदोष, शीघ्रपतन, नबळाई, अने वीर्यनुंपातळापणुं मटाडी स्थंभनशक्तिमां वधारो करे छे.

२६० गंडमालचूर्ण

बनावट : अमरकंद नामनी एक वनस्पति थाय छे अने ते कोकण देशमां वधु मळे छे (मुंबईमां मळी शके छे) ते लावी तेने साफ करी कातरी जेवुं करी लई छांयामां सुकवी चूर्ण करी लेवुं.

प्रमाण : ४ थी ८ रतीभार. **अनुपान :** पाणी साथे.
समय : त्रणवार लेवाय.

उपयोग : आ दवा खावाथी कंठमाळ अने गळानीकंठी बराबर मटे छे.

नोंध : आ वनस्पतिनो कंद थाय छे अने ते सोपारीथी मोटा अने लींबु जेवडा होय छे ए कंद खावा उपरांत तेने पथर पर पाणी साथे घसीने गांठोपर लगाडवाथी कंठमाळ मटे छे.

सूचना : आ दवा केटलीक फार्मसीमां पेटंट रूपमां पण हवे मळवा लागी छे.

२६१ चोपचिनीआदिचूर्ण

बनावट : चोपचीनी, सफेदमुसळी, गोखरू, नागोरी, आसंध, अखरो, सतावरी, कौंचबीज, नागबलानुमूळ, खरेटी (कांसकी)नु [illegible] सरखे भागे लईने समभागे लई चूर्ण बारीक करी लेवुं.

प्रमाण : तो. ०॥

समय : [illegible] **अनुपान :** दूध साथे लेवुं.

उपयोग : [illegible], [illegible], [illegible] अने [illegible] स्थंभनशक्तिने [illegible] करे छे.

२६२ चंदनादिचूर्ण (१)

बनावट : રક્તચંદન, શ્વેતચંદન, જટામાસી, વાળો, પદ્મકેશર, નાગકેશર, બીલીનોમગજ, શુંઠ, મોથ, ચણકબાબ, તેજબલ, પાષાણભેદ, ઈંદ્રજવ, કડાછાલ, અતિવિષ, રસવંતી, ધાવડીફૂલ, આંબાની ગોટલી, મોચરસ, નીલોફર, એલચી, દાડમછાલ, જાંબુનાડળીઆનાં બીજ, બધી ચીજોને સમભાગે લઈ બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી કપડાથી ચાળી લેવું.

प्रमाण : તો. ૦। થી ૦॥

अनुपान : ચોખાનું ધોવણ તથા મધ મેળવીને તે સાથે લેવું.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : પ્રદર, રક્તપ્રદર, દાહ, રક્તપિત્ત અને અતિસાર મટાડે છે.

२६३ चंदनादिचूर्ण (२)

बनावट : શ્વેતચંદન, સેમળાનાંફુલ, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, હળદર, દારૂહળદર, અનંતમૂળ, નાગરમોથ, વાળો, જેઠીમધ, આંબળા, મીંઢીઆવળ, ભારંગી, દેવદાર, હરડેછાલ, લોહભસ્મ બધી ચીજોને બારીક કરી મેળવી કપડછાણ કરી લેવી.

प्रमाण : તો. ૦।

अनुपान : પાણી કે દૂધ સાથે અથવા ગળોનારસ સાથે.

उपयोग : શુક્રમેહ, પ્રમેહ, ખાંસી, શ્વાસ, જીર્ણજ્વર, અર્શ, કમળો વગેરે મટાડે છે.

२६४ चंदनादिचूर्ण (३)

बनावट : શ્વેતચંદન, વાળો, કુટ, મોથ, આમળા, ચોરક નીલોફર, જેઠીમધ, મહુડાનાફુલ, દ્રાક્ષ[illegible], ખજુર એ દરેક એક તોલો

મળી ૧૧ તોલા તથા સાકર ૧૧ તોલા એનાનું ચૂર્ણ કરી બારીક ચાળી રાખવું.

प्रमाण : ૦। તોલો. **अनुपान :** ઠંડુ પાણી.

उपयोग : રક્તપિત્ત, શ્વાસ, દાહ, શીરોદાહ, ચકરીઆવરી, કમળો, પ્રમેહ, પિત્તજ્વર અને ગરમી મટાડે છે.

२६५ चंदनादिचूर्ण (४)

बनावट : રક્તચંદન, કડાયોગુંદ, ફુલપ્રિયંગુ, જાંબુનાઠીઆ, આંબાનીગોટલી, ઈંદ્રિયવ, અજમો, અજમોદ, ગળો, મોચરસ, લોઢભરમ, આ ચીજો એકેક તોલો લઇ બારીક કપડછાણ કરી લેવી.

प्रमाण : ૧૨ રતીભાર. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : સુજાક (પરમીયો), ઉનવા, પ્રમેહ, મંદાગ્નિ, તરસ, અરૂચી, તાવ અને ઉપદ્રવ સાથેનો પરમીયો મટે છે.

२६६ चन्द्रकलाचूर्ण

बनावट : કડુ, કરીઆતું, નાગરમોથ, ઈંદ્રિયવ, સુંઠ, મરી, પીપર, એ ચીજો એક તોલો, ચિત્રક તો. ૨, અને કડાછાલ તો. ૪, એ સર્વનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦। તોલો.

अनुपान : સોજામાં ચૂર્ણ મેળવી ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : પાંડુ, કમળો, જ્વર, અતિસાર, સંગ્રહણી, અરૂચી, ગુલ્મ અને પ્રમેહને મટાડે છે.

२६७ जीर्णज्वरारिचूर्ण

बनावट : [illegible] તો. ૧ [illegible] તો. ૧
[illegible] ,, ૧ [illegible] ,, ૮
[illegible] ,, ૨

विधी : પ્રથમ ચારે દવાઓને વાટી બારીક ચૂર્ણ કરવું. તેમાં ખાકસીર સાફ કરી મેળવી આપવી.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ રતીભાર.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

अनुपान : મધમાં ચાટી ઉપર દૂધ પીવું. અને ઉપરથી અર્ક બનફસા આપવો.

उपयोग : જે તાવ સતત ચડયાજ રહે છે, જેમાં ખાંસી, નબળાઈ વધુ હોય છે, તેવા ક્ષયના તાવ માટે આ ચૂર્ણ ઠીક ફાયદો આપે છે. જીર્ણજ્વર માટે વધુ ઉપયોગી છે.

૨૬૮ त्रिपदचूर्ण

बनावट : ચિત્રકમૂળનીછાલ તો. ૨, વાવડીંગનીમજા તો. ૨, નાગરમોથ તો. ૨, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૪ થી ૮ રતીભાર. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : વાતહરનાર, ઉતેજક અને ખોરાક પચાવનાર તરીકે આ ઉત્તમ ઉપાય છે. ખાધેલા ખોરાકને પચાવી, લોહી બનાવી શરીરમાં ગરમી વધારે છે.

૨૬૯ द्राक्षादिचूर्ण

बनावट : દ્રાક્ષ, ચોખાનીધાણી, નીલોફર, વાળો, જેઠીમધ, ખારેક, તગર, વંસલોચન, આંબળા, નાગરમોથ, સફેદચંદન, ચણકબાબ, જાયફળ, તજ, તમાલપત્ર, એલચીબીજ, નાગકેશર, પીપર, ધાણા, અનંતમૂળ એ દરેક એકેક તોલો, સાકર ૨૦ તોલા, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવુ.

प्रमाण : ॥ તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : દાહ, પિત, ઉલટી, અરૂચી, પ્રદર, મૂર્છા, પાંડુ, કમળો, ક્ષય, તરસ, શ્વાસ, રક્તપિત અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

૨૭૦ दाहशामकचूर्ण

बनावट : વંસલોચન તો. ૧, એલચીબીજ તો. ૧, સાક[illegible] તો. ૧, ચાક તો. ૧, સાથે મેળવી બારીક ચૂર્ણ કરવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

समय : સવાર સાંજ.

उपयोग : તાવ, તૃષા, દાહ, પાતળાદસ્ત, પિત્તવિકાર, મુખપા[illegible] મટાડી શક્તિ વધારે છે.

૨૭૧ दिनदयाळचूर्ण

बनावट : મીંઢીઆવળનાંપાન તો. ૪, અજમો તો. ૪, સંચળ તો. ૨, સર્વ સાથે મેળવી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦। થી ૦॥ તોલો. **अनुपान :** ગરમ પાણી સાથે.

समय : રાત્રે સુતી વખતે અથવા જરૂર હોય ત્યારે.

उपयोग : કબજીઅત મટાડે, દસ્ત સાફ લાવે.

૨૭૨ दुग्धशोधकचूर्ण

बनावट : પીપર, પીપરીમૂળ, ચવક, સુંઠ, અજમોદ, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], વાવડીંગ, સાજીખાર, પીતપાપડાનાંપાન, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], આ બધી દવાઓ સમભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ કરી બાટલી ભરી નાખવી.

प्रमाण : ૦। થી ૦॥ તોલો. **अनुपान :** ગરમ પાણી સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : [illegible] [illegible] શુદ્ધ અને નિર્મળ [illegible] [illegible] [illegible]

૨૭૩ धान्यादिस्वादिष्टचूर्ण

वनावट :

શેકેલાધાણા	તા.	૨૦	શેકેલીવરેઆરી	તા.	૧૨ાા
સુંઠ	,,	૫	શેકેલજીરૂં	,,	૭ાા
જાયફળ	,,	૧	કાળાંમરી	,,	૨ાા
સિંધાલુણ	,,	૨ાા	ટારટરીકએસીડ	,,	૫
શંખભસ્મ	,,	૨ાા	પીપરમેન્ટફુલ	,,	૦ાા
સાકરનુંચૂર્ણ	,,	૬૦	નાગકેસરસાચી	,,	૫

विधी : બધી ચીજો બારીક વાટેલી લેવી પછી સર્વને સાથે મેળવી ચાળી લેવું અને બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૦। થી ૦ાા તોલો.

उपयोग : મંદાગ્નિ, અરૂચી, અજીર્ણ, પેટનોવાયુ અને પેટનાદુખાવા માટે ઉત્તમ છે તે સાથે સ્વાદિષ્ટ પણ છે.

૨૭૪ नळवंधचूर्ण

वनावट : કિરમાણીઅજમો, કાંકચનાંશેકેલાંબીજ, કાળીજીરી, કલંબો, કડુ, ડીકામાળી, સિંધાલુણ, સંચળ, ઇંદ્રયવ, વાવડીંગ, કચુરો, કાકડાશીંગ, લીંબોળીનાંબીજ, મરી બધા સમભાગે લઇ ચૂર્ણ કરી કપડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતી બાળકને તથા ૬ થી ૧૨ રતીભાર મોટા માણસને.

समय : સવાર, બપોર, સાંજ. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : તાવ, કબજીઅત, કૃમી, ઉલટી, ઝાડા, પેટનો-દુખાવો, વાયુ અને એવી દરેક ફરીયાદ નાનાં મોટાની હોય તો તે મટાડે છે.

२७५ नारसिंहचूर्ण

बनावट : બીલામ, શુંઠ, મરી, પીપર, હરડે, બહેડાં, અ
કાળાતલ અને સાકર, બધી ચીજો સમભાગે લઇ અને બધી ચ
સાથેજ ખાંડી, બારીક ચાળી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૨ આનીભાર. **अनुपान :** સાકર તથા

उपयोग : મંદાગ્નિ. પેટનોવાયુ, ઉદરરોગ, અર્શ, વગેરે

सूचना : બીલામ અશુદ્ધ લેવાં પરંતુ તેની ઉપરની
ઉતારી નાખવી અને ખાંડતી વખતે બીલાંમનો સ્પર્શ શરીર
થાય તેની સંભાળ રાખવી. અશુદ્ધ બીલામનો ગુણ બરાબર આ

२७६ निम्बादिचूर्ण

बनावट : લીમડાનાંપાન તો. ૧૦, ત્રીફલા તો. ૩,
તો. ૩, અજમો તો. ૫. સંચર તો. ૧, સિંધાલુણ તો. ૧, બીડ
તો. ૧, યવક્ષાર તો ૨, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ા તોલો. **अनुपान :** ગરમ પાણીસાથે.

उपयोग : વિષમજ્વર, ટાઢીઓતાવ અને જીર્ણજ્વર મટા
માટે ઉતમ છે.

२७७ प्रदरारिचूर्ण

बनावट : રક્તચંદન, બોરડ, કમળકાકડી, [illegible]
[illegible], કાન્તિસાર, મોચ, ઉદરવ શુંઠ, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ચૂર્ણ [illegible]
કરી [illegible]

प्रमाण : ०। તોલો. **समय :** સવાર, બપોર અને સાંજ.

अनुपान : ચોખાનુંપાણી અથવા મધ સાથે.

उपयोग : રક્તપ્રદર, લોહીવા, રક્તાતિસાર તથા રક્તાર્શ વગેરેમાં લાભદાયક છે.

पथ्य : ગરમ ખોરાક ન લેવો.

२७८ पाचकचूर्ण (१)

बनावट : શુંઠ, મરી, પીપર, ઉંચીહીંગ, જીરૂં, ચિત્રક એ દરેક એકેક તોલો. ટાર્ટરીકએસીડ તો. ૧।, સિંધાલુણ તો. ૨॥, સાઈટ્રીકએસીડ તો. ०॥, નવસાગર તો. ૧, પીપરમેન્ટનાંફુલ તો. ०।, સાકર તો. ૫, સોડાબાયકાર્બ તો. ૨॥. બધી ચીજોને બારીક વાટેલી લેવી અને જાડી ચાળણીથી ચાળી રાખવી. ચૂર્ણ જરા દાણાદાર બનાવવું.

उपयोग : મંદાગ્નિ, અરૂચી, કબજીઆત, પેટનોવાયુ વગેરે મટાડે, ભૂખ લગાડે અને પાચન કરી દસ્ત સાફ લાવે છે.

प्रमाण : તો. ०। **समय :** જમ્યા પછી કે જમવા પહેલાં લેવું.

२७९ पाचकचूर्ण (२)

बनावट : શુંઠ તો. ૫, પીપર તો. ૪, અજમોદ તો. ૩ અજમો તો. ૨, સિંધાલુણ તો. ૧, મોટીહરડેનીછાલ તો. ૧૫, એ સર્વનું ચૂર્ણ કરી, કપડછાણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : તોલો ०।. **अनुपान :** ગરમ પાણી સાથે.

समय : ભોજન કર્યા બાદ લેવું.

उपयोग : પેટનોવાયુ, અજીર્ણ, આફરો, શૂળ, આમરોગ ગુલ્મવાયુ, વગેરે મટાડી, ખોરાકને પચાવી, દસ્તને સાફ લાવે છે.

२८० पैटिकचूर्ण

बनावट : વસસોચન તો. ૧, પીપરીમૂળ તો. ૧

સફેદમુસલી તો. ૫, કાળીમુસલી તો. ૩ કાકડાશીંગ તો. ૧, એખરો તો. ૧, તકમરીઆં તો. ૨, સાકર તો. ૧૪, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ચાળી લેવું.

प्रमाण: ૦। થી ૦॥ તોલો. **अनुपान:** દૂધ સાથે.

उपयोग: વીર્યવધારે, શક્તિ લાવે અને શરીરને મજબુત બનાવે છે.

पथ्य: તેલ ખટાશ ન ખાવું જોઇએ.

૨૮૧ फलत्रिकादिचूर्ण

बनावट: હરડે, બહેડા, આમળા, સુંઠ, મરી, પીપર, જવખાર આ સર્વનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण: ૦। તોલો. **अनुपान:** મધ સાથે.

उपयोग: સ્વરભંગ મટાડે છે.

૨૮૨ फीरंगरोगनाशकचूर्ण

बनावट: ચોપચીની તો. ૧૬, સાકર તો. ૪, પીપર, પીપરામૂળ, કાળામરી, લવીંગ, અક્કલકરો, ખોરાસાણીઅજમો, સુંઠ, વાવડીંગ, તજ એ દરેક અંક તોલો તથા [illegible] તો. ૧, એ સર્વ સાથે મેળવી બારીક કરી, ચાળી શીશ બાટલીમાં ભરવું.

प्रमाण: તો. ૦॥. **अनुपान:** ગરમ પાણી કે દૂધ.

समय: સવાર, સાંજ.

उपयोग: ઉપદંશ, ચર્મપ્રમેહ, રક્તપિત્ત, [illegible] [illegible], અને [illegible] તથા પેટમાં [illegible] [illegible] [illegible], અને ફીરંગ[illegible] [illegible] મટાડે છે.

पथ्य: [illegible]

૨૮૩ बालपुष्टीचूर्ण

बनावट : તજ, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેસર, તાલીસપત્ર, કુષ્ટ, શુંઠ, મરી, પીપર, ચવક, પીપરામૂળ, જીરૂં, વંસલોચન, આસંગંધ આ ચૌદ ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. અને તેમાં ૨૮ તોલા સાકર મેળવી લેવી.

प्रमाण : ૬ રતીભાર. **अनुपान :** ઘી સાથે.

उपयोग : અજીર્ણ, શ્વાસ, ખાંસી, નબળાઇ બાલશોષ વગેરે બાળકોનાં રોગ મટાડી પુષ્ટી આપે છે.

૨૮૪ बालबिल्वादिचूर्ण

बनावट : જેઠીમધ સાફ કરેલી તો. ૧, અતિવિષ તો. ૧, ખીલીનાંફળનોમગજ તો. ૧ સાથે લઇ વાટી, બારીક ચૂર્ણ કરવું..

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર. **अनुपान :** મધ સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : લીલા, પીળા અને પાણી જેવા ઝાડા, મરડો, લોહીનોઝાડો, તૃષા, દાહ વગેરે મટાડે છે. તથા ગુદપાક વગેરે હોય તો પણ મટે છે.

૨૮૫ बालविरेचन

बनावट : શુંઠ તો. ૦॥, રેવતચીનીનીલાકડી તો. ૧, સોડાબાયકાર્બ તો. ૧, ફુલાવેલટંકણખાર તો. ૦॥ બારીક વાટી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતીભાર બાળકને માટે.

अनुपान : જરા ગરમ પાણી અથવા માતાનું ધાવણ લઇ તેમાં દવા મેળવી પાઇ દેવી. (જરૂર જણાય ત્યારે)

उपयोग : કબજીયાત, વરાધ, આફરો, બાળકને પેટમાં દર્દ હોય અને રડતું હોય ત્યારે આ દવા આપવાથી સત્વર આરામ થઈ દસ્ત સાફ આવી જશે. કોઇ કોઈ બાળકને ઉલટી થઇ કફ નીકળી જાયછે.

२८६ ब्राह्मीचूर्ण

बनावट : બ્રાહ્મી, વજ, હરડેછાલ, પીપર, ગોરખમુંડી, શુંઠ, વાસાપત્ર એનું ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦॥ તોલો. **अनुपान :** મધમાં ચાટવું.

उपयोग : સ્વરભંગ મટાડી ગળાને સાફ કરી અવાજ [illegible] સુધારે છે. ગાનારાઓ માટે ઉત્તમ યોગ છે.

२८७ बिल्वादिचूर्ण

बनावट : બિલ્વાનોગર્ભ તો. ૫, નાગરમોથ તો. ૫, ધાવડીનાંફુલ તો. ૫, કાળીપાટ તો. ૫, મોચરસ તો. ૫ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦॥ તોલો. **अनुपान :** છાશ સાથે.

उपयोग : અતિસાર, રક્તાતિસાર, સંગ્રહણી, જુનાઝાડા મટે છે.

२८८ चोदारविरेचन

बनावट : [illegible] તો. ૩, [illegible] તો. ૩, [illegible] તો. ૧, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી [illegible]

प्रमाण : [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

તેવા બાળકો માટે પેટ સાફ કરી જુલાબ લાવે છે અને શરીર શુદ્ધ કરે છે.

૨૮૯ भारंग्यादिचूर्ण

बनावट : ભારંગમૂળ તો. ૫, ચવક તો. ૫, તાલીસપત્ર તો. ૫, પીપરામૂળ તો. ૫, મરી તો. ૫, તમાલપત્ર તો. ૨॥, નાગકેશર તો. ૨॥, સાકર તો. ૧૦, કાકડાશીંગ તો. ૫, શુંઠ તો. ૧૫, પીપર તો. ૫, ગજપીપર તો. ૫, તજ તો. ૨॥, એલચી તો. ૨॥, વાળો તો. ૨॥, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦। તોલો.

अनुपान : ગરમ પાણી કે મધ સાથે.

उपयोग : જ્વર, ત્રિદોષજ્વર, ખાંસી, શ્વાસ, સોજો, શૂળ અને આફરો તથા ઉદરરોગ મટાડે છે.

૨૯૦ भृंगराजचूर्ण

बनावट : ભાંગરો તો. ૫૬, જાયફળ, વાવડીંગ, તગર, કાળાતલ, તાલીસપત્ર, રક્તચંદન, શુંઠ, ચિત્રક, લવંગ, કપુર, દરડેછાલ, બહેડાછાલ, આમળા, મરી, પીપર, તજ, વંસલોચન, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેસર, આ બધી ચીજો બબ્બે તોલા લઇ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું, અને તેમાં એકસો તોલા સાકર મેળવી આપવી.

प्रमाण : ०। થી ०॥ તોલો. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્લેષ્મ, વાયુ, હરસ, સંગ્રહણી, અમ્લપિત્ત, મંદાગ્નિ, મસ્તક તથા વાળનાં દર્દો મટાડવા ઉત્તમ ઉપાય છે.

૨૯૧ मधुकादिचूर्ण

बनावट : જેઠીમધ, હરડે, બહેડા, આમળા, સેંદર,

ઉંદરકાનીમૂળ, ફુલાવેલ ફટકડી આ સાતે ચીજો સમભાગે લઇ બારીક કપડછાણ કરી રાખી લેવું.

प्रमाण : ૦। થી ૦॥ તોલો. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : શ્વેતપ્રદર, સ્ત્રીઓને થતો ધાતુસ્રાવ આનાથી મટે છે.

२९२ महातालीसादिचूर्ण

बनावट : તાલીસપત્ર, ચિત્રકમૂળછાલ, સુંઠ, મરી, પીપર, દાડમબીજ, કોકમ, એ ચીજો બે બે તોલા લઇ અજમોદ, ગજપીપર, અજમો, અમ્લવેતસ, વાવડીંગ, પીપરીમૂળ, ચવક, નાગકેસર, હાઉબેર, જીરૂં, ધાણા, જાયફળ, લવંગ, તજ, એલચી, તમાલપત્ર, પીપર, વંસલોચન, એ દરેક અર્ધ અર્ધ તોલો તથા સાકર તોલા ૪। સર્વનું બારીક ચૂર્ણ કરી કપડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦। થી ૦॥ તોલો. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : ક્ષય, પીનસ, ઉદરરોગ, મૂત્રકૃચ્છ, પાંડુ, નેત્રરોગ, હલીમક, વાત, પિત્ત અને કફના સર્વ રોગો, જ્વર, અર્શ, સ્વરભંગ, ખાંસી વગેરે મટાડે છે.

२९३ महामरस्वतिचूर्ण

बनावट : [illegible] મરી, [illegible]

प्रमाण : [illegible]

पान : મધ અને ઘી સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.
ણુ દૂધ ને ભાત લેવાય.

योग : મુંગાપણું, પાદશક્તિનીખામી, બુદ્ધિનીમંદતા
ી બુદ્ધિ અને સ્મરણશક્તિ તેજસ્વી બનાવે છે.

मालतीचूर्ण

नावट : લીંબુનારસમાં શોધેલ ખાપરીયું તો. ૫, કાબુલી-
તુંચૂર્ણ તો. ૫, એલચીનાંછોતરાં તો. ૫, આ ત્રણેને બારીક
કડછાણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ગુંજ.

अनुपान : છાશનું નીતરેલું પાણી.

उपयोग : બાલશોષ, ઝાડા, ઉલટી, તાવ, મુખપાક, સુકતાન
ળાઈ સાથે જીર્ણજ્વર માટે ઉત્તમ દવા છે.

नोंध : જરૂરપડયે અનુપાન બદલાવીને આપી શકાય છે.

३ मुक्तादिचूर्ण (१)

बनावट : બસરાઇમોતી તો. ०१, અકીકપથ્થર તો. ०१,
લનીકાંડી તો. ०१, સંગેયશબ તો. ०१, જહેરમોહરો તો. ०१,
લનીજડ તો. ०१ આ ૭ ચીજ લઇ બારીક વાટી તેમાં કેસર
૪, કસ્તુરી વાલ ૧ મેળવી ઉંચી જાતની લીસી ખરલમાં નાંખી
ડાનાઅર્કથી ઘુંટવું અને તેમાં ૫ તોલા અર્ક મળી જાય પછી
ાય ત્યાં લગી ઘુંટવું. ત્યારબાદ તેમાં વંસલોચન તો: ०१, એલચી-
ીજ તો. ०१ મેળવી બારીક કરી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **समय :** સવાર સાંજ બે વખત.

अनुपान : દાડમનું શરબત અને મધ સાથે.

उपयोग : મગજ અને હૃદયનીકમજોરી, ધાતુક્ષીણતા, મંદાગ્નિ

३०१ रसादिचूर्ण

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨
કપુર „ ૩, છડીલો „ ૪
વાળો „ ૫, મરી „ ૬
સાકર „ ૭,

विधी : પ્રથમ પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી પછી તેમાં બીજી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી કપડછાણ કરી શીશી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૬ રતીભાર. **समय :** દર ચાર ચાર કલાકે.

अनुपान : મધ સાથે ચાટી જવું.

उपयोग : પિતજ્વર, દાહ, તરસ અને ઉલટી વગેરે તાવના દરેક ઉપદ્રવ મટી તાવ ઉતરી જાય છે.

नोंध : જરૂર પડે તો આમાં ગોદંતીભસ્મ થોડી થોડી મેળવીને આપવાથી સારો લાભ કરે, શીરપીડા વગેરે મટાડે.

३०२ रसायनचूर्ण

बनावट : ગળો તો. ૨૦, ગોખરૂ તો. ૨૦, આમળા તો. ૨૦, બધાને સાથે ખાંડી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ०। થી ०॥ તોલો **अनुपान :** સાકર ને ઘી સાથે

उपयोग : [illegible] [illegible] [illegible] તથા વીર્યનું પાતળાપણું મટાડે છે. [illegible] [illegible] માટે [illegible]

३०३ रास्नादिचूर्ण

बनावट : [illegible]

[illegible]

નાગરમોથ, એલચી, શાલપર્ણી, સૂંઠ, [illegible], [illegible], [illegible] અને પુનર્નવા એ ચીજો સમભાગે લઇ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦। તોલો.

अनुपान : ઘી સાથે ચાટી ઉપર ગરમ પાણી પીવું.

उपयोग : સંધિવા માટે અકસીર ઉપાય છે.

३०४ लघुसुदासनचूर्ण

बनावट : ગળો, પીપરામૂળ, પીપર, કડુ, હરડેછાલ, સૂંઠ, લવંગ, લીંબડાની છાલ, સફેદચંદન આ નવ ચીજો એક તોલો, કરીયાતું ૪॥ તોલા બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦। તોલો. अनुपान : ગરમ પાણી સાથે.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે.

३०५ लोध्रादिचूर्ण

बनावट : પઠાણીલોધર, મોચરસ, સોનાગેરૂ, ચંદ, ધાવડીપુષ્પ, કેરળાનીપિંડી, માયાફળ, સફેદસુરમો, રસવંતી, વાસાપત્ર, સમભાગે લઇ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં તેટલાજ વજને સાકર મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૦॥ તોલો. अनुपान : ચોખાના ધોવણ સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : રક્તપ્રદર, પ્રદર, રક્તાતિસાર અને વધુ દહાડા સુધી ચાલતો અત્યાર્તવ રોગ મટે છે.

३०६ लोलीम्बराजचूर्ण

बनावट : સૂંઠ તો. ૫, પીપર તો. ૪, અજમોદ તો. ૩, [illegible] તો. ૧, હરડેછાલ તો. ૧, અજમો તો. ૨. બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

તથા નબળાઈ મટાડી તાકાત વધારે છે. શ્રીમંતો અને નાજુક પ્રકૃતિ વાળા માટે ઉત્તમ બનાવટ છે.

२९६ मुक्तादिचूर्ण (२)

बनावट : મોતીપિષ્ટ તો. ૧, અંબર તો. ०|, સોનાના વરખ તો. ०|, કસ્તુરી બે આનીભાર, વંસલોચન તો. ०||, એલચી બીજ તો. ०|, પીપર તો. ०|, બધાને જુદા જુદા બારીક વાટી લઈ સાથે મેળવી ગુલાબજળમાં મર્દન કરી સુકવી લેવું

प्रमाण : ૩ રતી.

अनुपान : માખણ તો. ૧ તથા મધ તો. ०| માં મેળવીને દવા આપવી.

उपयोग : ક્ષયમાં આ દવા ઉત્તમ ફાયદો કરે છે.

२९७ मुस्तादिचूर्ण

बनावट : મોથ, અતિવિષ, કાકડાશીંગ, મોટીએલચીનાં બીજ, સમભાગે લઈ બારીક ચૂર્ણ બનાવી લેવું.

प्रमाण : ૧ થી ૩ રતીભાર.

अनुपान : મધ અથવા માતાનુ ધાવણ.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : તાવ, અતિસાર, ખાંસી, શ્રમ, ઉલટી અને તૃષ તથા દાહ મટાડે છે.

२९८ मूत्रविरेचनचूर्ण

बनावट : શુદ્ધ [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ચૂર્ણ [illegible]

प्रमाण : ૧ [illegible] [illegible] [illegible]

अनुपान : દૂધ તો. ૫, તથા પાણી તો. ૧૦ સાથે મેળવી તેમાં ઉપરની દવા નાખી પી જવી. ફક્ત એકજ વખત સવારમાં લેવી. તે પ્રમાણે ચાર દિવસ સુધી લેવાય.

उपयोग : નવોપરમીઓ (પેશાબમાં રસી તથા બળતરા થતી હોય તેવા દર્દમાં) ઉષ્ણવાત, તથા મૂત્રાશયનાસોજામાં આ દવા વાપરવાથી મુત્રાશય સાફ થાય છે.

पथ्य : ફક્ત દૂધ અને ભાત લેવાય બીજું કંઇ પણ નહિં.

२९९ मेदरोगनाशकचूर्ण

बनावट : લોહભસ્મ તો ०।, મરી તો. ૧, શુંઠ તો. ૧, હરડેછાલ તો. ૧, પીપર તો. ૧, ચવક તો. ૧, આંબળા તો. ૧, ચિત્રક તો. ૧, બીડલુણ તો. ૧, સિંધાલુણ તો. ૧, સંચર તો. ૧, વાવડીંગ તો. ૧, સોડાબાયકાર્બ તો. ૧. બધાને બારીક કરી તેમાં લોહભસ્મ મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : તો. ०। **अनुपान :** મધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : મેદરોગ, પેટનોઆફરો, શ્વાસ, પેટનોવાયુ, પસીનો- આવવો, હાંફ અને ચરબી વધતી હોય તે મટે છે.

३०० रक्तप्रदरारिचूर्ण

बनावट : પુવાવેલીફટકડી તો. ૨॥, સોનાગેરૂ તો. ०।, બરાબર બારીક ઘુંટી, કપડછાણકરી શીશીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ રતીભાર. **अनुपान :** બકરીનુંદૂધ.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : પ્રવાહની માફક વહેતું લોહી બંધ કરે છે ખાસ કરી રક્તપ્રદરમાં સારી અસર બતાવે છે.

૨૦૧ रसादिचूर्ण

बनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. [illegible]
કપુર „ ૩, છડીલો „ [illegible]
વાળો „ ૫, મરી „ [illegible]
સાકર „ ૭,

विधी : પ્રથમ પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી પછી તેમાં બીજી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી કપડછાણું કરી શીશી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૬ રતીભાર. **समय :** દર ચાર ચાર કલાકે.

अनुपान : મધ સાથે ચાટી જવું.

उपयोग : પિત્તજ્વર, દાહ, તરસ અને ઉલટી વગેરે તાવના દરેક ઉપદ્રવ મટી તાવ ઉતરી જાય છે.

नोंध : જરૂર પડે તો આમાં મૌક્તિકભસ્મ થોડી થોડી મેળવીને આપવાથી સારો લાભ કરે, શીરપીડા વગેરે મટાડે.

૨૦૨ रसायनचूर्ण

बनावट : ગંધક તો. ૨૦, ગોખરૂ તો. ૨૦, આમળા તો. ૨૦, [illegible] સાથે [illegible] બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ા થી ાા તોલો. **अनुपान :** સાકર ને ઘી [illegible]

उपयोग : [illegible]

૨૦૩ [illegible]दिचूर्ण

बनावट : [illegible]

નાગરમોથ, એલચી, શાલપર્ણી, શુંઠ, સુઆ, અજમોદ, કુષ્ટ અને પુનર્નવા એ ચીજો સમભાગે લઇ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦૧ તોલો.

अनुपान : ઘી સાથે ચાટી ઉપર ગરમ પાણી પીવું.

उपयोग : સંધિવા માટે અકસીર ઉપાય છે.

३०४ लघुसुदरसनचूर्ण

बनावट : ગળો, પીપરામૂળ, પીપર, કડુ, હરડેછાલ, શુંઠ, લવંગ, લીંબડાનીછાલ, સફેદચંદન આ નવ ચીજો એકેક તોલો, કરીઆતું ૪॥ તોલા બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ૦૧ તોલો. **अनुपान :** ગરમ પાણી સાથે.

उपयोग : સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે.

३०५ लोध्रादिचूर्ण

बनावट : પઠાણીલોદર, મોચરસ, સોનાગેરૂ, શુંઠ, ધાવડીપુષ્પ, કેરાનીપિષ્ટી, માયાફળ, સફેદસુરમો, રસવંતી, વાસાપત્ર, સમભાગે લઇ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં તેટલાજ વજને સાકર મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૦॥ તોલો. **अनुपान :** ચોખાના ધોવણ સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : રક્તપ્રદર, પ્રદર, રક્તાતિસાર અને વધુ દહાડા સુધી ચાલતો અત્યાર્તવ રોગ મટે છે.

३०६ लोलीम्बराजचूर्ण

बनावट : શુંઠ તો. ૫, પીપર તો. ૪, અજમોદ તો. ૩, સીંધાલુણ તો. ૧, હરડેછાલ તો. ૧, અજમો તો ૨. બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦। તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

ઉપયોગ : વાયુ, મંદાગ્નિ, શૂળ, આમ, ગુલ્મ અને ભારે મટાડી ખોરાક પાચન કરવા માટે ઉત્તમ છે.

૨૦૭ वडवानलचूर्ण

બનાવટ : સીંધાલુણ તો. ૧, પીપર તો. ૩, ચિત્રક તો. ૫, હરડેછાલ તો. ૭, પીપરામૂળ તો. ૨, ચવક તો. ૪, સુંઠ તો. ૬, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦। તોલો. **अनुपान :** ગરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : અજીર્ણ, વાયુ, મંદાગ્નિ વગેરે મટે છે અને અગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય છે.

૨૦૮ विडंगतंदुलचूर्ण

બનાવટ : વાવડીંગનીમગજ, હરડે, બહેડા, આમળા, [illegible], પીપર એ ૭ ચીજો એકેક તોલો, નસોતર તો. ૩, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦। તોલો. **अनुपान :** મધ કે ઘી સાથે.

ઉપયોગ : ગુલ્મ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] અને [illegible] અનેક રોગો મટે છે.

નોંધ : [illegible]

બનાવટ : [illegible]

પ્રમાણ : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

[illegible]

३०९ विडंगादिचूर्ण

बनावट : વાવડીંગ, પીપર, એલચી, તજ, મરી, શુંઠ, અજમોદ, ચિત્રક, દેવદાર, સાટોડીમૂળ એ ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ॰। તોલો. **अनुपान :** ગૌમૂત્ર સાથે.

उपयोग : બરસ, પાંડુ, જ્વર, શ્વાસ, ખાંસી, સોજા, મંદાગ્નિ, પેટનાકૃમિ વગેરે મટે છે.

३१० विदार्यादिचुर्ण

बनावट : વિદારીકંદ, ગોખરૂ, સફેદમુશલી, આમળા, સીધાલુણ, પીપર, ગળોસત્વ, એ દરેક એકેક તોલો, સાકર તોલા ૮ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ॰। તોલો. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : સ્વપ્નદોષ, ધાતુક્ષીણતા તથા નબળાઇ મટાડી કૌવત વધારે છે.

३११ विश्वभेपजचूर्ण

बनावट : શુંઠ, શેકેલીહીંગ, ફુલાવેલટંકણખાર, પીપર, સંચર સરખેભાગે લઇ બારીક ચૂર્ણ કરી તેને સરગવાનાઝાડનીછાલનારસમાં પુટી સુકવી બારીક વાટી રાખવું.

प्रमाण : બે આનીભાર. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : પેટનોવાયુ, ઘઝા અને મંદાગ્નિ મટાડી સારી ભૂખ લગાડે છે.

३१२ शतावर्यादिचूर्ण

बनावट : શતાવરી, કૌચબીજ, ગોખરૂ, બલદાણા, નાગબલાનુંમૂળ, એખરો આ ચીજો સમભાગે લઇ ચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ०। तोलो. अनुपान : गायनुं दूध.

उपयोग : नबळाई, स्वप्नदोष, शुक्रमेह, प्रदर, शीघ्रपत अने वीर्यनी फरियाद मटाडे छे.

२१३ शुक्रवर्धकयोग

बनावट : शतावरी तो. १, गोखरु तो. १, कांसकीनुंमूळ तो. १, अभ्रकभस्म तो. १, साकर तो. १५, विदारीकंद तो. १, ओखरो तो. १, खरेटीबीज तो. १, रससिंदुर तो. १॥, शुद्ध ... तो. १॥, बधाने वीधीसर भेगा बारीक कपडछाण करी बाटलीमां भरी लेवुं.

प्रमाण : बे आनीभार. अनुपान : दूध साथे.

समय : सवार, सांज.

उपयोग : वीर्यवधारनार, वृष्य तथा वाजीकरण प्रयोग छे. [illegible] लेवाथी [illegible] मटी जाय छे. अने [illegible] बनावे छे.

२१४ शंखपुष्पीचूर्ण

बनावट : शंखपुष्पी तो. १०, [illegible] तो. ५, [illegible] तो. ५, [illegible] तो. ५, [illegible] तो. ५, [illegible] तो. [illegible] [illegible] तो. [illegible], [illegible] तो. १० [illegible] बारीक चूर्ण करी लेवुं.

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : [illegible]

૩૧૫ शंखावलीचूर्ण

बनावट : શંખપુષ્પી, વાવડીંગ, અઘેડાનુંપંચાગ, ગળો, વજ. હરડેછાલ, સુંઠ, બ્રાહ્મી, શતાવરી, સમભાગે લઈ બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ०। તોલો. **अनुपान :** ઘી સાથે.

उपयोग : સ્મરણશક્તિ વધારનાર અદ્ભુત ઉપાય છે બજારમાં આ ચૂર્ણ ઘણાલોકો પેટંટ કરી વેચે છે.

૩૧૬ स्थंभकचूर्ण

बनावट : માયાફળ તો. ૨, ઓથમીજીરૂં તો. ०॥, આમળા તો. ०॥, દાડમનીછાલ તો. ०॥, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં ગોદંતીહરતાલભસ્મ તો. ०॥, મેળવી ઘુંટી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ०। તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ.

उपयोग : રક્તપ્રદર મટાડે છે.

૩૧૭ स्वादिष्टपाचन

बनावट :

સુંઠ	તો. ૪	મોટીએલચીનાંબીજ	તો.	૧
ધાણા	,, ૪	શેકેલુંસફેદજીરૂં	,,	૪
શાહજીરૂં	,, ૧	મરી	,,	૧
લવીંગ	,, ૧	સિંધાલુણ	,,	૧
સાજીખાર	,, ૪	ફુદીનો	,,	૧
શેલીહીંગ	,, ૧	ટાર્ટરીકએસીડ	,,	૧
સાકર	,, ૫	સાઈટ્રીકએસીડ	,,	૧

विधी : બધાને બારીક વાટી ચાળી રાખવું.

प्रमाण : ।। થી ।।। તોલો,

समय : ભોજન સાથે, જમતી વખતે, અથવા જમ્યા પછી લેવાથી રૂચી વધે, પાચન થાય.

उपयोग : પેટનાંદરદો, વાયુ, અરૂચી, મંદાગ્નિ વગેરે મટાડવા માટે સારો ઉપાય છે.

३१८ सर्जरसचूर्ण

बनावट : મોચરસ તો. ૫, રાળસફેદ તો. ૫, સોપારી શેકેલી તો. ૫ ખસખસનાડોડવા તો. ૫ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : તો. । अनुपान : દહીં સાથે.

समय : ચાર ચાર કલાકે.

उपयोग : મરડો (આમાતિસાર) મટાડવા માટે ઉત્તમ છે.

३१९ सरलविरेचन

बनावट : જેઠીમધ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧, વરીઆળી તો. ૧, [illegible] તો. ૧, હરડેનાની તો. ૨, પીપર તો. ૧, સુંઠ તો. ૧, સાકર તો. ૮. બધાને બારીક વાટી ચૂર્ણ કરવું.

प्रमाण : ।। થી ।।। તોલો. अनुपान : ગરમ [illegible]

समय : રાત્રે સુતી વખતે.

उपयोग : સામાન્ય રેચની [illegible], [illegible] અને [illegible] માટે છે.

३२० सुधाचूर्ण

बनावट : [illegible]

અકેક તોલો. દરેક ચીજ જુદી જુદી બારીક લેવી. પછી ખરલમાં મર્દન કરી, ગાયનાદૂધમાં પાંચ દિવસ સુધી ઘુંટવું અને તેની નાની ટીકડી કરી લેવી. ટીકડીને સુકવી, સંપુટમાં બંધ કરી, ગજપુટનો અગ્નિ આપવો. ઠંડુ થયે બારીક વાટી લેવું, અને તેનું જે વજન થાય તેનાથી બમણા વજને અસલ વંસલોચનનું ચૂર્ણ મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર.

अनुपान : દૂધમાં મેળવીને કે છાશનાબદલામાં મેળવીને.

समय : સવાર, સાંજ બે વખત.

उपयोग : મુખપાક, સંગ્રહણી, પાંડુ, ક્ષય, આંત્રક્ષય, યકૃતશોથ, ગુલ્મ, રક્તપ્રદર, જીર્ણજ્વર, પ્રમેહ, સુવારોગ, સોજો, મંદાગ્નિ, નબળાઈ, ફીક્કાશ વગેરે મટે છે.

सूचना : રોગાનુસાર પથ્ય અને જુદી જુદી દવાઓના અનુપાનથી આ દવા વાપરવામાં આવે તો શરીરમાં ચુનો ઘટી જવાથી જેટલી ભયંકર બિમારીઓ થાય છે, તે સર્વ આ દવાથી મટી જાય છે. અને કેલશીયમના ઈન્જેકશન લેવા પડશે નહિ.

(વધુ ખુલાસા માટે વાંચો "આરોગ્યસિન્ધુ" જાન્યુઆરી સને ૧૯૩૪ના અંક પૃષ્ટ ૧૭ થી ૨૩)

३२१ क्षारचूर्ण

बनावट : અપામાર્ગક્ષાર, વજ્રક્ષાર, નાગરમોથ, અતિવિષ, ફુલાવેલટંકણખાર, મોટીહરડેનીછાલ, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતી.

समय : સવાર, બપોર અને સાંજ તથા જરૂર પડે તો ૦॥ રતી ગોરોચન તથા થોડા આદુનારસમાં ઘુંટીને રાત્રે ચટાડી દેવુ.

उपयोग : બાળકોનુ ઝરાબ જવું, (વરાધ અને સસણી) માટે અકસીર છે.

प्रकरण १० मुं—अरिष्ट–आसव

२२२ एलाद्यरिष्ट

बनावट : મોટીએલચી તો. ૧૦૦, વાસાનાંમૂળ તો. ૪૦, મજીઠ, કડાછાલ, ગળો, દંતીમૂળ, હળદર, દારૂહળદર, રાસ્ના, વાળો, જેઠીમધ, સરસડો, ખેરનીછાલ, અર્જુનછાલ, કરીઆતું, લીમડો, કુટ, ચિત્રકમૂળ,વરેઆરી એ દરેક ચીજ ૨૦ વીસ તોલા, પાણી તો.૪૦૦૦માં ઉકાળો કરવો, જ્યારે બાકી પાણી તો. ૫૦૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું અને તેમાં મધ તો. ૨૫૦ નાંખવું તથા નિચેની ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ નાંખી બે માસ બંધ કરી આસવ તૈયાર કરી ગાળીને પછી વાપરવું. ધાવડીફુલ તો. ૩૨, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગકેસર, સુંઠ, મરી, પીપર, રક્તચંદન, ચંદન, મોરવેલ, જટામાસી, મોથ, [illegible], અનંતમૂળ આ ચીજો દરેક બે બે તોલા લેવી ને તેમાં નાંખવી.

प्रमाण : ૧ તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : બપોરે સાંજ જમ્યા પછી.

उपयोग : [illegible] વિષમજ્વર વગેરે મટાડે છે.

२२३ कालमेघआसव

बनावट : [illegible]

ત્રીકટુ તો. ૨, ચાતુર્જાત તો. ૨, અતિવિષ તો. ૧, ધાવડીપુષ્પ તો. ૧૦નું જાડું ચૂર્ણ નાંખી બંધ કરી બે માસ પછી ગાળીને વાપરવું.

प्रमाण : ા તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : પાંડુ, જીર્ણજ્વર, કલેજાનાંદરદો, તાવ અને ઉદરરોગ મટાડી નવું લોહી વધારે, ભુખ લગાડે ને દસ્ત સાફ લાવે છે આ દવા કટુપૌષ્ટિક છે.

३२४ कुमार्यासव

बनावट :

કુંવારનોરસ	તો.	૫૦૦	ગોળ	તો.	૧૫૦
ધાવડીફુલ	,,	૩૨	મધ	,,	૧૦૦
તજ	,,	૨	શુંઠ	,,	૨
મરી	,,	૨	પીપર	,,	૨
તમાલપત્ર	,,	૨	એલચી	,,	૨
નાગકેશર	,,	૨			

विधी : કુંવારનારસમાં મધ તથા ગોળ મેળવી પછી તેને એક વાસણમાં ભરી ખમીર આવી બેસી જાય ત્યારબાદ બીજી ચીજોનું ચૂર્ણ નાંખી બંધ કરી બે માસ રાખી પછી કપડે ગાળી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ના થી ા તોલો મોટી ઉમરના માટે તો. ૨.

अनुपान : પાણી સાથે.

उपयोग : મંદાગ્નિ, દરસ, ખાંસી, શ્વાસ, આફરો, વાયુ, ક્ષય, ગુલ્મ વગેરે મટાડે છે. બાળકો માટે આ આસવ ઉત્તમ બનાવટ છે.

३२५ खर्जुरासव

बनावट : ખજુરસારો તો. ૫૦૦, પાણી તો. ૧૦૦૦ કવાથ કરો ૫૦૦ તોલા પાણી રહે ઉતારી કપડે ગાળી લેવું. અને તેમાં

ધાવડીનાંફુલ તો. ૧૦ અને ચાતુર્જાત તો. ૫, નાંખી બરણી બંધ કરી રાખવી. પંદર દહાડાબાદ ગાળી કામમાં લેવું.

प्रमाण : ૧ા થી ૨ા તોલા. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : ક્ષય, સોજા, પ્રમેહ, પાંડુ, કમળો, ગુલ્મ, સંગ્રહણી વગેરે મટે છે.

३२६ चित्रकाद्यरिष्ट

बनावट : ચિત્રકમૂળ, હરડે, બહેડા, આમળા, કાળીપાટ, ચવક, પીપરામૂળ, વાવડીંગ, દેવદાર એ દરેક વીસ વીસ તોલા, કુટ, બીલામ, એળીઓ, વજ, મરી, પીપર, કડુ, ઈંદ્રામણાંનુંમૂળ, નાગરમોથ, આ સૌને પંદર પંદર તોલા, બધાનો જાડો ભુકો કરી પાણી તોલા ૪૦૦૦માં ક્વાથ કરવો. જ્યારે બાકી પાણી તો. ૫૦૦ રહે ત્યારે ગાળીને તેમાં મધ તો. ૧૦૦ નાખવું અને ગોળ તો. ૧૦૦ નાંખવો પછી ખમીર આવી બેસી જાય ત્યારે તેમાં નીચેની ચીજો પ્રક્ષેપમાં નાંખવી. પીપર, પીપરામૂળ, ચવક, ચિત્રક, સુંઠ, મરી, હરડે, બહેડા, આમળા, તજ, તમાલપત્ર, નાગકેશર, એલચી, આ સૌને બે બે તોલા લઈ તેનું બારીક જાડું ચૂર્ણ કરી મેળવી બે માસ રાખી પછી ગાળી કામમાં લેવું.

प्रमाण : ૧ા તોલા. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : [illegible] ક્રોનિક, [illegible] [illegible] કરે છે

३२७ चित्रकासव (स्पेशीयल)

बनावट : [illegible]

વાયવરણાનીછાલ	તો. ૮	ખેરછાલ	તો. ૮
કાંટાસેળીઆનુંમૂળ	,, ૮	તગર	,, ૮
દારૂહળદર	,, ૮	નાગરમોથ	,, ૮
અર્જુનછાલ	,, ૮	હરડેછાલ	,, ૮
કાયફળછાલ	,, ૮	શુંઠ	,, ૮
સફેદચંદન	,, ૮	સરપુંખાનુંમૂળ	,, ૮
રાસ્ના	,, ૮	હળદર	,, ૮
મજીઠ	,, ૮	દંતીમૂળ	,, ૮
આંબળા	,, ૮	અનંતમૂળ	,, ૧૬
જેઠીમધ	,, ૧૬		
ચિત્રકમૂળબારીક	,, ૪૦૦		

विधी : ક્વાથ જેવો જાડો ભુકો કરી લેવો અને તેમાં પાણી તો. ૧૦૦૦૦ નાંખી ક્વાથ કરવો બાકી પાણી તો. ૨૦૦૦ રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ તો. ૨૦૦, સાકર તો. ૩૦૦, ગોળ તો. ૩૦૦ નાંખી ખમીર આવી જાય પછી તેમાં નીચેની દવાઓનું જાડું ચૂર્ણ નાંખી બે માસ રાખી આસવ તૈયાર કરી ગાળીને કામમાં લેવો. ચીજોનાં નામ ધાવડીફુલ તો. ૪૦, તથા તજ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગકેશર, શુંઠ, મરી, પીપર, શીવણમૂળ, જાયફળ, કપુરકાચલી, લવંગ, જાવંત્રી, વારાહીકંદ, નીંબછાલ, કાળીમુસલી, ચણકબાબ, ગોખરૂ, કૌચબીજ, અજમો, ખડસલીઓ, હળદર, ધહુંલા આ ચોવીસ ચીજો દરેક ચાર ચાર તોલા લેવી અને તેનું જાડુંચૂર્ણ કરી ઉપલા દ્રવ્યમાં નાંખવું. બે માસ પછી આસવ તૈયાર થએ ગાળીને વાપરવો.

प्रमाण : ૧ તોલો. **अनुपान :** થોડા પાણી સાથે.
समय : જમ્યા પછી લેવો, સવાર સાંજ બે વખત.
उपयोग : વાતરોગ, ઉદરરોગ, આફરો, સોજા, જીર્ણજ્વર,

મંદાગ્નિ, માથાનુંદરદ, સંગ્રહણી, પાંડુ, પડખાનુંશુળ, જલોદર, ક્ષય, વિદ્રધી વગેરે ભયંકર બિમારી મટાડે છે.

નોંધ : આસવ તૈયાર કર્યા બાદ તેમાં રસસિંદુર, લોહભસ્મ, નાગભસ્મ, બંગભસ્મ, તામ્રભસ્મ, અભ્રકભસ્મ આ દરેક બબ્બે તોલા મળી ૧૨ તોલા ભસ્મો આસવમાં મેળવી એક માસ રાખી પછી વાપરવાનું મૂળપાઠમાં વિધાન છે યોગ્ય લાગે તો તે પણ મેળવીને વાપરવી કે પછી મેળવી લેવી.

३२८ जांबुवासव

बनावट :

જાંબુનોરસ	તો.	૪૦૦	સુંઠ	તો.	૨
ગોળ	,,	૧૫૦	મરી	,,	૨
સોહભસ્મ	,,	૫	પીપર	,,	૨
મંડુરભસ્મ	,,	૫	હરડે	,,	૨
રોહીતકછાલ	,,	૫	બહેડાં	,,	૨
વાવડીંગ	,,	૨	આમળાં	,,	૨
ખારીકુંભ	,,	૧૦	અજમો	,,	૨
[illegible]	,,	૧	ચિત્રક	,,	૨
[illegible]	,,	૧	[illegible]	,,	૧
[illegible]	,,	૧	[illegible]	,,	૧
[illegible]	,,	૧	[illegible]	,,	૧
[illegible]		૧			

विधि : [illegible]

मात्रा : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

समय : જમ્યા પછી પીવાય.

उपयोग : પાંડુ, કમળો, ફિકાશ, નબળાઈ, અર્શ, મંદાગ્નિ, ર્જીર્ણજ્વર, મધુમેહ મટાડી લોહીને વધારે છે.

૨૯ ताम्बुलासव

बनावट : નાગરવેલનાંપાન સારા લાવી તેનો રસ કાઢવો રસ તો. ૫૦૦, મધ તો. ૨૫૦, ધાવડીપુલ તો. ૩૦, કાથો તો. ૧૦, ચીકણીસોપારી તો. ૧૦, ચણકબાબ તો. ૫, પીપર તો. ૫, એલાચૂર્ણ તો. ૨ાા, જાયફળ તો. ૨ાા, એલચી તો. ૨ાા, લવંગ તો. ૨ાા, આ સર્વેનું ચૂર્ણ કરી મેળવી સારી બરણીમાં ભરી આસવની રીતે તૈયાર કરી લેવું. બે માસ પછી ગાળી કામમાં લેવું.

नोंध : નાગરવેલનાંપાન નંગ ૧૦૦૦, લેવા અને તેને કચરી તેમાં જોઈતું બીજું પાણી નાંખી કુલ્લે રસ તો. ૫૦૦ કાઢી લેવો.

प्रमाण : ૦ાાથી ૧ તોલો. **अनुपान :** તાજા પાણીસાથે.

उपयोग : મંદાગ્નિ, કફ, ખાંસી, પથરી, હરસ, નબળાઇ વગેરે મટાડી બલ તથા વીર્યની વૃદ્ધિ કરે છે અને ઉત્તમ રસાયનરૂપ ઔષધ છે અને સ્વાદ, રૂપ, રંગમાં પણ ઉત્તમ છે.

૨૩૦ त्रायमाणासव

बनावट : ત્રાયમાણ, કાયફળ, દંતીમૂળ, પુષ્કરમૂળ, ભોંરીંગણી, ધમાસો, કાળોસુરમો, ઉભીરીંગણી, પીપરામૂળ, વાવડીંગ, ભારંગી, પાણીપાટ, એળીઓ, હરડેછાલ, કચૂરો અને ઇન્દ્રવારૂણીમૂળ આ ૧૬ ચીજો ૨૦ વીસ તોલા મળી ૩૨૦ તોલા, પાણી રતલ ૬૪માં કવાથ કરી ૧૬ રતલ પાણી રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ તોલા ૩૨૦ નાંખી ગંભીર આવી બેસીજાય ત્યારે તેમાં ધાવડીપુષ્પ તો. ૪૦, નસોતર તો. ૪. એલચી, તમાલપત્ર, તજ, નાગકેશર આ ચીજો બે બે તોલા નાંખી બંધ કરી બે માસ રાખી ગાળી લેવું.

प्रमाण : ૧। થી ૨॥ તોલા. **अनुपान :** પાણી સ.પે.

उपयोग : શ્વાસ, ખાંસી, પાંડુ, હૃદયરોગ, અર્શ, ગુલ્મ, ત્રિદોષજ્વર વગેરે મટે છે.

३३१ दशमूलारिष्ट

बनावट : દશમૂલ તો. ૧૦૦, દંતીમૂળ તો. ૧૦૦, ચિત્રક તો. ૧૦૦, હરડેછાલ તો. ૧૦૦, બધાને અધકચરા કરી પાણી તો. ૪૦૦૦માં ક્વાથ કરવો અને એક હજાર તોલા પાણી રહે ઉતારી ગાળી લેવું. તેમાં ગોળ તો. ૩૨૦ નાંખી ખમીર આવે ત્યાંસુધી ભરણીમાં રાખી પછી તેમાં ત્રીફલા તો. ૧૦, ચાતુર્જાત તો. ૮, ધાવડીપુષ્પ તો. ૧૨નું ચૂર્ણ નાંખી બંધ કરી રાખવું અને પછી બે માસ બાદ કપડે ગાળી વાપરવા માટે રાખવું.

प्रमाण : ૨॥ તોલા. **अनुपान :** પાણી સ.પે.

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : હરસ, મંદાગ્નિ, પાંડુ, ખાંસી, ઉદાવર્ત, સંગ્રહણી, ભગંદર વગેરે મટાડે છે.

३३२ द्राक्षारिष्ट

बनावट : [illegible]

प्रमाण : ૨ તોલા. **अनुपान :** તેટલાજ પાણી સાથે.

उपयोग : ખાંસી, ક્ષય, શ્વાસ, ગળાનાંદરદો, કબજીઅત તથા નબળાઇ મટાડે છે.

३३३ धात्र्यारिष्ट

बनावट : લીલાઆમળાનોરસ તો. ૫૦૦, મધ તો. ૫૦, પીપર તો. ૧૬, સાકર તો. ૧૦૦, બધાને એકત્ર કરી, થોડું ગરમ કરી ઉતારી બરણીમાં ભરી રાખવું અને બે માસ પછી ગાળી કામમાં લેવું.

प्रमाण : તો. ૨. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : નેત્રરોગ, રક્તવિકાર, રક્તપિત્ત, અમ્લપિત્ત, નબળાઇ, પાંડુ, ખાંસી, સ્વપ્નદોષ, હાથપગનોદાહ, પિત્તનીઉલટી, થુંકમાં લોહી આવવું વગેરે મટાડે છે.

३३४ धान्यकद्धरिष्ट

बनावट :

ધાણા	તો.	૫	પદમક	તો.	૧૦
વાળો	,,	૫	કુષ્ટ	,,	૧૦
મોથ	,,	૫	લીમડાનીછાલ	,,	૫
ગળો	,,	૪૦	મધ	,,	૧૬૦
હરડેછાલ	,,	૪૦	આમળા	,,	૪૦
પાણી	,,	૨૦૦૦			

विधी : બધી ચીજોને ખાંડી કવાથ કરી લેવો. ૫૦૦ તોલા પાણી બાકી રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ મેળવી અને પછી તેમાં ૫ તોલા દારૂહળદરનુંચૂર્ણ નાંખી આસવ માટે ભરી રાખવું ને બે માસ પછી વાપરવું.

प्रमाण : ૧ા તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : સર્વપ્રકારનાંજ્વર, દાહ, તૃષા વગેરે મટાડે છે.

३२५ नारीकेलासव

बनावट : તાજાં લીલાં નાળીએરનું પાણી શેર ૧૬, શેરડીનોર[illegible] શેર ૮, સેમળાના મૂળને કવાથ શેર ૧, દશમૂલને કવાથ શેર ૧, ત[illegible] તેમાં તજ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગકેશર તગરગંઠોડા, લવંગ સફેદચ[illegible] આ ચીજો દરેક પાંચ પાંચ તોલા અને ધાવડીપુષ્પ તોલા ૪૦ ન[illegible] ભેગું કરી એક માટીના ચીકા વાસણમાં ભરી બે માસ રાખી પ[illegible] ગાળી લેવું. અને તેમાં કેશર તો. ૨॥, કસ્તુરી તો. ॥ મેળવી આ[illegible] (આ બે ચીજોને સ્પીરીટ રેકટીફાઈડમાં ઘુંટીને પછી મેળવી લેવ[illegible]

प्रमाण : ૧॥ થી ૨॥ તોલા. **समय :** જમ્યા પછી

उपयोग : આ અત્યંત વાજીકરણ દવા છે. [illegible] બનાવે તેવી તેમાં શક્તિ રહેલી છે.

३२६ पत्रांगासव

बनावट : [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

૩૩૭ पाषाणभेदआसव

बनावट :

પાષાણભેદ	તો. ૧૦	દર્ભનુંમૂળ	તો. ૧૦
અર્જુનછાલ	,, ૧૦	ગોખરૂ	,, ૨૦
શ્વેતકોળાનુંમૂળ	,, ૫	નરવેલ	,, ૨
મોરવેલ	,, ૨	મરડાશીંગ	,, ૨
અપામાર્ગમૂળ	,, ૪	કમળપુષ્પ	,, ૪
બ્રાહ્મી	,, ૪	કુલથી	,, ૨૦
વાસામૂળ	,, ૪	ધમાસો	,, ૨
દારૂહળદર	,, ૧૦	હરડેછાલ	,, ૧૦
બહેડાછાલ	,, ૪	આંબળા	,, ૧૦
શીવણમૂળ	,, ૧૦	પહાડમૂળ	,, ૪
શીમજ	,, ૨૦	પલાસપુષ્પ	,, ૨૦

विधी : બધાને જાડા કુટી પાણી તોલા ૧૫૦૦ માં કવાથ કરવો ને બાકી પાણી તો. ૪૦૦ રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ તો. ૧૦૦ સાકર તો. ૧૦૦ નાંખી આસવની રીતે તૈયાર કરી પછી વાપરવું.

प्रमाण : ૧ા તોલો.

अनुपान : થોડું મધ તથા થોડું પાણી નાંખીને પીવો.

उपयोग : મુત્રકૃચ્છ, મુત્રાશ્મરી, ઉષ્ણવાત, પથરી અને મૂત્રમાર્ગનાં દરદો મટે છે.

૩૩૮ पुष्करमूलासव

बनावट : પુષ્કરમૂલ તો. ૧૦૦, ધમાસો તો. ૫૦, ધાવડી તો. ૩૦, સુંઠ, મરી, પીપર, મજીઠ, કુષ્ટ, મરી, કપિત્થ, દેવદાર, ચેદર, વાવડીંગ, ચવક, પીપરામૂળ, વાળો, ખંભારી, ભારંગી, રાસ્ના, એ દરેક ચીજ દશ દશ તોલા લેવી. પછી રતલ ૮૦ લઇ તેમાં

ક્વાથ કરવો, જ્યારે ૨૦ રતલ પાણી રહે ત્યારે તેમાં ગોળ તોલા ૪૦૦ નાંખવો અને ધાવડીનાંફુલ તો. ૪૦ તથા પીપર તો. ૧૦ અને મરી, નાગકેશર, એલચી, નસોતર, તજ અને તમાલપત્ર આ ૭ ચીજો બે બે તોલા નાંખી બરણી બંધ કરી લેવી. બે માસ પછી ગાળી વાપરવું.

પ્રમાણ : ૧। તોલા. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

ઉપયોગ : ક્ષય, અપસ્માર, ખાંસી, સોજા, ગુલ્મ, [illegible] વગેરે મટાડે છે.

३३९ फलारिष्ट

બનાવટ : હરડેછાલ તો. ૮૦, આમળા તો. ૮૦, ઇ- ચારૂણીફલ તો. ૧૦, કપિત્થ તો. ૧૦, કાળીપાટ તો. ૧૦, બિલા- મૂળ તો. ૧૦, પાણી રતલ ૪૦ માં ક્વાથ કરી ૧૧ રતલ પાણી રહે ઉતારી તેમાં ૫ રતલ ગોળ મેળવી ખમીર આવે પછી બંધ કરી બે માસ રાખી આસવની રીતે ગાળી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧। તો.થી. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ જમ્યા પછી.

ઉપયોગ : [illegible] ૮૦ન. [illegible] [illegible] તથા [illegible] નબળી [illegible] મટાડે છે. [illegible] [illegible] [illegible] કરે છે.

३४० महा[illegible]

બનાવટ : [illegible] તો. ૪૧૦. [illegible] ૧૦૦ [illegible] તો. ૧૦૦૦ [illegible] [illegible]

ચૂર્ણ કરી તેમાં પાણી તો. ૪૦૦૦ નાંખી એક બરણીમાં ભરી બંધ કરી પંદર દહાડા ગરમ જગામાં રાખી મુકવું પછી તેને કાઢી નલીકાયંત્રમાં ભરી અર્ક ખેંચી લેવો. અર્ક કાઢતી વખતે બાટલીનાંમોઢાપર ગરણી રાખી તેમાં કેસર ને કસ્તુરીની પોટલી રાખવી.

प्रमाण : રાા તોલા સુધી. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : જમવા સમયે કે જમવાબાદ.

उपयोग : ભૂખલગાડે, પાચનકરે તથા લોહી, બળ અને વીર્ય વધારી કામોત્તેજક અસર બતાવે છે.

नोंध : આ દવા વાપરનારે ખોરાક પૌષ્ટિક લેવો.

३४१ माचिकासव

बनावट : મકોય (પીલુડી)નો સ્વરસ તો. ૫૦૦, ગોળ તો. ૩૦૦, પીપરનુચૂર્ણ તો. ૮ તથા વાવડીંગ, તજ, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેશર, મરી એ દરેકનું ચૂર્ણ તોલા ત્રણ ત્રણ મળી તોલા ૧૮ સાથે મેળવી બે માસ વાસણને બંધ કરી પછી કપડે ગાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૧ા તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, ગળાનાંદરદો, ઉરઃક્ષત, ક્ષય અને નબળાઇ મટાડે છે.

३४२ मुस्तकारिष्ट

बनावट : મોથ તો. ૪૦૦, પાણી તો. ૪૦૦૦, ગોળ તો. ૩૦૦, ધાવડીફુલ તો. ૩૨, અજમોદ, સુંઠ, મરી, લવંગ, મેથી, ચિત્રક, જીરૂં, એ સાત ચીજો દરેક ચાર ચાર તોલા મળી તોલા ૨૮ પ્રથમ મોથનું જાડું ચૂર્ણ કરી પાણીમાં ક્વાથ કરવો. અને ૧૦૦૦ તોલા રહે ઉતારી તેમાં ગોળ નાંખી વાસણમાં ભરી રાખવું, ખમીર

આવ્યા બાદ તેમાં બીજી દવાઓનું જાડું ચૂર્ણ હોય તે નાંખી [illegible]
અને બંધ કરી બે માસ રાખી લેવું. પછી ગાળીને વાપરવું.

પ્રમાણ : ૧। થી ૨॥ તોલા. **અનુપાન :** પાણી [illegible]

સમય : સવાર સાંજ જમ્યા પછી બે વખત.

ઉપયોગ : સંગ્રહણી, મંદાગ્નિ, ઝાડા, અજીર્ણ, [illegible]
પેટનોદાદ, મુખપાક વગેરે મટે છે.

२४३ योगराजआसव

बनावट : કાળીદ્રાક્ષ તો. ૫૦, હરડેછાલ તો. ૨૦, [illegible]
તો. ૫, બોરડીનીછાલ તો. ૫, અર્જુનછાલ તો. ૫, દેવદાર [illegible]
લોદર તો. ૫, ચિત્રમૂળ તો. ૫, સોપારી તો. ૫, ધાવડીપુષ્પ [illegible]
મજીઠ તો. ૧૦, પાણી રતલ ૨૪, ક્વાથ કરવો, પાણી ૫ રતલ [illegible]
રહે ત્યારે ઉતારી લેવું. અને તેમાં ગોળ રતલ ૨, સાકર રતલ ૨, [illegible]
[illegible], જાવંત્રી, એલચી, તજ, તમાલપત્ર, નાગકેસર, [illegible]
[illegible] આ ચીજો બે બે [illegible]
[illegible] તૈયાર કરી બે માસ પછી [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** પાણી [illegible]

उपयोग : [illegible]
[illegible]

२४४ [illegible]

बनावट : [illegible]

સરપુંખમુળ	તો. ૨૦	બાવળનીછાલ	તો. ૨૦
જવાસામુળ	,, ૨૦	શતાવરી	,, ૨૦
ચોપચીની	,, ૪૦	ઇંદ્રામણનાંમુળ	,, ૨૦
પાણી	રતલ ૯૬	સાકર	રતલ ૧૦

विधी : કવાથની પ્રથમની બધી દવાઓને અધકચરી કરી તેમાં પાણી નાખી કવાથ કરવો. જ્યારે પાણી રતલ ૧૬ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી, ગાળી, તેમાં સાકર મેળવી, આસવનીરીતે ખમીર આવે ત્યાંસુધી ખુલ્લું રાખી, તૈયાર થતાં તેમાં નીચેની દવાઓનું ચૂર્ણ નાંખી, બંધ કરી બે માસ રાખી ગાળી લેવું અને બાટલી ભરી રાખવી.

चूर्णनीदवाओ : ત્રીફલા તો. ૬, કડુ તો. ૨, કાથો તો. ૨, ઉન્નાબ તો. ૨, દ્રાક્ષ તો. ૨, લીમડાનાંફુલ તો. ૨, મેંદીનાપાન તો. ૨, ચંદન તો. ૧૦, રક્તચંદન તો. ૧૦, ગુલબનફસા તો. ૨, શતાવરી તો. ૨, વજ તો. ૨, ધાવડીફુલ તો. ૨૦, આમળા તો. ૫.

प्रमाण : ૧। થી ૨॥ તોલા.

अनुपान : તેટલાજ પાણી સાથે.

समय : સવાર સાંજ લેવું.

उपयोग : રક્તવિકાર, ઉપદંશ, કુષ્ટ, ગડગુમડ, વગેરે મટાડી શરીર શુદ્ધ બનાવે છે.

३४५ सप्तरंगीआसव

बनावट : સપ્તરંગીનાંમુળ તો. ૧૦૦, દારૂહળદર તો. ૧૨, મજીઠ તો. ૧૦, હરડેછાલ તો. ૧૨, નસોતર તો. ૪, જાંબુનાકળીઆ તો. ૧૨, ઉંદુમ્બરનીછાલ તો. ૨૫, કરીઆતું તો. ૧૨, પદલમુળ તો. ૫, બહેડાછાલ તો. ૫, પાણી તોલા ૨૦૦૦ માં કવાથ કરી બાકી પાણી તો. ૫૦૦ રાખવું અને તેમાં આમળાનોરસ તો. ૨૫,

જાંબુનોરસ તો. ૨૫, મધ તોલા ૨૫૦ મેળવી બરણી ભરી ખમીર આવી જાય પછી તેમાં નીચેની ચીજો નાંખી બરણી બંધ કરી બે માસ રાખી પછી ગાળીને વાપરવું. ચીકુલા તો. ૧૦, ચાતુર્જાત તો. ૧૦, ધાવડીપુષ્પ તો. ૧૦, જાંબુનાઠડીઆ તો. ૧૦, બધાં મેળવી આસવ તૈયાર કરી લેવો.

प्रमाण : ૧૧ તોલો. **अनुपान :** પાણી સાથે.

उपयोग : જીર્ણજ્વર, પાંડુ યકૃતદોષ, મધુપ્રમેહ, હરસ, પ્રદર, રતુદોષ, મંદાગ્નિ, નબળાઈ વગેરે મટાડી ભૂખ લગાડે છે.

नोंध : અષ્ટાંગી વનસ્પતિ દક્ષિણમાં મળે છે. અને તે નામ પણ મરાઠી ભાષાનું છે. આ બનાવટ પણ ઘણી સરસ છે.

૩૨૬ सारिवाद्यासव

बनावट : સારીવાદ્ય તો. ૧૦૦, પાણી તો. ૧૦૦૦, [illegible] કરી અર્ધું પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું કરી એક બરણીમાં ભરી લેવું, અને તેમાં [illegible] તથા નિચેની [illegible] નાખવું. અનંતમૂળ, નાગરમોથ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] તોલા બધે [illegible], [illegible] [illegible] ૦૦૦, બધે તો ૧૦૦ [illegible] [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

प्रकरण ११ मुं—अवलेह-माजुन

३४७ अमृतप्राशावलेह

बनावट : દૂધ તો. ૮૦, આમળાનોરસ તો. ૮૦, વિદારીકંદનોરસ તો. ૮૦, શેરડીનોરસ તો. ૮૦, વડ, પીપળો, પીપરી, જાંબુ અને ઉંબરો એ પાંચેનીછાલનો કવાથ કરી અષ્ટમાંસ રહે તે કવાથ તો. ૮૦, ગાયનું ઘી તો. ૮૦ બધા એક વાસણમાં નાંખી મંદતાપે પાક કરવો અને તેમાં બે બે તોલા દ્રાક્ષ, રક્તચંદન, ચંદન, વાળો, નીલોફર, પદમકાષ્ટ, મહુડાનાંફુલ, અનંતમૂળ, ખંભારી, જેઠીમધ, રોહીશઘાસનોકલ્ક કરી નાંખવો, ઘી સિદ્ધ થાય ત્યારે ગાળી તેમાં મધ તો. ૪૦ સાકર તો. ૨૪૦, નાગકેશર, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, એ દરેક બે બે તોલાનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી અવલેહ કરી લેવો.

प्रमाण : ૨॥ થી ૫ તોલા.

अनुपान : દવા ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : ક્ષય, રક્તપિત, ખાંસી. શ્વાસ, હેડકી, ઉધરી, તરસ, અરૂચી, જીર્ણજ્વર, ધાતુક્ષીણતા અને નબળાઇ મટાડે છે.

३४८ आमलक्यादिअवलेह

बनावट :

પીપર	તો. ૨૦	કાળીદ્રાક્ષ	તો. ૨૦
જેઠીમધ	,, ૨	વંસલોચન	,, ૨
સુંઠ	,, ૧	સાકર	,, ૮૦
મધ	,, ૨૦		

લીલાઆમળાનોરસ તો. ૪૦૦

विधी : પ્રથમ એક કલઇ કરેલ વાસણમાં આમળાનારસને પકાવવો ખૂબ ઘટ્ટ સાકર મેળવી પછી ઠારીને ચાટેલી [illegible]

કરી તે મેળવી ઉપર ચાર સુધી ચીનીનું ચૂર્ણ મેળવી અવલેહ કરી નીચે ઉતારી ઠંડુ થતાં મધ મેળવી લેવું.

प्रमाण : ૧ તોલો. अनुपान : ગૌમૂત્ર કે તાજીછાશ.

उपयोग : પાંડુરોગ માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

२४९ आमलकीरसायन

बनावट :

સાકર	તો. ૮૦	પીપર	તો. ૨
વંસલોચન	,, ૨	સુંઠ	,, ૧
જેઠીમધ	,, ૧	એલચી	,, ૧
તજ	,, ૧	કેસર	,, [illegible]
તમાલપત્ર	,, ૧	મધ	,, ૪૦

આમળાનો બાફેલો માવો તો. ૮૦

विधी : પ્રથમ સાકરની ચાસણી કરી તેમાં આમળાનો માવો નાખી પાક [illegible]. પછી તેમાં કેસર નાંખવું. [illegible] તેને ઉતારી, ઠંડું થયે તેમાં ઉપરની ચીજો [illegible] મેળવી [illegible]. અને ઠંડું થયા બાદ તેમાં મધ નાખી રાખી મૂકવું.

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

[illegible]

उपयोग : [illegible]

२५० [illegible]

बनावट : [illegible]

प्रमाण : ૦। તોલો.

अनुपान : દવા ચાટી ઉપર ગરમપાણી કે જરાક ગરમ-દૂધ પીવું.

उपयोग : ખાંસી, પાર્શ્વશૂળ અને કફ, ન્યુમોનીઆ જેવા તાવમાં હોય ત્યારે આ દવા શીઘ્ર લાભ આપે છે.

३५१ कणावलेह

बनावट : લીલાંઆમળા રતલ ૨૦ લઇ તેને પાણી શેર ૧૦માં બાફી લેવાં ઠંડું થતાં ઉતારી ઉકાળો જુદો કાઢી લેવો અને આમળાનોમાવો જુદો કાઢી રાખવો. કીસમીસ દ્રાક્ષ તો. ૬૪ પીપર ઝીણી તો. ૬૪, જેઠીમધ તો. ૮, વંસલોચન તો. ૮, શુંઠ તો. ૮, સાકર રતલ ૧૫.

विधी : સાકર અને આંમળાનાક્વાથના પાણીમાં ચાસણી કરી જાડી થતાં તેમાં આંમળાનોમાવો નાંખવો, જાડું થતાં તેમાં કીસમીસનીચટણી તથા બીજી ચાર ચીજોનું ચૂર્ણ મેળવી પછી મધ નાંખી રાખી આપવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ તોલા. બાળકમાટે ०। થી ०॥ તોલો દવા ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : પાંડુ, ઉદરરોગ, સોજા, સુક્તાન (બાલશોષ) મંદાગ્નિ, નબળાઇ, ખાંસી વગેરે મટી તાકાત વધે છે.

३५२ कफनाशकअवलेह

बनावट : વાસા–અરડુસીનાંમૂળ તો. ૨૦, દારૂ તો. ૪૦, ભોરીંગણી તો. ૪૦ સર્વેનો પાણી તો. ૮૦૦માં ક્વાથ કરવો. ચોથા ભાગનું પાણી રહે ત્યારે ગાળી લેવું. અને તેમાં સાકર તો. ૮૦ નાંખી ચાસણી કરવી. જ્યારે તે જાડું થવા આવે ત્યારે તેમાં આમસંધ તો. ૧

આમળા તો. ૧, પીપર તો. ૧, ભારંગી તો. ૧, જેઠીમધ તો. ૧, વંસલોચન તો. ૧, આ સર્વનું બારીક ચૂર્ણ તૈયાર કરી રાખેલું હોય તે નાખી દેવું અને અવલેહ જેવું થાય ત્યારે ઉતારી ઠંડું કરી લેવું. પછી તેમાં ચોકખું મધ તો. ૪૦ મેળવી બરણીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ॥ થી ૧ તોલો. **समय :** દિવસમાં [illegible]

अनुपान : ચાટયા લીધા પછી જરા ગરમ દૂધ પીવું

उपयोग : શ્વાસ, ખાંસી, ક્ષય, [illegible] અને દેહમાંના દરેક [illegible] દૂર કરે છે અને ક્ષય, [illegible] માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

३५३ ग्रहणीविजयअवलेह

बनावट : [illegible]

प्रमाण : [illegible] **समय :** [illegible]

अनुपान : [illegible]

उपयोग : [illegible]

३५४ [illegible]

[illegible]

उपयोग : શ્વાસરોગ માટે રામબાણ ઉપાય છે, કેટલાક દરદીને ત્રણ દહાડામાં અને કેટલાકને સાત કે એકવીસ દહાડામાં આ દવાના સેવનથી શ્વાસરોગ જડમૂળથી મટી જાય છે.

नोंध : આ ઉપાય પ્રાચિન સંહિતાઓમાં આપેલો છે, ઉપાય તદન સાદો છે એટલે અવિશ્વાસ ન કરવો પણ કરી જોવું તેમ આ દવા દરદીને કહેવી નહિં પણ બનાવીને વાપરવા આપવી, કેમકે ઉપાયનો ભેદ બતાવવાથી દરદીની શ્રદ્ધા ઘટી જાય છે.

३५५ गोक्षुरादिअवलेह

बनावट : મોટાગોખરૂનુંપંચાંગ ખાંડેલું તો. ૧૦૦, પાણી તો. ૮૦૦માં કવાથ કરી જ્યારે તો. ૨૦૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું પછી તેમાં સાકર તોલા ૫૦ મેળવી ચાસણી કરવી. ઘટ્ટ થાય ત્યારે નિચેની વસ્તુઓનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ મેળવી અવલેહ બનાવી રાખવું. એલચી તો. ૧, જવખાર તો. ૨, નાગકેસર તો. ૧, વંસલોચન તો. ૪, પીપર તો. ૧, શુંઠ તો. ૧, ચણકબાબ તો. ૧, શીલાજીત તો. ૨, આ સર્વ ચીજો મેળવી દેવી. શીલાજીત જો લીલી હોય તો પાક ચૂલા પર તૈયાર થતો હોય ત્યારે મેળવી દેવી.

प्रमाण : ૧ તોલો. **समय :** દરરોજ સવારે લેવું.

अनुपान : દૂધ સાથે

उपयोग : પથરી, મૂત્રકૃચ્છ્ર, પ્રમેહ, સ્વપ્નદોષ, નવોપરમીગો, (સુજાક), મુત્રાઘાતનારોગ અને ધાતુક્ષીણતા મટાડે, પેશાબ સાફ લાવે, ગુરદાનીબિમારી મટાડે છે.

३५६ चित्रकादिअवलेह

बनावट : ચિત્રકમૂળ તોલા ૨૫૦, પાણી તોલા ૨૫૦૦ માં કવાથ કરી ૧૨૫ તોલા પાણી રહે ઉતારી ગાળી લેવું. પછી તેને

ફરી ચૂલે ચડાવી તેમાં ગોળ તો. ૮૦ નાંખી ગાઢો પાક કરવો અને તેમાં નીચે લખેલ ચીજોનું ચૂર્ણ નાંખવું. સૂંઠ, મરી, પીપર, વરેઆરી, દરડે, કુટ, મોથ, તજ, ચિત્રક, વાવડીંગ, એલચી આ ચીજો દરેક ચાર ચાર તોલા લેવી અને તેનું બારીક ચૂર્ણ કરી મેળવી અવલેહ જેવું કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦॥ થી ૧ તોલો. **અનુપાન :** ગરમ પાણી.

ઉપયોગ : મંદાગ્નિ, કુટ, દરમ, ગુલ્મ, બરલ, ઉદરરોગ વગેરે મટી જાય છે.

૩૫૭ दाडिमावलेह

બનાવટ : દાડમનોરસ તોલા ૮૦, સાકર તો. ૮૦, [illegible] તો. ૪૦. એ બધાને સાથે મેળવી ધીમે તાપે લેહ જેવો નરમ થાય ત્યારે તેમાં સૂંઠ, પીપરામૂળ, પીપર, ધાણા, [illegible], [illegible], મરી [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] બારીક ચૂર્ણ કરી [illegible] તેમાં [illegible] [illegible] કરી [illegible]

પ્રમાણ : ૧ [illegible] **અનુપાન :** [illegible]

ઉપયોગ : [illegible]

૩૫૮ पुनर्नवादिअवलेह

બનાવટ : [illegible]

શુંઠ, મરી, પીપર, ચવક, એલચી, તજ, તમાલપત્ર, એ દરેકનું ચૂર્ણ સવા સવા તોલો મળી તો. ૮ાા તૈયાર થઇ અવલેહ ઠંડુ થાય ત્યારે મધ તો. ૪૦ નાંખવું.

प्रमाण : ૧ તોલો. **अनुपान :** દૂધ.

उपयोग : સોજા, ખાંસી, શ્વાસ, અરૂચી, નબળાઇ, વાયુ, કફ અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

३५९ पौष्टिकअवलेह

बनावट : કુલીંજન, જટામાસી, જાયફળ, અકકલકરો, તજ, કબાબચીની એ દરેક ચીજ અર્ધો અર્ધો તોલો, અગરસાચો, નાગકેસર, રૂમીમસ્તકી, લવીંગ એ દરેક ०। પા તોલો, કસ્તુરી ૬ રતીભાર અને સાકર તો. ૧૨ લેવી. સાકરની ચાસણી કરી તેમાં ઉપરની દવાઓનું ચૂર્ણ કરી મેળવી અવલેહ જેવું કરી દેવું. જરૂર હોય તો થોડુંક મધ મેળવી આપવું.

प्रमाण : ૧ તોલો, **समय :** સાંજે.

अनुपान : દૂધ સાથે લેવી.

गुण : વાજીકરણ તથા સ્થંભક ગુણ મુખ્ય છે. નબળાઇથી થયેલ ઉપદ્રવ તથા વિર્યવિકારને તુરત મટાડે છે.

३६० वालकुटजावलेह

बनावट : કડાછાલ તો. ૨૦, પાણી તો. ૧૬૦ માં ઉકાળો કરી ૨૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ કરી કપડે ગાળી લેવું અને ફરી ધીમે તાપે જાડો લેહ કરવો અને તેમાં અતિવિષ, કાળીપાટ, બીલી, બીલીફળ, આંબાનાંગોટલી, સોઆ, ધાવડીફુલ, નાગરમોથ, ઇન્દ્રજવ એ નવ ચીજોનું તૈયાર કરેલ ચૂર્ણ હોય તેમાંથી ૫ તોલા લઇ મેળવવું તથા અવલેહ ઠીક બને માટે થોડુંક મધ મેળવી દેવું.

प्रमाण : ०। તોલો. अनुपान : દૂધ સાથે.

उपयोग : બાળકોનોઝાડો, મરડો, આમ અને રક્તાતિ[illegible] સાર તથા કષ્ટસાધ્ય મરડો મટાડે છે.

३६१ बालपौष्टिकअवलेह

बनावट : સીતોપલાદિચૂર્ણ તો. ૧, જેઠીમધચૂર્ણ તો. ૦॥, [illegible]ભસ્મ તો. ૦॥, બદામનુંમગજ બારીક વાટેલું તો. ૪, કેસર તો. ૦।, સોનાનાવરખ નંગ ૪ મોટા, ચાંદીનાવરખ નંગ ૧૨, ચોખ્ખું મધ તો. ૧, ચ્યવન (ચ્યવનપ્રાશ) તો. ૧૦, બધાને સાથે મેળવી અવલેહ કરી લેવું.

प्रमाण : ०। તોલો. अनुपान : ગાયનાદૂધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, ક્ષય, [illegible], [illegible] વજન ઘટી જવું, પાંડુ (ફીકાશ), દાહ, [illegible] વગેરે મટાડી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે. ખાસ કરી નાના બાળકો માટે આ [illegible] પૌષ્ટિક ઉત્તમ તરીકે ઉત્તમ છે.

पथ्य : [illegible] દૂધ [illegible]

३६२ रोहीतकावलेह

बनावट : [illegible]

प्रमाण : [illegible] अनुपान : [illegible]

समय : સવાર, સાંજ લેવાય.

उपयोग : બરલ અને યકૃતનાં તમામ દરદો મટાડી પાચનશક્તિ સુધારે છે.

३६३ विरेचनचटणी

बनावट : ગરમાળાનોગોળ તો. ૪૦, લીંબુનોરસ તો. ૮૦ રાત્રે એક ચીનીના વાસણમાં મેળવી પલાળી રાખો સવારે હાથે ચાળી તેને કપડે ગાળી સત્વ કાઢી કચરો ફેંકીઆપવો પછી તજ, શુંઠ, મરી, પીપર, શેકેલીહીંગ, મોટીએલચીનાંબીજ એ ૭ ચીજો અઢી અઢી તોલા, સીંધાલુણ સંચરલુણ, શેકેલા કાળાદાણા, શેકેલજીરૂં, અજમોદ, એ પાંચ ચીજો પાંચ પાંચ તોલા લઈ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ઉપરના રસમાં મેળવો અને કાળીદ્રાક્ષ તો. ૪૦, પાણી તોલા ૮૦માં ઉકાળી તેનો રસ કાઢી પછી તેને જાડો લેહ જેવો કરેલ હોય તે પદાર્થ સર્વ સાથે મેળવી ચટણી બનાવી લ્યો.

प्रमाण : ॥ થી ૧ તોલો. **समय :** રાત્રે સુતી વેળા.

अनुपान : ગરમપાણી સાથે.

उपयोग : પેટ સાફ કરે છે, ખોરાક પચાવે છે ને કબજીઅત મટાડવા માટે આ સ્વાદિષ્ટ અને અકસીર દવા છે.

३६४ स्वादिष्टचटणी

बनावट : આમલીનોગર તો. ૧૬૦ અંગુરનોમુરબો રતલ ૧॥

રાતાંમરચાં	,,	૧૦	આદુ	તો.	૧૦
તજ	,,	૫	કીસમીસ	,,	૩૦
સાકર	,,	૮૦	સીંધાલુણ	,,	૫
ઘીમાંતળેલું લસણ	તો.	૧૦	શેકેલુ જીરૂં	,,	૨॥

विधी: પ્રથમ આમલીને થોડાક પાણીમાંનાંખી માટીના વાસણમાં

प्रमाण : ।। તોલો. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : બાળકોનો ઝાડો, મરડો, આમ અને રક્તાતિસાર તથા કષ્ટસાધ્ય મરડો મટાડે છે.

२६१ बालपौष्टिकअवलेह

बनावट : સીતોપલાદિચૂર્ણ તો. ૧, જેઠીમધચૂર્ણ તો. ।।, લોહભસ્મ તો. ०।।, બદામનું મગજ બારીક વાટેલું તો. ૪, કેસર તો. ।, સોનાના વરખ નંગ ૪ મોટા, ચાંદીના વરખ નંગ ૧૨, ચોખ્ખું મધ તો. ૬, ચ્યવન (ચ્યવનપ્રાશ) તો. ૧૦, બધાને સાથે ભેગી ચાટણ કરી લેવું.

प्रमाण : ।। તોલો. **अनुपान :** ગાયના દૂધ સાથે.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ, કફ, ફેફસાંનાં દરદો, સામાન્ય નબળાઈ, ઉલટી, તૃષા, પાંડુ (ફીકાશ), દાહ, પિત્તવિકાર વગેરે મટાડી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે. ખાસ કરી નાનાં બાળકો માટે આ દર પૌષ્ટિક ઉપાય તરીકે ઉત્તમ છે.

पथ्य : બને તેટલું દૂધ વધારે આપવું.

२६२ रोहीतकावलेह

बनावट : રગતરોહીડાની છાલ તોલા ૪૦૦, કાકુંદરો તોલા ૧૦૦, પાણી તોલા ૪૦૦૦માં કવાથ કરવો અને ૫૦૦ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી હરડે જુદી રાખી કવાથને છાણી લેવું અને હરડેનો માવો કપડાથી ચટણી કરી પાછો તે કવાથમાં નાંખી મંદ તાપે અવલેહ બનાવવો અને તેમાં પીપર, પીપરામૂળ, ચવક, ચિત્રક, સુંઠ, ઇંદ્રજવ એ દરેક ચીજનું ચૂર્ણ તોલા પાંચ પાંચ તથા ખાંડ તોલા ૨૦૦ ભેળવી અવલેહ કરી લેવો.

प्रमाण : ૧ થી ૨ તોલા. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : સવાર, સાંજ લેવાય.

उपयोग : બરલ અને યકૃતનાં તમામ દરદો મટાડી પાચન-શકિત સુધારે છે.

३६३ विरेचनचटणी

बनावट : ગરમાળાનોગોળ તો. ૪૦, લીંબુનોરસ તો. ૮૦ રાત્રે એક ચીનીના વાસણમાં મેળવી પલાળી રાખો સવારે હાથે ચાળી તેને કપડે ગાળી સત્વ કાઢી કચરો ફેંકીઆપવો પછી તજ, શુંઠ, મરી, પીપર, શેકેલીહીંગ, મોટીએલચીનાંબીજ એ છ ચીજો અઢી અઢી તોલા, સીંધાલુણ સંચરલુણ, શેકેલા કાળાદાણા, શેકેલજીરૂં, અજમોદ, એ પાંચ ચીજો પાંચ પાંચ તોલા લઈ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ઉપરના રસમાં મેળવો અને કાળીદ્રાક્ષ તો. ૪૦, પાણી તોલા ૮૦માં ઉકાળી તેનો રસ કાઢી પછી તેને જાડો લેહ જેવો કરેલ હોય તે પદાર્થ સર્વ સાથે મેળવી ચટણી બનાવી લ્યો.

प्रमाण : ાા થી ૧ તોલો. **समय :** રાત્રે સુતી વેળા.

अनुपान : ગરમપાણી સાથે.

उपयोग : પેટ સાફ કરે છે, ખોરાક પચાવે છે ને કબજી-અત મટાડવા માટે આ સ્વાદિષ્ટ અને અકસીર દવા છે.

३६४ स्वादिष्टचटणी

बनावट : આમલીનોગર તો. ૧૬૦ અંગુરનોમુરબો રતલ ૧ાા

રાતાંમરચાં	,, ૧૦	આદુ	તો. ૧૦
તજ	,, ૫	કીસમીસ	,, ૩૦
સાકર	,, ૮૦	સીંધાલુણ	,, ૫
પીમાંતરેલુંલસણ તો. ૧૦		શેકેલુંજીરૂં	,, ૨ાા

विधीः પ્રથમ આમલીને થોડાક પાણીમાં નાખી માટીના વાસણમાં

પલાળી રાખી પછી હાથે ચોળી, ગાળી લેવી. પછી મરચાં, આદુ લસણ, તજ, ફીસમીસ વગેરેને સુરકામાં વાટી, સર્વને એક વાસ ણમાં નાંખી તેમાં સાકર મેળવી, ગરમ કરી બરાબર અવલેહ જે બનાવી અને પછી કાચની બરણીમાં ભરી રાખવું, બગડશે નહિ.

उपयोग : જમતા સાથે લેવાથી ભુખ લાગે, ખોરાક પચે, દસ્ત સાફ લાવે અને રૂચી પેદા કરે તેવી આ ચટણી છે.

३६५ सप्तामृतअवलेह

बनावट :

લોહભસ્મ	તો. ૨॥	હરડેછાલ	તો. ૨॥
જેઠીમધ	„ ૨॥	બહેડાંછાલ	„ ૨॥
આમળા	„ ૨॥	મધ	„ ૨૫
ગાયનુંઘૃત	„ ૧૦		

विधी : બધાનુ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી તેમાં ઘી મેળવી દેવું. ત્યારબાદ તેમાં મધ મેળવી, ચાટણ જેવું કરી રાખવું.

प्रमाण : ૦॥ તોલો. **समय :** સવારે તથા સાંજે.

अनुपान : દૂધ સાથે.

उपयोग : માથાનુંદરદ, નેત્રરોગ, કર્ણરોગ, નાસારોગ અને ગળાથી ઉપરનાં તમામ દરદો, સ્વપ્નદોષ તથા વિર્યવિકાર મટી મગજ તથા શરીર પુષ્ટ થાય છે.

सूचना : આ દવા સેવન કરનારે પથ્યમાં ઘી, સાકર, ઘઉં દૂધ અને સાદો ખોરાક લેવો. તીખું, ખાટું અને ખારૂં તથા ઉત્તેજક પદાર્થ ખાવાનુ બંધ રાખવું તો બહુજ સારો ફાયદો થાય છે.

३६६ हरितकीअवलेह

बनावट : હરડે સારી કાબુલી તો. ૮૦, જવ તો. ૨૦૦, પાણી તો. ૨૦૦૦, ક્વાથ કરી ૨૫૦ તોલા પાણી રહે ઉતારી લેવું

ને હરડે જુદી કાઢી તેનો માવો કરી કપડે છાણી લેવું, કવાથ ગાળી લેવો પછી કવાથમાં ગોળ તો. ૧૦૦ નાંખી લેહ જેવું થતાં તેમાં હરડેનોમાવો નાંખવો તથા મનશીલ શુદ્ધ તો. ૨, રસવંતી તો. ૨, પીપર તો. ૧૦ મેળવી બરાબર પાક કરી અવલેહ કરી લેવો.

प्रमाण : ૧ તોલો. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : શ્વાસ, ખાંસી, નબળાઈ, કબજીઅત, મંદાગ્નિ, ધાતુક્ષીણતા તથા સ્વરભંગ વગેરે રોગ મટે છે.

प्रकरण १२ मुं—शरबत

३६७ प्रसूतज्वरनाशकशरबत

बनावट : ગુલાબનાંફુલ, બનફસા, ભાંગ, સોઆ એલચી, આ ચીજો બે બે તોલા લેવી. પાણી તો. ૮૦માં કવાથ કરવો પછી ૨૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી કરી તેમાં ૩૦ તોલા સાકર નાંખી શરબત તૈયાર કરવો. એક રતલ શરબત તૈયાર થશે.

प्रमाण : ૧ તોલો. **अनुपान :** પાણી તો. ૪ સાથે.

समय : દહાડામાં ત્રણ વખત.

उपयोग : સુવાવડીસ્ત્રીનોતાવ આ ઉપાયથી તુરત મટે છે. ઇચ્છા હોય તો એમજ કવાથ પણ આપી શકાય છે.

३६८ वनफसाशरबत

बनावट : ગરમપાણી તો. ૮૦ સાકર તો. ૧૨૦ બનફસાનાફુલ તો. ૪૦.

विधी : પ્રથમ બનફસાનાંફુલ સાફ કરેલાં લેવાં, અને એક કલઈવાળી સાફ તપેલીમાં નાંખવાં અને તેમાં ઉકળતું પાણી નાંખી

૨૪ કલાક ઢાંકી રાખવું, સવારે તેને કપડાથી ગાળી ગઈ તે પાણીમાં સાકર નાંખી મંદતાપે શરબતની ચાસણી કરી ઉતારી કપડે ગાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : ઉનાળાની ગરમીથી બચવા માટે, બાળકોને પેટની પીડાઓ દુર કરવા માટે તથા ખાંસી, શરદી, સળેખમ, ક્ષય, ફ્લુ અને ઇન્ફ્લ્યુએંઝા વગેરે દૂર કરવા માટે આ શરબત ઉપકારક છે.

પ્રમાણ : બાળક માટે એક ચમચી, મોટા માટે તો. ૨.

સૂચના: બનફસાનાંફુલ તો. ૧૦, પાણી તો. ૧૨૦માં ક્વાથ કરી ૪૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી તેમાં ૬૦ તોલા સાકર નાંખી શરબત કડક તારનો પાક કરી બનાવી રાખવું. આ શરબત ગર્ભ રહ્યા પછી ત્રીજે, પાંચમે અને સાતમે મહીને મહીનામાં એક બાટલી રોજ બે બે તોલા કરી પાવું એમ કરવાથી કોઠામાંથી રતવાની અસર મટી જાય બાળક નિરોગી જન્મે છે. આ ઉપાય રામબાણ છે.

૨૬૧ બાલઅમૃત

બનાવટ :

વાસાપત્ર	તો. ૨	પીપરીમૂળ	તો. ૨
સનાયનાંપાન	,, ૧	વાવડીંગ	,, ૨
વરેઆરી	,, ૧	કિન્માણીઅજમો	,, ૨
કુનુજ્જુ	,, ૨	બાવદરડે	,, ૨
પાણી	,, ૧૨૦	પીપરમેન્ટનાંપાન	,, ૧

વિધી : બધાનો ક્વાથ કરવો અને ૪૦ તોલા પાણી રહે ઉતારી ગાળી ફીલ્ટર કરી લેવું. પછી તેમાં કેસર તો ૦॥, સાકર તો. ૩૦ મેળવી ફરી ગાળી ઓંદનો રંગ મેળવી બાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ : ૦॥ થી ૧ તોલો (નાની ચમચી).

અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોનીશરદી, ખાંસી, મંદાગ્નિ, કબજીયાત, પેટનોવાયુ અને નબળાઈ મટાડી પાચનશક્તિ સુધારે છે.

प्रकरण १३ मुं—मलम

३७० अकसीरमलम (१)

बनावट : શેપશુંદર સારો પીળા રંગનો તો. ૪ લઇ તેને ખરલમાં વાટી લેવો. પછી તેમાં થોડું પાણી નાખી બરાબર મર્દન કરવું. બે ત્રણ દિવસ વાટી મલમ જેવું થાય ત્યારે તેની પટી મારવા માટે સારા કપડાપર દવા લગાડવી.

उपयोग : જુના વ્રણ, ગુમડાં ગડ કે પાઠાપર અથવા ભરનીગળ ઉપર પટી મારવી, એની બે ચાર પટી મારવાથી ન રૂઝાતા ગુમડા મટી જાય છે. કંઠમાળને ગાળીને રૂઝાવી સાફ કરી આપે છે. કંઠમાળ જેવી બીજી ગાંઠો અને ન રૂઝાતા ચાઠાં માટે અકસીર છે.

३७१ अकसीरमलम (२)

बनावट :

સફેદકાથો	તો. ૧	સફેદરાળ	તો. ૧
મોરથુથુ	,, ०।	ફટકડી	,, ०।
તલનુંતેલ	,, ૧	પાણી	,, ૧

विधी : એક ચીનીનું વાસણ લઈ તેમાં તેલ અને પાણી મેળવી અંગુઠાવડે ફીણ ઉત્પન્ન કરવાં. પછી તેમાં ઉપરની ચાર ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેળવતાં જવું અને અંગુઠાથી હલાવતા જવું. આ પ્રમાણે બધું ચૂર્ણ તેમાં મેળવી આપ્યાબાદ થોડો વખત ઘુંટી લઇ મોટા મોઢાની બાટલીમાં તેને ભરી રાખવું. મલમ ઘી જેવો થશે.

उपयोग : ગમે તે પ્રકારનો જખ્મ (ત્રણ) હોય તેને પ્રથમ ગરમ કરેલા પાણીમાં થોડા લીમડાનાં પાન નાખી તે પાણીવડે ધોઇ સાફ કરી, થોડો મલમ લઈ, તેને કપડા ઉપર લગાડી તેની પટી મારી દેવી. વચ્ચે એક છિદ્ર રાખવું કે જેથી પરૂ નીકળી જાય. આ મલમની

ફક્ત એકજ પટ્ટી લગાડવાથી આરામ થાય છે. કદાચ વ્રણમાં વધારે હોય અને ચસકો થાય તો આવી રીતે બે ત્રણ પટ્ટી મારવા આરામ થઇ જશે.

विशेषता : વિલાયતી ડોકટરો અને મોટા સરજનો પાસે ન મટેલા અને કંટાળી છોડી દીધેલા, હાથ, પગ, કાંડા પરના જખ્મો, નાના મોટા ઘા, બંદૂક, હથીઆર કે બીજાથી થયેલા જખ્મો તેમજ વ્રણ આ મલમથી રૂઝાઇ જવાનાં કેટલાક અનુભવો અમને મળેલા છે.

૨૭૨ उपदंशारिमलम (१)

बनावट :

રસકપુર	તો. ૦ાા	કપુર	તો. ૦ાા
બોદાર	,, ૧	ચોકખોકાથો	,, ૧
ફુલાવેલમોરથુથુ	,, ૦ા	વેસેલાઇન	,, ૪૦
હીરાદખણ	,, ૨		

विधी : પ્રથમ એક ચીનીના પ્યાલામાં વેસેલાઇનને થોડું ગરમ કરી લેવું પછી તેમાં ઉપર બનાવેલી ચીજોનો એકદમ બારીક ભૂકો કરેલ હોય તે મેળવવો. અને ઠરવાની પટ્ટ થતાં બાટલીમાં ભરી લેવું.

उपयोग : આ મલમ ફીરંગરોગ, ઉપદંશ જેને ગરમીનોરોગ કહેવામાં આવે છે તેની ચાંદી—જખ્મ હોય તે પર લગાડવું. થોડા વખતમાં તાજું માંસ આવી જશે અને જખ્મ મટી જશે.

सूचना : મલમને ધોવા માટે લીમડાનાપાનનો કે ત્રીફલાનો કાથ કરી તે પાણી વડે જખ્મ સાફ કરી પછી આ મલમની પટ્ટી લગાડવી જોઇએ.

૩૭૩ उपदंशारिमलम (२)

वनावट :					
રસકપુર	તો.	૧	પારદ	તો.	૧
ગંધક	,,	૧	હિંગળોક	,,	૧
હરતાલ	,,	૧	મનસીલ	,,	૧
એલચી	,,	૧	કપીલો	,,	૧
ઓદાર	,,	૧	રાળ	,,	૧
સફેદો	,,	૨	ગાયનુંઘી	,,	૩૦

विधी : પ્રથમની ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી તેમાં એ સર્વને મેળવી આપવું. પછી ઘી ને ગરમ કરી તેમાં એ સર્વ વસ્તુને મિશ્ર કરી, મલમ બનાવી બાટલીમાં ભરી લેવો.

उपयोग : આ મલમની પટ્ટી ગરમીના જખમપર લગાડવી કે જેથી જખમ સાફ થઇ તુર્તજ માંસ આવી રૂઝાઇ જાય છે. ગરમીની ચાંદી માટે ઉત્તમ છે.

૩૭૪ खरजवानोमलम

बनावट : ગંધક, મરી, સિંદુર, હળદર, આંબાહળદર, જીરૂં, શંખજીરૂ, કેસર, મનસીલ, એલચી, કાથો બધી ચીજો લઈ બારીક વાટી, ચૂર્ણ કરી, કપડછાણ કરી લેવું. ઉપર લખેલું ચૂર્ણ તો. ૫, તથા એકસોસવાર પાણીથી ધોયેલું ગાયનું ઘી તો. ૧૫, બન્ને સાથે મેળવી મલમ કરી લેવો.

उपयोग : નવુ કે જુનું તેમજ સુકું કે લીલું ખરજવું મટાડવા માટે આ મલમ અકસીર છે.

૩૭૫ खसनोमलम

वनावट : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧, ફુલાવે મોરથુથુ તો. ૦।, શુદ્ધ મનશીલ તો. ૧, બધાને સાથે ઘુંટી કજ્જલ કરી તેમાં સો વખત પાણીથી ધોયેલું ઘી તોલા પાંચ મેળવી, હાથ વડે ઘુંટી લઇ મલમ બનાવી બાટલીમાં ભરી રાખવો.

उपयोग : જુની અથવા નવી ખસ (ખુજલી)માં ચામડીપર જ્યાં ફોડકી કે ખસનાં ચાઠાં હોય, ચળ આવતી હોય, ઝીણાં અને રસીવાળાં ફુમડાં થતાં હોય ત્યાં દિવસમાં બે વખત મલમ લગાડવો અને સવાર સાંજ દવા લગાડયા પછી ૭ કલાક રહીને સાબુ કે બેસનના છાણ વડે તે ભાગ ધોઇ સાફ કરવો તો ખસ ચાર દિવસમાં દુર થઇ જાય છે.

सूचना : દવા ઝેરી છે માટે મોઢામાં ન જાય તેવી રીતે સંભાળીને લગાડવી જોઇએ.

૩૭૬ चमत्कारिकमलम

वनावट : લીમડાનાંપાન તો. ૪૦ લાવી તેમાં ઘી તોલા ૨ નાખી હાથે ચોપડી દેવું. પછી એ પાનને લોઢાના તવાપર શેકવાં. તે બળીને રાખ થઇ જાય ત્યારે ઉતારી તેને વાટી કપડછાણ કરી રાખવું. અને તેમાં આંબાહળદર તો. ૦॥, અફીણ ૩ રતીભાર, કાળાંમરી ૨૦ દાણા એ સર્વનું ચૂર્ણ કરી મેળવી રાખવું. અને તે ચૂર્ણનું જેટલું વજન થાય તેટલું ગાયનુંઘી લઇ તેમાં મેળવી મલમ બનાવી રાખવો.

उपयोग : ગુમડાં, ફોડા, શરીરપર થતી ઝીણી ફોડકીઓ, નહરુ, [illegible] કે ચાંદુ ગમે તે જાતના મટાડવા આ મલમ ખાત્રીદાર ઉપાય છે.

સૂચના : જુના વ્રણમાં વ્રણને સાફ કરી મલમ લગાડવો. નવા વ્રણમાં એમજ લગાડી શકાય છે.

૩૭૭ जात्यादिमलम

बनावट : ચમેલીનાંપાન, લીંબડાનાંપાન, પટોલપત્ર, કરંજનાંપાન, મીણ, જેઠીમધ, કુષ્ટ, હળદર, દારૂહળદર, કડુ, મજીઠ, પદમક, લોદર, હરડેછાલ, નીલોફર, અનંતમૂલ, કરંજબીજ, મોરથુથો આ ચીજો સર્વ બે બે તોલા લઇ ભુકો કરી પાણીમાં વાટી લુગદી કરી લેવી પછી સરસવનુંતેલ તોલા ૮૦, પાણી તોલા ૧૬૦ સર્વ સાથે એક મોટા વાસણમાં નાંખી ધીમે તાપે ફક્ત તેલ બાકી રહે ત્યાં લગી પકાવી સિદ્ધ કરી કપડે ગાળી લેવું.

नोंध : આ તેલ તો. ૪૦, તથા મીણ તો. ૪૦, (રૂતુ ગરમ હોય તો થોડું વધારે) સાથે મેળવી થોડું ગરમ કરી પછી મોટા-મોઢાના ડબામાં ભરી લેવું તો તે જાત્યાદિમલમ બની જશે.

उपयोग : વ્રણ, નાડીવ્રણ, વારફેટક, ખસ, ખુજલી, રતવા, જખમ, દાઝવું અને કોઈપણ પ્રકારનાં ફોડા ફુન્સી તથા ગુમડાને મટાડે છે.

૩૭૮ तडकानोमलम

बनावट :

પારદ	તો. ૩	ગંધક	તો. ૩
ગુલજર	,, ૩	ગુગળ	,, ૩
ગોટીએ.લે.બાન	,, ૩	કપુર દેશી	,, ૧૮
રસસ (ધેરીલોબાન)	તો. ૩		

विधी : પ્રથમ પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી રાખવી, પછી કપુર સિવાયની દરેક ચીજ જુદી જુદી બારીક વાટી રાખવી. ત્યાર બાદ ખુબ તડકો પડતો હોય ત્યારે તડકામાં એક ખરલમાં કપુરને

વાટવું અને તેમાં ઇસસ (શીરીલોબાન) થોડે થોડે મેળવી ઘુંટતા જવું પછી ગુલ્ગર, પછી ગુગળ અને લોબાન તથા છેવટે કલ્જલી નાંખી મેળવી ઘુંટતા જવું એટલે મલમ જેવો નરમ બની જશે. એટલે સંભાળી ખરલમાંથી કાઢી ડબામાં ભરી રાખવું.

उपयोग : આ મલમ કપડાપર લગાડી પછી રૂપે લગાડવાથી ગાંઠ ગાળી નાંખે છે, પાકવા યોગ્ય હોય તેને પકાવી લેછે અને પકાવવા યોગ વ્રણને સાફ કરી રૂઝ લાવે છે. વ્રણ, નાડીવ્રણ કે નાસુરને પણ મટાડવામાં ઉત્તમ છે.

૩૭૯ तुत्यादिमलम

बनावट :

કપીલો	તો. ૧	સીંદુર	તો. ૧
મીણ	,, ૧	બોદાર	,,
રસકપુર	રતી ૧૨	ફુલાવેલમોરથુથો	,, ૧
સોપારી બાળેલના કોલસા	તો. ૧		
ખારેકના બાળેલ કોલસા	,, ૧		
ગાયનું માખણ સો પાણીએ ધોએલું	તો. ૮		

विधी : પ્રથમ સુકી દવાઓને બારીક કપડછાણ કરી લેવી, પછી ધોએલું માખણ લઇ તેમાં મીણ ગરમ કરી મેળવી આપું અને પછી બીજી દવાઓનું ચૂર્ણ હોય તે મેળવી મલમ બનાવી લેવો.

उपयोग : આ મલમ વ્રણ, ગરમી ઉપદંશનીચાંદી માટે ખાસીર છે.

૩૮૦ दराजनोमलम

बनावट :

[illegible]	તો. ૪	[illegible]	તો. ૪
[illegible]	,, ૪	કપુર	,, ૨
વેસેલીન	,, ૮૦	કારબોલીકએસીડ	,, ૧
[illegible]	તો. ૨		

વિધી : બધી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ લેવું. વેસેલાઇનને ગરમ કરી નરમ થાય ત્યારે તેમાં કારબોલીકએસીડ નાંખી હલાવી પછી બીજી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી ડબી ભરી લેવી.

ઉપયોગ : દરાજ, ઉંદરી, ચામડીનાં સામાન્ય દરદો વગેરે મટે છે.

३८१ दाझवानोमलम

बनावट : લીમડાનુતેલ તો. ૮૦, લોઢાની કડાઇમાં નાખી ગરમ કરવું અને તેમાં રાળનું બારીક ચૂર્ણ તો. ૨૦ તથા ગંધેરજો તો. ૫, નાખી બરાબર મળી જાય એટલે નીચે ઉતારી લેવું અને એક માટીના કુંડામાં પાણી ભરી રાખેલું હોય તેમાં નાખી દેવું એટલે મલમ તરી આવશે. એ તરી આવેલા મલમને કોઇ મજબુત કપડાથી નિચોવી લેવો પછી તેને પાણીમાં સો વખત ધોઇ લેવો. આ રીતે તૈયાર થયેલા મલમને એક સારા વાસણમાં ભરી રાખવો.

उपयोग : દાઝવાથી શરીરમાં ચાંદા પડયા હોય, દાહ થતી હોય, ફોલ્લા પડયા હોય, બળેલ ભાગ સ્યામ થઇ ગયો હોય અને કદાચ આખાયે શરીરની ચામડી ઉઝરડાઇ ગઇ હોય તેવા નાના મોટા દરેક દાઝવાના દરદોમાં આ મલમ લગાડવાથી શિઘ્ર ફાયદો બતાવી સંપૂર્ણ રૂઝ વળે છે, અસાધ્ય એવા દરદીઓને કે જેની બચવાની આશા ન હતી તેમને આ મલમના વપરાશથી સારા થતા જોયા છે.

३८२ पारदादिमलम

बनावट : પારદ, ઝેર, શાહઝેર, હજદર, આંબાહળદર, મરી, સિંદુર, ગંધક, મનશીલ આ ચીજો સમભાગે લેવી. પ્રથમ પારદ ગંધક અને મનશીલની કજ્જલી કરી તેમાં બીજી ચીજો મેળવી બાપવી અને તે સર્વનું જે વજન થાય તેનાથી બમણા પ્રમાણમાં

ગાયનું ઘી લઇ તેમાં આ ચીજો મેળવી ઘુંટી મલમ જેવું [illegible] બાટલી ભરી લેવી.

ઉપયોગ : ખસ, ખરજવું, ગડગુમડાં, માથામાં થતાં ગુમ[illegible] અને હાથ પગમાં થતા ચાંદાપર આ મલમ લગાડવાથી તરત રૂઝ[illegible] સાફ થઇ જાય છે.

२८३ रालादिमलम

બનાવટ : રાલનું અત્યંત બારીક કરેલું ચૂર્ણ તો. ૫, [illegible] તો. ના, ફુલાવેલ મોરથુથો તો. ૧ા, બધાને બારીક વાટી ખરલમાં ઘુંટવું અને પછી તેમાં થોડુંક (મળી જાય તેટલું) ઘી નાંખી ઘુંટ[illegible] રહેવું. બરાબર ૭ કલાક મર્દન કરવું ને જરૂર પડે તેમ ઘી નાંખ[illegible] જવું. ચીકણો મલમ બની જાય કે પછી સંભાળી બરણીમાં ભ[illegible] લેવું. મલમ જાડો, ચીકણો રેસદાર થશે.

ઉપયોગ : આ મલમને કપડાપર લગાડી ગડ, ગુમડ[illegible] જખમપર લગાડ[illegible] જખમ, ગુમડા જલદી મટે છે. કપડાની [illegible] વચ્ચે છેદ રાખીને લગાડવું જોઇએ. સામાન્ય સોજો હશે તો [illegible] જશે ને પાકેલું હશે તો તુરત સાફ થઇ ભરાઈ જશે. મલમ લ[illegible] [illegible] કપડે લગાડી [illegible] નરમ કરી મસ્સાપર લગાડવું જોઇએ.

२८४ लीमडानोमलम

બનાવટ : લીમડાના શુદ્ધ પાન, દારૂહળદર, જેઠીમધ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] લઇ, બારીક ચૂર્ણ કરી [illegible] કરી લેવું. પછી તેમાંથી [illegible] લઇ તેમાં મધ તો. ૧ા તથા [illegible] ઘી તો. ૧ા ને [illegible] [illegible] ઘુંટી મલમ જેવું બનાવી લેવું [illegible] [illegible] ભરી રાખવી.

ઉપયોગ : [illegible] નવન લીમડાનાં [illegible] [illegible]

ધોઇ, સાફ કરી તેના ઉપર આ મલમને કપડાપર લગાડી તૈયાર કરેલી પટ્ટી વ્રણ ઉપર લગાડવી. તો વ્રણ રૂઝાઇ સાફ થઇ માંસ ભરાઇ આવે છે. જુનામાં જુનું અને નહિ રૂઝાતું વ્રણ આ મલમથી તુરત સાફ થાય છે.

सूचना : દરરોજ એક વખત ધોઈ સાફ કરી પટી મારવી.

३८५ सादोमलम

बनावट :

ગાયનું ઘી	તો.	૨ાા	મીણ દેશી	તો.	૦ાા
રાળનુચૂર્ણ	,,	૦ા	કાથાનોભૂકો	,,	૦ા
હીંગળોક	,,	૦ા	કપીલો	,,	૦ા

विधी : પ્રથમ એક વાસણમાં ઘી નાખી તેમાં મીણ નાખી ગરમ કરી ઉતારી લેવું. પછી તેમાં બાકીની ચાર ચીજોનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ મેળવી, હલાવી, ડબીમાં ભરી રાખવું.

उपयोग : જુનો વ્રણ હોય, પરૂ બહુ આવતું હોય, ખરાબ વાસ નીકળતી હોય, જલદી રૂઝ ન વળતી હોય, પાકતું હોય, એવા વ્રણને માટે આ મલમ અકસીર છે. આ મલમની પટ્ટી મારવી જોઇએ અને વ્રણને લીમડાનાપાનના કવાથ વડે ધોવું જોઇએ.

३८६ हरसनोमलम

बनावट : શુદ્ધ હરતાલ તો. ૧, સારો કાથો તો. ૧, સો પાણીએ ધોયેલ ઘી તો. ૮. પ્રથમની બે ચીજોને, બારીક વાટી, ઘીમાં મેળવી, મલમ જેવું કરી લેવું.

उपयोग : હરસના મસા ઉપર આ મલમ લગાડવાથી મસા સુકાઈ જાય છે આગ બળતી નથી તેમજ પાકેલા મસાઓ રૂઝાઈ જાય છે.

प्रकरण १४ मुं—अंजन

३८७ दार्वाद्यअंजन

बनावट : દારૂહળદર, હરડે, બહેડા, આમળા, જેઠીમધ દરેક પાંચ પાંચ તોલા, પાણી તોલા ૨૦૦ માં કવાથ કરી પાણી તોલા ૫૦ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી ફરી ઘટ કરવું અને જાડું અંજન જેવું થાય ત્યારે તેમાં મધ તોલા ૧૦ તથા ભીમસેનીકપુર તોલો ૧, સીંધાલુણ તો. ૧ મેળવી કપડે ગાળી શીશીમાં ભરી રાખવું.

उपयोग : સળી ભરી આંખમાં આંજવાથી દૃષ્ટિ સારૂ થાય, પાણી વહેતું બંધ પડે, ખીલ, છારી અને રતાશ મટી જાય છે. તથા દાહ મટી ઠંડક થાય છે.

३८८ नेत्रांजन

बनावट : ફુલાવેલફટકડી તો. ૧I ફુલાવેલમોરથુથો તો. ૧I
સાકર ,, ૧I
[illegible] (રસાંજન) તો. ૪

विधी : સારૂ [illegible] પથ્થરની ખરલમાં આ ચારે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] બરાબર ઘુટી. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

प्रमाण : [illegible] [illegible] [illegible] આંખમાં આંજવું [illegible] [illegible] [illegible]

उपयोग : [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મટે છે.

૩૮૯ बब्बुलादिअंजन (१)

बनावट : બાવળનાંકુણાંપાન તો. ૨૦, પાણી તો. ૧૬૦માં કવાથ કરવો. તો. ૪૦ બાકી રહે ઉતારી દાબી કપડે છાણી લેવું. પછી તેને ફરી ગરમ કરી જાડા શીરા જેવું થાય ત્યારે તેમાં તેટલાજ વજનથી કમળનુંમધ (કમળનું મધ ન મળે તો કોઇ સારી જાતનું મધ ચાલે) નાખી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

उपयोग : સળી ભરી આંખમાં આંજવાથી આંખને સાફ રાખે, પાણી વહેતું બંધ કરે અને રોશની ચોકખી થાય તથા પ્રકાશ સામે ન જોઇ શકાય તેવો બાળકોને થનાર કુકુણક નામનો રોગ ખાસ મટી જાય છે.

૩૯૦ बब्बुलादिअंजन (२)

बनावट : બાવળનાંલીલાંપાન તો. ૪૦, પાણી તોલા ૩૨૦ માં કવાથ કરવા વાસણ સાફ કલાઇવાળું લેવું અને કવાથ ચડતો હોય ત્યારે તેમાં સિંધાલુણ તો ૫, પાપડખાર તો. ૫ નાંખી આપવો. જ્યારે પાણી તોલા ૧૬૦ રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થતાં હાથે ચોળી ગાળી લેવું અને તેને ફરી ચૂલે ચડાવી જાડો રસ જેવો થયા પછી તેમાં મધ તો. ૪૦ નાંખી બરાબર જાડી ચાસણી કરી લેવી. અને કપડે ગાળી રાખવું. પાક મધ જેવો જાડો રાખવો જોઇએ.

उपयोग : સળી ભરી આંખમાં આંજવાથી આંખના અનેક રોગો મટે છે કુકુણક નામનો બાળકોનો નેત્રરોગ, આંખ આવવી, રતાશ વગેરે મટે છે.

૩૯૧ महामुक्तांजन

बनावट : મોતીપિષ્ટ, કપુર, કાચલવણ, અમરસ્રાચો, મરી, પીપર, સિંધાલુણ, સફેદમરી, ગુડ, સમુદ્રફાલ, કાસ્યભસ્મ, નાગભસ્મ,

અભ્રકભસ્મ, હળદર, શુદ્ધ મનશીલ, શંખનાભી, શુદ્ધ મોરથુથો, કુકડીનાંઇંડાનીછાલ, બહેડા, કેસર, હરડે, જેઠીમધ, લાજવર્તભસ્મ, ચમેલીનાંફુલ, તુલશીનાંમાંજર, કરંજબીજ, સીંગડાનીઅંતરછાલ, અર્જુનછાલ, નાગરમોથ, તામ્રભસ્મ, રસવંતી. પ્રથમ ભસ્મો અને શુદ્ધ ચીજોને મેળવી પછી બીજી વનસ્પતિઓનું ચૂર્ણ કરી કપડછાણ કરી તેમાં મેળવી લેવું. અને બરાબર ઘુંટી મેળવી કપડછાણ કરી લેવું.

उपयोग : આ ચૂર્ણ રૂપ અંજન સળી ભરી આંખમાં આંજવાથી નેત્રના તમામ રોગ મટે છે, રોશની સારૂ થાય છે. અને નેત્રરોગ થવા પામતા નથી.

३९२ सर्वोत्तमसुरमो

बनावट : કેલોમેલ તો. ૦॥, ઝીંકસલ્ફેટ તો. ०॥, બોરીકએસીડ તો. ૨, રસકપુર [illegible] તો. ०॥ બધાને બારીક વાટી કપડછાણ કરી લેવું.

उपयोग : આંખમાં સળી ભરી આંજવાથી નેત્રનાં રોગ મટે છે.

प्रकरण १५ मुं—तेल

३९३ अपामार्गतेल

बनावट : [illegible]

उपयोग : કાનનીરસી, ફોડીઓથવી, દરદ થવું, બહેરાપણું ...નનાદરદો મટાડે છે. દિવસમાં બે ત્રણવાર આ તેલનાં ટીપાં નાખવાં.

सूचना : બે ચાર દિવસે કાનને જરા ગરમપાણી વડે ધોઈ ...ી લેવો.

अर्शनाशकतेल

बनावट : ચિત્રકમૂળનીછાલ, મીંઢીળ, પીલુ, આદુ, હીરાકસી, સિંધવ, દંતીમૂળ, હરતાલ, મનશીલ, તાલીસપત્ર, કણેરનીજડ, ...ીમૂળ, વજ, નાગરમોથ, દારૂડીમૂળ, આ સોળ ચીજ બે બે ... આકડાનુંદૂધ તો. ૨૦, થુહરનુંદૂધ તો. ૨૦, ગૌમુત્ર તો. ૮૦, ...લ તો. ૮૦, બધાને સાથે મેળવી કડાઇમાં નાંખી ધીમેતાપે તેલ સિદ્ધ કરી લેવું.

उपयोग : આ તેલનો ઉપયોગ હરસના મસાપર લગાડવામાં ...છે તેથી હરસના મસા સુકાઇ જાય છે અને લાંબો વખત સુધી ...ગ કરવાથી મસા ખરી જઇ નાશ પામે છે.

...३ इरिमेदादितेल

बनावट : ઇરિમેદ (ગધીલોખેર) તો. ૧૦૦, પાણી ...૦૦ લઇ કવાથ કરવો અને ૧૦૦ તોલા પાણી બાકી રહે ઉતારી લેવું અને તેમાં ૬૦ તોલા તલનુતેલ નાંખી પાક કરવો તથા ...સાકરું, લવંગ, ગેરુ, પદમક, મજીઠ, લોદર, જેઠીમધ, લાખ, ...મોથ, વડની છાલ, નાગ ભાયફળ, કપુર, કંકોલ, ખેરીખેરનીછાલ, ..., ધાવડીફુલ, એલચી, નાગકેસર, કાયફળછાલ આ ચીજો અર્ધ ... તોલો લેવી અને તેનું કલ્ક કરી એ તેલમાં નાંખી પાક કરી ... સિદ્ધ તેલ થતાં ઉતારી ગાળી લેવું

ઉપયોગ : દાંતનાદરદો, મોઢાનાંદરદોમાં આ તેલ મોંમાં લગાડવા માટે ઉત્તમ ઉપાય છે, અનેક પ્રકારનાં મુખરોગ અને દંતરોગ મટાડે છે.

૩૯૬ कुमारीतेल

બનાવટ : કુંવારનોરસ શેર ૧, ધતુરાનોરસ શેર ૧, ભાંગરાનોરસ શેર ૨, દૂધ શેર ૪, તલનુંતેલ શેર ૧ તથા જેઠીમધ, વાળો. મજીઠ, નાગરમોથ, નખલા, કપુર, ભાંગરો, એલચી, જટામાંસી, પદમાક, કુઠ, વાસાપત્ર, તાલીસપત્ર, રાળ, તમાલપત્ર, વાવડીંગ, સુવા, આસગંધ, એરંડમૂળ, અશોકછાલ, ટોપરૂં. આ ચીજો એકેક તોલો લઇ તેનો કલ્ક કરી તેલમાં નાંખી પાક કરી લેવા, અને તૈયાર થએ ગાળી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની માલીસ કરવાથી માથાનો ભયંકરદુખાવો મટે છે. તથા લકવો, અરદીઓવાયુ, શોષ, મુર્છા, બહેરાપણું, કંપવા વગેરે સર્વવ્યાધિ મટે છે.

૩૯૭ गंधकतेल

બનાવટ : ગંધક, મનશીલ અને હળદર એ સર્વનું ચૂર્ણ તો. ૧, ધતુરાનાપાનનોરસ તો. ૮, અને સરસવનુંતેલ તો ૮, બધાને ધીમે તાપે પકાવી અને તેલ બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલના કાનમાં ટીપાં નાંખવાથી [illegible] જુનો હોય તો તે પણ મટે છે.

३९८ चन्दनादितेल (महा)

બનાવટ : [illegible]

નાગકેસર, નેત્રવાળો, વાળો, તજ, જટામાસી, કચૂરો, છડીલો, નાગરમોથ, રેણુંકપુલ, ઘઉંલા, લોબાન, રાલ, લાખ, નખલા, ધાવડીનાંફુલ, મજીઠ, તગર, મીણ, ગુગળ.

વિધી : આ દરેક ચીજ એકેક તોલો વાટી ભુકો કરી લેવો અને તેમાં ૪ શેર પાણી નાંખી મંદતાપે કવાથ કરવો. ૩ શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં ૨ શેર તલનુંતેલ નાંખી મંદાગ્નિથી પાચન કરવું, તેલ માત્ર રહે ત્યારે ઉતારી લેવું.

સૂચના : કેશર, કપુર, મીણ, રાલ, શીલારસ, ગુગળ, લોબાન આ ચીજો તેલ તૈયાર થવા આવે ત્યારે નાંખી પછી ગાળી લેવું અને ત્યારબાદ તેમાં કસ્તુરી મેળવી હલાવીને બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલ શરીરે માલીસ કરવાથી શરીરમાં બળ આવે, ચામડીનારોગ મટે, ક્ષય, જ્વર, રક્તપિત્ત, ખરાબ પસીનો વગેરે મટે છે. શરીરે માલીસ કરી પછી નહાવાથી સારો લાભ થાય એ શિવાય માથામાં નાંખવાથી મગજને ઠંડક આપે છે અને ખરીપડતા વાળ અટકાવી વાળને કાળા બનાવે છે.

३९९ निर्गुंडीतेल

बनावट : નગોડનાંતાજાંપાન તથા મૂળ લાવી તેને ખાંડણીમાં નાંખી છુંદી લોંદા જેવું કરી કપડે ગાળી તેનો રસ કાઢી લેવો. આ રસનાં વજન જેટલુંજ તેમાં તલનુંતેલ નાંખી મંદતાપે તેલ પકાવી સિદ્ધ કરી કપડે ગાળી રાખવું.

उपयोग : આ તેલ માથામાં નાંખવાથી વાળ કાળા અને તેજદાર થાય છે, શરીરે માલીસ કરવાથી ખસ, ખુજલી ચામડીનારોગ મટે છે તથા એ તેલની વાટ કે પોતું વ્રણ ઉપર બાંધવાથી હમેશના ખરાબ વ્રણ મટી જાય છે તેમજ કંઠમાળ ગંડમાળ ગ્રંથી, વ્રણ, ઘાવ, વગેરે દરેક માટે સર્વોત્તમ ઉપાય છે.

૪૦૦ महामरिच्यादितेल

બનાવટ : મરી, નસોતર, નેપાળાનુંમૂળ, આકડાનુંદૂધ, છાણનોરસ. દેવદાર, હળદર, દારૂહળદર, જટામાંસી, કુષ્ઠ, ચંદન, ઇંદ્રવારૂણીમૂળ, કણેર, હરતાલ, મનશીલ, ચિત્રક, કલગારી, મોથ, વાવડીંગ, કુંવાડીઆનાંબીજ, ઈંદ્રિજવ, લીમડાનાંપાન, સાતવીન. ગળો, થોર, સામો, કરંજબીજ, ખેર, બાબચી, વજ, માલકાંગણી. આ ચીજો ચાર ચાર તોલા લઈ કુટી લેવી, વછનાગ તો. ૮, સરસવનું તેલ તો. ૨૫૬ અને ગૌમુત્ર તોલા ૧૦૦૦ એ સર્વ સાથે લોઢાની મોટી કડાઇમાં નાંખી ધીમે તાપે પાક કરી તેલ સિદ્ધ કરી લેવું ને ગાળીને બાટલીમાં રાખવું.

ઉપયોગ : ખસ, દાદર, વિચર્ચિકા, સિત્તી, ઝાંખ, ખજવું. ચળ, અને ચામડીનાંદરદો મટાડે છે તથા સંપુર્ણ વાતરોગમાં પણ વપરાય છે શરીરમાં તાકાત વધારે, વાતરોગ મટાડે છે. આ તેલની માલીસ કરવી જોઇએ.

૪૦૧ महाविपगर्भतेल

બનાવટ : ધતુરાનાપાન, નગોડપાન, કડીનુંજડી, મરોડી. એરંડમૂળ, [illegible], કુવાડીઆ, ચિત્રક, [illegible], [illegible] [illegible]

ચટણી બનાવી તેમાં નાંખી તેલ પકાવી સિદ્ધ કરી લેવું. શુંઠ, મરી, પીપર, ઝેરકુચલા, રાસ્ના, કુષ્ઠ, અતિવિષ, નાગરમોથ, દેવદાર, વછનાગ, જવખાર, સાજીખાર, સિંધાલુણ, સંચરલવણ, બીડલવણ, કાચલવણ, મોરથુથો, કાયફલછાલ, કાળીપાટ, ભારંગી, નવસાગર, ઇરૂં, ત્રાયમાણ, ધમાસો, ઇંદ્રવારૂણીમૂળ આ ચીજો દરેક બે બે તોલા લેવી અને તેનુ ચૂર્ણ જાડું કરી પાણીમાં વાટી કલ્ક કરી તેલમાં નાંખી પાક કરી લેવો.

उपयोग : આ તેલ સમસ્ત વાતરોગને મટાડે છે. માથાનું-શૂળ, કર્ણશૂળ, સંધીશૂળ, લકવો, વાયુ, શુન્યવાયુ, શરીર ઝલાઈ જવું વગેરે સર્વ વાતરોગ માટે રામબાણ ઉપાય છે.

૪૦૨ महापद्मविन्दुतेल

बनावट : એલચી, તજ, તમાલપત્ર, દેવદાર, સિંધાલુણ, નાગરમોથ, કરંજબીજ, રાસ્ના, તગર. ગરમાળાનોગર્ભ, હળદર, એરંડમૂળ, સુખડ, વાળો, મરડાશીંગ, ધમાસો, વજ, બીલામ, કમળ-પુષ્પ, ચિત્રક, શુંઠ, મરી, પીપર, ચવો, પીપરીમૂળ, મજીઠ, ચંદન, હરડા, બહેડા, આમળા, બેરનીછાલ, પહાડમૂળ, દ્રાક્ષ, વાવડીંગ, જેઠીમધ, કડી (કસુંબી), વિદારીકંદ, આસગંધ, શતાવરી, આ ચીજો એક તોલો લઇ પાણીમા વાટી કલ્ક કરવો. પછી તલનું-તેલ તોલા ૨૦૦ ગાયનુંદૂધ તોલા ૪૦૦ ભાંગરાનોરસ તોલા ૪૦૦ નાંખી મંદ તાપે તેલનો પાક સિદ્ધ કરી તેલ ગાળી રાખવું.

उपयोग : આ તેલ માથામાં લગાડી શકાય છે તથા નાકમાં નસ્યને માટે વપરાય છે તેવી મગજ, આંખ, નાક અને મુખનાં તમામ દરદો મટે છે. આંખને ફાયદો કરે, રતાંધળાપણું મટાડી માથાનોરોગ મટાડે છે, કર્ણશૂળ મટાડે અને આંખનીરોશની વધારે છે.

૪૦૩ મંજીષ્ઠાદિતેલ

બનાવટ : મજીઠ, મહુડાનાંફુલ, લાખ, લીંબુનીછાલ, જેઠીમધ, રક્તચંદન, કેસર એ દરેક એક તોલો લઈ તેને પાણીમાં વાટી કલ્ક કરી લેવો. પછી તેમાં બકરીનુંદૂધ તો. ૮૦, તલનુતેલ તો. ૪૦ સાથે મેળવી મંદ તાપે તેલનો પાક કરી ગાળી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની ચહેરાપર માલીસ કરવાથી ચહેરો સુંદર બને છે, મોઢાપરનાડાઘ, ઝાંઈ અને ખીલ મટે છે. તથા સ્ત્રીઓના સ્તનપર માલીશ કરવાથી તે પુષ્ટ બને છે.

૪૦૪ વાજીકરણતેલ

બનાવટ : માલકાંગણી તો. ૨૦, નેપાળો તો. ૧૦, અક[illegible] તો. ૫, જાવંત્રી તો. ૫, તજ તો. ૫, લવંગ તો. ૫, બધાંને બારીક ખાંડી એક વાસણ કે બાટલીમાં ભરી પાતાળયંત્રની વિધિ તેનું તેલ કાઢી લેવું અને તે સંભાળી રાખવું.

ઉપયોગ : આ તેલને ઇન્દ્રિયનો અગ્રભાગ તથા મુખ છોડીને લગાડવું. [illegible] દિવસો બાદ ફોલ્લીઓ થાય તો તેની [illegible] બંધ કરી અને માખણને [illegible] તે જગાએ લગાડવું [illegible]

ફાયદો : [illegible]

સૂચના : [illegible]

૪૦૫ विषगर्भतेल

बनावट : વજ, કુષ્ટ, ધતુરાનાંબીજ, માલકાંગણી, કાયફલ એ ચીજો દરેક અઢી અઢીતોલા, વછનાગ ૧૨॥ તોલા, બધાને બારીક વાટી લુગદી કરી લેવી. તલનુંતેલ શેર ૨॥, નગોડનાંપાનનોરસ તો. ૮૦, ભાંગરાનોરસ તો. ૮૦, ધતુરાનાપાનનોરસ તો. ૮૦, ગૌમુત્ર તોલા ૮૦ બધા સાથે મેળવી મંદાગ્નિથી તેલનો પાક કરવો. પાણી બળી તેલ બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું.

उपयोग : આ તેલની માલીસ કરવાથી તમામ પ્રકારનાં વાતરોગ મટે છે. દરદ મટાડી વાયુના ઉપદ્રવો મટાડે છે.

૪૦૬ वेजीटेबलहेरओइल

बनावट : નાગરમોથ, છડીલો, કપુરકાચલી, પાનડી, ગુલાબનાંફુલ, શ્વેતચંદન, એલચી, લવીંગ, મોટીએલચી, ધાણા, કંકોલ, હાઉબેર, બાલછડ, તજ, વાળો, કચુરો આ સર્વ સાફ કરેલ હોય તેમાંથી એક એક તોલો લઇ અર્ધકચરી કરી લેવી. પછી એક બરણીમાં ખોપરાનુંતેલ અથવા તલનુંતેલ તોલા ૮૦ લઇ તેમાં ઉપરનો મસાલો નાખવો. અને વાસણ બંધ કરી, મ્હોં બરાબર બંધ કરી રાખવું. વાસણને તડકામાં પંદર દહાડા રાખવું. ત્યારબાદ તેને ખોલી, હાથે ચોળી, કપડાથી ગાળી લેવું. આ ગાળેલું તેલ એક બાટલીમાં ભરી રાખવું.

उपयोग : મગજને ઠંડક આપે છે. વાળ કાળા તથા ચમકદાર બનાવે છે. સુગંધમા પણ ઉત્તમ જણાય છે. મગજને પુટી આપી, આનંદ આપે છે.

सूचना : બની શકે તો આ તેલની ચીકાશ દૂર કરવા માટે પ્રથમપીજ ગરમ પાણીમાં ઉકાળી શુદ્ધ કરીને તૈયાર કરેલું તેલ લેવું, અને બરણી હમેશાં રાત્રે અને દિવસે બહારજ રાખવી.

४०७ पडबिंदुतेल

बनावट : એરંડમૂળ, તગર, શતાવરી, હરડે, સિંધાલુણ, ભાંગરો, વાવડીંગ, જેઠીમધ, શુંઠ, રાસ્ના એ દ પાંચ પાંચ તોલા લઇ વાટી કલ્ક કરવો. કાળાતલનુંતેલ ભાંગરાનોરસ તો. ૧૬૦ બકરીનુંદૂધ તોલા ૧૬૦ એ સ પકાવી તેલ સિદ્ધ કરી ગાળી લેવું.

उपयोग : આ તેલ નાકમાં સુંઘવાથી માથ દાંતનાંદરદો નેત્રરોગ મટે છે, દાંત મજબુત બને છે તથા તેજ વધે છે.

४०८ सिद्धनिमतेल

बनावट :

લીંબોળીનુંતેલ	તો.	૪૦	ગૌમુત્ર
સરસવનુંતેલ	,,	૪૦	બાજરી
ગંધક	,,	રાા	દારૂડીનુંમૂ
કાંથો	,,	રાા	રોહીતકછાલ
મોરથુંથો	,,	૦।	

विधी : ગૌમુત્ર અને તેલને ગરમ કરી કડાઈમાં [illegible] કરી નાંખી પાક [illegible] રાખી લેવું.

उपयोग : આ તેલ [illegible] માટે ઉત્તમ [illegible] માટે આશીર્વાદ છે.

४०९. सुवर्णक्षीरीतेल

बनावट : [illegible]

[illegible] તો. ૧૦

આકડાનાપાનનોરસ	તો. ૧૦
લીંબડાનાપાનનોરસ	,, ૧૦
સરસવનુંતેલ	,, ૫૦

વિધી : બધી ચીજોના રસ સાથે તેલ નાંખી થોડા મોટા વાસણમાં રાખી મંદ આંચવડે તેનું પાચન કરવું અને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં કપુર તો. ૨॥ અને હરતાલ તો. ૧ નાંખી હલાવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની શરીરે માલીસ કરવાથી સુકી ખુજલી અને ચામડીનાંદરદો મટે છે.

સૂચના : દરરોજ તેલ રાત્રે લગાડવું અને સવારનાં મેટ (મુલતાની માટી) વડે સ્નાન કરવું.

૪૧૦ सुवासिकआमलातेल

ઘનાવટ : લીલાઆમળા લાવી તેને કુટી તેમાંથી દશ શેર રસ કાઢવો. પછી તેને કલઇ કરેલા વાસણમાં તલનુંતેલ શેર ૨૦ નાખી ધીમી આંચે પકાવવું. તેલ માત્ર બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે ગાળી એક વાસણમાં કાઢી લેવું પછી તેમાં નીચે બતાવેલી ચીજો અધકચરી કરી, તેમાં નાખી કપડું બાંધ કરી સાત દિવસ તેને તડકામાં રાખવું. ચીજોનાં નામઃ–શ્વેતચંદન, છડીલો, નખલા, કપુર-કાચલી, વાળો, પાનડી, અગર, તગર, તમાલપત્ર, કપુર, એલચી, મોટીએલચી, ધાણા, લવીંગ, ગુલાબનાંફુલ, જાવંત્રી, ચણકબાબ એ દરેક દોઢ દોઢ તોલો લઇ જાડું ચૂર્ણ કરી ઉપરના તેલમાં મેળવી દેવું. સાત દિવસ રાખ્યાબાદ ગાળી લઈ તેમાં ગુલાબ કે હીનાનું-અત્તર તથા એલચી અને પીપરમેંટનું થોડું થોડું તેલ મેળવી બાટલી ભરી દેવી

ઉપયોગ : માથામાં નાખવા માટે ઉત્તમ, સુગંધીયુક્ત અને

૪૦૭ षडबिंदुतेल

बनावट : એરંડમૂળ, તગર, શતાવરી, હરડે, જીવંતી, સિંધાલુણ, ભાંગરો, વાવડીંગ, જેઠીમધ, સુંઠ, રાસ્ના એ દરેક ચીજ પાંચ પાંચ તોલા લઇ વાટી કલ્ક કરવો. કાળાતલનુંતેલ તોલા ૮૦, ભાંગરાનોરસ તો. ૧૬૦ બકરીનુંદૂધ તોલા ૧૬૦ એ સર્વને ધીમે પકાવી તેલ સિદ્ધ કરી ગાળી લેવું.

उपयोग : આ તેલ નાકમાં સુંઘવાથી માથાનાંરોગ, દાંતનાંદરદો નેત્રરોગ મટે છે, દાંત મજબુત બને છે તથા આંખનું તેજ વધે છે.

૪૦૮ सिद्धनिमतेल

बनावट :

લીંબોળીનુંતેલ	તો. ૪૦	ગૌમુત્ર	તો. ૪૦
સરસવનુંતેલ	,, ૪૦	[illegible]	,, [illegible]
ગંધક	,, રાા	હરડીનુંચૂર્ણ	,, [illegible]
કાથો	,, રાા	[illegible]	,, [illegible]
મોરથુથો	,, ા		

विधी : ગૌમુત્ર અને તેલને નરમ કરી કડાઈમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી ગુટી કરી નાંખી પાક કરો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નાખી લેવું.

उपयोग : [illegible]

૪૦૯ सुवर्णक्षीरीतेल

बनावट : [illegible]

આકડાનાપાનનોરસ	તો. ૧૦
લીંબડાનાપાનનોરસ	,, ૧૦
સરસવનુંતેલ	,, ૫૦

विधी : બધી ચીજોના રસ સાથે તેલ નાંખી થોડા મોટા વાસણમાં રાખી મંદ આંચવડે તેનું પાચન કરવું અને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં કપુર તો. ૨ાા અને હરતાલ તો. ૧ નાંખી હલાવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

उपयोग : આ તેલની શરીરે માલીસ કરવાથી સુકી ખુજલી અને ચામડીનાંદરદો મટે છે

सूचना : દરરોજ તેલ રાત્રે લગાડવું અને સવારનાં મેટ (મુલતાની માટી) વડે સ્નાન કરવું.

૪૧૦ सुवासिकआमलातेल

बनावट : લીલાઆમળા લાવી તેને કુટી તેમાંથી દશ શેર રસ કાઢવો. પછી તેને કલઇ કરેલા વાસણમાં તલનુંતેલ શેર ૨૦ નાખી ધીમી આંચે પકાવવું. તેલ માત્ર બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે ગાળી એક વાસણમાં કાઢી લેવું પછી તેમાં નીચે બતાવેલી ચીજો અધકચરી કરી, તેમાં નાખી કપડું બાંધ કરી સાત દિવસ તેને તડકામાં રાખવું. ચીજોના નામઃ—*રતચંદન, છડીલો, નખલા, કપુર-કાચલી, વાળો, પાનડી, અગર, તગર. તમાલપત્ર, કપુર, એલચી, મોટીએલચી, ધાણા, લવીંગ, ગુલાબનાંફુલ, જાવંત્રી, ચણકબાબ એ દરેક દે.૮ દે.૮ તોલો લઇ જાડું ચુર્ણ કરી ઉપરના તેલમાં મેળવી દેવું. સાત દિવસ રાખ્યાબાદ ગાળી લઈ તેમાં ગુલાબ કે હીનાનું-અત્તર તથા એલચી અને પીપરમેંટનું થોડું થોડું તેલ મેળવી બાટલી ભરી દેવી

उपयोग : માથામાં નાખવા માટે ઉત્તમ, સુગંધીયુક્ત અને

મનપસંદ કરવા યોગ્ય આ તેલ બને છે વાળ તથા મગજ બન્નેને ફાયદો કરનાર આ તેલ છે.

४११ संधिवानाशकतेल

बनावट : સફેદકણેરનું મૂળ તો. ૫ એરંડમૂળ તો. ૫
અફીણ ,, ૦॥ સરસવનું તેલ ,, ૪૦

विधी : પ્રથમની બે ચીજને ખાંડી લુગદી કરી તેલને ગરમ કરી તેમાં પકાવી લેવું, બાદ કપડે ગાળી તેમાં અફીણ મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

उपयोग : સંધિવામાં આ તેલની માલીસ કરવાથી દર્દ મટી આરામ થાય છે.

प्रकरण १६ मुं—घृत

---

४१२ अग्निवर्धकघृत

बनावट : પીપર, ચુક, મોથ, [illegible] [illegible]

આવી જાય અને ફીણ ન આવે ત્યારે પાકું થયું સમજી ઉતારી ઠંડું કરી ગાળી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. **સમય :** સવાર, સાંજ ભોજન સાથે.

ઉપયોગ : સંગ્રહણી, ગુલ્મ, હૃદયરોગ, સોજો, પાંડુ, જ્વર, ખાંસી, શ્વાસ, અર્શ, મંદાગ્નિ મટાડી ભૂખ લગાડે છે. અને સંગ્રહણીને સારો ફાયદો કરે છે.

૪૧૩ खदिरादिघ्रत

બનાવટ : ખેરનીછાલ તો. ૧૦૦, અર્જુનછાલ તો. ૨૦, અનંતમૂલ તો. ૨૦, સીસમનુંચૂર્ણ તો. ૨૦, નેતરનીલાકડી તો. ૨૦, કરંજછાલ તો. ૨૦, નીંબછાલ તો. ૨૦, કડાછાલ તો. ૨૦, ખડસલીઓ તો. ૨૦, વાવડીંગ તો. ૨૦, મજીઠ તો. ૨૦, ત્રિફળા તો ૨૦, સાતીનછાલ તો. ૨૦, હળદર તો. ૧૦, દારૂહળદર તો. ૧૦, શતાવરી તો. ૨૦, પાણી તો. ૪૦૦૦માં કવાથ કરી ૧૦૦૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી લેવુ અને તેમાં ગાયનુંઘી તો. ૪૦૦, આમળાનોરસ તો. ૪૦૦ નાખી નીચેની ચીજોનો કલ્ક નાંખી મંદતાપે ઘૃત પકાવી સિદ્ધ કરી લેવું. અરમાળાનોગોળ, અનિવિષ, નાગરમોથ, કાળીપાટ, ચંદન, ધ્રમાસો, પરોલપત્ર પદમક, વજ, વાસા, હળદર, શતાવરી આ દરેક બે બે તોલા લઈ કલ્ક કરવો.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. **અનુપાન :** સાકર કે દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : રક્તવિકાર, કુષ્ટરોગ તથા જે સ્ત્રીને કાંઈ રતવા હોય, વારંવાર કસુવાવડ થતી હોય તેને સારો લાભ આપે છે. અને રક્ત ગ્લાન્દર તેને અપાય છે.

૪૧૪ छागलाद्यघ्रत

બનાવટ : સુવાવડમાં બકરાનું માંસ તો. ૪૦૦ છે પણ તે જેને ન જોઈએ તેને મસુરનીદાળપનીરતલ તો. ૪૦૦ લેવી, દશમૂલ

તો. ૪૦૦ પાણી તો. ૪૦૦૦માં ક્વાથ કરી ૫૦૦ તોલા રહે ઉતારી કપડે છાણી તેમાં ગાયનુંદૂધ તો. ૨૫૦, ગાયનું ઘી તો. ૧૬૦, શતાવરીનોરસ કે ક્વાથ તો. ૧૬૦ તથા અષ્ટવર્ગ અને જીવનીયગણનાં તમામ દ્રવ્યોમાંથી જેટલાં મળે તે તથા તેના અભાવે તેનાં પ્રતિનીધી દ્રવ્યો સર્વ મળીને તો. ૮૦ લઈ કુટી તેનો કલ્ક કરવો, આ કલ્ક નાંખી ઘી પકાવી લેવું. અને સિદ્ધ થયે ગાળી રાખવું.

प्रमाण : ૦॥ થી ૧ તોલો.

अनुपान : સાકર તો. ૧ માં આ ઘૃત મેળવી ખાવું.

उपयोग : ક્ષય, વાતરોગ, શોષ, નબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા, વાયુના અનેક દર્દો મટાડે છે. આ ઘૃત ક્ષય માટે ઉપયોગી તથા વાજીકરણ માટે પરમ રસાયન છે. જો પુત્રો [illegible] માસ નાંખવું અને તે ન ખપે તેનો મધુરનીશાળ નો ક્વાથ [illegible] ને પણ [illegible] થાય છે.

૨૨૫ त्रिफलाघृत

बनावट : હરડે, બહેડા આમળા એ ત્રણે તો. ૨૦ [illegible] ૧૬૦ [illegible] પાણી [illegible] તો. ૪૦ [illegible] તો. ૪૦ [illegible] તો. ૮૦, [illegible] તો. ૪૦, [illegible] હરડે, બહેડા, આમળા, [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : [illegible]

૪૧૬ भलातकघृत

बनावट : ભીલામ શેર ૫, ચૂકાનીભાજી શેર ૧, લીંબુનો-રસ શેર ૧, દહીંનુંપાણી શેર ૧, આદુનોરસ શેર ૧, પાણી શેર ૧૬, આ ચીજોનો કવાથ કરી ઉતારી લેવો. પાણી શેર ૪ રહે ત્યારે ગાળી લઈ તેમાં ગાયનુંઘી શેર ૨ નાંખવું અને નીચેનું કલ્ક (ચટણી) કરી તેમાં નાંખી ધીમે તાપે પકાવવું. કલ્કનીવિગત : શુંઠ, મરી, પીપર, ચવક, ચિત્રક, પીપરામૂળ, ગજપીપર, હિંગ, અજમોદ, હાઉ-બેર, સાજીખાર, સિંધવ, વડાગરૂં, કાચલવણ, ખંગડીખાર, સંચળ, જવખાર એ દરેક ચીજ બબ્બે તોલા લઇ કલ્ક કરી લેવો, અને વિધીસર ઘી બનાવી, ઠંડું થયે ગાળી લઇ બાટલીમાં રાખવું.

प्रमाण : તોલો ૧ **समय :** સવાર સાંજ, ભોજન પહેલાં.

उपयोग : મંદાગ્નિ હરસ, બરલ, જલોદર, ગોળો, અર્બુદ, સોજા, કુષ્ટ મેદરોગ, બસ્તીરોગ અને ઉદરરોગ મટાડી જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત કરે છે.

૪૧૭ शंखपुष्पादिघृत

बनावट : શંખપુષ્પીનોસ્વરસ તોલા ૧૯૨, ગાયનુંઘી તોલા ૬૪, ગાયનુંદૂધ તો. ૬૪ તથા જટામાસી, કડુ, વિદારીકંદ, જેઠીમધ, સુખડ, ઉપલસરી. વજ, હરડેછાલ, બહેડાંછાલ, આમળા, શુંઠ, મરી, પીપર, હળદર, દારૂહળદર, પટોલપત્ર, સિધાલુણ, એ દરેક ચીજ ચાર ચાર તોલા લઈ વાટી પાણીમાં મર્દન કરી લુગદી કરી ઉપરની ચીજો એક વાસણમાં નાંખી મંદ તાપે ઘી સિદ્ધ કરી ઉતારી ગાળી લેવું.

प्रमाण : ૧ તોલો.

अनुपान : પેંડી સાકર સાથે મેળવીને લેવું.

उपयोग : બુદ્ધિ, કાન્તિ અને સ્મરણશક્તિ વધારી મગજને અદ્ભૂત તાકાત આપે છે તથા વાણી શુદ્ધ કરે છે. યાદશક્તિ વધારે છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ ઉત્તમ છે.

૪૧૮ क्षयामृतघृत

बनावट : એલચી, અજમોદ, હરડે, બહેડા, આમળા, ખેરછાલ, લીંબછાલ, બીબલાનીછાલ, બીલામ, ચિત્રક, વજ, સુંઠ, મરી, પીપર, ફટકડી, નાગરમોથ, વાવડીંગ, સાલરસ, એ અઢાર ચીજો ચાર ચાર તોલા, પાણી તોલા ૮૦૦માં કવાથ કરવો, જ્યારે પાણી ૨૦૦ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં બકરીનું કે ગાયનું ઘી તો. ૮૦ નાખી મંદ તાપે પાક કરવો, ઘી સીદ્ધ થાય ત્યારે ગાળી લઇ તેમાં વંશલોચન, તો. ૩૦, સાકરનુંચૂર્ણ તો. ૧૨૦ મેળવી પછી તેમાં મધ તો. ૬૦ મેળવી અવલેહ જેવું કરી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ તોલા. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

उपयोग : ક્ષય, હાડકાનોક્ષય, ગળામાં કે [illegible] અને [illegible] રક્તસ્રાવ, શ્વાસ, ખાંસી, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] વગેરેને મટાડે છે. [illegible] માટે આ દવા [illegible] [illegible] તો [illegible] કરે છે

प्रकरण १७ मुं—[illegible]

૪૧૯. [illegible] ([illegible]-दमनी दवा)

बनावट : [illegible]

ગાંજાનીભસ્મ તો. ૨ જુનાવાંસનુંલાકડું તો. ૪
અઘેડાનું સુકેલું પંચાગ તો. ૧૬૦

विधी : એક લોઢાની કડાઇ લઇ તેમાં અરધું અઘેડાનું-પંચાગ ભાંગી નીચે રાખવું અને ઉપર બતાવેલી દવાઓ તેનાપર છાંટી દઇ પાછું તેનાપર બાકી રહેલું પંચાગ નાંખી આપવું ને જરા અંગાર લઇ સળગાવી દેવું. બધી દવા બળીને રાખ થાય તેમ કરવું. વાંસનીલાકડી વડે હલાવતા જવું કે દવા કયાં કાચી ન રહે. બરાબર બળી રાખ થાય કે સંભાળી કાઢી લઇ બારીક વાટી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૨ રતીભાર.

अनुपान : નાગરવેલનુંપાન કાચું લઇ તેમાં આ દવા નાંખી હળવે હળવે ચાવતા જવું ને રસને ગળામાં ઉતારતા જવું.

उपयोग : દમ–શ્વાસરોગ માટે ઉત્તમ છે બે ત્રણ માત્રા લેવાથી દમનો હુમલો બેસે છે ને પછી રોજ ૩ માત્રા લેવાથી કફ પાકીને છુટો કરી આપે છે. કફ નીકળી ખાલી થાય કે આ દવા બંધ કરી આપવી.

सूचना : કફ મટયા પછી અશક્તિ હોય તો અભ્રકભસ્મ તાકાત માટે પાછળથી આપવાનું શરૂ કરવું. આ દવાથી દમનો હુમલો પાંચેક વર્ષ માટે તદન બેસી જાય છે.

नोंध : ગાંજો ચલમમાં પીને લોકો જે ફેંકી આપે છે તેની રાખ હોય તે ગાંજાનીભસ્મ આમાં લેવી છે. એક સાધુનો બનાવેલ પ્રયોગ છે અને એક વૈદ્ય આ પ્રયોગ વાપરી સર્વને વાપરવા ભલામણ કરે છે.

૪૨૦ नीमकसुलेमानी

बनावट : નવસાર તો. ૧ સાજીખાર તો. ૧
જવખાર „ ૧ સીંધાલુણ „ ૧

ફુલાવેલ ટંકણ	તો. ૧	સંચળ	તો.	
સાંભરલુણ	,, ૧	સમુદ્ર લવણ	,,	
શુંઠ	,, ૧	મરી	,,	
પીપર	,, ૧	અજમો	,,	
ચિત્રકમુળ	,, ૧	શેકેલીહીંગ	,,	
જીરૂં	,, ૧	પાવડીંગ	,,	
અજમોદ	,, ૧			
મોટીએલચીનાંબીજ	તો. ૧.			

विधी : બધી દવાઓનું ચૂર્ણ કરી, એક કલઇવાળા વાસણમાં ૪૦ તોલા શેરડીનો સુરકો નાખી તેમાં પકાવી લેવું. ગોળી બરાબર થાય ત્યારે સુકવી, બારીક વાટી રાખવું.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ રતીભાર. **अनुपान :** પાણીસાથે

समय : જરૂર પડે ત્યારે.

उपयोग : અરૂચી, મંદાગ્નિ, વાયુ, અજીર્ણ, ઝાડા, ... કફજન્ય વગેરે મટે, પાચન થાય.

૪૨૧ नीमसत्व

विधी : [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

समय : [illegible]

उपयोग : જીર્ણજ્વર, ક્ષયનોહડીલોતાવ, દાહ, રક્તવિકાર, અરૂચી, મંદાગ્નિ, બાલશોષ, બાળકોનોજીર્ણજ્વર, ખસ, ખુજલી વગેરે મટે છે. ક્ષયના તાવ માટે રામબાણ છે.

सूचना : આ સત્વ સ્વાદમાં કડવું લાગે છે માટે બને તો સફેદ કેપસુલમાં ભરીને દરદીને આપવાથી ખરાબ સ્વાદ નહિં લાગે તથા ક્ષયમાં કોડીભસ્મ સાથે અને હૃદયનીનબળાઇમાં વંસલોચન તથા એલચીનાચૂર્ણ સાથે આપવું જોઇએ.

૪૨૨ प्लीहानाशकक्षार

घनावट : આકડાનાંપાકેલાંપાન તો. ૪૦ લઇ હાઉબેર યાને હપુષાનાં પાન તોલા ૪૦ બંન્નેને ખાંડી તેમાં ૪૦ તોલા પંચલવણુ નાંખવું (પંચલવણુ એટલે સિંધાલુણુ, મીઠું, સંચર, બીડલુણુ, કાચલુણુ) એ સર્વને હાથવડે મેળવી એક માટીની હાંડલીમાં ભરી બંધ કરી કપડમાટી કરી લેવી. અને પછી તેને ગજપુટનો અગ્નિ આપી દેવો. ભસ્મ જેવો અંદર પદાર્થ બની જાય તે સંભાળી કાઢી બારીક વાટી કપડછાણુ કરી રાખવો.

प्रमाण : ૦। તોલો.

अनुपान : પીલુડીનાઅર્ક સાથે આપવો.

समय : સવાર, સાંજ, ૨૧ દહાડા દવા લેવી.

उपयोग : બરલ, કલેજાનોસોજો, ગાંઠ ગમે તેવી ભયંકર હોય આ ઉપાયથી મટી જાય છે.

प्रकरण १८ मुं—लेप

४२३ गिरिकर्णीकादिलेप

बनावट : ગરમાળીનાવેલાનું મૂળ તો. ૫, ઇંદ્રવારૂણી[illegible] તો. ૫, વજ તો. ૫. બધાને બારીક વાટી લેવું, અને ગૌ[illegible] વાટી કામમાં લેવું.

उपयोग : કંઠમાળ, ગલગંડ માટે આ લેપ લગાડવાથી [illegible] થાય છે.

४२४ पीडाशामकलेप

विधि : [illegible], [illegible], સુંઠ, અફીણ એ ચાર [illegible] લેવી, તેનાથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તૈયાર કરી લેવી અને તેમાં [illegible] અફીણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થાય [illegible] [illegible] છે.

सूचना : [illegible]

सावधानी : [illegible]

प्रकरण १९ मुं—मंजन

४२५ जात्यादिमंजन

बनावट : ચમેલીનાંપાન, સાટોડીનુંમૂળ, ગજપીપર, કાંટાસેળીઓ, કુષ્ટ, વજ, શુંઠ, હરડેછાલ, સરસવ, અજમો, અને કાળાતલ બધી ચીજો સમભાગે લઇ બારીક ચૂર્ણ કરી કપડછાણ કરી લેવું.

उपयोग : આ ચૂર્ણને દંતમંજન તરીકે વાપરવાથી મોઢાનીખરાબવાસ, દાંતનીપીડા, દાંત ઢીલા પડી જવા, દાંતનાપેઢાનોસોજો, પીડા અને પાક એ સર્વ મટે છે, દાંત સાફ થાય છે.

४२६ दशनसंस्कारचूर्ण

बनावट : શુંઠ, હરડેછાલ, નાગરમોથ, કાથો, કપુર, મરી, સોપારીને બાળીને કરેલા કોલસાનોભુકો, લવંગ, તજ, આ નવ ચીજો એકેક તોલો તથા ચાક સાફ કરેલો તો. ૯ બધાને બારીક વાટી કપડછાણ કરી લેવું.

उपयोग : આ ચૂર્ણ દંતમંજન તરીકે વાપરવાથી દાંત સાફ થાય છે, અને દાંતનાં તમામ દરદો મટાડી મજબુત બનાવે છે.

४२७ मुखपाकनाशकगंडूष

बनावट : કપુર તો. ૦॥. ચપુકેઆબ તો. ૧, કાથો તો. ૧, પાણી તો. ૪૦, બધાને સાથે એક વાસણમાં નાંખી થોડું ઉકાળી કપડે ગાળી લેવુ અને બાટલીમા ભરી રાખવું.

उपयोग : સવાર સાંજ બે વખત આ દવાના કોગળા કરવાથી મુખપાક મટે છે. પરદેથી આવેલુ મોઢું પણ આના કોગળા કરવાથી ઠીક થાય છે.

૪૨૮ मुखपाकमाटेमंजन

बनावट : કડવાલીમડાનાંપાન સુકાવી, તેને એક વ
રાખી બાળવાં. એવી રીતે બાળવાં કે તેની રાખ ન થાય પણ
જેવું થાય તે બળી રહે કે તુર્તજ તે વાસણને બંધ કરી
એટલે તેની કાળી રાખ થશે. તેને વાટી, કપડછાણ કરી,
તો. ૧૦ લેવું. પછી સિંધાલુણ બારીક હોય તે તો ૨ તેમાં
સારી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

उपयोग : દાંત સડી, પેઢાં ઉપરી અંદરથી પરૂ તથા
નીકળે અને કોઇપણ દવાથી મટતું ન હોય ત્યારે આ મંજન [illegible]
તદ્દન મટી આરામ થાય છે.

पथ्य : માંસ, મદિરાનું સેવન બંધ કરવું. તમાકુ [illegible]
અને લીલોતરી ખાવી. તથા સાદો ખોરાક લેવો.

सूचना : સવાર, સાંજ બે વખત મંજન ઘસી
પાણીથી મોં સાફ કરી નાંખવું

૪૨૯ मोलसरीमंजन

बनावट : [illegible] તો. ૪, [illegible]

उपयोग : [illegible]

નીકળવું, દાંત મેલા કે ખરાબ થવા, વગેરે મટી પૂર્ણ આરામ થાય છે અને મોઢામાંથી સારી ખુશબો આવે છે.

४२० सुवासिकमंजन

બનાવટ : ફુલાવેલફટકડી તો. ૨ાા, કપુર તો. ૨ાા, તજ તો. ૨ાા, અકકલકરો તો. ૨ાા, કબાબચીની તો. ૧ા, નાગરમોથ તો. ૨ાા, હરડેછાલ તો. ૨ાા, શેકેલુંજીરૂં તો. ૨ાા, મરી તો. ૧ા, બોલસરીનીછાલ તો. ૫, વાવડીંગ તો. ૨ાા, સિંધાલુણ તો. ૧ા, શુંઠ તો. ૧ા, ચાક (સાફ કરેલો) તો. ૩૦. બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી, કપડછાણ કરવું અને બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : દાંતનીપીડા, દાંતહાલવા, મોઢામાંથી ખરાબવાસ આવવી, દાંતનાપારાસુઝીજવા વગેરે મટે છે અને દાંત સાફ રહે છે.

प्रकरण २० मुं—पाक

---

४२१ एखरापाक

બનાવટ :

એખરો	તો.	૧૦	ગોખરૂ	તો.	૫
કૌચબીજ	,,	૫	અકબીજ	,,	૫
કાંગીમુસલી	,,	૫	શતાવરી	,,	૫
સાલમમિશ્રી	,,	૫	ચોપચીની	,,	૫
બદામ	,,	૨૦	પીસ્તા	,,	૨૦
એલચી	,,	૨ાા	જાયફળ	,,	૧ા
લવંગ	,,	૧ા	કેસર	,,	૧ા
જાવંત્રી	,,	૧ા	તજ	,,	૧ા

તજ, જાયફળ, લવંગ, તાલીસપત્ર, નાગરમોથ, પીપરીમૂળ નાગકેશર એ દરેક ચાર ચાર તોલા લઇ તેનું બારીક ચૂર્ણ કરેલું હોય તે મેળવી આપવું અને પછી જરા ઠંડુ થતાં તેમાં મધ રતલ ૬ નાંખી મેળવી રાખવું. આ વખતે તેમાં ઈચ્છા મુજબ ભસ્મો કે વરખ રૂચી પ્રમાણે મેળવી શકાય છે ખાસ કરી ચાંદીના મોટા વરખ ૪૦૦ નંગ મેળવી આપવાથી ઠીક થાય છે. પછી તેને બરણીમાં ભરી લેવું. આ ચાટણ આમ્રપાક કઠણ લેહ જેવું યાને બરફી જેવું બની જશે.

प्रमाण : ૨॥ થી ૫ તોલા ખાઇ ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : મંદાગ્નિ. ક્ષય, ધાતુક્ષીણતા. સંગ્રહણી, ખાંસી, શ્વાસ, રકતપિત્ત શળેખમ, પાંડુ, અરૂચ, યકૃતરોગ અને નબળાઇ મટાડી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે.

नोंध : આ પાક શ્રી સુખરામદાસ ટી. ઓઝા વૈદરાજનો અનેકવારનો અનુભવેલ છે; અને અમોએ પણ બનાવી વાપરી જોયો છે ને સારી બનાવટ જણાયેલ છે.

४३३ खारेकपाक

बनावट : છુવારીખારેક તો. ૪૦ લઇ ચૂર્ણ કરી લેવું તેમાં ઝીણીપીપરનુંચૂર્ણ તો. ૨॥ નાંખી તૈયાર કરવું. આ ચૂર્ણને ભેંસનું-દૂધ તો. ૨૦૦માં પાચન કરી માવો કરી લેવો એ માવાને ૪૦ તોલા ઘીમાં શેકી લેવું. પછી સાકર તો. ૧૬૦ની ચાસણી કરી પાક જેવી થાય ત્યારે આ શેકેલ કીટી તેમા નાંખવી તથા નીચેની ચીજોનુંચૂર્ણ પણ તેમાં નાંખી પાક ઢાળી લેવો.

કીસમીસ તો. ૨॥, બદામ તો. ૨॥, પીસ્તા તો. ૨॥, અખરોટનમજ તો. ૨॥, લવંગ તો. ૧, જાયફળ તો. ૧, સફેદમુસળી તો.૧, કેશર તો.૧, જાવત્રી તો.૧, કાળીમુસળી તો.૧, તમાલપત્ર તો.૧,

प्रमाण : ૨॥ તોલા. **समय :** સવાર:સાંજ.

अनुपान : ગરમપાણી કે ચોપચીનીનોક્વાથ.

उपयोग : ઉપદંશ (ગરમી), નાડીવણ, ચાંદી, કુષ્ટ, ભગંદર, વાતવ્યાધિ, ધાતુક્ષીણતા, ખાંસી, શરદી, ક્ષય અને નબળાઇ મટાડે છે.

पथ्य : જુનાચોખા, મગ, તુવેરનીદાળ, ઘી, મધ, ઘઉં, સીંધાલુણ, સરગવાનીસીંગ, ઘીસોડાં, આદુ અને સહેજ ગરમપાણી આ ચીજો વાપરી શકાય.

૪૩૬ तुलसीपाक

बनावट : તુલસીનાંબીજ તો. ૧૦, ચોપચીની તો. ૨, એખરો તો. ૨, પીપરીમૂળ તો. ૨, નાગકેશર તો. ૨, અશ્વગંધા તો. ૨ એ બધી વસ્તુને ખાંડી કપડછાણ ચૂર્ણ કરી જુનું મધ તો. ૨૦ સાથે મેળવી એક દિવસ રાખ્યાબાદ સાકર તો. ૫૦ની ચાસણી કરી તેમાં ઉપરની વસ્તુ નાખી તેમાં કેશર, એલચી, જાવંત્રીનું, એક એક તોલો ચૂર્ણ ઉપરથી નાંખી, મેળવી અવલેહના રૂપમાં બનાવી એક બરણી ભરી રાખવી.

प्रमाण : તો. ૧ થી ૨. **समय :** હંમેશાં સવારે આપવું.

अनुपान : સાકર નાખી ગરમ કરેલું ગાયનુંદૂધ, પાચન થઈ શકે તેટલું લેવું.

उपयोग : ધાતુક્ષીણતા મટી જાય છે અને નબળાઇ દૂરી તો પણ મટાડી તાકાત આપશે.

४३७ पुन्नदारसायन

बनावट :	નગોડનાંમૂળ	તો.	૨૪	જાયફળ	તો.	૨
	રીંગામણી	,,	૧	જાવંત્રી	,,	૧
	ઓપમીઠરૂં	,,	૧	શીલાજીત	,,	૨

विधी : આમલીનાબીજને ગરમ રેતીમાં શેકી તુરત ગરમ-
ણીમાં નાખી દેતાં છાલ ઉતરી જાય એટલે તેને સુકવી લેવાં,
યાબાદ ચૂર્ણ કરવું, અને બીજી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.
સાકરની ચાસણી કરી તેમાં બધી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી,
કરી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૩ તોલા. **अनुपान :** પાણી સાથે.

समय : સવાર સાંજ.

उपयोग : પ્રદર, શ્વેતપ્રદર, સ્ત્રીઓનીનબળાઇ, વારંવાર
ત થઇ જવો, ગર્ભાશયનીગરમી તથા તેની નબળાઇ મટાડી
આપે છે.

शतावरीपाक

बनावट :

શતાવરી	તો. ૧૦	સુંઠ	તો. રાા
આસગંધ	" રાા	કૌંચબીજ	" ૫
શંખભસ્મ	" ૪	પ્રવાલપિષ્ટ	" ૩
બંગભસ્મ	" ૨	લોહભસ્મ	" ૧
નાગકેસરઅસલી	" ૫		

કપાસીઆને ફોડીને કાઢેલી અંદરની મીંજ તો. ૧૫

ती : પ્રથમ દરેકને જુદા જુદા બારીક વાટેલા લઇ સાથે
લેવું, પછી તેમાં ત્રેવડું મધ નાંખી મેળવી ચાટવું

: તો. ૧ થી ૨ સુધી. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

ग : સ્ત્રીઓનીનબળાઇ, પ્રદર, ગર્ભાશયનીબિમારી,
તા, શીઘ્ર, ગર્ભપાતનુ ન થવુ વગેરે મટે છે.

થયું ગણાય) પછી તે અર્કમાં ૧૬મો ભાગ યાને એ રતલ અર્ક હોય તો ૫ તોલા સાજીખારનુંચૂર્ણ તેમાં મેળવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૨ તોલા. **अनुपान :** થોડા પાણી સાથે.

उपयोग : પેટનો દુખાવો તુરત મટાડે છે. ઝાડો સાફ લાવે છે ને પાચનશક્તિ સતેજ કરે છે. પેટના શૂળ માટે ઉત્તમ છે.

૪૪૨ कुष्मांडरसायन

बनावट : આશરે ૧૦ રતલ વજનનું એક મોટું એવું *ચેતકોળું લાવવું તેમાં વચ્ચે ડગળી કરી તેમાં રહેલ ગર્ભ કે બીયાંને ચમચાથી હલાવી નાંખવું અને તેમાં ઉંચી હીરાહીંગ તો. ૨૦ નાંખી ડગળી બંધ કરી ઉપર જરા ઠીક રીતે કપડમાટી કરી તેને જમીનમાં કે ઉકરડાવાળી જગામાં ખાડો કરી તેમાં રાખી એક માસ રાખી મુકવું. પછી તેને કાઢી અંદરમાં રસ થએલ હોય તેને સંભાળી ચમચા કે તેલ કાઢવાની પળીવડે દ્રવારૂપ રસ હોય તેને કાઢી કપડે ગાળી સ્ટોપર બાટલીમાં ભરી રાખવું. ખાડો તેનું ફળ રહે તેવડાજ માપનો નાનો કરવો.

प्रमाण : ૫ થી ૧૦ ટીપાં. **अनुपान :** પાણી તો. ૨ સાથે.

उपयोग : પેટનોવાયુ, લકવો, શરીર ઠરીજવું અને શરદી તથા વાયુની ગમેતે વ્યાધિમાં હુશીઆરી કે ગરમી લાવવા ઉપયોગી ચીજ છે.

૪૪૩ चित्रकसार

बनावट : ચિત્રકમૂળનીછાલનું ચૂર્ણ તો. ૫
મધસાર (સંજીવનીસુરા) „ ૬૦

विधी : એક બાટલીમાં ભરી સાત દહાડા રાખવું, દરરોજ એકવાર હલાવવું. અને પછી આઠમે દિવસે કપડે ગાળી રાખી લેવું.

નાના ટુકડા કરી એક સારા રીઢા માટીના હાંડલામાં ભરી લેવાં અને તેના ગળામાં એક ચીનીનું વાસણ પ્યાલા જેવું હોય તે રાખી દેવું. આ મૂળ પોણા ભાગમાં ભરી તેના પર બરાબર સ્થીર રહે તેમ પ્યાલો રાખી દેવો અને પછી એ હાંડલીનું મોં ઢાંકણાથી બંધ કરી તેની સાંધ ઘઉંનાલોટ વડે ચોડી આપવી. પછી તેને ચૂલે ચડાવી ત્રણેક કલાક અગ્નિ આપવો. જ્યારે અગ્નિ અપાય ત્યારે હાંડલીનાં ઉપરનાં ઢાંકણામાં પાણી ભરી લેવું અને તે ગરમ થાય ત્યારે કાઢી લઈ ફરી ઠંડુ પાણી ભરી લેવું આમ કરવાથી વરાળ રૂપે અર્ક ઉડી ઢાંકણા નીચે રાખેલા પ્યાલામાં જમા થઇ જશે તે ભડી ઠંડી થતાં ખોલી સંભાળથી કાઢી લેવું અને ગાળી બાટલી ભરી લેવી.

उपयोग : અનેક પ્રકારનાં નેત્રરોગમાં સળી ભરી આંજવાથી અજબ ફાયદો થાય છે તથા નાગરવેલનાપાનમાં નાંખી રોજ ખાવાથી સારી તાકાત લાવે છે.

४४६ पाचकअर्क (१)

बनावट : લીલોફૂદીનો શેર ૧ અજમો શેર ॥
મોટીએલચી ,, ॥ લવંગ ,, ॥
પાણી ,, ૨૦

विधी : બધી ચીજોને પાણીમાં પલાળીને રાત્રે રાખી મુકવું. સવારે નલીકાયંત્રમાં ભરી અર્ક ખેંચી લેવો. અર્ક ૧૬ બાટલી (૧૦ શેર) થાય છે.

प्रमाण : ૨॥ તોલા. **समय :** ચાર વખત લેવું.

उपयोग : પેટનોદુઃખાવો, વાયુ, મંદાગ્નિ, અરૂચી વગેરે મટાડે છે.

४४७ पाचकअर्क (२)

बनावट : મોટીએલચી તો ૩૦, તજ તો. ૪૦ એ બન્નેને

प्रमाण : એક ટીપું એક માસના બાળક માટે, ૭ માસના માટે ૩ ટીપાં, એક વર્ષના માટે ૫ ટીપાં, મોટાં બાળક માટે ૫ થી ૧૦ ટીપાં, મોટી ઉમરના માટે ૧૫ થી ૩૦ ટીપાં લેવાય.

अनुपान : પાણી સાથે મેળવીને અપાય.

उपयोग : બાળકોને થતી શરદી, તાવ, ખાંસી, કફ, ન્યુમોનીઆ, વરાધ, નબળાઇ, એહોટી, વગેરેમાં આપવાથી સત્વર ફાયદો થાય, જો દસ્ત સાફ લાવવાની જરૂર હોય તો તેમાં એળીઓ કે રેવંચીનોશીરો મેળવીને આપવો. જેથી ઝાડો સાફ આવી જશે. વધુ પડતા ઝાડા થતા હોય તો આ દવામાં અફીણનોઅર્ક એકાદ ટીપું મેળવી, ઉમર પ્રમાણે યોગ્ય માત્રા વિચારીને આપવી, તો તત્કાળ ફાયદો થશે.

૪૪૧ रक्तशोधकअर्क (१)

बनावट : ગળો તો. ૨૦, ઇંદ્રવારૂણીનાંમૂળ તો. ૧૦, ગોરખમુંડી તો. ૨૦, બાવળનાપરડા તો. ૨૦, કાંચનારછાલ તો. ૨૦, ત્રણ વર્ષનો જુનો ગોળ તો. ૨૦, મગરબીઉસબો તો ૨૦, ચોપચીની તો. ૨૦, કડવાંપરવળનાંપાન તો. ૨૦, મધ તો. ૨૦ સરપૂંખાનામૂળ તો. ૨૦, સીસમનોભૂક્કો તો. ૨૦, ચંદનનોભૂક્કો તો. ૨૦, લીમડાનીઅંતરછાલ તો. ૨૦, આ બધી દવાઓને કચરી, એક વાસણમાં પાણી શેર ૩૦માં પલાળી, ત્રણ દિવસ રાખી પછી ઉકાળો કરવો. જ્યારે બાકી પાણી શેર પાંચ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લઈ તેનું નલીકાયંત્રથી અર્ક ખેંચી, બાટલીમાં ભરી દેવું.

प्रमाण : ૧ થી ૨ તોલા સુધી દવા તથા તેમાં થોડું દૂધ નાખીને આપવી.

समय : દિવસમાં બે વખત લેવી

उपयोग : રક્તવિકાર, ઉપદંશ, કુષ્ટરોગ, ખસ, ખરજવું.

કાકડાશીંગ તો. ૧ ભારંગી તો. ૧
સ્પીરીટરેકટીફાઇડ,,૧૦૦ કેસર ,, ૧
અરડુસીનાપાનનોસ્વરસ તો. ૧૦૦

विधी : બધી દવાઓને કુટી, બારીક કરી તેને સ્પીરીટ અને સ્વરસ સાથે એક મોટા મોઢાની સ્ટોપર બાટલીમાં ભરી એક માસ રાખી મુકવું અને ત્યારબાદ ગાળી રાખવું.

प्रमाण : ૩૦ થી ૬૦ ટીપાં.

अनुपान : પાણી તોલા બે સાથે.

समय : દિવસમાં ત્રણ વખત.

उपयोग : શ્વાસ, ખાંસી, જુનીખાંસી, કફનોરોગ અને જુનો દમનોરોગ મટે છે.

૪૫૨ शंखद्राव

बनावट : શંખનાટુકડાનુંચૂર્ણ તો. ૫ સુરાખાર તો. ૪૦
સીંધાલુણ ,, ૨૦ ફટકડી ,, ૨૦
હીરાકસી ,, ૧૦

विधी : આ ચીજોને ખાંડીને જુદા કરી લેવો. પછી કપડમાટી કરેલ એક માટીના હાંડલામાં ભરી ધીમે તાપે ચૂલાપર મુકી શંખદ્રાવની વિધી પ્રમાણે તૈયાર કરવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ ટીપાં.

अनुपान : ૨ તોલા પાણીમાં દવા મેળવીને આપવી.

समय : દવા જમવા પછી લેવી.

उपयोग : બરલ, યકૃતરોગ, મંદાગ્નિ, પેટનુંશૂળ, અજીર્ણ તથા પેટનારોગ મટે છે અને ખોરાક પચાવે છે.

यंत्रनीसमजण : બજારમાં કાચનાં યંત્રો તૈયાર મળે છે જેને "રિટોર્ટ" કહે છે તેમાં બનાવી લેવું કે તિર્યક્પાતનયંત્રથી બે

૪૫૫ अमृतासत्वयोग

बनावट : ગળોસત્વ તો. ૧ એલચીનાંબીજ તો. ૧
જેઠીમધ ,, ૧ પ્રવાલભસ્મ ,, ૧
વંસલોચન ,, ૪ સાકર ,, ૮
શ્વેતચંદનનો ભુકો તો ૨.

विधी : સર્વને બારીક વાટી, કપડાંવડે ચાળી લેવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ આનીભાર.

अनुपान : મધમાં ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

समय : દિવસમાં ત્રણ વખત.

उपयोग : જીર્ણજ્વર, નબળાઇ, ખાંસી, ક્ષયનોતાવ, ક્ષય, દાહ, શોપ વગેરે મટે, ભૂખ લાગે અને શરીરમાં બળની વૃદ્ધિ થાય.

૪૫૬ कमरनाशूळनोउपाय

घनावट : કૌચબીજ તો. ૧, પીપરામૂળ તો. ાા, બન્નેને બારીક વાટી લેવું, પછી દૂધ તો. ૪૦ લઇ એક માટીનાવાસણમાં ગરમ કરવું તેમાં સાકર તો. ૪ નાંખવી તથા ઉપરની દવા પણ નાંખી આપવી અને ધીમેતાપે તેનો ક્ષીરપાક કરવો. તૈયાર થાય ત્યારે તેમાં ઘી તો ૨ નાખવું. ઉતારી ઠંડું થયે હલાવી ખાઇ જવું. એ પ્રમાણે દશ દિવસ કરવું.

उपयोग : કળતર મટે છે, ધાતુવૃદ્ધિ થાય છે, કમરનુંશૂળ મટે છે, શરીરમાં લોહીનો વધારો થાય છે, દવા ચાલે ત્યાંસુધી બ્રહ્મચર્ય પાળવુ.

૪૫૭ कासीसादियोग

घनावट : હીરાકસીભસ્મ તો. ૧ વાવડીંગનાંબીજ તો. ૧
અજમોદ ,, ૧ સાજીખાર ,, ૧

૪૫૯ गडुच्यादियोग

बनावट : ગળોસત્વ, અભ્રકભસ્મ, લોહભસ્મ, એલચી, પીપર, સાકર આ ૭ ચીજો સમભાગે લઇ બારીક વાટી રાખવી.

प्रमाण : બે આનીભાર.

अनुपान : મધ સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

उपयोग : વીર્યવધારનાર, કામોત્તેજક તથા વાજીકરણ ગુણ માટે ઉત્તમ પ્રયોગ છે.

૪૬૦ गर्भांकुशयोग

बनावट : ટંકણખાર, લીંડીપીપર, વાવડીંગ, ખાખરાનાં-બીજ, તાંદળજાનાંમૂળ, દાડમનાંમૂળ, સિંધાલુણ, આ ચીજો સમભાગે લઇ બારીકચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ રતીભાર.

समय : સવાર, સાંજ. **अनुपान :** પાણી.

उपयोग : આ દવાનો ઉપયોગ કરનાર સ્ત્રીને ગર્ભ રહેવા પામતો નથી.

सूचना : આ દવા ઋતુસ્નાન કર્યા પછી તે દિવસથી તે સાત દિવસ લગી પ્રત્યેક માસે લેવાથી લખવા પ્રમાણે લાભ થાય છે.

૪૬૧ छर्दीनाशकयोग

बनावट : જાંબુનાપાન, આંબાનાંપાન, બોર બીજોરું, જવ, જેઠીમધ, વાળો, પીળીમાટી, ચોખાનીધાણી, દાડમ આ દશ ચીજોના જાડા ભુકાને પાણીમા પલાળી રાખવું. અને તેનો હીમ બનાવી રાખવો. ૫ તોલા દવા ૪૦ તોલા પાણી લેવું.

३६५ दराजनीदवा (१)

बनावट : પારદ તો. ૧, ગંધક તો. ૧ કજ્જલી કરી લેવી
...માં મોરથુથો તો. ાા અને ફુલાવેલટંકણ તો. ૨, બધાને બારીક
... મેળવી તેને લીંબડાનાપાનનારસમાં તથા કુંવાડીઆનાંબીજના
...યમાં એક એક દિવસ ઘુંટી દવાને સુકવી લેવી.

उपयोग : આ દવાને જરા પાણીમાં મેળવી મલમ જેવું
દરાજપર લગાડવાથી ગમે તેવી નવી કે જુની દરાજ–દદ્રુ ત્રણ
દહાડામાં મટી જાય છે અને ફરી પાછી થતી નથી.

दराजनीदवा (२)

बनावट : સિંધવ તો. ૧, ટંકણખાર તો. ૧, આમલસારો-
...ા. ૩, સાકર તો. ૫, બધાને બારીક વાટી રાખવું અને
... થોડાક પાણીમાં આ દવા તો. ૧ મેળવી લેપ જેવું કરી
...ી જગાપર લગાડવાથી દરાજ મટે છે. તે સિવાય ઉપરની
...ઈને લીંબુનારસમાં નાંખી લગાડી શકાય છે.

...पयोग : દરેક પ્રકારની દાદર–દદ્રુ મટે છે.

...शांगधूप

...ावट : વજ, હીંગ, ચાવડીંગ, ગજપીપર, સિંધાલુણ,
...અજમોદ, સુંઠ મરી, પીપર આ દશ ચીજો સરખેભાગે
...ધૂપ જેવા કરી લેવા.

...ोग : આ ધૂપનો ઉપયોગ બાળકના બિછાનાપાસે
... બાળકોને થતી વ્યાધિ અને બાલગ્રહરોગ થતા નથી
... તો મટી જાય છે.

તેને ગુલાબજળમાં ૨૧ દિવસ વાટી મર્દન કરી સુકવી બાટલીમાં રાખવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર.

अनुपान : દૂધની મલાઈ સાથે.

उपयोग : પાંડુ, દાહ અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

૪૭૧ प्रवालादियोग

बनावट : પ્રવાલભસ્મ, શંખભસ્મ, હરડે, બહેડા, આમળા, પીપર અને સોનાગેરૂ આ સાત ચીજો સમભાગે લઈ બારીક વાટી કપડછાણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ૩ થી ૬ રતીભાર.

अनुपान : મધ અને ઘી સાથે.

उपयोग : હેડકી મટાડનાર ઉત્તમ યોગ છે.

૪૭૨ बालघुटी

बनावट : અજમોદ તો. ૧, બાલહરડે તો. ૧, રેવચીની-લાકડી તો. ૦॥, ફુદીનો તો. ૧, પલાસબીજ તો. ૧, બીજોરાનુંમૂળ તો. ૧, ડીકામાલી તો. ૧, સબજાનાંપાન, (રામતુલસી) તો. ૧, કુલંબો તો. ૧, મીંઢાકુડ તો. ૧, કમળકાકડી તો. ૧, કરીઆતું તો. ૨ મરડાશીંગ તો. ૧ બધી ચીજો સાફ કરી ભુકો જાડો કરી લેવો. તો. ૦၊ દવા પાણી તો. ૨ માં ઉકાળી ૧ તોલો રહે ઉતારી ગાળી લેવું.

प्रमाण : ૧ ચમચી (၀။ તોલો)

समय : સવાર, સાંજ.

उपयोग : બાળકોને બાળઘુટી તરીકે હમેશાં આપી શરદી તાવ, ઉધરસ, ખાંસી, પેટનારોગ, કબજીઆત, નબળાઈ, ઉલટી વગેરે મટાડી બાળકોને નીરોગી રાખે-દૂધનું પાચન કરાવે

ગોળી બનાવી ત્યાં રાખવાથી યોની મજબુત બને છે–કઠણ બને છે.

સૂચના : ઉપર બતાવેલ ચીજોનો કવાથ કરી તેની પીચકારી લેવાથી પણ યોની સંકોચ થાય છે, ને ગર્ભાશય સ્થાનપર આવે છે.

૪૭૬ रजःप्रवर्तकयोग

बनावट : કપાસમૂળ તો. ૪ જુનોગોળ તો. ૪
પીપળાનીજટા ,, ૨ ગાજરબીજ ,, ૧
સોઆદાણા ,, ૧

विधी : બધાને પાણી તો. ૪૦માં નાંખી કવાથ કરવો. પાણી તો. ૧૦ રહે ઉતારી કપડે ગાળી લેવું.

समय : રાત્રે સુતી વખતે આ બધી દવા (કવાથ) હોય તે પી જવી. ને સવારથી આખો દિવસ ખોરાક ન આપવો.

उपयोग : લાંબા સમયથી બંધ પડેલું રૂતુ આ દવાથી ખુલ્લી જાય છે.

सूचना : જો ૨૪ કલાકમાં ફાયદો ન થાય તો એવીજ રીતે બીજી દવા બનાવી સવારનાં ખાલી પેટે બીજે દિવસે આપવી.

૪૭૭ रौप्यरसायन

बनावट : રૌપ્યભસ્મ તો. ૧, સુંઠ તો. ૧, અભ્રકભસ્મ તો. ૧, મરી તો. ૧, તામ્રભસ્મ તો. ૧, પીપર તો. ૧, બધાને બારીક વાટી કપડછાણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૩ રતીભાર. **अनुपान :** મધ અને ઘી સાથે.

उपयोग : ક્ષય, પાંડુ, ખાંસી, શ્વાસ, હરસ, નેત્રરોગ તથા પિત્તજન્ય વ્યાધિને મટાડે તથા પૌષ્ટિક છે.

થોડીજવારમાં કફને છુટ્ટો કરે છે. ખાસ કરી બાળક ભરાઈ ગયું હોય તેને માટે ઉપયોગી છે. ખાંસી પણ મટે છે.

૪૮૧ बराधनीदवा (२)

बनावट :

અતિવિષ	તો. ૨	કાકડાશીંગ	તો. ૨
પીપર	„ ૨	નવસાર	„ ૧
બહેડાંનીછાલ	„ ૨	ફુલાવેલટંકણ	„ ૧

विधी : બધાને બારીક વાટી કપડછાણ ચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

प्रमाण : ૨ થી ૪ રતીભાર. **समय :** ચાર ચાર કલાકે.

अनुपान : મધ અને ધાવણ સાથે.

उपयोग : બાળકોનીખાંસી, શ્વાસ, તાવ, કબજીઅત, ઉદરરોગ વગેરે મટી જાય છે.

૪૮૨ वाजीकरणयोग (१)

बनावट : ડુંગળીનોરસ આશરે તો. ૨૦.
ઘઉંનોલોટ „ „ ૪૦.
હિંગળોકરૂમી એક એક તોલાની કટકી નં. ૪ લેવી.

विधी : પ્રથમ એક વાસણમાં ઘઉંનોલોટ લઇ તેમાં ડુંગળીનો-રસ મેળવી લોટને બાટી જેવો થાય છે તે તૈયાર કરવો. પછી તેની આઠ બાટી બનાવી, બે બાટીની વચ્ચે હિંગળાનો એક એક કટકો રાખી બંધ કરી, બાટી બનાવી લેવી. આ બાટીને ધીમા તાપમાં પકાવી લેવી. પરિપક્વ થાય એટલે એ.ણી, લોટના ભાગને ભુંસી, ચુરમું બનાવી લેવું અને હિંગળોકના ગાંગડા જુદા કાઢીને રાખી લેવા અને તૈયાર કરેલ ચુરમું લઇ તેમાં સાકર તથા ઘી છૂટથી જોઈએ તેટલા મેળવી તૈયાર કરી. [illegible], [illegible] અને કાઢાથી તૈયાર

અંબર	રતી ૪૨	બદામનુંતેલ	તો. ૩
જાયફળ	નંગ ૩	મધ	,, ૫
સાકર	તો. ૩૦		

विधी : પ્રથમની દરેક ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. સાકરની ગુલાબજળમાં ચાસણી કરી લેવી. અને માજુન જેવી નરમ ચાસણી થાય ત્યારે ઉતારી તેમાં ઉપરની ચીજો મેળવી ઠંડુ થયે મધ મેળવી રાખી મૂકવું.

प्रमाण : ાા થી ૧ તોલો. **अनुपान :** દૂધ સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : વાજીકરણ, પૌષ્ટિક તથા સ્થંભન ગુણ માટે ઉત્તમ છે. ખાસ કરી નબળાઈથી થતા વિકારોને તુરત મટાડે છે.

४८५ वायुनादमनोउपाय

बनावट : ધતુરાનાફળનીછાલ તો. ૧ લાવી તેને ઘીમાં શેકી લેવી. બાદ તેને વાટવી અને તેમાં જાયફળ તો. ૧, જાવંત્રી તો. ાા, કેશર તો. ા, ખોરાસાનીઅજમો તો. ૧, લવંગ તો. ૧, અફીણ માસા ૨ એ બધી ચીજો નાખી, મેળવી, પાણીમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરવી.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **समय :** સવાર તથા સાંજ.

उपयोग : કફ તથા વાયુના દમનોરોગ મટે છે.

४८६ वाद्यानोउपाय

बनावट : કબુતરનીહગાર (વિષ્ટા) તો. ૧, ગોળ તો. ૧, કાળામરી નંગ ૧૦. બધાને બારીક વાટી બેઆનીભારની ગોળી કરી લેવી

प्रमाण : એક ગોળી. **समय :** સવાર, સાંજ.

प्रमाण : ૧ ગોળી. **समय :** સવારે અને સાંજે.
अनुपान : મધમાં ચાટી જવી.
उपयोग : શ્વાસ, ખાંસી, કફ અને શરદવાયુને મટાડે છે.

૪૮૯ श्वासहरयोग (२)

बनावट : બહેડાનીછાલ તો. ૨૦ સેનાગેરૂ તો. ાા
કુલાવેલ નવસાગર તો. ૧.

विधी : બહેડાનીછાલનું બારીક કપડછાણ ચૂર્ણ કરી તેમાં બીજી બે દવા મેળવી ઘુંટી રાખવું.

प्रमाण : ા તોલો. **अनुपान :** મધ સાથે.

उपयोग : શ્વાસ, કાસ, દમ માટે અકસીર છે.

नोंध : આ દવા થોડાક દિવસ નિયમિત સવાર સાંજ લેવી, અને દવા શરૂ કરવા પહેલાં એક જુલાબ લઈ કોઠો સાફ કરી લેવો.

૪૯૦ श्वेतश्वासकुठार

बनावट : સફેદ સોમલ કાચો તો. ા.
દુગ્ધશર્કરા (દૂધનીસાકર) તો. ૩ાા.

विधी : એક શુદ્ધ કરેલી સાફ ખરલમાં પ્રથમ સોમલને બારીક વાટવું અને પછી તેમાં શર્કરા મેળવતા જવું. ત્રણ કલાકમાં બધું મેળવી લઇ પછી તેને બીજા ૭ કલાક બારીક વાટી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૧ રતીભાર. **अनुपान :** મલાઇ સાથે.

समय : સવાર સાંજ બે વખત.

उपयोग : શ્વાસ (દમ) ના રોગી માટે આ દવા રામબાણ છે એક બે સપ્તાહ બરાબર આપી લાભ થાય કે પછી થોડા દહાડા બંધ કરી ફરી બે સપ્તાહ એજ દવા આપવી.

नोंध : આ દવામાં મુખ્ય સોમલ છે. કફ પ્રકૃતિને માફક આવે છે, ખોરાક પૌષ્ટિક, દૂધ-ઘી આપવુ અને દવા સમજીને કરવી.

કરી ગળા સુધી પાણીમાં ઉભા રહેવું અને ત્યાંજ આ દવા ખાવી અને એક કલાક ત્યાં ઉભા રહી સરસ્વતીમંત્ર બોલવો. એક કલાક બાદ બ્હાર આવી દૂધ પીવું અને તે દહાડે દૂધ શીવાય બીજું કંઇ લેવું નહિ. પછી પણ ત્રણ દહાડા સાદા ખોરાકને ફળાહારપર રહેવું. (પાણીમાં ઉભા રહી દવા લેવાનો અર્થ એ છે કે કદાચ દવા લીધા પછી ઉલટી થાય તો તે ઉલટી શરીરપર પડતાં ત્યાં કુષ્ટરોગ થઇ આવવા સંભવ છે ને તે મટતો નથી).

नोंध : આ પ્રયોગ વર્ષમાં ફક્ત એકજ દિવસે કરવાનો છે પણ તેની અસર બહુજ સારી રહે છે.

लाभ : આનાથી બુદ્ધિ તિવ્ર બને છે, યાદશક્તિમાં ખાસ વધારો થાય છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે તેમજ વક્તા અને લેખક તથા કવિઓ માટે આ યોગ સર્વોત્તમ છે.

૪૯૪ संतानप्रदयोग

बनावट : ચાહછરૂં, કાળાંમરી, નાગકેશરઅસલી, અજમો બધી ચીજો સમભાગે લઇ ચૂર્ણ કરી રાખવું.

प्रमाण : ।। તોલો. **अनुपान :** ગરમપાણી.

समय : રૂતુ આવે તેજ દહાડેથી આ દવા લેવી.

उपयोग : રૂતુ સાફ લાવવા ઉપરાંત ગર્ભ ધારણ લાયક શક્તિ વધારવા માટે ઉત્તમ છે.

૪૯૫ क्षयनिवारकयोग

बनावट : સાચામોતીનીછીપનીપિષ્ટી તો. ૧, કાયફળનીછાલ તો. ૩, બધાને બારીક વાટી લેવુ. અને તેને નાનીદરડેનાકચાથમાં ઘુંટી ચણોઠીજેવડી ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ ચાર ગોળી. **समय :** સવાર, બપોર ને સાંજ.

अनुपान : અરડુસીનાશરબત સાથે ગોળી વાટી મેળવીને આપવી.

उपयोग : ક્ષયરોગમાં સારો લાભ આપે છે.

४९१ शीतलाप्रतिबंधकयोग

बनावट : [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible]

प्रमाण : [illegible] **अनुपान :** [illegible]

उपयोग : આ [illegible] [illegible] ત્યારે [illegible] [illegible] દવા [illegible] [illegible] આપવી.

४९२ शूलहरयोग

बनावट : અજમો તો. ૧, અફીણ રતી ૮, સોડીબાયકાર્બ તો. ૦॥, તાલમખાણા તો. ०॥, બધાને બારીક વાટી આકડાનાદૂધમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

प्रमाण : ૧ થી ૨ ગોળી. **अनुपान :** ગરમ પાણી સાથે.

उपयोग : ગુરદાનુંદરદ, પેટનુંશૂળ વગેરેનું હરે તો આ ગોળીથી મટે છે.

सूचना : ભોંયરીંગણીમૂળ, પાષાણભેદ, ગોખરૂ અને કળથીનો કવાથ કરી તેમાં યવક્ષાર મેળવી આ દવા લેવાથી ગુરદાનાદરદમાં તુરત લાભ આપે છે.

४९३ सिद्धिदाताप्रयोग

बनावट : હળદર, બ્રાહ્મી, બાવચી, વજ, સુંઠ, આદુ આ ૭ ચીજો દરેક ૦ તોલો લઈ વાટી લેવું. અને તેમાં ગાયનુંઘી તોલા ૫ મેળવી તૈયાર કરી લેવું.

विधी : આ તૈયાર થએલી દવા એક વખતમાં ખાવાની છે. પ્રથમ જુલાબ લઇ શરીરને શુદ્ધ કરી લેવું, અને માઘમાસની મહાશીવરાત્રીને દિને સવારમાં સૌચાદિથી નિવૃત થઇ સ્નાન

કરી સુકવી લેવું કે રતીભારની ગોળી કરી રાખવી.

પ્રमाण : ૧ રતીભાર. **अनुपान :** મધ અને પીપર સાથે.

उपयोग : ક્ષય, સુવારોગ, પાંડુ, શ્વાસ, ખાંસી, જીર્ણજ્વર, મંદાગ્નિ, હૃદયનીનબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા વગેરે મટાડવા ઉત્તમ માત્રા છે અને જુદા જુદા અનુપાનથી આ દવા અનેક રોગોમાં વપરાય છે.

૪૯૮ विभितकवटी

बनावट :

બહેડાંછાલ	તો. ૨	કાળાંમરી	તો. ૦ાા
જેઠીમધ	,, ૧	પીપર	,, ૧
એલચીબીજ	,, ૦ાા	કુલીજન	,, ૧
વંસલોચન	,, ૧	કાથો	,, ૧
સિંધાલુણ	,, ૧	યવક્ષાર	,, ૧

विधी : બધી ચીજોને જુદી જુદી બારીક વાટેલી લઇ ખરલમાં ઘુંટી તેમાં આદુનોરસ મેળવી ઘુંટી લેવું. અને ચણા જેવી ગોળી વાળી છાંયામાં સુકવી લેવી.

प्रमाण : ૬ થી ૧૨ ગોળી.

अनुपान : એકેક ગોળી મોંમા રાખી ચૂસવાની છે.

उपयोग : આ ગોળી ખાંસી માટે સારી છે, તેનાથી કફ છુટે છે. શ્વાસમાં ફાયદો થાય છે ને ફેફસાનીદરદી તથા દુખાવા પણ મટે છે. અકંદરે ખાંસી માટે ઉત્તમ છે.

૪૯૯ मृत्युंज्यरस

बनावट :

શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
સાજીખાર	,, ૧	યવક્ષાર	,, ૧
ત્રીકટુ	,, ૩	ત્રીફલા	,, ૩
વાવડીંગ	,, ૧	મીંઢીળનાંબીજ	,, ૧
શુદ્ધ નેપાળો	,, ૮		

प्रकरण २३ मुं—परिशिष्ट

४९६ सांसीनोक्वाथ

बनावट : [illegible], [illegible], જેઠીમધ, કટે[illegible], [illegible], [illegible], [illegible] (ડાંડા) આ દરેક ચીજ બબ્બે તોલા લઈ તેનો ભુકો [illegible] બુકો કરી તેની સાત પડીકી કરી લેવી. એક પડીકી ક્વાથમાં એક શેર (૮૦ તોલા) પાણી નાંખી ક્વાથ કરવો, અને ૫ તોલા રહે ઉતારી ગાળી તેમાં થોડુંક મધ ને થોડીક સાકર નાંખી દવા પાઈ દેવી.

उपयोग : ખાંસી, શ્વાસ અને કફ મટાડે છે આ દવા ગળાનાં વિકારોમાં ઉત્તમ છે. ફક્ત ૭ દહાડા લેવાથી સારો લાભ થાય.

सूचना : દેરગનાંગલ (ડાંડા) આ ચીજ દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં પુષ્કળ થાય છે ને આ મરાઠી નામથીજ મુંબઈમાં મળે છે.

४९७ महतसुवर्णमालिनीवसंत

बनावट :

સોનાનાંવરખ	તો. ૧॥	ચંદ્રોદય	તો. ૨॥
મુક્તાપિષ્ટ	„ ૧	પ્રવાલપિષ્ટ	„ ૧॥
નાગભસ્મ	„ ૧	બંગભસ્મ	„ ૧
અભ્રકભસ્મ	„ ૧॥	યશદભસ્મ	„ ૫॥
ગોરોચન	„ ૧	અંબર	„ ૧
કસ્તુરી	„ ૧	પીપર	„ ૧
રૌપ્યભસ્મ	„ ૧	સફેદમરી	„ ૩॥
કેશર	„ ૧	માખણ	„ ૨॥

विधी : બધી ચીજોને બારીક કરી તેમાં માખણ મેળવી પછી બરાબર ઘુંટવું અને ત્યારબાદ લીંબુનારસમાં ૨૧ દિવસ મર્દન

તેમાં ૨૦ તોલા બીઃખુડી (એક જાતનાં જીવડા) નાંખી ખુલ્લી જગામાં ચુલાપર મુકી તાપ આપી ભસ્મ કરી લેવી અને તે વેળા બરાબર હલાવતા રહેવું. છેવટે બરાબર તૈયાર થયા બાદ ઠંડુ કરી તે ભસ્મ વાળી કડાઇમાં ફુંક મારી ઉડી જાય તેવો ભુકો ઉડાવી દેવો અને બાકી ભસ્મ રહે તે સભાળી લઇ ખરલમાં વાટી કપડછાણુ કરી બાટલીમાં રાખી લેવું. આ ભસ્મ પાણીમાં તરે તેવી સુંદર બને છે.

प्रमाण : ૨ રતીભાર. **अनुपान :** મલાઇ કે માખણ સાથે.

उपयोग : નબળાઇ, પાંડુ, ધાતુક્ષીણતા, નસોનીકમજોરી, પીકાશ વગેરે મટાડી વીર્ય-લોહી જલદી વધારે છે.

पथ्य : સારો અને પૌષ્ટિક ખોરાક લેવો જોઇએ.

૫૦૧ शतावरीआसव

बनावट : લીલીશતાવરીનોરસ તો. ૪૦૦.

ધાવડીપુષ્પ	તો.	૬૪	ગોળ	તો.	૧૦૦
મરી	,,	૪	લવંગ	,,	૪
પીપર	,,	૪	મોચરસ	,,	૪
સુવા	,,	૪	જીરૂં	,,	૪
સફેદમુશલી	,,	૪	જાવંત્રી	,,	૪
અકલકરો	,,	૪	કેશર	,,	૧

विधी : રસમાં ગોળ મેળવી પછી બાકીની ચીજોનું ચૂર્ણ મેળવી બે માસ ઠીક બંધ કરી ગરમ જગાપર રાખી પછી ગાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

प्रमाण : ૧। તોલો. **अनुपान :** પાણી.

समय : સવાર સાંજ જમ્યા પછી.

उपयोग : ક્ષય, પ્રદર, ધાતુક્ષીણતા, જીર્ણજ્વર, ખાંસી, રક્તવિકાર, શ્વાસ વગેરે મટી તાકાત વધારે છે

———

વિધી : ખાણી મેળવીને બરાબર બારીક કરી ખરલમાં ઘુંટી તેમાં નાગરવેલનાપાનનોરસ મેળવી મગ જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. **સમય :** સવાર, સાંજ.

અનુપાન : ગોળી મુખમાં રાખી ઉપર પાન ખાવું.

ઉપયોગ : જ્વર, આમવાત અને વાતોદર તથા પ્લીહોદર મટાડે છે.

સૂચના : ગોળી ખાધા પછી જુલાબ જેવું લાગતા હોય તો તલનુંતેલ માથામાં નાંખવું તેમજ શરીરે મર્દન કરવું ને ગરમ પાણીવડે સ્નાન કરવું.

પથ્ય : ખીચડી અને ઘી આપી શકાય.

૫૦૦ वाजीकरणलोहभस्म

બનાવટ : ઉત્તમલોહનુંબારીકચૂર્ણ તો. ૨૦, સફેદસોમલ તો. ૪, હરતાલવરખી તો. ૪, પારદ તો. ૪, ગંધક તોલા ૪, કપુર દેશી તોલા ૨, આમાં કપુર સિવાયની બધી ચીજો શુદ્ધ કરેલી લેવી જોઇએ.

વિધી : શુદ્ધ લોહચૂર્ણમાં સોમલ તો. ૧, કપુર બેઆની-ભાર મેળવી કુંવારનારસમાં ઘુંટી ટીકડી કરી સુકવી સંપુટમાં રાખી બંધ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો. છાણા આશરે ૫ શેર બંગાલી તોલનાં લેવાં જોઇએ. પછી તેને કાઢી બારીક વાટી તેમાં હરતાલ તો. ૧ તથા કપુર બે આનીભાર નાંખી કુંવારના રસમાં ઘુંટી ટીકડી કરી સુકવી સંપુટમાં રાખી બીજો ગજપુટ દેવો એવી રીતે ત્રીજીવાર ગંધક અને ચોથીવાર પારદનો ગજપુટ આપવો. દરેક વખતે કપુર નાંખતા જવું. આ ચારપુટ પછી એવીજ રીતે બીજા, ત્રીજા અને ચોથા ચાર પુટો આપવા, આમ કુલ્લે ૧૬ ગજપુટ આપવા જોઇએ. અને પછી જે ભસ્મ તૈયાર થાય તેને કડાઇમાં નાંખી

प्रकरण २४ मुं—वैद्यकपरिभाषा

દવાઓ તૈયાર કરવા બાબતની સમજણ.

क्वाथ—આપણી ભાષામાં ઉકાળો, ક્વાથ, કાઢો એ નામથી આ બનાવટ ઓળખાય છે. સુકી વનસ્પતિ લાવી તેને જાડી કુટી એક કલઈ કરેલા તપેલામાં કે માટીના વાસણમાં ૧ ભાગ દવા અને ૪ થી ૮ અથવા ૧૬ ભાગ પાણી નાખી જ્યારે ચોથો કે આઠમો ભાગ બાકી પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું અને પછી તેમા ઉપરથી નાખવાની કોઇ ચીજ બતાવેલી હોય તો તે મેળવી આપવી આનું નામ તૈયાર ક્વાથ છે. તે લીલી વનસ્પતિનો પણ બનાવી શકાય છે. ક્વાથ બનાવતી વખતે વાસણ ખુલ્લું રાખવું, સખત દવાઓ હોય તો સોળગણું પાણી, સામાન્ય દવાઓ માટે આઠગણું પાણી અને લીલી દવાઓ માટે ચારગણું પાણી નાખવું બરાબર દેખાય છે. ક્વાથ માટે વનસ્પતિ ૧ થી ૨ તોલા લેવાય, પ્રવાહી તૈયાર થએલા ક્વાથનું પ્રમાણ એક વખત માટે ૨ થી ૪ તોલા લેવાય.

चूर्ण—સુકી દવાઓને સાફ કરી લખેલા વજન પ્રમાણે લઈ તેને જરા તડકે સુકવી બારીક ખાંડી ચાળણી કે કપડાથી ચાળી લેવું તેનું નામ ચુર્ણ છે. તેની માત્રા ૦ા થી ૦ાા તોલા સુધીની ગણાય છે.

गोळी : ગોળીને ગુટી, વટી, વટક કે પીલ્સ કહેવામાં આવે છે. બારીક કરેલા ચુર્ણને પાણી સાથે, મધ સાથે, કોઈ વનસ્પતિના સ્વરસ કે ક્વાથ સાથે ઘુંટીલઈ લખેલા પ્રમાણની ગોળી બનાવી છાંયે સુકવી લેવી તેનું નામ ગોળી છે. જે બનાવટના ગુગળ આવે તેનો પ્રથમ ગુગળ નો ક્વાથ કરી તેમા સુકી વસ્તુઓ નાખી લોદા જેવું કરી પછી ગોળી વાળવા જેવું થતા હાથે દાબ કરી ગોળી બનાવી લેઈએ. કેટલીક બજારી ગોળી સુકવવા માટે ઉપર પાઉડર તરીકે પાપાનુનરસનો ભૂકો છાંટવામા આવે છે.

અગત્યની સૂચના

આ પુસ્તકમાં વપરાયલા તોલ બાબત નીચેની બાબતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

૧ બનતાં લગી વજન તોલાભાર યાને રૂપીઆ-ભારનાં વજનમાંજ બતાવેલ છે.

૨ રતલ લખેલ હોય ત્યાં ૪૦ તોલા અને શેર લખેલ હોય ત્યાં ૮૦ તોલા સમઝને હિસાબ ગણવાનો છે.

૩ ગુજરાતમાં ૪૦ રૂપીઆભારનો શેર ગણાય છે પણ અહિં ૮૦ રૂપીયાભારનો શેર ગણાય છે એટલે આ પુસ્તકમાં તો સર્વત્ર ૮૦ રૂપીયાનો શેર ગણવાનો છે.

૪ માસાનું વજન આવે ત્યાં ૮ રતીનો એક માસો અને ૧૨ માસાનો એક તોલો ગણી લેવાનું છે.

૫ પ્રવાહી માપમાં ૧૦૦ તોલાનો સવાશેર કે ૪૦ તોલાના ૧૬ ઔંસ ગણી ગમે તે સરળ રીતે માપ કરી લેવાનું છે.

૬ વિશેષ તોલ માપ માટે તથા દવાઓ બનાવવાની વિધી અને પરિભાષાના શબ્દો માટે આ પ્રકરણની પાછળ આપેલા ૨૪ મા પ્રકરણની પરિભાષા વાંચી લેવી.

લેખક :

વગેરે નાખવાનું હોય તે નાખી ધીમે તાપે એક બે દહાડામાં પકાવી લેવું. જ્યારે તેલ માત્ર રહેલું જણાય ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું એને તેલ કહે છે. તેલ બનાવવા માટે વાસણ મોટું લેવું. એકજ દહાડામાં તેલ પકાવી ન લેવું અને તાપ બહુજ ધીમો રાખવો, પાક કરતી વખતે કાચો પણ ન રહે તેમ અંદરનો કલ્ક બળી પણ ન જાય તેવી રીતે મધ્યમ પાક કરવો અને તે કલ્કને અગ્નિપર નાંખતા તડ, તડ, અવાજ ન આવે તો પાક બરાબર તૈયાર થયો સમજી ઉતારી લેવું.

घृत : ઉપર બતાવેલ વિધી પ્રમાણે તૈયાર થાય છે. આમાં તેલને બદલે ઘૃત વાપરવું જોઇએ.

फांट : દવાના જાડા ભૂકાને–ચુર્ણને ચાર કે આઠગણા ખળ-ખળતા ગરમ પાણીમાં નાખીને થોડીવાર પછી ઉતારી ઢાંકી લેવું અને પછી ઠંડું થતાં ગાળીને પીવામાં વાપરવું એને ફાંટ કહે છે.

अर्क : લીલી કે સુકી દવાઓ, તાજાં ફુલ વગેરેને નલીકાયંત્રમાં આઠગણા પાણીમાં ૨૪ કલાક પલાળી રાખી પછી યંત્રને બરાબર બંધ કરી ચુલા ઉપર ગોઠવી અર્ક કાઢવામા આવે છે. જે દવાઓમાં આકાશ કે વાયુ તત્વ હોય–તૈલ દ્રવ્ય હોય તેનુંજ અર્ક બને છે. જેમકે ગુલાબ-ફુલ, સુવા, વરીઆરી, અજમો વગેરે. આ દવાઓને સાફ કરી આઠગણા પાણીમા પલાળી લેવી પછી તેનાથી દસ શેર પાણી હોય તો છ શેર અર્ક કાઢવો તેમાં પૂર્ણ સત્વ આવશે. કેટલીકવાર દેશી ઉકાળા કે સુદ-ર્શન જેવી ચીજેનો પણ અર્ક કાઢવામા આવે છે. આ અર્ક ગુણમાં મૃદુ તથા પીવામા સ્વાદિષ્ટ હોવાથી સૌ વાપરી શકે છે.

पुटपाक : લીલી અથવા સુકી દવાને ખાંડી ચટણી જેવો ગોળો કરી તેને ભીના કપડામા લપેટી ઉપર માટી લેપડી ને.ના જેવું કરી સામાન્ય કોલસા તાપ વચ્ચે રાખી તે ગોળો લાલ થવા કાઢી દવાથી રસ કાઢી લેવો. આ રસમા ગુણવાન મધ નેજવી રાખો. તેવુ તેવી બનાવ્યા ન.દ. માત્રા ૦।। થી ૧ તોલા.

अवलेह-चाटण : લીલી કે સુકી વનસ્પતિને પાણીમાં નાખી ઉકાળો કરી અમુક ભાગ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેને ફરી ચુલા પર મુકી મંદાગ્નિ વડે પાક કરવો. તે જાડો થવા માંડે ત્યારે તેમાં ગોળ કે સાકર નાખવાની હોય તે મેળવી આપવી અને પછી જાડું થાય ત્યારે તેમાં ઉપરથી નાખવાનું ચુર્ણ બારીક કરેલું હોય તે મેળવી આપવું. ઠંડુ થાય ત્યારે મધ મેળવવાનુ હોય તે મેળવી આપો એટલે તે અવલેહ તૈયાર થયો કહેવાય. અવલેહ બરાબર ન થાય તો તે બગડી જાય છે માટે તેની પરિક્ષા કરવી કે "પાણીમાં તેને નાખતા તળીએ બેસી જાય અને છુટું ન પડે તો તેમ જાણવું કે બરાબર છે." કેટલીકવાર મધમાં સુકી દવાઓનું ચુર્ણ મેળવીને પણ ચાટણ બનાવાય છે.

आसव : સુકી લીલી દવાઓને ખાંડી જાડો ભુકો કરી તેમા પાણી નાખી જરા નરમ કરી ઉતારી તેમા સાકર, ગોળ કે મધ જે કંઈ નાખવાનું હોય તે મેળવી દવાને એક વાસણમાં ભરી બંધ કરી બે માસ રાખી મુકી પછી ગાળીને વાપરવું તેનું નામ આસવ છે. આસવ માટે વાસણ રીઢું હોય તો માટીનું લેવાય, ચીનીનુંપાત્ર કે લાકડાનુંપીપ પણ વાપરી શકાય.

अरिष्ट : દવાના ભૂકાનો ઉકાળો કરી અમુક ભાગ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં સાકર, મધ કે ગોળ મેળવી થોડાક દહાડા એક વાસણમા ભરી મોઢે કપડું બાંધી તેમાં ખમીર આવી શાંત પડી જાય ત્યાંલગી નિર્વાતસ્થાનમાં રાખી પછી ગાળી તેમા પ્રક્ષેપની વસ્તુઓ મેળવી બંધ કરી બે માસ રાખી પછી ગાળી લેવું તેને અરિષ્ટ કહે છે. પાત્ર ઉપર આસવમા બતાવ્યા પ્રમાણે લેવાય.

शरबत : કોઇપણ લીલી કે સુકી વનસ્પતિનો ક્વાથ, રસ અથવા અર્ક કાઢી તેમા સાકર નાખી ચાસણી કરી ગાળી રાખવું. તેનું નામ શરબત છે. કેટલીકવાર ચાસણીમાં એસેંસ મેળવીને શરબત બનાવાય છે.

तेल : લીલી વનસ્પતિનોરસ, સુકીનો કે લીલીનો ક્વાથ કરી તે ક્વાથમા તેલ તથા દવાઓનો કલ્ક અને તે સાથે દૂધ, છાશ, ગોમૂત્ર

अंजन : આંખમાં આંજવાની દવાને અંજન કહે છે. સુરમા રૂપે, પ્રવાહી ટીપાં રૂપે કે સળી ભરી આંજી શકાય તેવા મલમ રૂપે તે હોય છે. કેટલીકવાર ગોળી કે વાટ રૂપે હોય છે તેને ઘસીને આંજી શકાય છે.

नस्य : નાકમાં સુંઘવાની દવાને નસ્ય કહે છે, પછી તે ચુર્ણ તેલ કે ઘી રૂપે ગમે તે હોય પણ નસ્ય કહેવાય છે.

पोटीश : લોટ, ચુર્ણ અથવા અળશી જેવી ચીજના જાડા ભૂકાને ગરમ પાણીમાં મેળવી, બાફીને કે સુકીજ સેકીને પોટલી વચ્ચે રાખી દરદવાળી જગાએ શેક માટે વપરાય તેને પોટીશ કહે છે.

धूप-धूमाडी : અગ્નિ એક વાસણમાં રાખી તેનાપર દવા નાખવી અને તેનો ધુમાડો શરીરના કોઇ પણ ભાગમાં જ્યાં દરદ હોય ત્યાં આપવો અથવા રહેવાના મકાનમાં ધુમાડો કરવો તેને ધુપ કે ધુમાડો કહે છે.

धूम्रपान : બીડી કે હોકા રૂપે અથવા ચલમમાં દવા ભરીને ધુમાડો પીવાના કામમાં વાપરવો અથવા અંગારાપર દવા છાંટી તેનો ધુમાડો શ્વાસમાં લેવો તેને ધૂમ્રપાન કહે છે.

बंधारण : શરીરના કોઇપણ ભાગને નરમ કરવા, શેક આપવા કોઈ દવા કે વસ્તુ બાંધવામાં આવે તેને બંધાણ-બંધારણ કહે છે.

वाट : યોની અથવા ગુદાના ભાગમાં અથવા કોઇ જખમની જગામાં દવા મુકવી હોય ત્યારે દવાની વાટ કે રૂમાં પલાળીને તેની કરેલી વાટ મુકવામાં આવે તેને વાટ કહે છે બીજું નામ ફલવર્તી કે સોગઠી પણ કહેવાય છે.

कोगळा : દવાના ચુર્ણને પાણી સાથે મેળવી અથવા સુકી દવાનો કવાથ કરી તે દવા મોમાં રાખી ફેંકી દેવામાં આવે તેને કોગળા-ગંડુષ કહેછે.

बस्ती-पीचकारी : પીચકારીમાં પ્રવાહી દવા ભરી તેને મૂત્રમાર્ગે કે ગુદામાર્ગે અંદર મુકવામાં આવે તેને એક પ્રકારની પીચકારી કે બસ્તી કહે છે. યોની સાફ કરવા કે દરદ મટાડવા માટે દવામાં દવા ભરી

रसक्रिया : કોઈપણ લીલી કે સુકી વનસ્પતિનો ઉકાળો કરી પછી તેને ગાળી કરી તેને ફરી ધીમા તાપે ઉકાળતાં ઘાટ—અવલેહ જેવું થઈ જાય ત્યારે ઉતારી મુકી દેવું તેનું નામ ઘન કે રસક્રિયા કહેવાય છે.

स्वरस : લીલી વનસ્પતિને ખાંડી પાણી નાખી ચટણી કરી લેવી તેવીજ રીતે સુકી વનસ્પતિને ખાંડી પાણી નાખી ચટણી બનાવી લેવી પછી તેને દબાવી રસ કાઢી લેવો તેનું નામ સ્વરસ છે. તેની માત્રા ૧ થી ૨ા તોલાની ગણાય છે.

क्षार : જવ, અંઘેડો, વાસા વગેરે વનસ્પતિઓમાંથી ક્ષાર કાઢવામાં આવે છે તેની રીત એવી છે કે પ્રથમ કોઇપણ વનસ્પતિ લાવી તેને કાતરી સુકવી લેવી. સુકાઈ જાય ત્યારે તેને નિર્વાતસ્થાનમાં બાળી રાખ કરી કોલસા જેવી કરી લેવી. પછી તે રાખને પચીસગણા પાણીમાં નાખી ખુબ હલાવવી જ્યારે દવાનો સ્વાદ પાણીમાં આવી જાય ત્યારે મુકી દેવું. અને પછી તેને કપડાથી બરાબર ગાળી લેવું. આ ગાળેલા પાણીને ચુલે મુકી ધીમા તાપે કલઇ કરેલ તપેલામાં બાળવું. જ્યારે તમામ પાણી બળી જતાં તળીઆમાં સફેદ પદાર્થ દેખાય ત્યારે તેને સુકું કરી ઉતારી લઈ એક કાચની સ્ટોપર બાટલીમાં બરાબર બંધ કરી રાખી મુકવું. આ ક્ષાર બનાવવામાં બાળવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તોજ સફેદ રંગનો ક્ષાર બનશે. ક્ષારની દવા બગડતી નથી અને તુરત અસર કરે છે.

लेप : લીલી અથવા સુકી દવાને વાટીને કે તેના ભૂકાને કોઇ દવા કે છાસ, પાણી, ગુલાબજળ, સુરકો વગેરેમાં વાટીને દરદવાળી જગાપર અથવા સોજા, વ્રણ વગેરેપર લેપ કરવામાં આવે છે. લેપ જરા ઘગડવો જોઇએ, અને સુકાયા પછી તરત ઉખેડી નાખવો જોઇએ.

पंचांग : કોઇપણ વનસ્પતિના મૂળ, છાલ, ફળ, ફુલ અને પાન લેવા તેને પંચાંગ કહેવામાં આવે છે.

मंजन : દાંતે ઘસવાની દવાને મંજન કહે છે. તે ઘણેભાગે ચુર્ણ બારીકચુર્ણના રૂપમાં હોય છે.

कपडमाटी : કોઈપણ વાસણ, યંત્ર કે બાટલીને જ્યારે ભઠ્ઠીમાં મુકવાની હોય ત્યારે તેને કપડમાટી કરવામાં આવે છે, કપડાના એક ટુકડાને લીલી નરમ માટીમાં ચોળીને સરખી કરી લગાડી સુકવી લેવું. કેટલીકવાર સાત કપડમાટી આવી રીતે કરવાની હોય છે તે એક પછી એક સુકવીને કરવી જોઇએ.

तोलमाप : પાઠમાં લખ્યા પ્રમાણે દવાઓનું વજન લેવું. કોઇ કોઇ પાઠમાં વજન ન બતાવેલું હોય ત્યાં સમભાગે લેવાનું છે એમ સમજી લેવું.

लीली के सुकी : દવાઓ બનતાં લગી સુકી કે લીલી લખેલી હોય તે પ્રમાણે લેવી. કેટલીક જગાએ ખાસ લીલી લખેલી હોય ત્યાં તેના વજન મુજબ લેવાની છે. સુકી દવાઓ હમેશા સારી અને નવી વાપરવી.

जुनी दवाओ : મધ, વાવડીંગ, પીપર, ગોળ વગેરે એક વર્ષનાં જુનાં લેવાય છે. પણ શક્તિવર્ધક ઉપાયોમાં મધ નવું વાપરવું એજ ઠીક છે. કફ ઘટાડવા માટે મધ જુનુ વપરાય છે.

झेरी दवाओ : સોમલ, મનશીલ. હરતાલ, વચ્છનાગ, ગંધક, ઝેરકુચલા, પારદ, હીંગળો, રસકપુર, ભીલામ, કણ્ેર, આકડો, મોરથુથુ, ટંકણ, નેપાળો, ચણોઠી તથા ધાતુ કે ઉપધાતુ આ તમામ શોધન કરીને વપરાય છે. પાઠમા કયા આ દવાઓની આગળ શુદ્ધ શબ્દ ન લખેલ હોય છતાં શુદ્ધ લઇને વાપરવી.

बनावट : દરેક દવાની સાથે તેની બનાવટ આપેલી છે, છતા કોઈ પાઠમા ન આવેલ હોય તો તેની રીત આ પ્રકરણમા બતાવ્યા પ્રમાણે જોઇ તે પ્રમાણે બનાવી લેવી.

वजन : દવાઓ માટે તોલ માપ જાણવા સારૂ અહિ આ પ્રકરણમા તોલ માપની સમજણ આપી છે તે પ્રમાણેજ દરેક દવાઓનુ તોલ-માપ સમજી લેવુ જોઇએ. જુની પદ્ધતિ કરતા આ નવી પદ્ધતિનુ તોલ-માપ અહિ પસંદ કરવામા આવેલ છે.

ક્વાની નળી વડે એ પદાર્થ અંદર ઉતારવામાં આવે તેને બસ્તી અથવા એનીમા કહે છે. કેટલીકવાર એ માટે પોષક પદાર્થો ખોરાક રૂપે પણ અપાય છે.

स्वेद-पाक : શરીરમાં કે તેના કોઈપણ ભાગમાં પસીનો લાવવા કે દરદ ઓછું કરવા માટે વરાળ આપવામાં આવે તેને બાફ કહે છે. ખાસ કરી તાવમાં પણ તેથી બાફ અપાય છે તેને નાશ કરે છે. એકલી પણ પસીનો લાવવા સ્વેદ અપાય છે.

सेक : ગરમ કરેલ રેતી, ઈંટ, ગરમપાણી તથા બરફનો શેક કે ઠંડો કે ગરમ શેક દરદ-ગરમ ઓછા કરવા માટે અપાય છે. કેટલીકવાર ભૂસાનો, માટીનો, મીઠાનો કે પાણીમાં પલાળેલા કપડાનો પણ શેક આપવામાં આવે છે.

भावना : દવાના ચુર્ણને કે ભસ્મને ખરલમાં કે બીજા વાસણમાં નાખી તેમાં દવાનો રસ કે કવાથ નાખી રાબડી જેવું કરી લેવું તેને ભાવના કે પુટ આપ્યો કહેવાય છે.

भस्म : ધાતુ કે ઉપધાતુને શુદ્ધ કરી તેને દવાના રસમાં ઘુંટી સુકવી ગજપુટનો અગ્નિ આપવો, અને જે તૈયાર થાય તે દવાને ભસ્મ કહેછે.

गजपुट : એક ગજ (૨૪ ઈંચ) લાંબો અને એક ગજ પહોળો એવો ચોરસ અથવા એટલાજ પ્રમાણનો ગોળ અને એક ગજ ઉંડો ખાડો કરી તેની અંદર છાણા ભરી વચ્ચે દવાનું સંપુટ રાખી ઉપર છાણા ભરી અગ્નિ આપી દેવો. આ ક્રિયાને ગજપુટ કહેવામા આવે છે, અને તે ભસ્મો બનાવવા માટેનો ખાડો-સગડી કહેવાય છે.

सरावसंपुट : માટીના બે વાટકા કે તવા લાવી તેની વચ્ચે દવાની ટીકડી કે છુટક દવા રાખી તારથી બંધ કરી બાંધી દેવા બાદ કપડું અને માટી સાથે મેળવી તેનો લેપ એ સંપુટપર કરી સુકવી સગડીમાં આંચ માટે તૈયાર કરવો તેનું નામ સરાવસંપુટ છે.

स्वच्छता : દવા બનાવવાના ઓજારો હમેશા સાફ રાખવા, અને કોઈપણ દવા બની જાય કે તરતજ તેને સાફ કરી રાખવા જોઇએ અને બનાવતી વખતે ફરી સાફ કરી લેવા.

झेरी दवा : ઝેરી દવાઓને હંમેશાં સુરક્ષીત સ્થળે કબાટમાં રાખી તેને તાળું લગાડવું. કેમકે તે બાબતમાં બેદરકાર રહેવાથી કયારેક પરિણામ ખરાબ આવે તે આપણને સહન કરવું પડે છે.

रुप-रंग : કોઇપણ દવા તૈયાર થાય ત્યારે તેનો રૂપ, રંગ, સ્વાદ, વજન, વાસ ઈત્યાદિ બરાબર જોઇ પરિક્ષા કરી લેવી. જો તેમાં ભૂલ જેવું હોય તો તેનુ કારણ તપાસી સુધારી લેવું, ને તેની નોંધ કરી લેવી કે જેથી આગળપર સુધારી લેવાય. હમેશા એકજ ધોરણની દવાઓ ગ્રાહકોને અપાય તો ગ્રાહકોના મનમા વહેમ આવતો નથી.

चोखांद्रव्यो : સાજીખારને બદલે સોડાબાયકાર્બ, નવસારને બદલે એમોનીઆકલોરાઈડ, સુરાખારને બદલે પોટાશનાઇટ્રેટ, આવી દવાઓ અગ્રેજી કેમીસ્ટોને ત્યાં સ્વચ્છ મળે છે. તે વાપરવાથી દવાની અસર સારી થાય છે, દવા સ્વચ્છ બને છે.

मारण : જે જે ધાતુઓની ભસ્મ બને છે તેનો ખુલાસો ભસ્મની બનાવટ સાથેજ આપેલો છે. આ માટે વધુ વિગત અમારા તરફથી પ્રગટ થએલા રસાયનસાર સંગ્રહમાં આપેલી છે.

सावधानी : દવાનુ કામ સભાનભરી રીતે કરવાનું છે. જ્યાં કાંઈપણ ન સમજાય ત્યા તે વાત ફરીથી વિચારી પોતા કરતા વધુ હુશિઆર હોય તેની સલાહ લેવી તો ભૂલ થતી અટકે છે.

मात्रा : દવાનુ પ્રમાણ પણે ભાગે દરેક પ્રયોગ સાથે લખાય છે, છતાપણ કયા ન લખાયું હોય કે વધુ ઓછુ જણાય તો તેમા બરાબર વિચાર કરી દેશ, કાળ. વય, રોગ, બળ વગેરેનો વિચાર કરી માત્રા ઓછી વધુ કરી શકાય છે, પણ ઝેરી દવાઓ જે ધાતુના હોય તેની પુરી સભાળ રાખીને વાપરવી.

मुद्दत : દવા બનાવવાની પણ સામાન્ય મુદત હોય છે. એ મુદત પછી દવાના ગુણ-ધર્મ ઓછા થાય છે. ચૂર્ણ ચાર માસ, ગોળી એક વર્ષ, ગુગળવાળી બનાવટ બે વર્ષ, કાઢાના ભૂકા બે માસ, તેલ એક વર્ષ, અવલેહ એક વર્ષ પછી ગુણહીન બને છે. ક્ષાર અને સાકરના ગુણો ઘણો વખત ટકી શકે છે, પણ રસ, ભસ્મ, રસાયન, પર્પટી, કૂપીપક્વ રસાયન તથા આસવારિષ્ટ બગડતા નથી એનો જેમ જુનાં તેમ વધુ સારા ગુણવાળા બને છે માટે મોટા પ્રમાણમાં બનાવી વધુ સંગ્રહ કરવો. બધી દવાઓ સારી બાટલીમાં પેક કરી રાખવી, ખુલ્લી રાખવાથી ગુણમાં કમી થાય છે.

दवानी संभाळ : દવા બનાવ્યાપછી તેને સાફ કરી સંભાળીને રાખવી. દવામાં ભીનાશ રહેવાથી દવા બગડે છે માટે બરાબર સુકવીને રાખવી જોઇએ.

वनस्पति : વનસ્પતિને ખુલાસાવાળી જગામાં રાખવાથી તે બગડતી નથી. આ પ્રમાણે રાખવાની વનસ્પતિ થોડા વખત પછી ખુલ્લી જગામા તડકામા સુકવી સાફ કરી વાર વાર તેને તપાવી લેવી તો બગડશે નહિં.

औषधपात्र : કવાથ બનાવવા માટે વાસણ માટીનું કે કલઈ કરેલ પીતળનું લેવું. તેલ બનાવવા માટે પણ તેવુંજ કલઈ કરેલ કે લોઢાનું પાત્ર લેવું. આસવ માટે રાખવાનું વાસણ ચીની-માટીની બરણી કે લાકડાનું પીપ રાખવું વધુ ઉપયોગી છે. ભસ્મ બનાવવા માટે સારા પત્થરની ખરલ લેવી તે ન મળે તો લોહખરલ વાપરવી ઉત્તમ છે.

दवानी बनावट : કોઈપણ દવા પોતાની સમક્ષ બનાવવી, અને તેની સભાળ રાખવી કે તેમાં બહારનો કચરો ન પડે. દવા બનાવતી વખતે તેમા દરેક ચીજ સભાળપૂર્વક નાખી મેળવવી. જે દવામાં લીંબુ કે ખાટા પદાર્થો વપરાય તેની બનાવટમાં વાસણ કલઇ કરેલા કે ચીનીના વાપરવાં.

संभाळ : દવા તૈયાર કર્યા પછી તેની બાટલીપર લેબલ વગેરે બરાબર લગાડવા, તેની બનાવટની પુરી નોંધ રાખવી, લેબલપર દવાનું નામ, નબર, પાક, માત્રા, અનુપાન વગેરે લખી રાખવું કે જેથી કદી ભૂલ થવા ન પામે.

દવાઓનું તોલ અને માપ.

૧ ગ્રેન	આશરે	૧ ઘઉંભાર
૨ ગ્રેન	,,	૧ રતિભાર
૩ રતિ	,,	૧ વાલ
૮ રતિ	,,	૧ માસો
૧૨ રતિ	,,	०)= બે આનીભાર (૪ વાલ)
૨૪ રતિ	,,	०। તોલો (૪૫ ગ્રેન)
૪૮ રતિ	,,	०॥ તોલો (૯૦ ગ્રેન)
૯૬ રતિ	,,	૧ તોલો (૧૮૦ ગ્રેન)
૧ ઔંસ	,,	૨॥ તોલા આશરે
૧૬ ઔંસ	,,	૧ રતલ (૩૯ તોલા આશરે)
૮૦ તોલા	,,	૧ શેર (પાકો)
૪૦ શેર	,,	૧ મણ (બંગાલી)
૧ મીનીમ	,,	૧ ટીપું
૬૦ ટીપાં	,,	૧ ડ્રામ
૪ ડ્રામ	,,	०॥ ઔંસ (૧। તોલો)
૮ ડ્રામ	,,	૧ ઔંસ (૨॥ તોલા)
૧૬ ઔંસ	,,	૧ પૌંડ (રતલ)

ચણોઠી એટલે રતી, ગ્રેન એટલે ઘઉંભાર, તોલો એટલે રૂપીયાભાર, અમારા તરફથી પ્રગટ થતા વૈદ્યક સાહિત્યમાં ઘણે ભાગે આ પ્રમાણેજ તોલ તથા માપનો હિસાબ રાખેલો છે. સામાન્ય રીતે આજના તોલ-માપનો આટલો ખુલાસો કોઈપણ સમજી શકે તે પ્રમાણે આપેલ છે.

અનુપાન : દરેક દવા સાથે તેનું અનુપાન જણાવેલ હોય છે, છતાં કયાં તે ન જણાવ્યું હોય ત્યાં પાણી સામાન્ય અનુપાન છે, તે સિવાય રોગાનુસાર ફેરફાર કરનાર બીજાં હોય તે પણ વાપરી શકાય.

યંત્રોની સમજણ : દવાના કામમાં અનેક જાતનાં યંત્રો વપરાય છે તેમાં પણ ચાલુ વપરાશનાં યંત્રો જેવાં કે:-ડમરૂયંત્ર. બે હાલ્યાં સાથે જોડી નીચેનાં હાંડલામાં દવા ભરી ઉપરનાં હાંડલા સાથે બીજું કપડું અને નીચેના હાંડલા નીચે તાપ કરી દવા તૈયાર કરાવી, આ યંત્રમાં ફુલ ઉડાવવા કે હીંગળામાંથી પારદ કાઢવાનું કામ મુખ્ય થાય છે. ડોલાયંત્ર આ યંત્રમાં કેટલીક દવાઓને બાફ આપવામાં આવે છે. એક માટીનું મોટું હાંડલું લઈ તેમાં દવાનો રસ, કવાથ વગેરે પ્રવાહી ભરી તેમાં દવાની પોટલી લટકતી રહે તેવી રીતે દોરાથી બાંધીને દોરાનો છેડો હાંડલીના મોઢા કાંઠાપર એક લાકડી રાખી બાંધી લેવો, અને ચુલાપર મુકી તાપ દેવો, અંદરનું પ્રવાહી કમતી થાય તો બીજું નાખતા જવું આને દોલાયંત્ર કહે છે. તેમાં કેટલીક દવાઓને શુદ્ધ કરવા માટે બાફ અપાય છે.

નોંધ : ધાતુ, રસ, રસાયન તથા તેના શોધન, મારણ અને ઉપયોગની બાબતો સાથે યંત્રોની સમજણ વધારે મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો અમારૂં બીજું પુસ્તક **રસાયનસાર સંગ્રહ** મંગાવી જોઇ લેવા વિનંતિ છે.

લેખક.

ધાતુ, ઉપધાતુ તથા વિષ, ઉપવિષનું શોધન.

ખુલાસો : કેટલીક દવાઓ તેમાંના દોષ દૂર કરવા માટે તથા કેટલીક તેના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે શુદ્ધ કરવામાં આવે છે. અશુદ્ધ ચીજો હાની કરે છે માટે બરાબર શુદ્ધ કરીનેજ વાપરવી જોઇએ.

ધાતુ : આયુર્વેદના રસવૈદ્યક વિભાગમાં સોનું, રૂપું, તાંબુ, લોહ, જસત, નાગ, બંગ, કાંસું, પીતળ, મંડુર, વગેરેને ધાતુઓ કહેવામાં આવે છે. એ ધાતુઓની ભસ્મ બનાવી વપરાય છે. ભસ્મ કરવા પહેલાં તેને શુદ્ધ કરવી પડે છે. શુદ્ધ કરેલ ધાતુ ભસ્મ બનાવવા માટે વાપરી શકાય છે. પ્રથમ ચોખી ધાતુ લાવી તેનો ભૂકો, પતરાં કે રસ બનાવી પછી તેલ, છાસ, ગૌમૂત્ર, કાંજી (સુરકો ચાલે) કુલથીનોક્વાથ આ પાંચ ચીજોમાં ધાતુને તપાવી કે રસ કરી ઠારવામાં આવે છે. દરેક પદાર્થમાં પાંચ કે સાત વખત કરવાનું હોય છે. તેમ કરવાથી ધાતુ શુદ્ધ થાય છે. તામ્ર જેવી સખ્ત ધાતુને એથી વધુ લીંબુનારસમાં થોડાક વખત શોધવાથી પૂર્ણ નિર્દોષ બને છે.

પારદ : બજારમાં મળતો પારદ દવાના કામમાં વપરાતો નથી, કેમકે તેમાં નાગ, બંગ, વગેરે મળદોષ હોય છે. આ દોષ સાફ કરવા માટે પારદનું સામાન્ય શોધન અથવા તેના આઠ સંસ્કાર કરવા પડે છે. જેઓ તે ન કરી શકે એમ હોય તેમના માટે દેશી વૈદકમાં શુદ્ધ પારદ મેળવવા માટે એક સરલ માર્ગ બતાવેલ છે અને તે એ કે હિંગળોકમાંથી પારદ કાઢી કપડે ગાળી તે દવામાં વાપરવો તે હિંગુલોત્થ પારદ ગુણમાં સરસ અને શુદ્ધ થાય છે. બધા વૈદો આ પ્રમાણે વાપરે છે. માટે જ્યાં શુદ્ધ પારદ વાપરવાનો હોય ત્યાં આ પ્રમાણે કાઢેલો પારદ લેવો. બજારમાં મળતો સારો હીંગળો લાવી તેને ખરલમાં બારીક વાટી લીંબુનારસમાં ઘુંટી સુકવી લેવું. આ

ઉમર પ્રમાણે દવાની માત્રા કેટલી અપાય તેના સમજણનું પત્ર.

૧૭ થી ૬૦ વર્ષ.	૧૦ થી ૧૬ વર્ષ.	૫ થી ૯ વર્ષ.	૨ થી ૪ વર્ષ.	૧ માસથી ૧ વર્ષ.
૩ રતિ	૧॥ રતિ	૦॥ રતિ	૦॥ રતિ	૦। રતિ
૬ રતિ	૩ રતિ	૧॥ રતિ	૧ રતિ	૦॥ રતિ
૦। તોલો	૦)= એઆનીભાર	૦)- એકઆનીભાર	૪ રતિ	૨ રતિ
૧ તોલો	૦॥ તોલો	૦। તોલો	૦)= એઆનીભાર	૨ વાલ
૨॥ તોલા	૧। તોલો	૦॥ તોલો	૦। તોલો	૪ વાલ
૫ તોલા	૨॥ તોલા	૧। તોલો	૦॥ તોલો	૦। તોલો

ઉપર મુજબ ખાસ માત્રા કે પ્રમાણુ એક વખત દરદીને અપાય તે દ્રષ્ટિએ આ કોઠો ગોઠવેલ છે. દાખલા તરીકે ક્વાથ ૫ તોલા મોટા માણુસને દેવાનું હોય તો તે ૧ વર્ષના બાળકને ૦। તોલો અપાય, તેવીજ રીતે એક મોટા માણુસને ત્રણુ રતિ અભ્રકભસ્મ આપવી હોય તો ૪ વર્ષની ઉમર સુધીના બાળકને ૦॥ રતિ લગી આપી શકાય, આ સામાન્ય માપ છે, પણ ઝેરી દવાઓ વાપરતી વખતે આ હિસાબ ન કરતાં બહુજ સંભાળ રાખવી. તે સિવાય રોગનું જોર, સમય, પ્રકૃતિ રોગીનું બળ વિગેરેનો વિચાર કરી દવાની ગોઠવણુ કરવી.

લાવી તેનો ભૂકો કરી જેતે એક શેર હોય તો લોઢાનીકડાઇમાં ઘી શેર ૦॥ લઈ ગરમ કરી તેમાં થોડે થોડે ગંધકનો ભૂકો નાખી દેવો. તાપ અત્યંત મંદ રાખવો. થોડીવારમાં ગંધક રસ રૂપે થઇ જાય ત્યારે એક તપેલામાં દૂધ શેર ૪ રાખી તેનાપર કપડું બાંધેલું હોય તેમાં ઢાળી દેવું. બધો રસ તેમાં નાખી આપ્યા બાદ કપડું ખોલી દૂધમાં પડેલો ગંધક લઈ લેવો તેને ગરમપાણીથી બરાબર ધોઇ લેવો. પછી વાટી સુકવી દવાના કામમાં વાપરવો. **બીજી રીત:** ગંધકનો ભૂકો કરી લેવો, એક તપેલાપર કપડું બાંધી તે તપેલામાં દૂધ રાખવું, અને કપડાપર ગંધકનો ભૂકો પાથરી દેવો. તપેલાની કીનારીપર માટીની કીનારી કરી દેવી ને તેના પર લોઢાનાતવામાં છાણાનો અગ્નિ રાખી તેને પંખાવડે ગરમ કરવો. જરાવારમાં ગંધક પીગળી ટીપાં ટીપાં થઇને નીચેનાં દૂધમાં પડશે એ ધોઈ વાટી દવામાં વાપરવો.

हिंगळो : બજારમાં મળતો રૂમીહીંગળો લાવી તેને ખરલમાં બારીક વાટી લીંબુનારસમાં સાત દહાડા ઘુંટી સુકવી કપડછાણ કરી રાખવું. આવી રીતે તૈયાર થએલ શુદ્ધ હિંગળો દવાના કામમાં વાપરવો.

मनशील : સારો રતાશદાર રંગનો મૃદુ મનશીલ લાવી તેને બારીક વાટી આદુનારસમાં સાત દહાડા ઘુંટવો અથવા ચૌદ દહાડા ઘુંટવો (ભાવના દેવી) સુકાયા પછી બારીક કપડે છાણી રાખવો અને દવાના કામમાં વાપરવો.

हरताळ : ઉત્તમ સોનાના પત્રા જેવી વરખી હરતાલ લાવી તેના નાના ટુકડા કરી એક પોટલીમાં બાંધી સફેદ કહોળાના રસમાં ડુબતી રહે તેવી રીતે ડોલાયંત્ર બનાવી તેમાં ટાંગીને ધીમે તાપે બાર કલાક બાફવાથી શુદ્ધ થાય છે, પછી ગરમપાણીથી ધોઇ સુકવી વાટી રાખવી અને દવાના કામમાં વાપરવી.

सोमल : ડોલાયંત્રમાં દૂધ ભરી તેમાં સોમલના નાના ટુકડા

હિંગળાનાભૂકાને એક સારી માટીની હાંડલી હોય જેના તળીઆમાં કપડમાટી કરેલી હોય તેમાં રાખી તેને ચુલાપર અથવા સગડીપર મુકી દેવું, અને નીચે સારો તાપ કરવો. હાંડલીના મોઢાપર ફરતી બહાર બરાબર રહે તેવા માપની મોટી તાવડી (માટીનોતવો) ઢાંકી દેવી. તાવડી બે રાખવી, કેમકે વારાફરતી એક તાવડી તેનાપર રાખવી પડશે. આ માટીના તવાને ઉંધું ઢાંકી તેના ઉપર કપડાનો જાડોકુકડો ઠંડા પાણીમાં પલાળીને રાખતા જવું. પાંચ દશ મીનીટ થાય કે તવો ઉતારી તેની જગાએ બીજો તવો જે તૈયાર હોય તે મુકી દેવો. અને ઉતરેલ તવાને એક થાળીમાં રાખી કાગળ કે કપડાના ટુકડાથી સાફ કરી લેવું. તેમ કરવાથી તવામાં ચોટેલો પારદ છુટો પડી થાળીમાં એકઠો થતો જશે. આ પ્રમાણે ૭ કલાક તાપ આપવાથી ૪૦ તોલા હિંગુળમાંથી ૩૦ તોલા લગભગ પારદ નીકળી આવશે. પારદ કાઢતી વખતે હાંડલી વધુવાર ખુલ્લી ન રહે, તેમ તાપ એક સરખો થતો રહે, હાંડલી અને ચુલાની બાજુમાં બેસીને કામ કરવાનું છે, તો એમાંથી નીકળતો ગંધકનોધુમાડો ગળામાં, શ્વાસમાં ન જાય તેવી રીતે હવા ન હોય ત્યાં બેસવું જોઈએ. આ પ્રમાણે સંભાળ રાખી આ નવીન ડમરૂયંત્ર વડે પારદ કાઢી લેતાં જે પારદ નીકળે તેને જાડા કપડામાંથી બે–ચાર વખત ગાળી લઈ દવાના કામમાં વાપરવું, એ પૂર્ણ શુદ્ધ પારદ ગણાય છે. પર્પટી માટે એ પારદ વાપરવાનો હોય ત્યારે તેને ખરલમાં નાખી તેમાં કુંવારનોરસ, અરણીનોરસ, પીલુડીનોરસ, એરંડપત્રનોરસ, આદુનોરસ, આ પાંચ દ્રવ્યના જુદા જુદા રસમાં ચાર ચાર દહાડા ઘુંટી પાણીથી ધોઈ સ્વચ્છ તથા ઉત્તમ ગુણયુક્ત પારદ એક માસમાં તૈયાર થાય તે તૈયાર કરી વાપરવું જોઈએ. એ સર્વોત્તમ ગુણદાયક બને છે.

ગંધક : દવામાં આમલસારો ગંધક ખાવાના કામમાં વપરાય છે તે જરા લીલાશદાર રંગનો હોય તે વધુ સારો ગણાય છે, તે

લીંબુનારસમાં વાટી એક સાફ નવા માટીના તવાપર લગાડી સુકવી બાદ કામમાં લેવું. નેપાળા ઝેરી છે માટે શોધન બરાબર કરવું અને શોધન વખતે ઘીવાળા હાથ કરી લેવા, હાથ આંખે ન લાગે તેની સંભાળ રાખવી.

धतुरानांबीज : ધતુરાનાં બીજ લાવી તેની ગૌમૂત્રમાં પોટલી બાંધી રાત્રે પલાળી રાખવા, સવારે બીજું ગૌમૂત્ર નાંખી બાફી લેવા, ત્રણ કલાક બાફી પછી ઉતારી પાણીથી ધોઇ સુકવી લેવા અને વાટીને દવાના કામમાં વાપરવું. ઉપરની છાલ બને ત્યાં સુધી હાથે મસળી ધોતી વખતે કાઢી નાખવી.

झेरकूचला : ગૌમૂત્રમાં ઝેરકુચલાને પલાળી રાખવા, દરરોજ ગૌમૂત્ર નવું નાખવું, સાત દહાડા આ પ્રમાણે કરી પાણીથી ધોઇ પછી ચપુવતી ઉપરની છાલ કાઢી નાખવી, અને તેની બે ફાડ કરી વચ્ચેથી જીભ જેવું પડ હોય તે કાઢી નાખવું. બાકી બે પડ ચોખાં કરી ધોઇ કડાઇમાં નાખી જરા ઘી વડે શેકી લેવાં, અને તરતજ ઉતારી ખાંડી ભૂકો કરી લેવો અને દવાના કામમાં વાપરવાં.

अफीण : અફીણને આદુનારસમાં પલાળી ગાળી કસુંબા જેવું કરી ધીમે તાપે જાડો રસ કરી લેવો ને દવામાં વાપરવું.

शिलाजीत : ત્રીફલાના કવાથમાં, ગૌમૂત્રમાં અને દૂધમાં એકેક ભાવના આપી પછી ગાળી લેવું એટલે શુદ્ધ થઇ જાય છે.

टंकण : બજારમાં તેલીઓ ટંકણખાર મળે છે તે લાવી તેનો ભૂકો કરી માટીનાતવામાં ફુલાવી બારીક વાટી દવાના કામમાં વાપરવું.

सुरमो : સુરમાને બારીક વાટી ખરલમાં નાખી લીંબુના-રસમાં ઘુંટી સુકવી લેવું.

हीराकसी : લીંબુનારસમાં બે-ત્રણ દહાડા ઘુંટી સુકવી લેવું ને

કરી તેની પોટલી બાંધી દૂધમાં બાર કલાક ધીમા તાપે બાફ આપવી. તેથી તે શુદ્ધ થાય છે. પછી વાટીને કામમાં લેવું.

રસકપુર : રસકપુરના નાના ટુકડા કરી તેને આકડાના દૂધમાં તથા ગાયનાદૂધમાં પોટલી બાંધી ડોલાયંત્ર વડે બાર કલાક બહુજ ધીમા તાપમાં બાફી લેવાથી તે શુદ્ધ થાય છે, પછી તે દવામાં વાપરી શકાય છે.

વચ્છનાગ : નાના ટુકડા કરી એક કપડાની પોટલીમાં બાંધી ગૌમૂત્ર તાજું લાવી તેમાં બુડતી રહે તેવી રીતે એ પોટલી રાખવી. દરરોજ સવારે ગૌમૂત્ર નાખવું. આ પ્રમાણે ત્રણ દહાડા કરી પછી તેને સુકવી વાટી કામમાં લેવું. વચ્છનાગ કાળો અને સખત હોય તેવો વાપરવો.

ખાપરીયું : ખાપરીયું એટલે જસતના ખાણની કાચી માટી. તે અત્યારે બજારમાં "કેલેમીના પેપરેટા"ના નામથી અંગ્રેજી ગાંધીઓને ત્યાં મળે છે તે લાવી તેને ગૌમૂત્રમાં સાત દહાડા ઘુંટી સુકવી લઇ દવાના કામમાં વાપરવું. આ ખાપરીયું બરાબર કામ આપે છે અને વિદ્વાન વૈદ્યો આ વાપરવાની સલાહ આપે છે.

ભાંગ : ભાંગના પાન લાવી તેને પાણીમાં બાફી લઇ સુકાવી લેવું. પછી તેને કડાઇમાં શેકી લેવી અથવા પાણીથી ખૂબ ધોઈ સુકવી પછી દવાના કામમાં વાપરવી જોઇએ.

નેપાળો : નેપાળો લાવી ઉપરની છાલ કાઢી અંદરના બીજના બે ભાગ ખોલી તેની વચ્ચેની જીભ કાઢી શુદ્ધ કરી પછી દવામાં વાપરવું. પ્રથમ નેપાળાનાંબીજની ઉપરની છાલ કાઢી તે બીજને એક ઝીણાં કપડામાં બાંધી ભેંસનાં છાણમાં બે દહાડા દાટી રાખી પછી તેને કાઢી ધોઇ ચપ્પુ વડે તેની ફાડો છુટી કરવી અને વચ્ચેથી જે બારીક પતરી-પડ નીકળે તે કાઢી ફેંકી દેવું. બાદ તેને ખરલમાં

આરોગ્યસિન્ધુ કાર્યાલય તરફથી પ્રગટ થએલા

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી ઠક્કુર કૃત અને બીજાં

લોકપ્રિય વૈદ્યક પુસ્તકો

वैद्यकचिकित्सासार (पूर्वार्ध)

સરળ ગુજરાતિ ભાષામાં દેશી વૈદ્યકની ચાલુ વપરાતી પ્રસિદ્ધ અને અનુભવસિદ્ધ ૫૦૧ દવાઓની બનાવટ, વાપરવાની રીત, અનુપાન, પ્રમાણ, પથ્યાપથ્ય, ઉપયોગી સૂચના, દવા બનાવવાની વિધી વગેરે બાબતો, શોધન, મારણ, તોલન્માપ, માત્રાની સમજણ તથા જરૂરીઆપયોગી તમામ બાબતોની પૂર્ણ માહિતી સાથે નવીન શૈલીમાં લખાયલો ઉત્તમ ગ્રન્થ. એક એક પ્રયોગ સફળતાથી કામ આપે અને હજારોનો લાભ સાધારણ માણસ પણ સહેલાઇથી મેળવી શકે તેવો આ ગ્રન્થ છે. ઉત્તમ છપાઇ, સુંદર કાગળ, પાકું બાઇન્ડીંગ, પુષ્કળ સુધારા વધારા સાથે બીજી આવૃત્તિ, મૂલ્ય રૂા. ત્રણ પોસ્ટેજ આના સાત.

वैद्यकचिकित्सासार (उतरार्ध)

જેવી રીતે વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર પૂર્વાર્ધ આપને ગમી ગયું છે તેવુંજ આ ઉતરાર્ધ તૈયાર કરેલ છે. તેમાં ૫૦૧ ઉત્તમ બનાવટો આપેલી છે. જે પૂર્વાર્ધમાં આપવાનું રહી ગયું હતું તે સર્વ આ ઉત્તરાર્ધમાં છે આ બે ખંડ તમારી પાસે હોય તો પછી તમારે કોઇપણ દવાની બનાવટ કોઇપણ રોગને માટે શોધવાને બીજા કોઇ ગ્રન્થની મદદ લેવાની જરૂર રહે તેમ નથી એટલુંજ નહિં પણ આ બનાવટો સચોટ તથા અનુભવી છે અને તે અનુભવી વૈદરાજેનો ખાનગી ખજાનો છે.

शंख-कोडी-छीप-प्रवाल : આમાંથી કોઇપણ ચીજની શુદ્ધિ કરવી હોય તો પ્રથમ નાનાં ટુકડા કરી ગરમપાણીથી ધોઇ પછી તેની પોટલી બાંધી એક ડોલાયંત્રમાં ગૌમૂત્ર શેર ૧, સિંધાલુણ તો. ૫, લીંબુનોરસ તો. ૫ નાખી તેમાં બાફી લઈ બાદ ગરમપાણીથી ધોઇ કામમાં લેવું યાને ભસ્મ કરવી.

अभ्रक : સારો કાળારંગનો અભ્રક લાવી તેને લોઢાના વાટકામાં રાખી ધમણ વડે અગ્નિમાં તપાવવો. લાલ થાય ત્યારે ગૌમૂત્રમાં ઠારવો આ પ્રમાણે સાત વખત કરી પછી ખાટી છાશમાં પલાળી હાથે ચોળી ગરમ પાણીથી ધોઇ સુકવી લેવું તો ધાન્યાભ્રક થઈજશે.

हींग : હીંગને ઘીમાં શેકી લઇ દવામાં વાપરવી, લોઢાની કડાઇમાં થોડુંક ઘી નાખી ધીમે તાપે શેકવી, પછી-વાટી લેવી.

गुगळ : ત્રીફલાનાકવાથમાં ગુગળ નાખી ધીમે તાપે રસ જેવું થાય ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી પછી સુકવી લેવો કે ધીમા તાપથી ઘન જેવું કરી લેવું અને પછી દવામાં વાપરવું.

मोरथुथो : ખરલમાં વાટી લીંબુનારસમાં ચૌદ દહાડા ઘુંટી પછી તેમાં સમભાગે કણુતરનીહગાર નાખી ઘુંટી સંપુટમાં ભરી ગજપુટ દેવો. પછી દહીંમાં ઘુંટી નાનો ગજપુટ દેવો પછી વાટી કામમાં લેવું.

मंडुर : લોઢાના જુના કાટાડાને મંડુર કહે છે તે લાવી તેને તપાવી તપાવી ગૌમૂત્રમાં ઠારવું એટલે ભૂકો થઇ જશે એ ભૂકાને ગૌમૂત્ર સાથે ખરલમાં ઘુંટી ગજપુટ આપવો, એવા સાતથી એકવીશ સુધી ગજપુટ આપવાથી ઉત્તમ ભસ્મ બની જશે તે દવામાં વાપરવી.

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર ઉત્તરાર્ધ સમાપ્ત.

આર્ય રસાયનશાસ્ત્રનો આ ગ્રન્થ તમારે જરૂર ખરીદ કરવો એમ અમારી સલાહ છે. મૂલ્ય રૂા. બે, રફ કાગળ કાચું પુઠું રૂા. ૧॥.

भाजीपालो अने मरीमशालो

આ પુસ્તકનું મૂળ લખાણ કરાચીના પ્રસિદ્ધ પત્ર હિતેચ્છુમાં એક લેખમાળારૂપે પ્રગટ કરવામાં આવેલ હતું, તેમાં ખુબ સુધારો વધારો કરી એક ઉપયોગી પુસ્તકની ગરજ સારે તેવી રીતે તેના જુદા જુદા વિભાગ કરી તૈયાર કરેલ છે. ખાનપાનના તમામ ઉપયોગી પદાર્થો જેવાં કે મરીમશાલો, શાકભાજી, દૂધદહીં, અનાજ, લીલાં સુકાં ફળો વગેરે બધા વિભાગ છે. બાળકોને કે સ્ત્રીઓને અભ્યાસ કરાવવા લાયક આ પુસ્તક બનાવેલ છે અને તેમાં આરોગ્ય અને વૈદ્યકની દ્રષ્ટિએ બધી બાબતો સરળરીતે સમજાવેલ છે. આ પુસ્તક ૧૯૩૬ના વર્ષના આરોગ્યસિન્ધુના ગ્રાહકોને ભેટ તરીકે અપાયેલ છે. પૃષ્ટ સંખ્યા ૧૫૨ની છે છતાં મૂલ્ય રૂા. ૧ પોસ્ટેજ ૦/- વધુ.

स्त्रीरोगचिकित्सा

આ પુસ્તકમાં સ્ત્રીઓનાં ખાસ દરદો અને તેના ચોકસ ઉપાયો બતાવેલા છે. જે દરદો ઓપરેશનથી મટે એવા હોય તેને બાદ કરતાં બાકીનાં તમામ દરદોનું આમાં વર્ણન કરી તેના અનુભવી ઉપાયો અને બીજી પથ્યાપથ્યની માહિતી આપેલી છે. દરેક સ્ત્રીને વાંચવા માટે ઉપયોગી થાય તેમજ નવા વૈદ્યોને ચિકિત્સામાં મદદગાર બને તેવું આ પુસ્તક છે. આજેજ મંગાવી લ્યો. પૃષ્ટ સંખ્યા ૧૦૪ છતાં મૂલ્ય આના બાર. પોસ્ટેજ ૦/- વધુ.

बालचिकित्सा

બાળકો માટે ૨૫ વર્ષ થયાં વૈદકના ધંધામાં અને ખાસ કરી બાળવૈદના અભ્યાસમાં જે જે અનુભવ મળ્યો તે સર્વ આ

આ ઉત્તરાર્ધમાં એવા સેંકડો પ્રયોગો છે જે એક એક પ્રયોગનું મૂલ્ય હજારો રૂપીઆ આપવા છતાં ન મળે તે સર્વ આ એકજ ગ્રન્થથી તમોને મળી રહેશે. પૃષ્ટ સંખ્યા ૩૦૦ની છે પાકું પુઠું, સુંદર છપાઇ ઉંચા એન્ટીક કાગળ છતાં મૂલ્ય રૂ. ૩ પોસ્ટેજ જુદુ વધુ.

वैद्यकचिकित्सापद्धति

આ ગ્રન્થમાં શરીર અને ધાતુની સમજણ, દોષોનું વિજ્ઞાન, મૂત્રપરિક્ષા, નાડીપરિક્ષા, રોગવિજ્ઞાન, વનસ્પતિ અને ખનીજ વિજ્ઞાન તેમજ અનુભવી પ્રીસ્ક્રીપશનો, નિદાન, પથ્ય, ચિકિત્સા અને રોગ પરિચયની વ્યાખ્યાનું સવીસ્તર વર્ણન લગભગ ચાલુ દરેક રોગ માટે આપી છેવટમાં વિષચિકિત્સાનું પ્રકરણ આપી ગ્રન્થને સર્વોપયોગી બનાવવામાં જરાપણ કચાશ રાખવામાં આવી નથી. ઉત્તમ કાગળ, સુંદર છપાઇ, પાકું બાઇન્ડીંગ એ સર્વ છતાં મૂલ્ય ફક્ત રૂપીઆ બે, કાચું પુઠું રૂ. ૧॥, પોસ્ટેજ આના પાંચ વધુ. આ ગ્રન્થ દરેક ઘરમાં હોવો જોઈએ કે જેથી એક સારા વૈદ્યની સલાહ ઘેર બેઠે તે આપી શકશે

रसायनसारसंग्रह

આ નામનો અતિ ઉપયોગી ગ્રન્થ સરળ ગુજરાતિ ભાષામાં અમોએ તૈયાર કરેલ છે જેમાં પ્રત્યેક ધાતુ, રસ, ખનીજનો પરિચય શોધન, ભસ્મ કરવાની વિધી, માત્રા, અનુપાન, રોગાનુસાર એના ગુણદોષનું વર્ણન તથા અનેક ઉપયોગી ચાલુ રસોની બનાવટ આ પુસ્તકમાં આપી ગ્રન્થને સર્વોપયોગી બનાવેલ છે. એકેક બનાવટ ખાત્રીવાળી અને અનુભવમાં સત્ય જણાઈ તેજ એમાં દાખલ કરી છે. લગભગ પંદર વર્ષમાં હજારો રૂપીયા ખર્ચીને અનુભવ મળ્યો તે તથા ગુરૂ પાસેથી મળેલી સિદ્ધ હસ્ત બાજનો આ ગ્રન્થમાં આપેલી હોવાથી થોડાજ ખર્ચમાં ઉત્તમ માલ બનાવી પુરો લાભ મેળવવો હોય તો

रसायनयोगमाळा

આયુર્વેદમાં રસ-રસાયનની અનેક બનાવટો વપરાય છે. તેમાં પણ ખાસ કરી મુખ્ય ભાગે હમેશાં વપરાતી ચાલુ બનાવટોનું આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ આપેલ છે જેનાં પાઠ તથા વિધી અનુભવમાં સારા જણાયેલ છે તેની બનાવટો આ પુસ્તકમાં લગભગ પોણાત્રણસો આપેલી છે. એટલે કે અનેક ગ્રન્થો જોવા તપાસવા કે રાખવાની જરૂર રહેતી નથી, કોઇપણ ચાલુ રસાયન દવાની બનાવટ જોવા માટે આ એકજ પુસ્તક બસ છે. કિંમત ફક્ત આના બાર.

मकरध्वजरहस्य

ચંદ્રોદય-મકરધ્વજના નામથી બજારમાં ચાલતી લુંટ, તેને બનાવવાની વિધી, અનુપાન, રોગવાર વાપરવાની રીત, બનાવતાં થતું ખર્ચ અને વેચવા માટેનો યોગ્ય ભાવ એ સર્વ આ નિબંધમાં આપેલ છે. કોઇપણ માણસ સમજી બનાવી વાપરી શકે તેવી આ નિબંધમાં ભરપુર માહિતી આપેલ છે. બીજી આવૃતિ બહાર પડી ચૂકી છે જેમાં ઘણોજ સુધારો કરેલ છે, છતાં મૂલ્ય આના બે.

आसवारिष्टविज्ञान

આસવ બનાવવામાં પણ ખુબ કળા રહેલી છે અને તે જો બરાબર ન આવડે તો આસવ ખાટો થઇ જાય છે, બાટલીમાંથી બુચ ઉડી જાય, બાટલીને તોડી નાંખે અને પુરો ફાયદો પણ ન આપે. આ સર્વનો વિચાર કરી અમોએ અમારો જાતિ અનુભવ જે લગભગ ૨૫ વર્ષનો હજારો રૂપીઆ અને લાખો બાટલી આસવ બનાવ્યા પછી ખરો અનુભવ મળ્યો તે આમાં બતાવેલ છે. કોઇપણ માણસ તેની સહાયતાથી સહેલાઇથી તે આસવ બનાવી શકે છે, બીજી આવૃતિ છપાઇ જવા આવી છે. સત્વર મંગાવો. મૂલ્ય આના બે.

પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલ છે. બાળકની ઉત્પત્તિથી તેની સારવા
થતા રોગોનું વર્ણન, તેના ઉપાયો અને બાળવૈદ્યના દવાખાનામાં રાખ
લાયક બધી દવાઓની બનાવટ એ સર્વ આ એકજ પુસ્તકમાં ભર
આપેલી છે. ગુજરાતી ભાષામાં આવું એકપણ પુસ્તક હજી સુધી પ્ર
થયું નથી. દરેક વૈદ્યને તેના ધંધામાં સફળતા આપનાર તથા ગૃહસ્થે
વારંવાર મદદગાર બનનાર આ અમૂલ્ય પુસ્તક છે. પૃષ્ટ સંખ્યા ૧૧
છતાં મૂલ્ય રૂ. એક પોસ્ટેજ ૦/- વધુ.

अनूभूतप्रयोगावली

આ પુસ્તકમાં એટલા બધા ઉપયોગી અને અનુભવી પ્રયો
આપેલા છે કે તે જોતાં તમો ખુશીખુશી થઇ જશો, એક એક પ્રયો
હજારો રૂપીઆ ખર્ચવા છતાં ન મળે તેવા છે. એ શિવાય તેમાં કેટલ
સાદા અને સરળ ટુચકાઓ પણ આપેલા છે. એકંદરે શહેરમાં
ગામડામાં તેમજ વૈદ્ય પાસે કે ગૃહસ્થ પાસે એક સરખું ઉપયો
સાધન છે. જરૂર મંગાવી લ્યો. હવે થોડીજ નકલો બાકી છે. કિંમ
બે ભાગ સાથે રૂ. એક, છુટક દરેક ભાગના આઠ આના.

आयुर्वेदिकप्रीस्क्रीपशन

અમારે ત્યાં તેમજ અન્ય વૈદ્યોને ત્યાં વપરાતી પ્રચલિ
આયુર્વેદિક દવાઓની જુદી જુદી બનાવટો યોગ્ય માત્રામાં થોડી થો
લઇ મેળવી દરદીને આપવાથી સત્વર લાભ થાય તેવી જાતનાં આ
પ્રયોગ કે પ્રીસ્ક્રીપશન આપેલા છે. આ પુસ્તક તો વૈદ્ય, ડૉક્ટર
સામાન્ય ગૃહસ્થોને પણ ઘણુંજ ઉપયોગી થાય તેમ છે તેના બે ભા
છે. દરેક ભાગમાં બસો બસો પ્રીસ્ક્રીપશન આપેલા છે. દરેકનું મૂ
આના આઠ, બંને ભાગનો રૂ. ૧.

બનાવટ આપેલી છે. બધી દવાઓ પેટંટ બનાવવા જેવી છે અને તે બજારમાં રોજ હજારોની વેચાય છે તેવી છે ફક્ત બે ચાર રૂપીઆની મુડીથી રોજી પેદા કરી શકાય તેવો ઉપાય આ પુસ્તકના અભ્યાસથી આપને મળે છે તથા ધંધાદારીઓ માટે તો બધી બનાવટો ઉપયોગ લેવા યોગ્ય છે. બીજી આવૃતિ પણ ખપી જવા આવી છે. મૂલ્ય બે આના.

योगशतक

'પ્રાચિન સંસ્કૃત પુસ્તકનું વૈદ્ય શશીકાન્ત પંડયા કૃત સરળ ગુજરાતી અનુવાદ; આ નાનાં પુસ્તકમાં ઘણાંજ ઉમદા અને અનુભવી ઉપાયો આપેલા છે, એટલુંજ નહિં પણ તે સરળ હોવાથી સર્વને માટે લાભ આપનાર છે. લગભગ ચાલુ તમામ બીમારીના ઉપાયો આવી જાય છે. કિંમત બે આના છે.

लेबलबुक

દેશી વૈદ્યોને ત્યાં વપરાતી આયુર્વેદિક દવાઓ માટે આ લેબલબુક તૈયાર કરાવી છે. તેમાં ૭૪૪ લેબલ આપેલ છે બધી દવાઓનાં નામ આ બુકમાં આવી જાય છે તે શિવાય હાથે લખી શકાય તેવા ખાલી લેબલ પણ એમાં રાખેલા છે. લેબલ સુંદર પીળા કાગળપર બ્લોકમાં છાપેલા છે અને અક્ષરો દેવનાગરી હીંદી મોટા ટાઇપમાં લેવામાં આવ્યાથી લેબલ ઘણાજ સુંદર બનેલા છે. આ લેબલ દરેક વૈદ્યના દવાખાનાઓમાં રહેતી દવાઓની બાટલીપર લગાડવાની ખાસ જરૂર છે. બીજી આવૃતિ પણ ખપી જવા આવી છે. સત્વર મંગાવી લ્યો એક બુકની કિંમત રૂા. ૧॥ છે પોસ્ટેજ ૦।= વધુ

वैद्यकपरिभाषा

કોઇપણ માણસ વૈદક શીખવાની ઇચ્છા કરે તો તે માટે પ્રથમ તેને વૈદક ધંધાની સામાન્ય પરિભાષા શીખવાની ખાસ જરૂર

पथ्यापथ्यविज्ञान

ખાનપાનના પદાર્થો કયા દરદમાં કઇ ચીજો પથ્ય છે ને ચીજો અપથ્ય છે તે માટે આયુર્વેદના મત પ્રમાણે દરેક રોગમાં પથ્ય છે અને શું અપથ્ય છે તે આમાં બતાવેલ છે કોઇપણ ઘર કે કોઇપણ વૈદ્યને આ પુસ્તક ખુબ મદદ આપનાર થઇ પડે દરદીના હાથમાં કે તેની સારવાર કરનારના હાથમાં આ પુસ્ આપવા પછી વધુ ભલામણ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. મૂલ્ય બે આ

कुपीपक्वरसायन

આયુર્વેદમાં રસાયન દવાઓ ઉત્તમ ગણાય છે. તેમાં પ કુપીપક્વરસોની ખુબ તારીફ થાય છે આવા કુપીપક્વરસોની બનાવ ભઠ્ઠીની રીત, તે દવાઓને વાપરવાની વિધી તથા ગમે તેવા સામા માણસ પણ જો ધારે તો આ દવા ઘરમાં તૈયાર કરી શકે તે અનુભવની માહિતી આ પુસ્તકમાં આપેલી છે અને તે પુસ્તક જોતાં આપને ખુબ ગમે તેવું છે. મૂલ્ય આના બે. થોડીજ નકલો બાકી સત્વર મંગાવી લ્યો.

कुदरतीआरोग्यविज्ञान

આ એક નાનાં પુસ્તકમાં આરોગ્ય સંબંધી એક ડૉક્ટર વિચારો પં. ભિમાશંકરે ગુજરાતી ભાષામાં સરળ કુદરતી નિયમો બતાવેલા છે ને તે પ્રાચિન-અર્વાચિન મતાનુસાર આપવામાં આવેલ હોવાથી સર્વકોઇને માફક-પસંદ આવે તેવા છે. વૈદકનો શોખ તથ અભ્યાસ કરનારાઓ માટે ખાસ ઉપયોગી છે. મૂલ્ય આના ચાર પણ હાલ આપને તે ઓછી કિંમતમાં એટલે બે આનામાં મળશે

उपयोगीपेटंटदवाओ

બેકારી દૂર કરવા માટે સ્વતંત્ર હુન્નર-ધંધાની જરૂર છે અને ને માટે માર્ગદર્શક સાધન હોવું જોઇએ, આ પુસ્તકમાં ૨૫ દવાઓન

માટેજ આ ગ્રન્થ આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠની આજ્ઞાનુસાર તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે, તમોએ હજી ન મંગાવ્યો હોય તો હમણાંજ મંગાવી લ્યો, હવે થોડીજ પ્રત બાકી છે. મૂલ્ય પાકું પુઠું રૂ. ૨॥, પોસ્ટેજ ૭ આના.

आरोग्यसिन्धुनी फाइलो

આરોગ્યસિન્ધુ માસીકની દરેક વર્ષની જુદી જુદી પુસ્તકાકારે બાંધેલી ફાઇલો તૈયાર છે, આ જુની ફાઇલો વૈદકના કિંમતી પુસ્તકોનું કામ આપે છે. વર્ષ ૧ લું રૂ. ૦॥ વર્ષ ૨ જું રૂ. ૧ અને ત્યારપછીનાં ૩ થી તે ૧૪ વર્ષસુધી ફાઇલોનું દરેકનું મૂલ્ય રૂ. બે છે એટલે જુમલે ૧૪ વર્ષનાં ૨૫॥ થાય છે પણ સામટી લેનારને પોણી કીંમતે એટલે કે રૂ. ૧૯। માં મળશે આખો સેટ મંગાવનારે અરધી કિંમત અગાઉથી મોકલવી અને રેલ્વે પારસલથી મંગાવવી જોઇએ. **નોંધ:** આ ફાઇલોમાં વર્ષ ૩ જું ને ૪ થું એમ બે ફાઇલો સ્ટૉકમાં નથી તેનાં રૂ. ૩ બાદ કરી બાકીના રૂ. ૧૬। લેવામાં આવશે.

दरदीपत्रक

દવાખાનામાં દરરોજ વાપરવા લાયકની ઉપયોગી વસ્તુ છે. આમાં દરેક દરદીની જુદી જુદી હકીકત લખી દરદીના કેસ તરીકે વપરાય છે તેથી કામ કરનારને ઘણી સરળતા રહે છે. એકસો પેજની બુક (પેડ)ના આના આઠ.

रजीस्टर

આ એક એવી જાતની બુક છે કે તેમાં દરદીની તમામ હકીકત નંબરવાર તારીખના ક્રમ સાથે રહે છે એક બુક લગભગ એક વર્ષ ચાલે છે. કિંમત રૂ. ૦।૮.

आरोग्यसिन्धु

ગુજરાતી ભાષામાં ૧૫ વર્ષથી પ્રગટ થતું આ વૈદકમાસિકપત્ર

પડે છે, તે સિવાય વૈદક નહિ શીખનાર પણ આ કામકાજમાં ઉતરવા માંગે તો તે માટે પણ વૈદકનું રહસ્ય આવડવુંજ જોઇએ, એ ખ્યાલથી આ નાનું પુસ્તક અમોએ તૈયાર કરેલ છે તેમાં દવાઓ બનાવવાની દરેક પ્રકારની વિધી, શોધન, મારણ તોલ, માપ, માત્રા, સામાન્ય શબ્દોના અર્થ વગેરે બધી બાબતોનો પૂર્ણ ખુલાસો આપવામાં આવેલ છે જે દરેક માટે પૂર્ણ ઉપયોગી છે. કિંમત આના બે.

वनौषधिविज्ञान

ઘરને આંગણે થતી, ગામના પાદરમાં થતી તેમજ સામાન્ય રીતે બજારમાં સહેલાઇથી મળી શકતી વનસ્પતિઓનું વૈદક દ્રષ્ટિએ ટુંકે પરિચય, ગુણ, ઉપયોગ દવાઓની મુખ્ય બનાવટ વગેરે બાબતો આમાં લખાયલી છે, લગભગ બસોથી વધુ ચીજોનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં આપેલ છે અને તે રોજ વપરાતી તથા જેની માહિતી માટે દરરોજ પુસ્તકો જોવાં પડે તેવીજ ચીજો આમાં લેવાઇ છે, વળી આ પુસ્તકનો રીતસર અભ્યાસ કરવામાં આવે તો પરિક્ષામાં નિઘંટુના વિષયનો જુદો અભ્યાસ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. વનસ્પતિના અદ્ભૂત ગુણો તથા સરળ ટુચકાઓનો અનુભવ આપને આ પુસ્તકમાંથી મોટા પ્રમાણમાં મળી આવશે. આ ગ્રન્થ થોડાજ સમયમાં છપાઇને તૈયાર થશે. કિંમત રૂપીઆ બે.

न्यायवैद्यक और विषतंत्र

હિંદી ભાષામાં આ વિષયનો આ એકજ અને સૌથી પહેલો ગ્રન્થ છે. આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠ તેમજ લાહોર, હરિદ્વાર, દીલ્હી, કલકત્તા, બનારસ, મુંબઇ, પાટણ વગેરેની વૈદક કૉલેજોમાં આ ગ્રન્થ પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે હાલમાં ચાલે છે. દરેક વૈદ્ય આ ગ્રન્થનો અભ્યાસ કરી આજના સુધરેલા જમાનામાં ડૉક્ટરની પેઠે તે પણ ન્યાયની બાબતમાં કોર્ટ કચેરી વગેરેમાં સાક્ષીરૂપ પોતાનો અભિપ્રાય આપી શકે તે

